รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร. จรูญศรี มาดิลกโกวิท และคณะ

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เสนอ

คณะกรรมการการวิจัยและพัฒนา รัฐสภา

ด้วยเงินทุนสนับสนุนของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ปีงบประมาณ 2550

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

LIFELONG EDUCATION PROVISION

FOR THE PROMOTION OF DEMOCRATIZATION

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.จรูญศรี มาดิลกโกวิท และคณะ

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เสนอ

คณะกรรมการการวิจัยและพัฒนา รัฐสภา

ด้วยเงินทุนสนับสนุนของสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปีงบประมาณ 2550

ได้รับทุนการวิจัยจากสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร และผลงานนี้เป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัย

คำนำ

รายงานการวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ได้ด้วยทุนสนับสนุนจากสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร พร้อมด้วยการอนุเคราะห์ของผู้ทรงคุณวุฒิในการประชุมระดมสมองและการสนทนากลุ่ม และการอนุเคราะห์ของชุมชนแม่น้ำคู้ ตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ที่เข้าร่วมในการทดลองกิจกรรม

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ผู้ริเริ่มโครงการและให้ทุนสนับสนุนการศึกษาครั้งนี้ ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รักษ์พลเมืองหัวหน้าภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่กรุณารับเป็นที่ปรึกษาโครงการวิจัย รวมทั้งขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาตรวจอ่านงานวิจัยและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ยิ่งในการปรับปรุงคุณภาพงานวิจัยให้ดียิ่งขึ้น

คณะผู้วิจัย
รองศาสตราจารย์ ดร.จรูญศรี มาดิลกโกวิท
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชื่นชนก โควินท์
อาจารย์ ดร. พรทิพย์ อันทิวโรทัย
อาจารย์ ดร. เฟื่องอรุณ ปรีดีดิลก

กันยายน 2553

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ 2) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีดำเนินการวิจัยใช้การวิจัยเอกสาร ศึกษาเฉพาะกรณีสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลีย และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย การประชุมระดมสมอง และการสนทนากลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย และทดลองใช้รูปแบบในพื้นที่ชุมชนแม่น้ำคู้ ตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง

ผลการศึกษา พบว่า

1. การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ มีสถาบันการศึกษาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษาและมีการร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันต่างๆ มีเป้าหมายเพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะเฉพาะในระบอบประชาธิปไตย เนื้อหาเน้นแนวคิดประชาธิปไตยพื้นฐานและเนื้อหาที่เป็นประเด็นร่วมสมัย แนวทาง/วิธีดำเนินการของการจัดการศึกษามีการจัดรายวิชาไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดเป็นรายวิชาเดี่ยวและบูรณาการกับรายวิชาอื่น จัดกิจกรรมนอกหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย จัดเอกสารประกอบหลักสูตรแจกจ่ายให้ทุกโรงเรียน จัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครูและพัฒนาครูผู้สอน เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นการเรียนรู้แบบผสมผสาน ร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันทั้งในและนอกประเทศ การประเมินผลมีการประเมินตามช่วงอายุและตามช่วงชั้นเป็นระยะ ประเมินโดยโรงเรียนและองค์กรกลาง

2. คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย มี 3 ด้าน คือ (1) คุณลักษณะด้านทักษะส่วนบุคคล (2) คุณลักษณะด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ใช้ความรุนแรง และ (3) คุณลักษณะด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย

3. รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยมีองค์ประกอบดังนี้ <u>องค์ประกอบที่ 1</u> ผู้จัด แกนหลักในการจัดการศึกษา คือ ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรและสื่อ <u>องค์ประกอบที่ 2</u> หลักการ/แนวคิดของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย โดยหลัก คือ เน้นการศึกษาตลอดชีวิต เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ <u>องค์ประกอบที่ 3</u> เป้าหมายในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย โดยหลักคือ เพื่อสร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยและมีความกระตือรือร้น <u>องค์ประกอบที่ 4</u> เนื้อหาสาระสำคัญ

ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ควรเป็นองค์ประกอบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรมพลเมืองได้ เน้นแนวคิดประชาธิปไตยและเป็นประชาธิปไตยที่สังคมไทยต้องการ องค์ประกอบที่ 5 แนวทางและวิธีดำเนินการการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย โดยหลักควรแบ่งกลุ่มผู้เรียนให้ชัดเจน จัดการเรียนการสอนในหลากหลายรูปแบบผสมผสานความรู้กับประสบการณ์ องค์ประกอบที่ 6 การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ควรมีการติดตามและรายงานผลเป็นระยะและใช้หลักการมีส่วนร่วม

จากการนำรูปแบบการจัดการศึกษาไปทดลองใช้ในชุมชน พบว่า ชุมชนสามารถเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษาได้ มีการร่วมมือในกิจกรรมและและต้องการให้มีการสานต่อในโครงการต่างๆ เพื่ออนาคตชุมชนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำรูปแบบการจัดการศึกษาไปใช้

(1) การทำหน้าที่หลักของแต่ละภาคส่วนและความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต สถาบันทั้ง 8 สถาบัน ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา ชุมชน องค์กรอิสระ องค์กรของรัฐ/เอกชน องค์กรไม่แสวงหากำไร สื่อสารมวลชน และสถาบันการเมือง พึงตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนในการจัดและให้การศึกษาใน 3 รูปแบบไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัยตามความเหมาะสมที่สอดคล้องกับบทบาทหลักและศักยภาพของตน

(2) การดำเนินการตามหน้าที่และบทบาทของแต่ละภาคส่วน ตลอดจนความร่วมมือแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ควรคำนึงถึงปัจจัยบวกและลบด้วย เพราะในกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย ความคาดหวังให้ทุกภาคส่วนและสมาชิกของแต่ละภาคส่วนมีคุณลักษณะประชาธิปไตยย่อมไม่สมเหตุสมผล ไม่ว่าความสมบูรณ์หรือความพร่องในคุณลักษณะจะเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกก็ตาม อาทิ ผู้นำองค์กรเอกชนอาจขาดคุณลักษณะประชาธิปไตยเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจไม่เอื้อ หรือรูปแบบการตัดสินใจทางธุรกิจอาจขึ้นกับผู้บริหารสูงสุดแต่ฝ่ายเดียว เพราะบุคลากรใต้บังคับบัญชาขาดทักษะในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น

(3) ควรจัดตั้งคณะกรรมการระดับชาติหรือระดับจังหวัดและท้องถิ่นเพื่อให้ตัวแทนจากทุกภาคส่วนร่วมกันพิจารณาและทบทวนบทบาทและหน้าที่ ตลอดจนสร้างเสริมการรับรู้ เรียนรู้และการตระหนักในบทบาท เพิ่มความระมัดระวังเพื่อลดปัจจัยลบต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้น และสร้างเอกภาพ/ลดความซ้ำซ้อนต่างๆในการดำเนินการลง นอกจากนี้ตัวแทนของแต่ละภาคส่วนที่เข้าเป็นกรรมการจากการเลือกตั้ง ควรนำเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุมบนพื้นฐานของความเห็นส่วนใหญ่ของภาคส่วนที่ตนสังกัดด้วย

Abstract

The purposes of this study were: 1) to synthesize lessons learned abroad on lifelong educational provision for the promotion of democratization; 2) to analyze desirable Thai democratic characteristics; and 3) to propose lifelong educational provision guidelines for the promotion of democratization. This qualitative study was based upon document research for the case studies of the United States of America, the United Kingdom, Australia, and Indonesia; brainstorming; a focus group meeting with people concerned; and an experiment of the model at Maenam-khu community of Maenam-khu subdistrict, Pluagdaeng district, in Rayong province.

The findings showed that:

1. In all four countries studied, educational institutions played an important role, in cooperation with any other institutions, in the provision of lifelong education for the promotion of democratization, aiming primarily to produce citizens with specific democratic characteristics. The contents of the curricula focused on basic knowledge of democracy and contemporary issues and either constituted independent school subjects or integrated with others at the basic education level. Relevant extracurricular activities were also found, accompanied with materials produced by various organizations and agencies interested in helping develop students' democratic characteristics. Approaches and methodologies stressed students' active participation and opportunities to combine the knowledge gained with other subjects and current issues they faced. Cooperative activities within and between countries with similar aims also existed. With regard to assessment, students were evaluated according to their ages and levels by both schools and central agencies.

2. The three aspects of the desirable Thai democratic characteristics were: 1) personal traits; 2) social traits; and 3) knowledge traits.

3. Lifelong educational provision model for the promotion of democratization comprised altogether six components. The first component comprised several groups of providers of education, i.e. families, communities, schools, political institutions, public and private organizations, independent organizations, non-profit organizations, and media. The second component was the main principle of education for the promotion of democratization, i.e. being lifelong and student-centered. The third component was the aim, i.e. to produce citizens believing in democracy and being politically active. The fourth component was the contents of the curriculum, i.e. having potentials to change learners' behaviors, with an emphasis on democratic thoughts, specifically desirable for the Thai society. The fifth component was the approaches and methodologies, i.e. clear groupings of learners, varieties of methodologies/techniques, and integration of knowledge and experience. The sixth component was the evaluation and follow-up, stressing continual monitoring and the principle of involvement of those being evaluated.

The model developed was further experimented in a community. It was found that the community could function as key provider of education; members were cooperative and eager to see more activities and projects for the community future development.

To achieve similar results, it is recommended that:

1. To function and cooperate with other providers of lifelong education, the eight core institutions, i.e. families, communities, schools, political institutions, public and private organizations, independent organizations, non-profit organizations, and media should realize well their roles in and responsibilities for the appropriate forms of education, i.e. formal, non-formal, or informal, congruent with their potential and primary duties.

2. To function and cooperate formally and informally with other providers, according to their specific roles and responsibilities, the eight core institutions should take into consideration both positive and negative aspects, including limitations, of the others. This is because the democratization process generally witnesses imperfections in every institution and individual involved, deriving from both internal and external factors. In this regard, leaders of private organizations, for instance, may lack certain democratic characteristics due to economic reasons. Employees lacking necessary skills in expressing their views will also have to leave the decisions to be made to their executives.

3. Committees at the local, provincial, or national level should be set up for representatives from the eight core institutions could meet to discuss and reconsider their roles and responsibilities. The meetings will also help raise awareness and facilitate learning of their expected roles, for those negative aspects mentioned above as well as unnecessary repetitions of similar efforts being reduced. Those representatives elected should also voice their opinions reflecting the view of the majority of the institutions they represent.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	ข
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	ง
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญแผนภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	**1**
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์	4
1.3 ขอบเขตการวิจัย	4
1.4 คำจำกัดความ	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	**9**
ตอนที่ 1 ประชาธิปไตย	10
1.1 ความหมายของประชาธิปไตย	10
1.2 แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย	13
1.3 หลักการของประชาธิปไตย	14
1.4 รูปแบบประชาธิปไตย	15
1.5 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม	16
ตอนที่ 2 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย	22
2.1 ความหมายของพลเมือง	22
2.2 คุณลักษณะประชาธิปไตย	23
ตอนที่ 3 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	34
3.1 แนวคิดและความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต	34
3.2 ความสำคัญของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	45
3.3 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	46
3.4 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยของประเทศไทย	58
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย	**95**
บทที่ 4 ผลการวิจัย : การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย จากประสบการณ์ต่างประเทศ	**100**

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.1 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา	100
4.2 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหราชอาณาจักร	120
4.3 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในเครือรัฐออสเตรเลีย	136
4.4 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย	161
4.5 ผลการสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ	173
บทที่ 5 ผลการวิจัย : คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย	**177**
5.1 จัดทำร่างคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย	177
5.2 ประชุมระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิ	179
5.3 วิเคราะห์ข้อมูล	186
บทที่ 6 ผลการวิจัย : รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	**191**
6.1 การสนทนากลุ่ม	192
6.2 สรุปผลรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	212
6.3 การประยุกต์รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยสำหรับการทดลอง	217
6.4 การทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	222
6.5 การประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย	234
6.6 ตัวอย่างการนำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยไปใช้	235
บทที่ 7 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	**258**
7.1 สรุปผลการวิจัย	258
7.2 อภิปรายผล	265
7.3 ข้อเสนอแนะ	277
รายการอ้างอิง	**280**
ภาคผนวก	**294**

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยจากการทบทวนวรรณกรรม	31
ตารางที่ 2	คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย 3 ด้าน	33
ตารางที่ 3	ผลการสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากการทบทวนวรรณกรรม	47
ตารางที่ 4	ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ	80
ตารางที่ 5	ผลการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ	174
ตารางที่ 6	สรุปรูปแบบการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ	176
ตารางที่ 7	ร่างคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย	178
ตารางที่ 8	สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยจากการประชุมระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิและการศึกษาเอกสารเพิ่มเติม	187
ตารางที่ 9	สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยจัดลำดับตามความถี่และจำแนกเป็น 3 ด้าน	189
ตารางที่ 10	สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย	190,192
ตารางที่ 11	แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	193
ตารางที่ 12	กรอบเบื้องต้นประกอบการพิจารณารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	194
ตารางที่ 13	ประเด็นความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	195
ตารางที่ 14	สรุปรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยตามขั้นตอนการวิจัย	213
ตารางที่ 15	ตัวอย่างกิจกรรม/การดำเนินงานตามรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	216
ตารางที่ 16	การประยุกต์รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยสำหรับทดลอง	217
ตารางที่ 17	รายละเอียดกิจกรรมสำหรับใช้ทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	220
ตารางที่ 18	การประเมินตนเองของผู้เข้าประชุม	232
ตารางที่ 19	ความคิดเห็นของผู้เข้าประชุมต่อการทำงานของกลุ่ม	232

สารบัญตาราง (ต่อ)

		หน้า
ตารางที่ 20	การประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย	235
ตารางที่ 21	คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย	237
ตารางที่ 22	ตัวอย่างแบบวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์	238
ตารางที่ 23	ตัวอย่างแบบประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์	241
ตารางที่ 24	การนำรูปแบบจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยไปใช้ตามบทบาทหน้าที่ของแกนหลัก	245
ตารางที่ 25	ตัวอย่างแบบวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่ต้องการส่งเสริม	256
ตารางที่ 26	ตัวอย่างแบบประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น	257

สารบัญแผนภาพ

		หน้า
แผนภาพที่ 1	กรอบแนวคิดในการวิจัย	8
แผนภาพที่ 2	การศึกษาตลอดชีวิตตามระบบการศึกษา	38
แผนภาพที่ 3	การศึกษาตลอดชีวิตตามกิจกรรมการศึกษา	39
แผนภาพที่ 4	การจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นการผสมผสานการศึกษา 3 ระบบ	43
แผนภาพที่ 5	คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย	264
แผนภาพที่ 6	ความสัมพันธ์ของแกนหลักในการจัดการศึกษากับการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	274
แผนภาพที่ 7	ความสัมพันธ์ของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย	275
แผนภาพที่ 8	ความสัมพันธ์ของแกนหลักในการจัดการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตและคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย	276

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทนมาโดยตลอด รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเลือกผู้แทนราษฎรเข้ามาบริหารบ้านเมือง โดยมีการเลือกตั้งเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 ตลอดระยะเวลาของการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนได้เกิดเหตุการณ์ปฏิวัติรัฐประหารจากทหารหลายครั้ง และมีความพยายามที่จะกีดกันพลเมืองออกจากการเมือง จนกระทั่งในที่สุดกระแสความต้องการของประชาชนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้เกิดการชุมนุมของพลเมืองอันนำไปสู่เหตุการณ์สำคัญหลายครั้ง เช่น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 และเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 ซึ่งนำไปสู่การปฏิรูปการเมืองโดยการเรียกร้องของประชาชนที่ต้องการมีส่วนร่วมในทางการเมือง

ปัจจุบันประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยมากว่า 77 ปี ซึ่งตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มีการปรับโครงสร้างทางการเมืองเพื่อให้เป็นไปตามปรัชญาและหลักการประชาธิปไตยมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การให้ประชาชนมีการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น มีองค์กรอิสระที่รักษาผลประโยชน์ฝ่ายประชาชน ส่งเสริมองค์กรประชาชนให้เข้มแข็ง ให้ภาคประชาชนหรือสังคมพลเมืองมีบทบาทในการตัดสินใจในการบริหารประเทศมากขึ้น ดังปรากฏในแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา 87 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเมืองการปกครองของประเทศไทยมุ่งเน้นให้เกิด “**ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)**”

การสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการสร้างรัฐธรรมนูญที่ดีหรือพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องขยายออกไปถึงการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการหล่อหลอมอบรมทางการเมืองที่ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม วัฒนธรรมทางการเมืองที่ได้รับการยอมรับว่าเอื้อต่อประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง (civic

culture) ซึ่งคุณลักษณะของพลเมืองที่ดี คือ เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีเหตุมีผล (citizen competence) นอกจากการยอมรับอำนาจอันชอบธรรมของผู้ปกครองและมีระเบียบวินัย การที่ประชาชนไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง อาจเป็นเพราะประชาชนขาดความรู้ ทำให้ไม่เข้าใจถ่องแท้ในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง และไม่สามารถใช้วิถีประชาธิปไตยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทั้งในระดับชุมชนไปจนถึงปัญหาระดับประเทศได้ ในการประชุมวิชาการของสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 2-4 มีนาคม พ.ศ.2544 เรื่อง การเรียนรู้เพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ได้สรุปความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นพลเมืองกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า

> ...ประชาธิปไตยไม่เพียงแต่จะมีความหมายเพียงระบอบการปกครอง แต่รวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมใดสังคมหนึ่ง และประชาธิปไตยอย่างมีส่วนร่วมจะทำงานได้ต้องอาศัยพลเมืองที่มีคุณลักษณะเฉพาะ และพลเมืองที่ดีจะนำไปสู่ การมีส่วนร่วมที่เหมาะสม และเป็นไปได้ที่การมีส่วนร่วมที่เหมาะสมนำไปสู่ความเป็นพลเมืองที่ดี...

อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะของพลเมืองที่เอื้อต่อประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมไม่ได้เกิดขึ้นมาได้เองในตัวบุคคล แต่จำเป็นต้องได้รับการฝึกฝน เพราะคุณลักษณะบางประการเป็นเรื่องที่ฝืนกฎธรรมชาติของบุคคล เช่น การยอมรับความแตกต่างหรือการรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งเรื่องความเข้าใจระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ก็มิใช่เรื่องที่บุคคลจะรู้ได้เอง หากต้องปลูกฝัง ขัดเกลาทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยผ่านทางสื่อกลางต่างๆ ของสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชนโรงเรียน องค์กร/สถาบัน สมาคม และสื่อมวลชนต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ จากการทบทวนเอกสารพบว่า ปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ประชาชนในประเทศที่มีความมั่นคงทางประชาธิปไตยในโลกตะวันตกมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองหรือรู้จักบทบาทหน้าที่ของการเป็นพลเมืองที่ดีนั้น ประเทศเหล่านั้นล้วนมีระบบการจัดการศึกษาที่ดีและมีบุคลากรที่มีคุณภาพ ดังนั้น พื้นฐานแรกของการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองก็คือการจัดระบบการศึกษาที่ดี โดยมุ่งเน้นปลูกฝังความรู้เรื่องประชาธิปไตยแก่ประชาชนตั้งแต่วัยเด็กในระบบโรงเรียน

ในประเทศไทยแม้จะมีการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในระบบโรงเรียนมายาวนานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จในการสร้างพลเมืองที่มีความเข้าใจและศรัทธาในระบอบการเมืองการปกครอบแบบประชาธิปไตยได้ โดยเฉพาะเยาวชนที่กำลังจะเป็นผู้สร้างชาติต่อไป จากตัวอย่างผลการศึกษางานวิจัย เรื่อง การสำรวจค่านิยมประชาธิปไตยของเยาวชนอายุ 15-25 ปี ในปี พ.ศ. 2550 พบว่า ในด้านวัฒนธรรมประชาธิปไตยเกี่ยวกับการเคารพสิทธิของผู้อื่น เยาวชนร้อยละ 64 เห็นว่า “เราควรยึดความคิดเห็นของตัวเองเป็นหลักโดยไม่สนใจความคิดเห็นของเพื่อน

ร่วมงาน” เยาวชนร้อยละ 18 เห็นว่า “การเอาเปรียบคนอื่นเป็นเรื่องธรรมดา” ส่วนเรื่องการคอรัปชั่น เยาวชนประมาณร้อยละ 10 ยอมติดคุกสิบปีเพื่อแลกกับเงินสามสิบล้าน และ 1 ใน 4 ของเยาวชนเห็นว่าประชาชนควรสนับสนุนโครงการของรัฐแม้ว่าจะไม่เห็นด้วยก็ตาม เยาวชนไม่เข้าใจในเรื่องความเป็นประชาธิปไตย ไม่เชื่อมั่นในระบอบประชาธิปไตย ไม่เชื่อมั่นในสถาบันที่ค้ำจุนประชาธิปไตย มีความแตกต่างระหว่างคนกรุงเทพมหานครและคนต่างจังหวัด โดยเฉพาะคนกรุงเทพมหานครยอมรับเผด็จการมากกว่าคนต่างจังหวัด อีกทั้งไม่ยอมรับการเดินขบวนประท้วงยกเว้นเมื่อปัญหามีผลกระทบโดยตรงต่อตนเอง (ถวิลวดี บุรีกุล อ้างในการสัมมนาคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551) จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าเยาวชนไม่เข้าใจเหตุและผลของการไม่เคารพสิทธิของคนอื่นว่าจะเกิดผลอย่างไร

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยจึงไม่ใช่การเขียนให้ปรากฏอยู่ในหลักสูตรเท่านั้น แต่ต้องมีวิธีการจัดการเรียนการสอนซึ่งต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาที่ต้องการสร้างพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยด้วย นอกจากนี้ การพึ่งสถาบันการศึกษาให้ขัดเกลาทางการเมืองอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ องค์กร สถาบันสังคมต่างๆ ควรต้องเข้ามามีบทบาทให้การศึกษา เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้บุคคลพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่องและเป็นแบบอย่างให้น่าเชื่อถือเพื่อนำไปสู่คุณภาพประชาธิปไตย การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองจึงไม่สามารถอาศัยวิธีการเรียนการสอนตามปกติในห้องเรียนเท่านั้น แต่ต้องทำทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน ในสภาพแวดล้อมที่เป็นจริง เพราะความรู้เรื่องประชาธิปไตยไม่สามารถบรรจุอยู่ในวิชาใดวิชาหนึ่งหรือหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งในระบบโรงเรียนเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้จากวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่ในบ้าน ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สถานที่ทำงาน องค์กรต่างๆ ไปตลอดชีวิตของคนๆ หนึ่ง การทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ต้องให้ความสำคัญที่ประสบการณ์มากกว่าเนื้อหา เพราะประชาธิปไตยสอนไม่ได้ทั้งหมด แต่ต้องทำให้ดูเป็นแบบอย่าง พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน ญาติ ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และนักการเมืองจึงต้องเป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้ง มีปัจจัยเกื้อหนุนเรื่องนโยบายส่งเสริมและมีบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย

แนวความคิด เรื่อง การจัดการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย ไม่ควรจำกัดเฉพาะในห้องเรียนเพราะกระบวนการเรียนรู้ของคนเราเกิดจากประสบการณ์ตลอดช่วงชีวิต สอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษา มาตรา 8 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ว่า การจัดการศึกษาให้ยึดหลักการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน และในมาตรา 4 ได้กำหนดความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่าเป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ซึ่งหลักการและแนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิต คือ ต้องครอบคลุมการการศึกษาทั้งสามระบบดังกล่าว จัดอย่าง

ต่อเนื่องและผสมผสาน คำนึงถึงกลุ่มเป้าหมาย หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน กิจกรรมให้สอดคล้องเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง

พลเมือง คือ รากฐานของประชาธิปไตย จิตสำนึกประชาธิปไตยก็คือ จิตสำนึกของความเป็นพลเมือง เรื่องของการสร้างประชาชนให้เป็นพลเมืองของประเทศจึงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการไปพร้อมๆ กับการปรับโครงสร้างทางการเมืองอย่างเร่งด่วน เพื่อให้ประชาธิปไตยของประเทศไทยมีรากฐานที่มั่นคง ในการที่จะผลักดันให้มีการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองอย่างจริงจังในประเทศไทย จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ประสบการณ์จากประเทศต่างๆ รวมทั้งศึกษาวิจัยคุณลักษณะความเป็นพลเมืองไทยที่พึงประสงค์ของสังคมไทย เพื่อแสวงหาแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองที่เหมาะสม คณะผู้วิจัยจึงได้นำเสนอโครงการวิจัยเรื่องนี้

1.2 วัตถุประสงค์

1) เพื่อสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ
2) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย
3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1) การสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ ศึกษาเฉพาะกรณีสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลีย และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่ นโยบายส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาตลอดชีวิต การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ปัญหาและอุปสรรคตลอดจนความสำเร็จของการจัดการศึกษา ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามาจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) การวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่ คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ข้อมูลจากผู้เข้าร่วมประชุมระดมสมองที่เป็นตัวแทนจากสถาบันการศึกษา สื่อ องค์กรอิสระ องค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ และองค์กรทางการเมืองที่ทำงานโดยตรงหรือเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองการปกครอง อย่างน้อยองค์กรละ 1 คน และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3) การนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ รูปแบบการจัดการศึกษาซึ่งประกอบด้วย ผู้จัด หลักการแนวคิด เป้าหมาย เนื้อหาสาระ

แนวทาง/วิธีดำเนินการ การติดตามและประเมินผล ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การสนทนากลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย และการทดลองรูปแบบในพื้นที่ชุมชนแม่น้ำคู้ ตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง

1.4 คำจำกัดความ

ความเป็นประชาธิปไตย หมายถึง ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ในกระบวนการตัดสินใจและมีส่วนร่วมในการตรวจสอบเรื่องต่างๆ ทางการเมืองการปกครองที่จะมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย หมายถึง การจัดการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้บุคคลเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเสริมสร้างความเป็นประชาธิปไตยได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

คุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย หมายถึง การกระทำหรือการแสดงออกของประชาชนในด้านบุคลิกภาพและด้านวิถีชีวิตที่บ่งชี้ว่ามีความเป็นประชาธิปไตย

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ได้รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทย อันเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ด้านการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และเป็นการส่งเสริมประชาธิปไตยในสังคมไทย

2) ได้แนวทางการจัดกิจกรรมสำหรับหน่วยงานของรัฐและเอกชนทุกภาคส่วนที่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1) แนวคิดเรื่อง ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คือ ประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองในระดับต่างๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถทำได้หลายรูปแบบหลายระดับ ตั้งแต่การร่วมรับรู้ข้อมูล ร่วมแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูล ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมตัดสินใจและมีส่วนร่วมในการตรวจสอบเรื่องต่างๆ ทางการเมืองการปกครองที่จะมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมมีประโยชน์ทั้งต่อรัฐและประชาชน และส่งผลต่อการพัฒนาทางการเมืองอย่างยั่งยืน ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองซึ่งเป็นผลมาจากการขัดเกลาทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทำควบคู่กันไปกับการพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง

การส่งเสริมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมปรากฏในมาตรา 87 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งกำหนดไว้ว่า รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนดังต่อไปนี้

(1) ส่งเสริมให้มีประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

(2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ

(3) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น

(4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมืองและจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง เพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบ ให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่

(5) ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชนตามมาตรานี้ ต้องคำนึงถึงสัดส่วนของหญิงและชายที่ใกล้เคียงกัน

2) แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ให้ความหมายการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า เป็นการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่จัดให้แก่บุคคลทุกช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตาย โดยในแต่ละช่วงชีวิตบุคคลอาจได้รับการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบผสมผสานกัน เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล สัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเมือง ทั้งนี้เพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลอย่างเต็มศักยภาพ ให้มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงชีวิต

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตยึดหลักครอบคลุมตลอดช่วงชีวิตของบุคคลเป็นไปอย่างต่อเนื่องและผสมผสานกับการศึกษาลักษณะอื่น คำนึงถึงกลุ่มเป้าหมาย หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน กิจกรรมให้สอดคล้องเกี่ยวข้องกับชีวิตจริง

3) แนวคิดเรื่องคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่จะทำให้ประชาชนในประเทศสามารถเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองในระดับต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการพัฒนาทางการเมืองอย่างยั่งยืนต่อไป ประกอบด้วย

1) คุณลักษณะด้านทักษะส่วนบุคคล
2) คุณลักษณะด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม
3) คุณลักษณะด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย

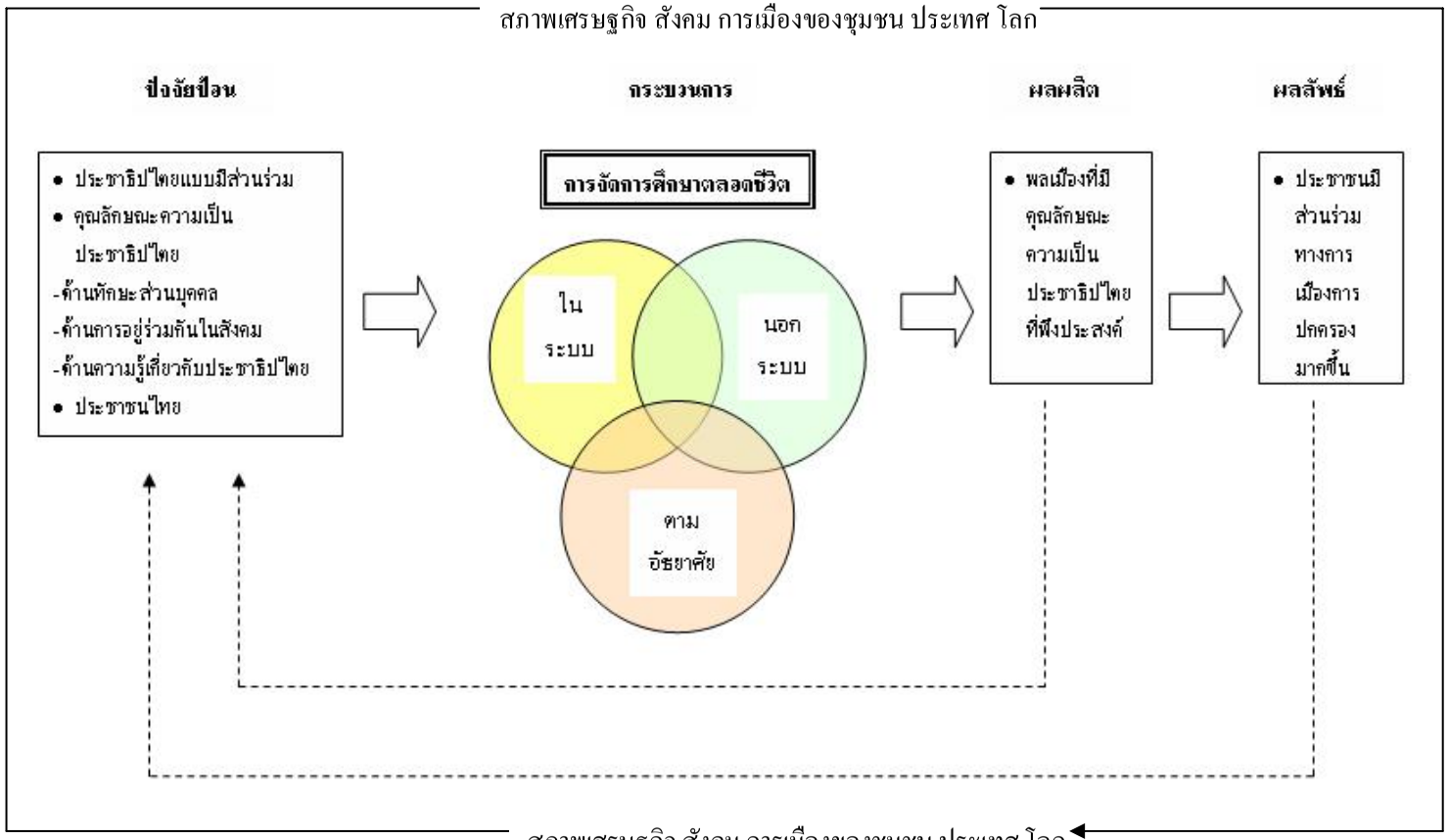

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

ในบทนี้เป็นการนำเสนอประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประชาธิปไตย โดยแนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

1.1 ความหมายของประชาธิปไตย

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

1.3 หลักการของประชาธิปไตย

1.4 รูปแบบประชาธิปไตย

1.5 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

1.5.1 ความหมาย

1.5.2 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.5.3 ประโยชน์ของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

1.5.4 ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ตอนที่ 2 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย

2.1 ความหมายของพลเมือง

2.2 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย

ตอนที่ 3 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

3.1 แนวคิดและความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

3.1.1 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

3.1.2 รากฐานทางปรัชญา จิตวิทยา เศรษฐกิจและสังคมของการศึกษาตลอดชีวิต

3.1.3 หลักการและแนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิต

3.2 ความสำคัญของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

3.3 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

3.3.1 ผู้จัด

3.3.2 หลักสูตร/เนื้อหา

3.3.3 วิธีสอน/กิจกรรม

3.3.4 ครู/วิทยากร

3.3.5 บรรยากาศ/สภาพแวดล้อม

3.4 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยของประเทศไทย

3.4.1 การจัดการศึกษาในระบบเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

3.4.2 การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

3.4.3 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

ตอนที่ 1 ประชาธิปไตย

1.1 ความหมายของประชาธิปไตย

"ประชาธิปไตย" หรือ "Democracy" มาจากคำว่า "demos" ในภาษากรีก แปลว่า ประชาชน (people) และ "kratos" แปลว่า การปกครอง ซึ่งรวมกันหมายถึง การปกครองโดยประชาชน เริ่มใช้ในสมัยกรีกโดยมีความหมายถึงสิทธิของราษฎรของนครรัฐกรีกในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปกครองประชาธิปไตย ประกอบด้วยหลักการขั้นมูลฐานที่สำคัญคือ เชื่อในความเท่าเทียมและคุณค่าของบุคคลและเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้มีเหตุมีผล สามารถมีส่วนในกระบวนการทางการเมือง (สถาบันพระปกเกล้า, 2552)

หากพิจารณาความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" ในรูปศัพท์ภาษาไทย จะเห็นว่าประกอบด้วยคำว่า "ประชา" หมายถึง หมู่คน คือปวงชน กับคำว่า "อธิปไตย" หมายถึงความเป็นใหญ่ คำว่า "ประชาธิปไตย" จึงหมายถึง ความเป็นใหญ่ของปวงชน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติศัพท์คำว่าประชาธิปไตยว่ามาจากภาษาอังกฤษว่า "Democracy" แปลว่า ระบอบการปกครองที่ถือมติปวงชนเป็นใหญ่หรือการถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่

อับบราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีคนที่ 16 ของสหรัฐอเมริกา ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ตลอดจนเป็นวิธีการในการดำเนินการชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ภายใต้ความเชื่อที่ว่า คนเราเกิดมาเท่าเทียมกัน มีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, 2552)

คำว่า "ประชาธิปไตย" ได้มีการให้ความหมายทางด้านการปกครองระหว่างประชาชนในสังคมกับอำนาจรัฐ เช่น โคเฮน (Cohen, 1971: 8) พิจารณาความเป็นประชาธิปไตยจากการที่ประชาชนในสังคมหรือชุมชนได้รับผลกระทบจากการใช้อำนาจรัฐและมีส่วนหรือบทบาทในการใช้อำนาจนั้นอย่างไร มีบทบาทหรือส่วนร่วมทางการเมืองในอันที่จะมีอิทธิพลต่อการใช้อำนาจรัฐ

ในลักษณะใดและเพียงใด และมีบทบาทหรืออิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลผ่านทางนโยบายต่างๆ มากน้อย

สำหรับพระธรรมปิฎกได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ว่าสามารถใช้ในความหมายในแง่ฐานะและความหมายในแง่ของคุณภาพ ดังนี้

1) ความหมายในแง่ของฐานะ มี 3 ฐานะ ได้แก่

(1) ในฐานะเป็นปรัชญา (Philosophy) ทฤษฎีหรืออุดมการณ์ทางการเมือง ประชาธิปไตยในความหมายนี้ มุ่งเน้นไปในเรื่องของความคิด เป็นสภาพทางมโนกรรมทั้งของผู้นำและคนทั่วไป คือ ทั้งของผู้บริหารประเทศ และ พลเมืองทั่วไป

(2) ในฐานะเป็นรูปแบบการปกครอง (Forms of Government) เป็นการพิจารณาประชาธิปไตยในเชิงโครงสร้างของรัฐบาลแบบประชาธิปไตย เช่น เป็นระบบรัฐสภา เป็นระบบประธานาธิบดีรูปแบบการ ปกครอง

(3) ในฐานะเป็นวิถีชีวิต (Way of life) หมายถึง

(3.1) วิถีทางแห่งการยอมรับเสียงข้างมาก

(3.2) ความมีใจกว้าง

(3.3) การมีขันติธรรม

(3.4) การไม่ใช้ความรุนแรง

(3.5) การเอาใจใส่ในกิจการบ้านเมือง (การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง) อันเป็นเรื่องการประพฤติในสังคม

2) ความหมายในแง่คุณภาพ พระธรรมปิฎกเน้นว่า

"ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่าคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่ออะไร ก็ขึ้นต่อการศึกษา"

จากแนวคิดนี้พระธรรมปิฎกให้ข้อสังเกตไว้ 2 ประการด้วยกันคือ

1) ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนโง่ เสียงข้างมากที่วินิจฉัยก็จะเป็นการตัดสินใจเลือกอย่าง โง่ๆ หรือแม้แต่เลือกไปตามที่ถูกเขาหลอกล่อ ทำให้ผิดพลาดเสียหาย แต่ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนดี มีปัญญาก็จะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกได้ถูกต้อง บังเกิดผลดี จึงต้องให้ประชาชนมีการศึกษา หรือจะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจอย่างผู้มีปัญญา

2) ความจริงของสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นอย่างที่มันเป็น มันย่อมไม่เป็นไปตามการบอก การสั่ง การลงคะแนนเสียง หรือตามความต้องการของคน ดังนั้น คนจะไปตัดสินความจริง ไม่ได้ แต่เป็น

หน้าที่ของคนเองที่จะต้องตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นจริง จึงต้องให้ประชาชนมี การศึกษา เพื่อจะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริง

ดังนั้น พระธรรมปิฎกจึงได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษากับประชาธิปไตยว่า การศึกษาจำเป็นต่อประชาธิปไตย หรือพัฒนาประชาชนให้ ทำหน้าที่หรือใช้อำนาจตัดสินใจอย่างได้ผลดีใน 2 ประการ คือ (1) ให้เสียงข้างมากที่จะใช้วินิจฉัย เกิดจากการตัดสินใจของคนที่เป็นบัณฑิต คือ คนดีมีสติปัญญา และ (2) ให้การตัดสินใจของคนที่เกิดจากความต้องการที่มาประสานกับปัญญาที่รู้ และให้เลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องดีงามจริงแท้ และเป็นประโยชน์แท้จริง

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดเรื่องเสียงข้างมากในประชาธิปไตยตามแนวของพระธรรมปิฎก จึงเห็นได้ชัดว่า สังคมไทยเป็นสังคมแห่งวิถีพุทธ ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยของไทยจึงควร ที่นำแนวคิดในเรื่องของการตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก ตามแนวของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ใช้ ก็จะทำให้ระบบการเมืองไทย ได้เสียงข้างมากที่เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของระบอบประชาธิปไตย ที่แน่นอนกล่าวคือ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคมไทยโดยรวมนั่นเอง
(http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=266&articlegroup_id=79)

ส่วน Larry Diamond ได้แต่งหนังสือเรื่อง “Developing Democracy” โดยกล่าวว่า “ประชาธิปไตย” อาจมีคำจำกัดความที่หลากหลาย โดย แบ่งประชาธิปไตยออกเป็น 2 ระดับ คือ ประชาธิปไตยการเลือกตั้ง (Electoral Democracy) และประชาธิปไตยเสรี (Liberal democracy)
(http://www.onopen.com/pattarawong/09-11-16/5128)

ประชาธิปไตยการเลือกตั้ง (Electoral Democracy) คือ มีการเลือกตั้งเป็นกลไกการขึ้นสู่อำนาจรัฐ การเลือกตั้งนั้นก็ควรมีการหาเสียงเพื่อแข่งขันของพรรคการเมืองต่างๆ อย่างเปิดกว้าง และมีองค์กรจัดการเลือกตั้งที่ทำให้เกิดความยุติธรรมต่อทุกพรรค

ส่วนการจะพัฒนาเป็นประชาธิปไตยเสรี (Liberal Democracy) คือ ประชาชนจะต้องมีสิทธิเสรีภาพในความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีโดยไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น การชุมนุมอย่างสันติในขอบเขตของกฎหมาย การเลือกนับถือศาสนาหรือลัทธิความเชื่อต่างๆ ได้อย่างอิสระ เป็นต้น

David Mathews ให้นิยาม ของประชาธิปไตยว่า เป็นหลักแห่งความสัมพันธ์ (Relationships) เป็นการพิจารณาการแสดงออกเชิงอำนาจ ที่สร้างความสัมพันธ์ผ่านกระบวนการแก้ปัญหา โดยการแก้ไขปัญหานั้นมักจะต้องปฏิบัติการความสัมพันธ์ผ่านสองฝ่าย คือ ความสัมพันธ์กับราชการและหน่วยทางธุรกิจ โดยจะต้องเปลี่ยนแปลงกระบวนการ กลไก บทบาทความสัมพันธ์ระหว่างราชการ ธุรกิจกับพลเมือง หลักแห่งเจตจำนงทางการเมืองและประโยชน์ทางการเมือง (Political Will and Interest) นั้นคือทรัพยากรในชุมชนเป็นเจตจำนงของสาธารณะที่เป็นผลประโยชน์

ของชุมชนอันส่งผลให้เกิดความผูกพันของพลเมืองที่ต้องดำเนินการร่วมกันจนสามารถควบคุมได้ เพราะทรัพยากรนี้เป็นทำให้ชุมชนสามารถริเริ่มให้เป็นเจตจำนงทางการเมืองและประโยชน์ทางการเมืองของชุมชน โดยการสร้างความสมัครใจ แรงจูงใจและประโยชน์ให้เกิดขึ้นต่อพลเมือง

นอกจากนี้ กล่าวว่าประชาธิปไตยว่าเป็นหลักแห่งการกระทำหรือการลงมือปฏิบัติ (Action) ซึ่งตามปกติแล้วเจตจำนงสาธารณะหรือทางการเมืองมักจะไม่เชื่อมโยงหรือมักจะมีความแตกต่างกัน ดังนั้นต้องมีความพยายามที่จะจัดการแยกลักษณะของการแยกออกเป็นส่วนเสี้ยวของสังคมผ่านการประสานงานเพื่อร่วมมือและสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน รวมทั้งยังได้กล่าวถึง “การเมืองภาคพลเมือง ” หมายถึง พลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะในการวางแผนและขับเคลื่อนการพัฒนาและในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ (http://www.slideshare.net/pailinsarn/people-politic)

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2546) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยไว้ 3 แนวคิด ดังนี้

1) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมการณ์ เน้นเสรีภาพ ความเท่าเทียมและความเสมอภาค หมายความว่า ประชาชนมีความรู้สึกและยอมรับคุณค่าของประชาธิปไตยในขอบเขตแห่งกฎหมาย เสรีภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพ โดยยึดถือและปฏิบัติอย่างมั่นคงตามวิถีทางแห่งกฎหมายเพื่อธำรงไว้ซึ่งหลักการแห่งประชาธิปไตย

2) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นรูปแบบการปกครองหรือระบบการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งอำนาจอธิปไตยหรืออำนาจสูงสุดเป็นของปวงชน รัฐบาลที่สามารถปกครองได้ภายใต้การยินยอมของประชาชน รัฐบาลจะมีอำนาจจำกัดหรือเท่าที่จำเป็นต้องแสดงให้เห็นความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ถ้ามีข้อบกพร่องผิดพลาดต้องพร้อมที่จะปรับปรุง ถ้าสิ่งนั้นก่อให้เกิดความเดือดร้อน ต้องขอโทษและชดใช้ ปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม/ทุกอย่างต้องเป็นไปตามกฎหมาย ถ้าไม่มีกฎหมายก็ไม่สามารถเอาคนไปลงโทษได้ และถ้าไปจับใครมาต้องดำเนินการตามขั้นตอนทางกฎหมาย ระบบการปกครองที่คำนึงถึงเสียงข้างมาก/เคารพสิทธิเสียงข้างน้อย เปิดโอกาสให้เสียงข้างน้อยได้พูด มีการกระจายอำนาจและเน้นการมีส่วนร่วม คือ มีองค์กรต่างๆ ในการปกครองเปิดโอกาสให้ประชาชนในการมีส่วนร่วมในการดำเนินการปกครอง เช่น การมีสภาผู้แทนราษฎร มีพรรคการเมือง มีรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน ศาลมีอิสระจากฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ และรัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

3) ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตหรือเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน (ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2546: 4) หมายความถึง การปฏิบัติตามหลักการประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีอุดมการณ์ประชาธิปไตยในหัวใจ เช่น เคารพกฎหมาย เข้าใจในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ไม่ละเมิดหรือเอารัดเอาเปรียบสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น เคารพกฎหมายบ้านเมืองอย่างเคร่งครัด หากประชาชนของประเทศใดไม่ยึดถือหลักประชาธิปไตยเป็นวิถีชีวิต ประเทศนั้นก็ไม่เรียกว่าเป็นประเทศประชาธิปไตย แม้ว่าจะมีรูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย หรือแม้จะมีกลไกอื่น เช่น มีรัฐธรรมนูญ มีพรรคการเมือง หรือมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตาม (วิสุทธิ์ โพธิแท่น, 2524: 45)

1.3 หลักการของประชาธิปไตย

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์ (2540) ได้แบ่งหลักการของประชาธิปไตยออกเป็น 5 ประการ คือ

1) หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน (popular sovereignty) หลักการข้อนี้จะให้ความสำคัญกับอำนาจอธิปไตยที่จะต้องเป็นของประชาชน เพื่อให้การปกครองเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง โดยประชาชนมีอำนาจในการเลือกผู้แทนที่จะเข้าไปปกครอง โดยผ่านกระบวนการเลือกตั้งและรวมไปถึงอำนาจในการถอดถอนผู้แทนที่ตนเองเลือกเข้าไปอีกด้วย

2) หลักเสรีภาพ (liberty) ระบอบประชาธิปไตยถือว่าประชาชนย่อมมีสิทธิเสรีภาพทั้งในการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งเสรีภาพเหล่านี้จะต้องมีการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการละเมิดซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่ความเสมอภาคของประชาชน

3) หลักความเสมอภาค (equality) ถึงแม้ว่ามนุษย์เราจะเกิดมามีความแตกต่างกัน แต่ความแตกต่างเหล่านี้เป็นเพียงความแตกต่างกันทางกายภาพ มนุษย์เกิดมาควรมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในเรื่องโอกาสในการพัฒนาคุณภาพและความรู้ความสามารถเพื่อให้ประชาชนสามารถปกป้องประโยชน์ของตนได้ สำหรับความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยนั้นจะให้ความสำคัญกับความเสมอภาคทางโอกาส ซึ่งหมายถึงประชาชนจะมีโอกาสที่เท่ากันในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา

4) หลักกฎหมาย (rule of law) ปรัชญาสำคัญของกฎหมายคือชนชั้นใดเป็นผู้บัญญัติกฎหมายย่อมเพื่อประโยชน์ของชนชั้นนั้น ดังนั้นระบอบประชาธิปไตยที่ยึดถือประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้งจึงกำหนดให้ประชาชนมีอำนาจในการบัญญัติกฎหมาย เพื่อให้กฎหมายสะท้อนถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

5) หลักเสียงข้างมาก (majority rule, minority right) ยึดหลักที่ว่าการตัดสินใจใดๆ ทางการเมืองต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ จึงกำหนดให้เสียงข้างมากเป็นการตัดสิน อย่างไรก็ดี หลักการเสียงข้างมากนั้นก็ไม่อาจจะละเลยสิทธิของเสียงข้างน้อย (minority rights) ได้

ทั้งนี้จะต้องมีหลักประกันที่ให้ความคุ้มครองกับเสียงข้างน้อย เพื่อป้องกันไม่ให้เสียงส่วนใหญ่กดขี่ข่มเหงเสียงส่วนน้อย

1.4 รูปแบบประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตยหรือการปกครองตนเองของประชาชน อาจจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1) ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) มีลักษณะสำคัญคือ ประชาชนออกเสียงลงมติเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับทางเลือกหรือปัญหาในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ถูกหยิบยกหรือเสนอขึ้นมาพิจารณา ประชาชนมาประชุมกัน อภิปรายและลงคะแนนกันในเรื่องสำคัญ เช่น การประชุมเรื่องงบประมาณ กฎหมายในระดับท้องถิ่น หรือการลงประชามติในระดับประเทศ เช่น การจะรับหรือไม่รับร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ (วิทยากร เชียงกูล, 2550)

ในระบอบประชาธิปไตยแบบนี้ ประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยในการควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินโดยตนเองโดยตรง ไม่จำเป็นต้องมีผู้แทน เช่น การปกครองในกรีกสมัยใกล้พุทธกาลและรัฐเล็กๆ บางรัฐในสวิสเซอร์แลนด์ปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม แม้การปกครองแบบนี้จะตรงกับความหมายของ “ประชาธิปไตย” มากที่สุด ประเทศต่างๆ ในโลกก็ไม่นิยมใช้การปกครองแบบนี้อีกต่อไป เพราะประเทศต่างๆ มีพลเมืองมากขึ้นตามลำดับ การจัดการประชุมประชาชนทั้งหมดย่อมจะลำบากในการจัดสถานที่ เวลา ตลอดจนการควบคุมการประชุม ทั้งในปัจจุบันการบริหารราชการแผ่นดินมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ยากแก่การทำความเข้าใจ หากปล่อยให้ประชาชนที่ไม่รู้ข้อเท็จจริงตัดสินโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ผลเสียก็จะเกิดแก่ประเทศชาติมากกว่าผลดี

2) ประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) การเมืองการปกครองที่ประชาชนมอบอำนาจให้คณะบุคคลเข้าไปบริหารประเทศแทนตนผ่านระบบการเลือกตั้ง ผู้ได้รับมอบอำนาจมีสิทธิกำหนดนโยบายสาธารณะและทิศทางการพัฒนาตามแนวทางที่พรรคของตนสัญญาไว้กับประชาชน แต่การให้อำนาจนั้นมิใช่ให้ไปอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด มิใช่ให้อำนาจไปดำเนินนโยบายสาธารณะใดก็ได้ โดยถือเพียงว่าพวกตนได้รับเสียงข้างมาก เพราะยังคงต้องรับฟังอย่างให้คุณค่าแก่ทุกฝ่ายในสังคมที่จะได้รับผลกระทบจากนโยบายสาธารณะเหล่านั้นด้วย การปกครองแบบนี้ประชาชนจะเลือกตั้งผู้แทนของตนไปมีส่วนมีเสียงในการบริหารราชการแผ่นดินแทนตนและปวงชนทั้งชาติ อันเป็นการปกครองโดยอาศัยเสียงข้างมากของบรรดาผู้แทนซึ่งประชาชนทั้งประเทศเลือกรวมกันเป็นรัฐสภานั่นเอง ปัจจุบันประเทศส่วนใหญ่ในโลกมีการปกครองแบบนี้

ประชาธิปไตยรูปแบบนี้ประชาชนไม่ได้ใช้อำนาจโดยตรง แต่ใช้อำนาจผ่านการเลือกตั้งตัวแทนขึ้นมาให้เข้าไปออกกฎหมาย บริหารประเทศแทนประชาชน เพื่อผลประโยชน์ของประชาชน เพื่อให้ทำหน้าที่ตัดสินใจแทนพวกเขา เช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

3) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เป็นระบอบที่เน้นให้ประชาชนปรึกษาหารือกันในทุกแง่มุมในทางเลือกหรือปัญหาที่จะต้องตัดสินใจ แล้วตกลงหรือตัดสินใจร่วมกันว่าจะเลือกหรือหาทางออกเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ อย่างไร การปกครองแบบนี้มีหลักการเช่นเดียวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งประชาชนเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าไปบริหารราชการแผ่นดิน เพียงแต่ในการปกครองแบบนี้ได้นำเอาวิธีการของการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยตรงมาผสมเข้าด้วย ทำให้ประชาชนมีส่วนมีเสียงในการบริหารราชการแผ่นดินมากกว่าแบบที่สอง การผสมผสานประชาธิปไตยทั้งสองแบบแรก รวมทั้งการให้ประชาชนมีการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น มีองค์กรอิสระที่รักษาผลประโยชน์ฝ่ายประชาชน มีสื่อมวลชนและองค์กรประชาชนที่เข้มแข็ง ภาคประชาชนหรือสังคมพลเมืองมีบทบาทในการตัดสินใจเรื่องการบริหารประเทศค่อนข้างมาก ไม่ได้ปล่อยให้ผู้แทนทำทุกอย่าง

กล่าวโดยสรุป ระบอบประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองที่ประชาชนทุกคนเป็นผู้ใช้อำนาจและมีหน้าที่ที่ตนต้องรับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็นโดยตรงหรือโดยผ่านตัวแทนที่ได้รับเลือกจากประชาชนอย่างเสรี

1.5 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

1.5.1 ความหมายของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ในการศึกษาคำว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)” พบว่ามีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองในระดับต่างๆ มากขึ้น โดยให้ประชาชนมีอำนาจในการควบคุมและตรวจสอบการทำงานของผู้ที่ได้รับเลือกตั้งให้ใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนด้วย มิใช่เพียงมีอำนาจเพียงเป็นที่มาแห่งอำนาจปกครองหรือมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งเท่านั้นซึ่งลักษณะหรือรูปแบบของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองนั้น อาจจะเป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยโดยตรง อาทิ การออกเสียงประชามติ การเข้าชื่อเสนอกฎหมาย และการถอดถอนบุคคลออกจากตำแหน่ง เป็นต้น (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล อ้างใน วัชระ ไชยสาร www.parliament.go.th/parcy/889.0.html)

ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participative Democracy) คือ การบริหารการปกครองที่มีการยอมรับและให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนะความคิดเห็น ร่วมปฏิบัติงานและตรวจสอบผลการดำเนินงาน เน้นการบริหารภาครัฐเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน มีกระบวนการตัดสินใจและการกำหนดนโยบายสาธารณะที่รอบคอบ โปร่งใส เป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของประชาชน ที่เปิดโอกาสให้บุคคลทุกบุคคลสามารถแสดงออกถึงการยอมรับหรือไม่ยอมรับหรือแสดงความคิดเห็นของตนเองในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างอิสระ

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คือ การเมืองการปกครองที่เคารพในคุณค่าศักดิ์ศรีของทุกภาคส่วนในสังคมอย่างเสมอกัน เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมคิด ร่วมตั้งประเด็น ร่วมพัฒนานโยบายสาธารณะ ร่วมดำเนินการ ร่วมผลักดันติดตามประเมินผลอย่างเป็นรูปธรรม มิใช่ปล่อยให้เป็นหน้าที่ของผ่ายหนึ่งฝ่ายใดเพียงลำพัง (วันชัย วัฒนศัพท์ 2543: 19 อ้างใน ถวิลวดี บุรีกุล, 2548)

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นต่อเนื่องตลอดเวลา เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งช่องทางเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้นั้น ประชาชนต้องรับทราบข้อมูล แสดงความคิดเห็น ปรึกษาหารือ ตรวจสอบ อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ประชาชนต้องสนใจเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมส่งผลต่อการตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งและเป็นที่ยอมรับทั่วกัน และการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถมีทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

จากความหมายข้างต้นอาจสรุปได้ว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองการปกครอง สามารถทำได้หลายรูปแบบและหลายระดับ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นส่วนเสริมประชาธิปไตยระบบตัวแทน

1.5.2 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งของรัฐ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวสามารถทำได้หลายรูปแบบหลายระดับ คือ (มูลนิธิปริญญาโทนักบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546)

1) การให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการที่มีผลกระทบต่อประชาชน

2) การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นหรือให้ข้อมูล

3) การร่วมปรึกษาหารือ

4) การให้อำนาจแก่ประชาชนในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การลงประชามติ เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอาจจำแนกตามกิจกรรมที่ประชาชนสนใจเข้าร่วม เป็น 3 ระดับ คือ

1) การมีส่วนร่วมในระดับเบื้องต้น เช่น ร่วมแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง ร่วมพูดคุยอภิปรายเรื่องราวทางการเมืองและสถานการณ์ปัจจุบัน ร่วมลงชื่อเพื่อเสนอเรื่องราวหรือประชาพิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งในทางการเมือง รวมกลุ่มเล็กๆ เพื่อแสดงความคิดเห็นในทางการเมือง และเป็นสมาชิกพรรคการเมือง เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมในระดับกลาง เช่น ร่วมเดินขบวนเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม ร่วมปราศรัยในการชุมนุมเรียกร้องเรื่องราว ร่วมลงชื่อเพื่อเสนอให้ฝ่ายที่มีอำนาจตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง และร่วมอดข้าวประท้วงหรือร่วมกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อเรียกร้อง เป็นต้น

3) การมีส่วนร่วมในระดับสูง เช่น ร่วมลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา ร่วมก่อตั้งพรรคการเมือง และร่วมก่อตั้งรัฐบาล เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วิธีการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ถวิลวดี บุรีกุล (2548) กล่าวว่าขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ การแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้จากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุด ออกเป็น 7 ระดับ และจำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ

ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

1) ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชนเพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ วิธีการให้ข้อมูลอาจกระทำได้หลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การแสดงนิทรรศการ และการทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น อย่างไรก็ดี เพื่อป้องกันมิให้รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจดุลพินิจในการให้หรือไม่ให้ข้อมูลดังกล่าวแก่ประชาชน จึงควรมีข้อกำหนดให้รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องกระทำและกระทำอย่างทั่วถึงด้วย ยกเว้นข้อมูลบางประเภท เช่น เรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ เป็นต้น

2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น และประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับ

การริเริ่มโครงการต่างๆ และการบรรยายให้ประชาชนฟังเกี่ยวกับโครงการต่างๆ แล้วขอความคิดเห็นจากผู้ฟัง เป็นต้น

3) ระดับการปรึกษาหารือ เป็นระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สูงกว่าการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นการเจรจากันอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

4) ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าการปรึกษาหารือ กล่าวคือ เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการและผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการเหมาะสมที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อนุญาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

5) ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับขั้นที่สูงถัดไปจากระดับการวางแผนร่วมกัน คือ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6) ร่วมติดตามตรวจสอบ ประเมินผล เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่มีผู้เข้าร่วมน้อย แต่มีประโยชน์ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบสามารถมาคอยติดตามการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ได้ รูปแบบของการติดตามตรวจสอบหรือประเมินผล อาจอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผลที่มาจากหลายฝ่าย การสอบถามประชาชน โดยการสำรวจเพื่อให้ประชาชนประเมิน เป็นต้น

7) ระดับการควบคุมโดยประชาชนเป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหาขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น ถวิลวดี บุรีกุล (2548) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการลงประชามติมี 2 ประการ คือ ประการแรกการลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด อย่างน้อยขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติและการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึงเพียงใด และประการที่สองในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม แต่สำหรับกรณีของประเทศไทยตาม

รัฐธรรมนูญฉบับประชาชนซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน ผลของการลงประชามติเป็นเพียงข้อแนะนำสำหรับรัฐบาลเท่านั้น ไม่มีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด

จากการจัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กล่าวมา แม้ว่าจะมีการจัดระดับการมีส่วนร่วมแตกต่างกันแต่จะมีจุดร่วม คือ การมีส่วนร่วมเริ่มจากระดับง่ายที่ทำได้ในชีวิตประจำวันไปหาระดับสูงสุด ซึ่งในระดับสูงสุดมีความแตกต่างกัน ซึ่งระดับการมีส่วนร่วมอาจจะหยุดที่การลงประชามติเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ขณะที่บางท่านมองว่าการมีส่วนร่วมครอบคลุมถึงการมีบทบาทการบริหารบ้านเมืองโดยการตั้งพรรคการเมืองและตั้งรัฐบาล

1.5.3 ประโยชน์ของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในทางการเมืองการปกครองเป็นกลไกที่ทำให้รัฐกับประชาชนมีโอกาสสื่อสารและประสานประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากปัญหาที่ระบบประชาธิปไตยแบบผู้แทนก่อขึ้นหรือรับผิดชอบไม่ทั่วถึง และด้วยลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีวิถีชีวิตและผลประโยชน์ต่างกันและหลากหลาย จึงไม่อาจยอมรับข้ออ้างความชอบธรรมที่เลื่อนลอยได้

ในแง่รัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนและส่งเสริมธรรมาภิบาล ตลอดจนการบริหารงาน หากมีการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเพียงใดก็จะมีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารและให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการป้องกันนักการเมืองจากการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมกับสังคมนั้นๆ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของประชาชนจะมีคนรับฟัง อีกทั้งความต้องการหรือความปรารถนาประชาชนก็จะได้รับการตอบสนอง (ถวิลวดี บุรีกุล, 2548) สอดคล้องกับที่สถาบันพระปกเกล้า (2544) ได้สรุประบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงทัศนะและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน นอกจากจะช่วยให้การตัดสินใจของผู้เสนอโครงการหรือรัฐบาลมีความรอบคอบและสอดรับกับปัญหาและความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังเป็นการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลให้มีความโปร่งใส (transparency) ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชน (responsiveness) และมีความรับผิดชอบหรือสามารถตอบคำถามของประชาชนได้ (accountability) อีกด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ในแง่ประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือเป็นการสื่อสารสองทางทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนเสียส่วนได้และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่าย และการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติและทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่ร้ายแรงที่สุด” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน (วันชัย วัฒนศัพท์, 2543: 25-28 อ้างถึงในถวิลวดี บุรีกุล, 2548)

การมีส่วนร่วมในทางการเมืองก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาการมีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้เกิดความยั่งยืน (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2547) เนื่องจากการมีส่วนร่วมในทางการเมืองแบบพหุการเมืองจะทำให้ประชาชนแต่ละกลุ่มได้มีส่วนร่วมในทางการเมือง โดยมีการยอมรับความแตกต่างและความหลากหลายของแต่ละกลุ่ม ทำให้ภาวะดุลยภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม อันจะก่อให้เกิดสังคมบูรณาการไปสู่การเป็น“ประชาสังคม” เป็นการพัฒนาไปสู่ความเป็น “ชุมชนเข้มแข็ง” และปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนในการผลักดันให้พัฒนาไปสู่ “ภาวะการเมืองภาคประชาชน” หรือ “การเมืองของพลเมือง” และเป็นการพัฒนาการเมืองแบบยั่งยืนที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทางการเมืองอย่างแท้จริง เป็นไปตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ว่า “การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน”

1.5.4 ปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ปัจจัยที่เอื้อต่อพัฒนาการมีส่วนร่วมในทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย มีแนวทางสำคัญดังนี้

1) การพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย แนวทางนี้เป็นบันไดขั้นต้นของทุกสังคมที่จะก้าวสู่ระบอบประชาธิปไตย คือ การพัฒนาให้สังคมปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยจะต้องกำหนดโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นไปตามปรัชญาและหลักการประชาธิปไตยอย่างครบถ้วน (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2540)

2) การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย หมายถึง แบบแผนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อระบบการเมืองและองค์กรการเมือง เป็นผลมาจาก

กระบวนการหล่อหลอมอบรมทางการเมืองที่ถ่ายทอดสืบเนื่องกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม (สมบัติ ธำรงธัญวงศ์, 2540)

ในประเด็นการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมีนักวิชาการหลายท่านเห็นพ้องกันว่าวัฒนธรรมทางการเมืองที่เหมาะสมและสร้างความยั่งยืน มีประสิทธิภาพต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง (civic culture) การพัฒนาประชาชนให้มีความเป็นพลเมืองจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ถ้าประชาชนมีความเป็นพลเมือง ประชาธิปไตยถึงแม้จะเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบผู้แทน ก็ยังคงเป็นการปกครอง โดยประชาชน มิใช่การปกครองโดยผู้แทน หรือปกครองโดยนักการเมืองหรือพรรคการเมือง เพราะประชาชนที่เป็น “พลเมือง” จะเป็นอิสระไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของนักการเมืองหรือผู้มีอำนาจคนใดและเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีเหตุมีผล ประชาธิปไตยจึงยังเป็นประชาธิปไตยที่เป็นการปกครองโดยประชาชน มิใช่ปกครองโดยนักการเมือง

ตอนที่ 2 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย

2.1 ความหมายและความสำคัญของพลเมือง

คำว่า “ พลเมือง” หรือ “ความเป็นพลเมือง” นี้ มีการให้ความหมายที่ยังไม่นิ่งและมีการให้ความหมายหลากหลาย ในบริบทของการศึกษาเพื่อความเป็นประชาธิปไตย คำว่า “พลเมือง” สามารถอธิบายอย่างกว้างๆ ได้ว่า เป็นคนที่มีตัวตนอยู่ร่วมกันในสังคม “พลเมือง” ในความหมายเดิมเน้นความสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐชาติ พจนานุกรมนักเรียนฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า “พลเมือง” ว่าหมายถึง ชาวเมือง ชาวประเทศ ประชาชน แต่ปัจจุบันจำเป็นต้องมองความหมายของพลเมืองแบบองค์รวมมากขึ้น โดยสำรวจรูปแบบที่เราอาศัยอยู่ร่วมกัน แนวคิดพลเมืองที่เดิมสัมพันธ์กับรัฐชาติเท่านั้นต้องหมายรวมไปถึงชุมชนด้วย ซึ่งมีตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับโลก

ถ้ากล่าวเช่นนี้ แนวคิด “พลเมือง” หรือ “ความเป็นพลเมือง” ต้องรวมแนวคิดเรื่อง สถานภาพและบทบาทด้วย นอกจากจะเน้นประเด็นเรื่องสิทธิ หน้าที่ แล้ว ยังเน้นเรื่อง ความเท่าเทียม ความหลากหลาย และความเป็นธรรมในสังคม ความเป็นพลเมืองไม่ใช่จำกัดอยู่ที่การไปลงคะแนนเลือกตั้ง แต่ต้องรวมการกระทำต่างๆ ที่ปัจเจกชนกระทำซึ่งจะมีผลต่อชุมชนทุกระดับ ความเป็นพลเมืองไม่ใช่เพียงเรื่องของการเมือง แต่มีมิติที่กว้างกว่า เพราะเป็นพื้นฐานของชีวิตที่ต้องการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งเริ่มต้นจากการเคารพในสิทธิของผู้อื่น และในสังคมประชาธิปไตยที่ให้เสรีภาพประชาชนจึงมีทางเลือกของชีวิตที่หลากหลายภายใต้กรอบของกฎหมาย เมื่อมีคนหลากหลาย จึงต้องมีการยอมรับใน

ความแตกต่างและเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังต้องใช้เสรีภาพที่มีด้วยความรับผิดต่อสังคมด้วย หากสามารถทำประชาชนให้เป็นพลเมืองได้ จะเป็นโอกาสและอนาคตที่จะทำให้ประชาธิปไตยเป็นของประชาชนได้อย่างแท้จริง (ปริญญา เทวานฤมิตรกุล, http://www.fnfthailand.org/node/84)

2.2 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย

การที่จะเป็นสังคมประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้นั้น จะต้องปลูกฝังคุณลักษณะของประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนทั้งในแง่ความคิด อุดมการณ์และวิถีการดำเนินชีวิต ตั้งแต่เยาว์วัยเป็นต้นไป โดยสมาชิกในครอบครัว ชุมชนและสังคมต้องเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการใช้คุณลักษณะของประชาธิปไตยเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดสันติสุขร่วมกัน

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับคุณลักษณะของพลเมืองที่มีความเป็นประชาธิปไตยทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศในช่วงเวลาต่างๆ ย้อนหลังกว่า 30 ปี จนกระทั่งถึงปัจจุบันพบว่ามีคุณลักษณะหลายประการที่เหมือนกันและมีคุณลักษณะบางประการแตกต่างตามบริบทของสังคมและช่วงเวลา ซึ่งจะกล่าวในช่วงบทสังเคราะห์ช่วงท้าย อย่างไรก็ตามในงานวิจัยฉบับนี้จะยกตัวอย่างประเด็นสำคัญที่นักวิชาการได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยไว้ ดังต่อไปนี้

Ebenstien (1973) กล่าวถึงคุณลักษณะของประชาชนที่มีความเป็นประชาธิปไตยว่าเป็นคนที่มีเหตุผล ยอมรับความจริง เคารพในศีลธรรมและส่วนรวม มีความเคารพซึ่งกันและกัน และมีความสามัคคีอันดี ถือหลักของการทำงานร่วมกัน เคารพกฎหมาย และดำเนินชีวิตในกรอบของกฎหมาย

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523) ให้ความเห็นว่าคุณลักษณะของคนที่มีความเป็นประชาธิปไตยจะต้องเป็นคนที่มีความคิดเป็นของตนเอง ไม่นิยมการยอมตามความคิดเห็นของผู้อื่น เว้นแต่จะถูกชักจูงชักจูงให้คล้อยตามได้ นอกจากความเห็นนั้นมีเหตุผลที่ควรจะเชื่อถือ เป็นคนที่ปรับตัวเข้ากับสภาพใหม่ๆ ได้ง่าย เป็นคนที่มีความรับผิดชอบ ผูกพันกับสิ่งที่เขาได้กระทำลงไป ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน เช่น นับถือศาสนาอื่นหรือเชื้อชาติอื่น เป็นต้น คิดถึงคนอื่นในฐานะที่คนคนนั้นเป็นตัวของเขา ไม่ใช่เป็นการจัดประเภทให้เขา เช่น ไม่ไปเรียกเขาว่า “พวกหัวรุนแรง” หรือ “พวกฝ่ายซ้าย” โดยไม่มีเหตุผล มองโลกในแง่ดีเสมอ มีศรัทธาและความหวังต่อชีวิต ไม่ยอมก้มหัวให้กับผู้ยิ่งใหญ่ง่ายๆ แม้ว่าจะยอมรับในอำนาจ แต่อำนาจนั้นต้องมีเหตุผลและมีความชอบธรรม

Gandal and Finn, Jr. (1995) กล่าวว่าในสังคมประชาธิปไตยประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมทางการเมือง ในขณะที่ Cogan (1998) เห็นว่าคนในศตวรรษที่ 21 ควรมีคุณลักษณะสำคัญ คือ

ตระหนักถึงปัญหาในฐานะสมาชิกของสังคม สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นและรับผิดชอบบทบาทหน้าที่ของตน เข้าใจ ยอมรับ อดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม รู้จักคิดวิเคราะห์และคิดอย่างเป็นระบบ แก้ปัญหาความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง เปลี่ยนแนวทางการใช้ชีวิตและนิสัยการบริโภคเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม กระตือรือร้นที่จะปกป้องสิทธิมนุษยชนและเข้าร่วมในการเมืองระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับโลก ส่วนศักดิ์ชัย นิรัญทวี (1998) ให้ทัศนะว่าประชาชนจะต้องรับผิดชอบต่อสังคม มีศีลธรรม มีส่วนร่วมกับกิจกรรมชุมชน และมีความรู้ในเรื่องการเมือง และในเวลาต่อมา ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2548) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี อีกครั้ง และพบว่าพลเมืองดีจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักและระเบียบการปกครองประเทศและท้องถิ่น สิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีความคิดเห็นหรือเจตคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย วิถีชีวิต ค่านิยมอย่างไทย ผดุงความเป็นชาติร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตนให้ถูกต้องสอดคล้องกับกฎหมาย กฎศีลธรรม กฎกติกาของชุมชนท้องถิ่น ประเทศชาติ หลักสิทธิ หน้าที่ของพลเมือง ปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น จรรโลงความถูกต้อง ความเป็นระเบียบ และความดีงามของสังคม

สำหรับ Patrick (2000) กล่าวว่า คนในสังคมควรจะต้องมีความอดกลั้น ยับยั้งตัวเอง รู้จักหน้าที่ มีความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เคารพคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ ใส่ใจของสาธารณะ ส่วนอมร รักษาสัตย์ สุปราณี ไกรวัตนุสสรณ์ และสมถวิล ผาเจริญ (2546) ซึ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง การศึกษากับการพัฒนาประชาธิปไตย พบว่าคุณลักษณะสำคัญของคนในสังคมประชาธิปไตยมีอยู่ 8 ประการ คือ (1) สามารถที่จะเห็นและเข้าแก้ปัญหาอย่างสมาชิกของสังคมโลก (2) สามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นในลักษณะร่วมมือและร่วมรับผิดชอบในบทบาทหรือหน้าที่ของตนในสังคม (3) สามารถที่จะเข้าใจ ยอมรับ และชื่นชม และอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม (4) มีขีดความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์ วิจารณ์ และเป็นระบบ (5) เต็มใจที่จะแก้ไขข้อขัดแย้งด้วยวิธีการไม่รุนแรง (6) เต็มใจที่จะเปลี่ยนสไตล์การดำรงชีวิตและนิสัยบริโภคเพื่อพิทักษ์สิ่งแวดล้อม (7) สามารถที่จะรู้สึกไวต่อและช่วยป้องกันเรื่องเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน (เช่น สิทธิของสตรีและชนส่วนน้อย) และ (8) เต็มใจและสามารถที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น ชาติ และนานาชาติ

Roh (2004) ซึ่งเขียนบทความเรื่อง Democracy Citizenship Education in The Age: a Comparative Study of South Korea and Australia ได้กล่าวถึงลักษณะของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยว่า จะต้องมีความอดทนและเคารพ มีความรับผิดชอบ คำนึงถึงชุมชน มีทักษะการคิด

วิเคราะห์ และมีทักษะการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน ส่วน Warren (2006) สนับสนุนให้พลเมืองสนใจเรื่องความยุติธรรมและเป็นผู้ที่เต็มใจที่จะทำประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นและโลก

Wisse (2006) ได้เขียนบทความเรื่อง Promoting Democracy an International Exploration of Policy and Implementation Practice ว่าพลเมืองที่ดีควรมีความรับผิดชอบในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการส่งเสริมประโยชน์ของชุมชน มีส่วนร่วมในประโยชน์ส่วนรวมในระดับท้องถิ่นและภูมิภาคที่ซึ่งคนอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชน มีความอดทนและเคารพผู้อื่น มีความยุติธรรมในสังคมและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ Dejaeghere and Tudball (2007) ซึ่งเขียนบทความ เรื่อง Looking Back, Looking Forward: Critical Citizenship as a Way Ahead for Civics and Citizenship Education in Australia กล่าวถึงลักษณะของพลเมืองในประเทศประชาธิปไตยว่าจะต้องมีค่านิยม ทัศนคติและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยและความเป็นพลเมืองทุกระดับ มีความยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตย ใช้เสียงข้างมากโดยไม่ละเมิดสิทธิเสียงข้างน้อย ยึดถือหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของสมาชิก มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ส่วนPrint and Gray (ม.ป.ป.) เน้นให้พลเมืองมีความรับผิดชอบ รวมทั้งสิทธิของพลเมือง โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเข้าร่วมทางการเมืองในบริบทเสรีประชาธิปไตยทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ พลเมืองเน้นแนวคิดการมีส่วนร่วมเพื่อประโยชน์ของชุมชน (community good) ทั้งท้องถิ่นและภูมิภาค

ลิขิต ธีรเวคิน (2546) ได้จำแนกลักษณะจิตใจที่เป็นประชาธิปไตยหรือการมีวัฒนธรรมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นจิตสำนึกที่เป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาจิตวิญญาณและการพัฒนาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งบุคคลในสังคมควรได้รับการปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกเหล่านี้อย่างยั่งยืนจนเกิดเป็นวัฒนธรรมประชาธิปไตย สำหรับจิตสำนึกที่กล่าวนี้มีทั้งหมด 10 ประการ คือ (1) จิตสำนึกและศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (2) จิตสำนึกในเรื่องเสรีภาพ (3) จิตสำนึกในการต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่น (4) จิตสำนึกในเรื่องเสียงส่วนใหญ่และสิทธิในเรื่องเสียงส่วนน้อย (5) จิตสำนึกในความเสมอภาค (6) จิตสำนึกในความยุติธรรม (7) จิตสำนึกในการคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ (8) จิตสำนึกในเรื่องความรับผิดชอบ เคารพกฎระเบียบและมีวินัย (9) จิตสำนึกในความอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นและพฤติกรรมที่แตกต่าง และ (10) จิตสำนึกในหลักนิติธรรม

ในบทเรียนสาระการเรียนรู้ที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตได้กล่าวถึงคุณลักษณะของคนในสังคมประชาธิปไตย ในระดับต่างๆ ทั้งระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมว่า (กุลวัชร์ ขันติคุณ (ม.ป.ป.)) ประชาชนควรปฏิบัติต่อกัน ดังเช่น การเคารพในสิทธิและ

เสรีภาพของบุคคลตามขอบเขตที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย การใช้หลักเหตุผลในการตัดสินปัญหา ข้อขัดแย้ง การเคารพในกฎ กติกาของสังคมเพื่อความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมและสังคม การมีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน การยึดมั่นในหลักความยุติธรรมและการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันของสมาชิกทุกคนในสังคม

สำหรับคุณลักษณะในระดับบุคคลหรือการปฏิบัติต่อกันของประชาชน ควรมีคุณลักษณะ คือ มีความยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตย มีการรู้จักใช้ปัญญา เหตุผลในการแก้ปัญหา รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งมีเหตุผลและมีการประนีประนอมกันในทางความคิด เคารพในสิทธิและการตัดสินใจของผู้อื่น มีความเสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าส่วนตน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ใช้เสียงข้างมากโดยไม่ละเมิดสิทธิเสียงข้างน้อย ยึดถือหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของสมาชิก ปฏิบัติตนตามกฎข้อบังคับของสังคม ปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม ยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณี รู้จักแก้ปัญหาโดยสันติวิธี เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี และมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ระดับครอบครัว ซึ่งเป็นระดับแรกที่คนได้เรียนรู้จากบิดามารดาที่คิดและประพฤติปฏิบัติต่อกัน ต่อลูกๆ และต่อบุคคลอื่นอย่างเป็นประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตประจำวันทุกๆ ด้าน คุณลักษณะประชาธิปไตยระดับครอบครัวมีดังนี้ (กุลวัชร์ ขันติคุณ, ม.ป.ป.) การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การตัดสินใจโดยใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ การแก้ปัญหาโดยใช้เหตุผล การลงมติโดยใช้เสียงส่วนใหญ่ การเคารพกฎระเบียบของครอบครัว การกล้าแสดงความคิดเห็นต่อส่วนรวม และการยอมรับเมื่อผู้อื่นมีเหตุผลที่ดีกว่าตนเอง ซึ่งบิดามารดาควรมีบทบาทในการปลูกฝังและส่งเสริมประชาธิปไตยในครอบครัว ได้แก่ เล่นบทบาทและหน้าที่ของความเป็นพ่อแม่ให้ถูกต้อง รับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในครอบครัว มีความรับผิดชอบในบทบาทที่ตนรับผิดชอบอยู่ มีวินัยในตนเอง คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เคารพ และปฏิบัติตามกฎ ระเบียบแบบแผนที่กำหนดขึ้นไว้ในครอบครัว ให้เกียรติแก่กันและกัน รวมถึงลูกๆ ทุกคนในครอบครัว ใช้เหตุผลในการแก้ไขและตัดสินปัญหา โดยชี้แจงให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวเข้าใจและยอมรับ เป็นผู้ฟังและผู้ตามที่ดี ยอมรับและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มและชุมชน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ และยึดมั่นในความกตัญญู เชิดชูสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

ส่วนประชาธิปไตยระดับชุมชนหรือท้องถิ่น เป็นการรวมกลุ่มของบุคคลภายในชุมชนเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน โดยสมาชิกในชุมชนควรมีคุณลักษณะของประชาธิปไตยที่สำคัญ

ดังนี้ คือ (กุลวัชร์ ขันติคุณ, ม.ป.ป.) การเคารพในระเบียบ กฎหมายของท้องถิ่นและกฎหมายบ้านเมือง การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น การตัดสินใจในส่วนรวมโดยใช้การลงมติเสียงส่วนใหญ่ การแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลต่อชุมชน และการร่วมกันวางแผนในการทำงานเป็นกลุ่มหรือตัวแทนของกลุ่ม

นอกจากนี้ คุณลักษณะของคนที่มีความเป็นประชาธิปไตยในชุมชน เช่นเดียวกับการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนในสังคมมักจะมีการรวมกลุ่มกันในรูปแบบต่างๆ เช่น สมาคมแม่บ้านผู้ผลิตสมุนไพร สหกรณ์ออมทรัพย์ สมาคมศิษย์เก่า โรงเรียน มูลนิธิต่างๆ ฉะนั้นการดำเนินชีวิตของกลุ่มสมาชิกควรมีคุณลักษณะของประชาธิปไตย ดังนี้ (กุลวัชร์ ขันติคุณ, ม.ป.ป.) เคารพในกฎระเบียบข้อบังคับของกลุ่มหรือองค์กร มีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นทุกคนที่ดีกว่าโดยไม่ใช้อารมณ์ อดทนต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การยอมรับในเหตุผลที่ดีกว่าการทำงานโดยวิธีการประชุมวางแผนและแก้ปัญหาร่วมกัน และการลงมติของกลุ่มหรือองค์กรโดยใช้การลงมติเสียงข้างมาก

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้ริเริ่มจัดทำโครงการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา โดยมีเป้าหมายให้โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยและเพื่อให้นักเรียนประถมศึกษาได้ฝึกปฏิบัติจริงในเรื่องวิถีชีวิตประชาธิปไตยและระบบประชาธิปไตยอันเป็นการสร้างเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยตามคุณลักษณะที่ต้องการเน้น 3 ประการ คือ คารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้มอบหมายให้ทุกโรงเรียนดำเนินการตามคู่มือที่กำหนดพร้อมกัน

พฤติกรรมวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนประถมศึกษาที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้กำหนดไว้ ประกอบด้วย

1) ด้านคารวธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ เคารพซึ่งกันและกันทางกาย เคารพกันทางวาจา เคารพสิทธิของผู้อื่น เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพในกฎระเบียบของสังคม และมีเสรีภาพและใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี

2) ด้านสามัคคีธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ การรู้จักประสานประโยชน์ โดยถือประโยชน์ของส่วนรวมหรือประโยชน์ของชาติเป็นที่ตั้ง ได้แก่ ร่วมมือกันในการทำงานหรือทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน โดยมีบุคคลผู้ร่วมงาน ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เห็นแก่ประโยชน์

ส่วนรวม รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและหน้าที่ต่อสังคม และความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในกลุ่ม ในหน่วยงานและสังคม

3) ด้านปัญญาธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ได้แก่ การไม่ถือตนเป็นใหญ่ เน้นการใช้ปัญญา ใช้เหตุผลและความถูกต้องในการตัดสินปัญหาทั้งปวง ไม่ใช่ใช้เสียงข้างมากในการตัดสินปัญหาเสมอไป เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้นหรือเมื่อมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจ ทุกคนต้องร่วมกันคิดและร่วมกันตัดสินใจโดยใช้เหตุผล

นอกจากนี้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งเป็นหลักสูตรสำหรับนักเรียน 4 ช่วงชั้น คือ ช่วงชั้นที่ 1 ประถมศึกษาปีที่ 1- 3 ช่วงชั้นที่ 2 ประถมศึกษาปีที่ 4-6 ช่วงชั้นที่ 3 มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และช่วงชั้นที่ 4 มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 9 ประการ โดยกระทรวงศึกษาธิการได้มีการจัดทำ “คู่มือประกอบการเรียนการสอนประชาธิปไตยตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สำหรับผู้ครูผู้สอน” สำหรับคุณลักษณะอันพึงประสงค์มีดังนี้ (http://www.saraeor.org/Job%20school1/curriculum44.doc)

1) เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์

2) มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า

3) มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์

4) มีทักษะและกระบวนการโดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต

5) รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี

6) มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค

7) เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดียึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

8) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม

9) รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

สำหรับปัจจุบัน ประเทศไทยใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรสำหรับนักเรียน 4 ช่วงชั้นเช่นเดียวกับหลักสูตร พุทธศักราช 2544 คือ ช่วงชั้นที่ 1 ประถมศึกษาปีที่ 1- 3 ช่วงชั้นที่ 2 ประถมศึกษาปีที่ 4-6 ช่วงชั้นที่ 3 มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และช่วงชั้นที่

4 มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 หลักสูตรนี้มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์
2) ซื่อสัตย์สุจริต
3) มีวินัย
4) ใฝ่เรียนรู้
5) อยู่อย่างพอเพียง
6) มุ่งมั่นในการทำงาน
7) รักความเป็นไทย
8) มีจิตสาธารณะ

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ร่วมกันจัดทำคู่มือ “การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย” ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับครูผู้สอน 4 ช่วงชั้น โดยปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาจากคู่มือประกอบการเรียนการสอนประชาธิปไตยตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สำหรับครูผู้สอน เนื่องจากเห็นว่า การพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศยังไม่บรรลุผลตามเจตนารมณ์ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่เข้าใจอย่างชัดเจนในสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองของประเทศ และประชาชนยังขาดความรู้และความเข้าใจอย่างแท้จริงในเนื้อหาสาระและแก่นแท้ของประชาธิปไตย ความไม่เข้าใจในแนวคิดของ ประชาธิปไตย หรือไม่เข้าใจว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงคืออะไร และมีคุณค่าเพียงไร ทำให้ประชาชนไม่ตระหนักชัดในความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการบริหารดูแลประเทศ ดังนั้น ทั้งสองหน่วยงานจึงเห็นว่า ควรพัฒนาประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญและทรัพยากรอันมีคุณค่าของประเทศชาติ โดยมีรายละเอียดโดยสังเขปดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

ช่วงชั้นที่ 1 (ประถมศึกษาปีที่ 1- 3) เน้นด้านพฤติกรรมในวิถีประชาธิปไตยใน 3 ลักษณะ คือ คารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ซึ่งจะแบ่งกิจกรรมเป็น 3 หน่วย คือ หน่วยที่ 1 วิถีประชาธิปไตยในครอบครัว หน่วยที่ 2 วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน และหน่วยที่ 3 วิถีประชาธิปไตยในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 7)

ช่วงชั้นที่ 2 (ประถมศึกษาปีที่ 4-6) เน้นลักษณะพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย เช่น การปฏิบัติตนตามกฎกติกาของบ้านเมือง การปฏิบัติตนตามสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง

ยอมรับและเห็นคุณค่าในการดำรงชีวิตประชาธิปไตยในวัฒนธรรมและประเพณีไทย เป็นต้น รวมถึง สิทธิเด็กและการปฏิบัติตนในการปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น ซึ่งแบ่งกิจกรรมออกเป็น 6 หน่วย คือ หน่วยที่ 1 พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย หน่วยที่ 2 สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ และความเสมอภาค หน่วยที่ 3 วัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น หน่วยที่ 4 สิทธิเด็ก หน่วยที่ 5 การเมืองการปกครอง และหน่วยที่ 6 รัฐธรรมนูญ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 7)

ช่วงชั้นที่ 3 (มัธยมศึกษาปีที่ 1-3) เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตยต่อจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 โดยเน้นการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย ซึ่งจะต้องรู้จักปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องบนพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง ทำประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศชาติ นอกจากนั้นยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน แนวทางคุ้มครองปกป้องตนเองและผู้อื่นตามหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ต่อจากสิทธิเด็กของช่วงชั้นที่ 2 สำหรับกิจกรรมสำหรับช่วงชั้นที่ 3 นี้ มี 4 หน่วย คือ หน่วยที่ 1 พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย หน่วยที่ 2 สิทธิมนุษยชน หน่วยที่ 3 การเมืองการบริหารประเทศ และหน่วยที่ 4 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 6)

ช่วงชั้นที่ 4 (มัธยมศึกษาปีที่ 4-6) เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพประชาธิปไตยต่อจากช่วงชั้นที่ 3 โดยให้ความสำคัญถึงการคิดวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหาสังคมไทย เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจ มีทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ตระหนักและเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติ นอกจากนี้ ยังได้เรียนรู้เกี่ยวกับความสำคัญของการเมืองที่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับพลเมืองทุกคน สนใจที่จะเรียนรู้เรื่องการเมืองและมีส่วนช่วยทำให้การเมืองพัฒนาขึ้น รวมทั้งเรื่องสาระสำคัญของการเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้งให้สุจริตและเที่ยงธรรม บทบาทหน้าที่และความสำคัญของพรรคการเมือง บทบาทและความสำคัญของรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตยและความสำคัญของสิทธิมนุษยชนที่มีต่อความเป็นพลเมือง สิทธิเชิงเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งแวดล้อม สำหรับกิจกรรมของช่วงชั้นนี้มี 5 หน่วย คือ หน่วยที่ 1 พลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย หน่วยที่ 2 การเมืองกับชีวิต หน่วยที่ 3 การเลือกตั้งกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการเลือกตั้ง หน่วยที่ 4 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และหน่วยที่ 5 สิทธิมนุษยชน (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, 2552: 7)

จากการศึกษาเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยจากทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

คุณลักษณะ	Ebenstien 1973	ชัยอนันต์ 1980	Gandal, Finn, Jr.1995	ศักดิ์ชัย 1998	Cogan 1998	Patrick 2000	อมร, สุปรานี, สมบัติ 2003	Roh 2004	ศักดิ์ชัย 2005	สัญญา 2006	Prior 2006	Wisse 2006	Dejaegbere, Tudball 2007	ทศวรรษ ม.ป.ป.	Print, Gray ม.ป.ป.
1. ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก	✓			✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓			✓
2. สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น	✓	✓			✓	✓	✓	✓							
3. มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม		✓		✓	✓	✓		✓							
4. เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น	✓	✓			✓		✓	✓		✓		✓		✓	
5. สามารถคิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ	✓	✓			✓		✓	✓		✓			✓		
6. สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง					✓		✓								
7. มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม		✓			✓	✓	✓							✓	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

คุณลักษณะ	Ebenstein 1973	ชัยอนันต์ 1980	Gandal, Finn, Jr.1995	สนั่น ปันโท 1998	Cogan 1998	Patrick 2000	อรุณี, ศุภ ลักษณ์, สม ศักดิ์	Roh 2004	สนั่น ปันโท 2005	สมชาย 2006	Prior 2006	Wisse 2006	Dejaegher , Tudbal 2007	ศุภชัย ยม.ป.ป.	Print, Gray ม.ป.ป.
8. ยึดหลักสิทธิมนุษยชน	✓				✓	✓	✓			✓					
9. มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ					✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓
10. ยึดหลักยุติธรรม										✓	✓	✓			
11. มีจิตสำนึก/ค่านิยมประชาธิปไตย										✓				✓	
12. ยึดมั่นหลักธรรม	✓			✓											
13. มีความรู้ความเข้าใจการเมืองการปกครอง				✓					✓						
14. ยึดมั่นในกฎหมาย	✓								✓						

หากพิจารณาคุณลักษณะ 14 ข้อ ดังปรากฏในตารางที่ 1 สามารถจำแนกคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยเป็น 3 ด้านใหญ่ๆ ได้แก่

1) คุณลักษณะด้านทักษะส่วนบุคคล ซึ่งเกี่ยวกับการคิดและการทำงาน ได้แก่ สามารถคิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ ยึดมั่นหลักธรรม สามารถแก้ปัญหาได้ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง

2) คุณลักษณะด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นมีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม

3) คุณลักษณะด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย ได้แก่ มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ ยึดหลักสิทธิมนุษยชน ยึดหลักยุติธรรม มีจิตสำนึก/ค่านิยมประชาธิปไตย มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครองและ ยึดมั่นในกฎหมาย

จากข้อมูลการจำแนกคุณลักษณะข้างต้นสามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 2 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย 3 ด้าน

คุณลักษณะ		
ด้านทักษะส่วนบุคคล	**ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม**	**ด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย**
- สามารถคิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ - ยึดมั่นหลักธรรม - สามารถแก้ปัญหาได้โดยไม่ใช้ความรุนแรง	- ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก - เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น - สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น - มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม - มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม	- มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ - ยึดหลักสิทธิมนุษยชน - ยึดหลักยุติธรรม – มีจิตสำนึก/ค่านิยมประชาธิปไตย - มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง - ยึดมั่นในกฎหมาย

ตอนที่ 3 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

3.1 แนวคิดและความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

3.1.1 ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

ในราวทศวรรษที่ 70 องค์การ UNESCO ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิตหรือ lifelong education อย่างจริงจัง ซึ่งเน้นการให้โอกาสทางการศึกษาตลอดช่วงชีวิตของผู้เรียน ในการเรียนรู้ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกเหนือจากการเข้ารับการศึกษาในช่วงต้นของชีวิตเท่านั้น ซึ่งความคิดดังกล่าวนี้ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรที่สำคัญอื่นๆด้วยอย่างเช่น OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) และ Council of Europe หากแต่ใช้ชื่อต่างออกไปว่า recurrent education ที่ปรารถนาให้บุคคลได้พัฒนาความรู้และทักษะอาชีพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อนำมาซึ่งการ "เติบโต" ของบุคคล สังคม และเศรษฐกิจเป็นผลบั้นปลายตามแนวคิดทฤษฎีทุนมนุษย์ (Morgan-Klein & Osborne, 2007)

แนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาตลอดช่วงชีวิตของบุคคล (learning throughout the life course)ไม่ใช่เป็นของใหม่ หากแต่มีหลักฐานปรากฏในหนังสือชื่อ Pampaedia ที่มีการค้นพบเมื่อปี พ.ศ. 2478 เขียนขึ้นโดย Comenius ที่มีชีวิตอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1598-1670 โดยผู้เขียนเสนอให้มีสถานศึกษาสำหรับบุคคลในช่วงวัยต่างๆตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนในศาสนาอิสลามที่ว่าบุคคลพึงเรียนรู้ตั้งแต่อยู่ในเปลจนถึงหลุมฝังศพ (from cradle to grave) นอกจากนี้การมองการเรียนรู้ และการสร้างเสริมสติปัญญาด้วยการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ให้ชุมชนเป็นประหนึ่งครู ก็ปรากฏพบในแนวคิดตั้งแต่สมัยกรีกโบราณและในคำสอนของพุทธศาสนา นอกเหนือจากการเล่าเรียนในสถานศึกษาอย่างเป็นทางการ จากการที่องค์การ UNESCO ได้มองเห็นความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าว และรับรองรายงานของ International Commission on the Development of Education เป็นรูปธรรม ชื่อ "Learning to Be--The World of Education Today and Tomorrow" ในที่ประชุมปี พ.ศ. 2515 ที่เสนอให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นหนึ่งในนโยบายการศึกษาสำคัญของประเทศสมาชิก เพื่อแก้ปัญหาความอยุติธรรมในสังคมด้านโอกาสการเข้ารับการศึกษาและการศึกษาที่มีคุณภาพ ในช่วงต้นของชีวิต ทำให้นานาประเทศรวมทั้งประเทศไทย บรรจุเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตไว้ในแผนการศึกษา (สุนทร สุนันท์ชัย, 2532; อุดม เชยกีวงศ์, 2551)

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นคำที่เกี่ยวข้องกับคำอื่นที่มีใช้กันอยู่หลายคำ หลายวาระและในแง่มุมต่างๆกัน อาทิ เช่น การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) การศึกษาชุมชน (Community Education) การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education) การศึกษาทางไกล (Distance Education) การศึกษาส่วนขยาย/การศึกษาเพื่อบริการชุมชน (Extension Education) การศึกษาที่ไม่เป็นทางการ/การศึกษาตาม

อัธยาศัย (Informal Education) การศึกษานอกระบบ/การศึกษานอกโรงเรียน (Nonformal Education) การศึกษาประชาชน (Popular Education) รวมไปถึงคำว่า Correspondence Education (การศึกษาทางไปรษณีย์) Liberal Adult Education (การศึกษาผู้ใหญ่แบบเสรี) Permanent Education (การจัดโอกาสการเรียนรู้ให้ตอบสนองความต้องการของบุคคลตลอดชีวิต) Resource-Based Learning (การเรียนโดยใช้แหล่งการเรียนโดยผู้เรียนจะทำการศึกษาส่วนใหญ่ตามลำพัง) Recurrent Education (การจัดการศึกษาให้ตลอดชีวิต) และ Second-Chance Education (การศึกษาที่จัดให้แก่ผู้ใหญ่) (สุนทร สุนันท์ชัย, 2532)

คำต่างๆและความเกี่ยวข้องดังกล่าว บ้างก็สะท้อนวิวัฒนาการ บ้างก็เป็นคำที่มีความหมายตรงกันแต่เรียกต่างกันไปในแต่ละประเทศหรือแต่ละองค์กรที่รับผิดชอบ และบ้างก็เป็นคำที่เหลื่อมกันด้วยความหมายบางส่วน ตัวอย่าง เช่น ความคิดในเรื่องของการเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิตไม่ใช่เป็นของใหม่ในวงการการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) และไม่ได้รับความสนใจมากนัก หากเมื่อมีผู้ให้ความสำคัญกับคำว่าการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education)ความคิดเดียวกันในเรื่องของการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนตลอดช่วงชีวิตจึงมีการเน้นย้ำและสนับสนุนส่งเสริมด้วยงบประมาณมากขึ้น (Morgan-Klein & Osborne, 2007) คำว่า Permanent Education ที่หมายถึงการจัดโอกาสการเรียนรู้ให้ตอบสนองความต้องการของบุคคลตลอดชีวิต ก็มีความหมายอย่างเดียวกันกับ Continuing Education ที่ Council of Europeใช้ และมีความหมายใกล้เคียงกับการศึกษาตลอดชีวิตในส่วนที่เป็นกระบวนการที่จะต้องดำเนินต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมไปถึงคำว่า Recurrent Education ที่เป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยการเข้ารับการศึกษาสลับไปกับกิจกรรมอื่นอย่างเช่น การทำงาน เป็นต้น ซึ่งเป็นคำที่ใช้โดยกลุ่มประเทศสมาชิกองค์การเพื่อความร่วมมือและพัฒนาเศรษฐกิจหรือ OECD และคำว่า Liberal Adult Education ที่น่าสนใจในแง่ที่หมายถึงการศึกษาผู้ใหญ่ที่มุ่งเน้นให้บุคคลมีทรรศนะที่กว้างขวาง ให้รู้จักตนเองและบทบาทของตนในฐานะที่เป็นพลเมือง แต่ยกเว้นการฝึกทักษะอาชีพ เป็นต้น (สุนทร สุนันท์ชัย, 2532)

อุดม เชยกีวงศ์ (2551) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตไว้เป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ การศึกษาตลอดชีวิตโดยทั่วไป เป็นแนวความคิดและแนวทางในการส่งเสริมให้มนุษย์ได้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่อง อันจะส่งผลให้สังคมที่มนุษย์นั้นเป็นสมาชิก เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ส่วนลักษณะที่ 2 เป็นความหมายเชิงปฏิบัติการ กล่าวคือเป็นกระบวนการขยายขอบเขตการจัดการศึกษาในระบบ เป็นการเสริมสร้างบทบาทการศึกษาให้เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนามนุษย์ เป็นการปรับปรุงรูปแบบการศึกษาให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของมนุษย์ เป็นการส่งเสริมให้ภาครัฐ เอกชนและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และเป็นการปรับจุดมุ่งหมายของการศึกษาให้มีความครอบคลุมกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

นอกจากคำต่างๆที่มีความหมายใกล้เคียงและเกี่ยวข้องดังกล่าวแล้ว ยังมีคำว่า Lifelong Learning (LLL) หรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตอีกด้วย ทั้งนี้ สุมาลี สังข์ศรี (2544) ได้ให้คำอธิบายในเรื่องนี้ไว้ว่า

1) การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) มีความหมายใกล้เคียงกันมาก

2) การเรียนรู้ (Learning) นั้นเน้นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนโดยผ่านกระบวนการที่หลากหลาย ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นไปได้ทั้งบวกและลบ ส่วนการศึกษา (Education) นั้นเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่เหมาะสมกับทั้งตัวบุคคลและสังคม

3) แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแง่การเรียนรู้อาจส่งผลได้ทั้งบวกและลบ แต่ต้องยอมรับว่าบุคคลคือผู้ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และบุคคลมีการเรียนรู้ในทุกช่วงของชีวิตตลอดชีวิตอยู่แล้วแม้จะไม่ได้โอกาสจากการจัดการศึกษาก็ตาม

เมื่อการศึกษาเป็นเรื่องของกระบวนการหรือการให้โอกาส และการเรียนรู้เป็นเรื่องของบุคคลและการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล ในช่วงทศวรรษที่ 70 องค์การ UNESCO จึงพูดถึง Lifelong Education แทนที่จะเป็น Lifelong Learning เพราะ ต้องการให้แนวความคิดดังกล่าวตอบสนองความต้องการในการแก้ปัญหาความอยุติธรรมในสังคมต่อโอกาสการเข้ารับการศึกษา (Crowther, 2004) ในขณะเดียวกันก็ตั้งข้อสังเกตได้ว่า เรื่องของ Lifelong Learning เป็นการผลักภาระให้บุคคล และไม่ควรนำไปเชื่อมโยงกับคำว่า Learning Society สังคมแห่งการเรียนรู้ ในลักษณะที่บุคคลพึงแสวงหาความรู้หาโอกาสเรียนรู้เอง Crowther (2004) ยังมีความเห็นว่า Lifelong Learning ควรลดบทบาทลงและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) ให้มากขึ้น อย่างไรก็ดีหากเลือกพิจารณาเฉพาะในส่วนของผลของการเรียนรู้โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลแล้ว การเรียนรู้ตลอดชีวิตกับการศึกษาตลอดชีวิตก็มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกัน

ในประเทศไทยมีผู้ให้ความหมายคำว่าการศึกษาตลอดชีวิตไว้หลายท่าน แต่ที่มีการอ้างอิงถึงอย่างแพร่หลายคือ โกวิท วรพิพัฒน์ (2523) สุนทร สุนันท์ชัย (2532) และ สุมาลี สังข์ศรี (2544) โดยโกวิท วรพิพัฒน์จำแนกการศึกษาออกเป็น 2 ระบบคือในโรงเรียนกับนอกโรงเรียน และการศึกษาตลอดชีวิตหมายถึงการศึกษานอกระบบโรงเรียน ที่ต่อยอดมาจากระบบแรก โดยมีทั้งที่เรียนรู้ในบริบทที่เป็นห้องเรียนแบบเป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการหรือไม่มีรูปแบบตายตัวแน่นอน อาทิ เช่น การอ่านหนังสือในห้องสมุดหรือตามที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น ทั้งนี้ โกวิท วรพิพัฒน์ มองว่าการศึกษาตลอดชีวิตที่ถูกมองว่าเป็นแนวความคิดใหม่นี้ เดิมมนุษย์เองมีการศึกษาหาความรู้ตามความ

จำเป็นในแต่ละช่วงวัยอยู่แล้ว หากแต่ในปัจจุบันที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองเป็นไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าวจึงได้รับความสำคัญและกล่าวถึงมากขึ้น เพื่อให้มนุษย์สนองตอบและปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วยการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในรูปแบบต่างๆผสมผสานกันอย่างต่อเนื่อง

ส่วนสุนทร สุนันท์ชัย กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตนั้นเป็น

"การจัดกระบวนการอันบังเกิดผลต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล ซึ่งอาจทำโดยวิธีการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ เพื่อมุ่งให้คนเราได้พัฒนาตนเองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบัน และพัฒนาต่อไปให้เต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาลักษณะนี้ผู้เรียนจะต้องมีแรงจูงใจที่จะเรียนด้วยตนเอง เพราะต้องวางแผนการเรียนของตนเอง (สุนทร สุนันท์ชัย (2532 :10)"

และ สุมาลี สังข์ศรี กล่าวว่า

"การศึกษาในภาพรวมทั้งหมด ซึ่งครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่จัดให้แก่บุคคลทุกช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตาย โดยในแต่ละช่วงชีวิตบุคคลอาจได้รับการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบผสมผสานกัน เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล สัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ทั้งนี้เพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลอย่างเต็มศักยภาพให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงชีวิต(สุมาลี สังข์ศรี (2544:21) "

ตามความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าว สุมาลี สังข์ศรี (2545) ยังวิเคราะห์ไว้ว่าสามารถมองได้ใน 2 มิติกล่าวคือ มิติที่ 1 เป็นการพิจารณาตามแนวตั้ง ในส่วนที่ว่าเป็นการศึกษาที่จำเป็นแก่บุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกช่วงอายุ และมิติที่ 2 เป็นการพิจารณาตามแนวนอน ในส่วนที่ว่าเป็นการศึกษาหลากรูปแบบ ผสมผสานกัน

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบนิยามของคำเดียวกันดังกล่าว จะเห็นได้ว่าส่วนเหมือนอยู่ที่การผสมผสานการศึกษาในรูปแบบต่างๆตามความเหมาะสม และความมุ่งหมายของการศึกษาตลอดชีวิตในการพัฒนาตน ในขณะที่ส่วนต่างอยู่ที่ความหมายแรกกล่าวถึงแรงจูงใจของผู้เรียนเองและ

ความหมายที่สองพูดถึงความจำเป็นในการปรับตัวของบุคคลตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าพิจารณายิ่งท่ามกลางปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

ในส่วนของประเด็นเรื่องแรงจูงใจนี้ มนัสวาสน์ โกวิทยา (2545) ก็ได้กล่าวถึงไว้ว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นการผสมผสานการศึกษา 3 รูปแบบ และครอบคลุมทุกช่วงวัยของมนุษย์ จำต้องเกิดจากแรงจูงใจของบุคคลที่จะเรียนรู้ตลอดเวลา ซึ่งจะนำสังคมไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ในที่สุด

ในนิยามดังกล่าวมา มีการระบุถึงการศึกษารูปแบบต่างๆไว้ การศึกษาดังกล่าวโดยทั่วไปแบ่งได้เป็น 3 ประเภทได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้ การศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยมีโครงสร้าง เนื้อหาหลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผลและรูปแบบชัดเจน คุณสมบัติของทั้งผู้เรียนและผู้สอน กำหนดไว้แน่นอนภายใต้กฎหรือระเบียบ ในขณะที่การศึกษานอกระบบ/การศึกษานอกโรงเรียน (Non-Formal Education) ซึ่งแต่เดิมเรียกว่าการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เพิ่มมิติด้านความยืดหยุ่นให้กับการศึกษาแบบเป็นทางการ เพื่ออำนวยการให้ผู้เรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ที่จำเป็นในการพัฒนาตนเอง ในลักษณะที่สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการ ความถนัด ความสนใจ ความสะดวก ภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนข้อจำกัดต่างๆได้ดีขึ้น ส่วนการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) นั้นเป็นการที่บุคคลได้รับความรู้และประสบการณ์ในลักษณะที่เป็นธรรมชาติหรือโดยไม่ได้ตั้งใจ/โดยบังเอิญ ผ่านกิจกรรมการดำเนินชีวิตในลักษณะต่างๆ กล่าวคือไม่ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้อย่างเป็นกิจลักษณะหรือมีแบบแผนเหมือนการศึกษาประเภทแรกแต่อย่างใด เป็นที่น่าสังเกตว่าในปัจจุบันการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันมากขึ้น อันเป็นผลจากปัจจัยภายนอกต่างๆที่รวมถึงความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้วย ทำให้แนวความคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตมีบทบาทและทวีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ (Jarvis, 2007)

ในการผสมผสานของการศึกษา 3 ระบบดังกล่าวที่นำไปสู่การศึกษาตลอดชีวิต สมประสงค์ วิทยเกียรติ (2548) ได้ใช้แผนภาพที่ 2 แสดงไว้ให้เห็นชัดเจนดังนี้

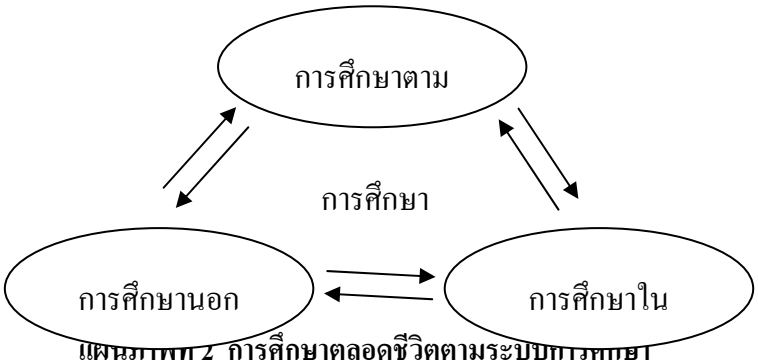

แผนภาพที่ 2 การศึกษาตลอดชีวิตตามระบบการศึกษา

โดยที่การศึกษาตลอดชีวิตถูกมองว่าเป็นกระบวนการเชื่อมต่อระหว่างการศึกษาในระบบที่เป็นพื้นฐานของการประกอบอาชีพและการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น กับการติดตามข่าวสารข้อมูลให้ทันโลก ทันเหตุการณ์ซึ่งต้องอาศัยนิสัยรักการอ่านและทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเพิ่มพูนทักษะอาชีพในบางโอกาสในเวลาต่อมาเพื่อชีวิตที่ดีขึ้น โดยอาศัยการเข้ารับการอบรม หรือการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ความสัมพันธ์ตามกิจกรรมการศึกษาเป็นไปตามแผนภาพที่ 3 ดังนี้

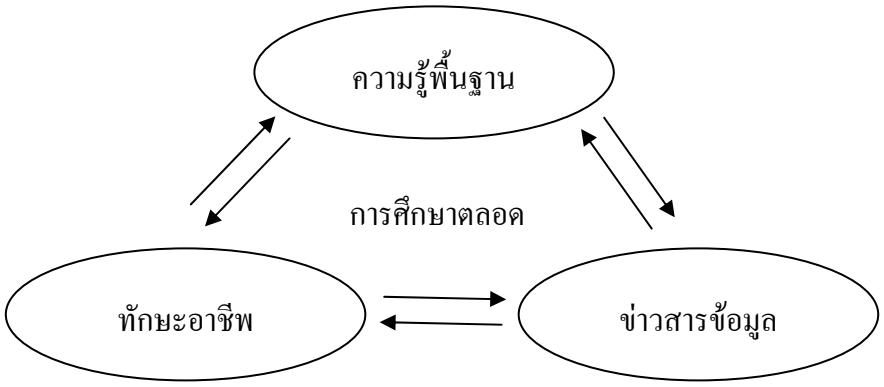

แผนภาพที่ 3 การศึกษาตลอดชีวิตตามกิจกรรมการศึกษา

นอกจากความหมายของคำว่าการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าวแล้ว ยังพบแง่มุมของการศึกษาตลอดชีวิตในส่วนของความหมายที่มีบุคคลอื่นให้ไว้และน่าสนใจควรกล่าวถึงดังนี้

1) พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2531) กล่าวว่าบุคคลต้องเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ ในช่วงชีวิตที่เรียกว่า "ทุกข์" สกัดกั้นไม่ให้ชีวิตดำรงอยู่และงอกงาม การศึกษาหาความรู้เพื่อแก้ปัญหาตลอดช่วงชีวิตจะนำไปสู่ "ปัญญา" ที่ดับ "ทุกข์" ดังกล่าวได้

2) Cropley และ Dave (1978) มองว่าการศึกษาตลอดชีวิตมี 2 มิติคือในแนวตั้งหรือการศึกษาตั้งแต่เกิดจนสิ้นชีวิต ทั้งนี้การศึกษาหลังจากบุคคลสำเร็จการศึกษาจากสถาบันการศึกษาในช่วงต้นของชีวิตแล้ว ย่อมเป็นช่วงที่ยาวนานกว่าโดยเปรียบเทียบ และในแนวนอนที่สะท้อนการผสมผสานของการเรียนรู้ผ่านการศึกษาในรูปแบบต่างๆอาทิ การศึกษาในระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นต้น

3) Peterson (1979) เห็นว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นการจัดโอกาสทางการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆเพื่อให้บุคคลเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลดังกล่าว

4) Skager และ Dave (1977) เน้นในเรื่องบทบาทของสังคมที่จะให้โอกาสในการศึกษาแก่บุคคลในอันที่จะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในโลก

5) Dave (1975) ระบุว่าการศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวทางใหม่ในการกำหนดเป้าหมาย กิจกรรมและโครงสร้างของการศึกษา

6) Faure (1972) อธิบายว่าการศึกษาไม่ว่าจะเป็นประเภทใด ส่วนใด สักษณะใดล้วนเป็นการศึกษาตลอดชีวิตทั้งสิ้น

7) UNESCO (1968) ให้ความหมายการศึกษาตลอดชีวิตว่าเดิมเป็นการให้การศึกษาต่อเนื่องแก่ผู้ที่ออกจากโรงเรียนแล้ว และวิวัฒนาการขึ้นในเชิงครอบคลุมกระบวนการทั้งมวลที่จัดการศึกษาให้สนองความต้องการของบุคคลและของกลุ่ม และการศึกษาที่จัดให้บุคคลในวัยเด็กจะต้องเป็นการวางรากฐานให้บุคคลเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องด้วย

ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตของ UNESCO นี้เองที่ Longworth (2007) ได้นำไปเน้นย้ำในเวลาต่อมาว่า ในโลกที่พัฒนาแล้ว "การศึกษากับการอบรม" หรือ "Education and Training" อาจจะเป็นคำที่เหมาะสมในศตวรรษที่ผ่านมา ในแง่ที่เป็นระบบที่ผู้สอนผู้อบรมเป็นผู้กำหนดสิ่งที่ผู้เรียน/ผู้รับการอบรมจะพึงรับ แต่ในปัจจุบัน การเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้เข้ามาแทนที่ "การศึกษากับการอบรม" ดังกล่าว ในลักษณะที่ทุกคนจะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความต้องการและความจำเป็นของตนเอง และหากประเทศชาติ สังคมหรือองค์กรใดเดินสวนทางกับทิศทางดังกล่าวนี้ ผลที่ตามมาย่อมหนีไม่พ้นการเสื่อมถอยของสภาพเศรษฐกิจและความไม่มั่นคงของสังคมนั้นๆ

3.1.2 รากฐานทางปรัชญา จิตวิทยา เศรษฐกิจและสังคมของการศึกษาตลอดชีวิต

สุนทร สุนันท์ชัย (2532) สุมาลี สังข์ศรี (2545) และ อุดม เชยกีวงศ์ (2551) กล่าวว่าการศึกษาตลอดชีวิตมีเป้าหมายและความจำเป็นที่สามารถอธิบายได้ทางปรัชญา จิตวิทยา เศรษฐกิจและสังคมดังนี้

1) โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติและจากการกระทำของมนุษย์ อย่างรวดเร็วและมีความซับซ้อนมากขึ้น บทบาทของมนุษย์ต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีได้ 2 ทางคือปรับตนเข้ากับการเปลี่ยนแปลงและควบคุมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งในอันที่มนุษย์จะแสดงบทบาทได้เหมาะสม ก็จำเป็นที่จะต้องมีการเรียนรู้และผ่านกระบวนการศึกษา อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิตเพราะการเปลี่ยนแปลงของโลกไม่มีที่สิ้นสุด

อนึ่ง การพัฒนาตนอย่างต่อเนื่องนั้นไม่ได้มีเป้าหมายเพียงให้ชีวิตอยู่รอดท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นด้วย ซึ่งในเรื่องนี้พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) เห็นว่าคุณภาพชีวิตจะสมบูรณ์เมื่อกาย ปัญญา สังคมและอารมณ์ได้รับการพัฒนาอย่างครบถ้วนและถึงพร้อม

นอกจากนี้ในสังคมประชาธิปไตย และสังคมที่ต้องการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยนั้น สมาชิกต้องมีความเสมอภาคและมีความพร้อมอีกทั้งความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ การศึกษาตลอดชีวิตเท่านั้นที่จะทำให้เงื่อนไขดังกล่าวเกิดขึ้นได้

การให้โอกาสการศึกษาตลอดชีวิตและการเรียนรู้ตลอดชีวิตดังกล่าว เป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติโดยแท้ เพราะการใช้ชีวิตของมนุษย์ตลอดทุกห้วงเวลา เอื้อให้มนุษย์ได้เรียนรู้สิ่งต่างๆอยู่แล้ว หากไม่ถูกปิดกั้นและหากความรู้ที่พึงจะได้รับมีการจัดระบบอย่างเหมาะสม

2) ในทางจิตวิทยา มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ทั้งนี้พัฒนาการด้านร่างกาย สติปัญญา อามณ์ สังคมของบุคคลแต่ละช่วงวัยมีความแตกต่างกัน หลักฐานข้อมูลที่ได้จากการวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าวัยเด็กคือช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ

ในประเด็นนี้ Sutherland และ Crowther (2006) เน้นว่าการเรียนรู้ของผู้ใหญ่แตกต่างจากการเรียนรู้ของผู้ที่อยู่ในวัยเด็ก และ Knowles (1970) ก็แยกความแตกต่างระหว่างคำว่า 'andragogy' กับคำว่า 'pedagogy' โดยสงวนคำแรกไว้ใช้กับการศึกษาและการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ แต่กระนั้นความเสื่อมถอยของสติปัญญาในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไม่ได้เกิดขึ้นเป็นการทั่วไปทุกกรณีทุกทักษะ และประเด็นการเสื่อมถอยมีสาเหตุมาจากการที่ความสามารถในการเรียนรู้ไม่ได้ถูกใช้อย่างต่อเนื่อง หรือขาดสิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และเมื่อบุคคลอยู่ในวัยเด็กไม่ได้รับการปลูกฝังเจตคติที่ดีในการเรียนรู้มากกว่า ดังนั้นจึงขึ้นกับว่าทำอย่างไรให้เกิดความต่อเนื่องในการใช้ความสามารถในการจัดเงื่อนไข/ไม่ตั้งเงื่อนไขในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ และสร้างเจตคติที่ดีให้กับผู้เรียนในวัยเด็กให้เติบโตขึ้น ในลักษณะที่สามารถปรับตัวกับสิ่งใหม่ๆได้ไม่จำกัด

3) ในด้านสังคม การศึกษาตลอดชีวิตมีความจำเป็นต่อบุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมที่มีความซับซ้อน มีความจำเป็นต่อการเอื้อให้บุคคลรู้จักและมีโอกาสบูรณาการการศึกษาเข้ากับชีวิต นอกจากนั้นการศึกษาในวัยเด็กช่วยให้บุคคลแสดงบทบาทและปฏิบัติหน้าที่ได้ในวงจำกัด หากบุคคลได้ศึกษาอย่างต่อเนื่องหลัง "วัยเรียน" ย่อมส่งผลให้แสดงบทบาทต่างๆได้เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ที่สนองความต้องการของบุคคลในลักษณะต่างๆก็มีมานานแล้ว

4) ในด้านเศรษฐกิจนั้น หลายประเทศมองการศึกษาตลอดชีวิตเป็นเรื่องจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน ดังกล่าวมาข้างต้นแล้ว OECD และ Council of Europe เรียกการศึกษาที่สลับกับการทำงานว่า Recurrent Education ทั้งนี้เพื่อให้แน่ใจว่าความรู้และทักษะของบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคมของประเทศมีความเป็นปัจจุบันพอที่จะช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งตามทฤษฎีทุนมนุษย์ผลผลิตจะสูงขึ้นก็ด้วยความสามารถและคุณลักษณะของผู้ผลิตอันรวมถึงแรงงาน การจะเพิ่มผลผลิตจึงต้องอาศัยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ในอดีตที่ผ่านมานายจ้างจึงจัดอบรมต่อยอดให้กับคนงานที่จบการศึกษาจากสถานศึกษาในระดับต่างๆ

สุมาลี สังข์ศรี (2545) ยังเล็งเห็นความจำเป็นเรื่องอื่นที่สำคัญต่อการศึกษาตลอดชีวิตด้วย ได้แก่ ความก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสาร ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน เป็นปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ที่กระทบชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั่วโลก อันนำมาซึ่งความจำเป็นที่มนุษย์ต้องเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถปรับตัว ดำรงคงอยู่และมีความก้าวหน้าได้ นอกจากนี้ยังมีประเด็นในเรื่องของการแพร่กระจายและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร ซึ่งก่อให้เกิดความจำเป็นทั้งในการเรียนรู้ในข้อมูลข่าวสารนั้นอย่างต่อเนื่องและการพัฒนาทักษะการเข้าถึงข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด สุดท้ายคือความจำเป็นอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของประชากร กล่าวคือเมื่อโครงสร้างประชากรเปลี่ยนไป อาทิ ประเทศมีประชากรกลุ่มใหญ่เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง ซึ่งจะต้องเปลี่ยนไปเป็นวัยผู้สูงอายุ เมื่อเวลาผ่านไป การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นแต่ผู้ที่อยู่ในวัยเด็กอย่างเดียว อาจไม่เหมาะสม การจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่มุ่งเน้นประชากรทุกวัยอาจเป็นหนทางที่ดีกว่า

3.1.3 หลักการและแนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิต

สุนทร สุนันท์ชัย (2532) ได้ให้หลักการของการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่าการศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมตลอดช่วงชีวิตของบุคคล และเป็นไปอย่างต่อเนื่องแม้บุคคลจะสำเร็จการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งแล้วก็ตาม ทั้งนี้การศึกษาตลอดชีวิตประกอบด้วยการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย และเป็นหลักการที่ใช้อยู่ในการจัดการศึกษาทุกประเภท โดยที่บ้านเป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการศึกษาตลอดชีวิต และชุมชนเป็นแหล่งที่มีความสำคัญลำดับรองลงมา ส่วนสถาบันการศึกษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิตเท่านั้น แต่ก็มีความสัมพันธ์กับแหล่งการศึกษาอื่นอย่างแยกจากกันไม่ได้

ในส่วนของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นการผสมผสานของการศึกษา 3 ระบบสำคัญดังกล่าว สุมาลี สังข์ศรี (2545) ได้สรุปเป็นแผนภาพไว้น่าสนใจดังนี้

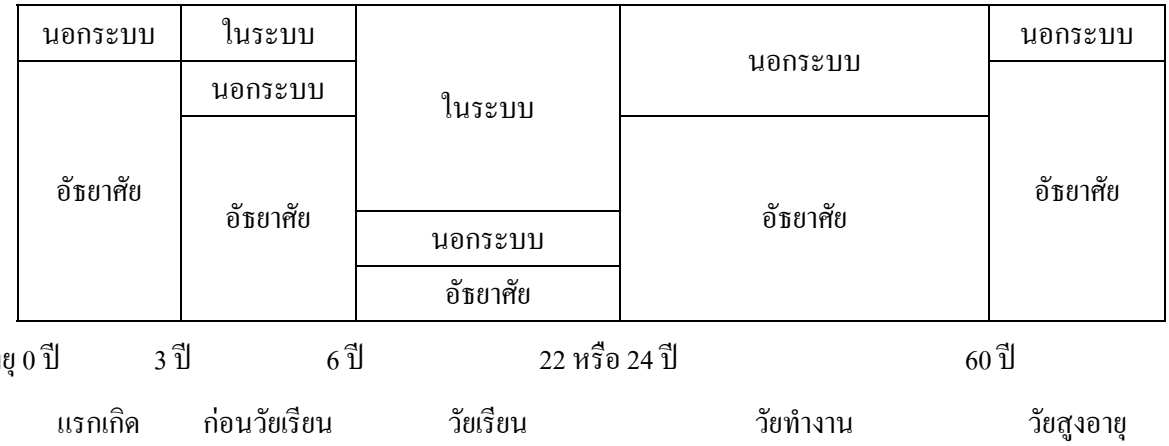

แผนภาพที่ 4 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นการผสมผสานการศึกษา 3 ระบบ

การศึกษาตลอดชีวิตจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และผสมผสานกับการศึกษาในลักษณะอื่นทั้งทางตั้ง ทางราบและทางลึก โดยที่อย่างหลังสุดนั้นหมายถึงการเรียนรู้จากระดับธรรมดาสนองความต้องการขั้นต้นไปสู่ระดับที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นเป็นลำดับ โดยหลักการแล้วการศึกษาตลอดชีวิตควรจัดให้แก่บุคคลอย่างทั่วถึงเท่าเทียมกัน และควรมีความยืดหยุ่นและหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่องเนื้อหา เครื่องมือ วิธีเรียนและเวลาที่ใช้

นอกจากนั้นการศึกษาตลอดชีวิตต้องเอื้อต่อการศึกษาทางเลือก นอกเหนือจากการศึกษาแบบปรกติและในอีกแง่มุมหนึ่งนั้นการศึกษาตลอดชีวิตประกอบด้วยการศึกษาสายสามัญและการศึกษาสายอาชีพผสมผสานกัน โดยที่การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่แก้ไขจุดบกพร่องของการศึกษาแบบเดิมหรือปัจจุบัน และมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่การพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีปัจจัยหลักที่จะต้องพิจารณา ได้แก่ โอกาส แรงจูงใจและความสามารถที่จะศึกษา

ในส่วนของแนวปฏิบัตินั้น สุมาลี สังข์ศรี (2544) กล่าวว่าจะต้องกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาให้ชัดเจน และศึกษาวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายของผู้รับให้ชัดเจน อีกทั้งจัดการศึกษาทุกประเภทที่เป็นองค์ประกอบของการศึกษาตลอดชีวิตให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ และจัดแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย

ทั้งนี้ผู้ที่มีส่วนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตควรประสานความร่วมมือกัน เนื้อหาหลักสูตรของการศึกษาตลอดชีวิตก็จะต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและความต้องการของบุคคล โดยวิธีการให้ความรู้ควรมีความหลากหลายสนองความต้องการและความถนัดของผู้เรียน และควรนำสื่อและเทคโนโลยีมาช่วยในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

ในส่วนของครู/ผู้สอนนั้นควรได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้มีความรู้และทักษะในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต สามารถวัดผล/ประเมินเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่กลุ่มเป้าหมาย และส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ในส่วนของแนวปฏิบัตินี้ สุนทร สุนันท์ชัย (2532) ได้เสนอแนวคิดไว้คล้ายคลึงกับที่กล่าวมาข้างต้นกล่าวคือควรใช้การศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นประโยชน์ในแผนการศึกษาตลอดชีวิต จัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับบทบาทต่างๆของมนุษย์ตลอดชีวิต พัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่ผู้เรียน ปรับบทบาทของครูให้สอดคล้องกับการศึกษาตลอดชีวิต และจัดแหล่งความรู้ให้ประชาชนได้รับข่าวสารข้อมูลและใช้ศึกษาหาความรู้อย่างทั่วถึง

อุดม เชยกีวงศ์ (2551) ได้ให้ความเห็นในส่วนของแนวปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมดังนี้

1) การจัดองค์กร ซึ่งโดยทั่วไปเป็นการวางระเบียบ ตลอดจนการกำหนดหน้าที่และบทบาทของบุคคลที่เกี่ยวข้องภายในหน่วยงาน การจัดองค์กรและระบบการบริหารการศึกษาตลอดชีวิต อาจอิงรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบ ดังปรากฏให้เห็นในประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นการออกกฎหมาย การกำหนดองค์กรและบุคคลให้มีอำนาจและหน้าที่ในการวางแผน จัดกิจกรรมและประเมินผล ตลอดจนพัฒนาวิธีการฝึกอบรมต่างๆ โดยที่รัฐบาลกลางเป็นฝ่ายสนับสนุนงบประมาณด้วย นอกเหนือไปจากการดำเนินงานของแต่ละรัฐ ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือการดำเนินกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตส่วนมากขององค์กรมักอยู่ในรูปแบบของโครงการต่างๆ อาทิ เช่น โครงการฝึกอบรมด้านวิชาชีพ โครงการแนะแนวและให้คำปรึกษา โครงการความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษากับองค์กรที่มีฐานอยู่ในชุมชน

2) การจัดตั้งเครือข่าย จากแนวคิดที่ว่าภารกิจการจัดการศึกษาตลอดชีวิตนั้นมีมากมายและหลากหลายรูปแบบ หน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งไม่สามารถรับผิดชอบ ดูแลได้อย่างทั่วถึง จำเป็นต้องระดมสรรพกำลังของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งต้องอาศัยยุทธวิธีดำเนินการต่างๆให้เกิดประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ ในส่วนของการใช้ระบบเครือข่ายนี้มีปรากฏให้เห็นเป็นตัวอย่างในหลายประเทศ ไม่ว่าจะเป็นประเทศญี่ปุ่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศเยอรมัน ประเทศอังกฤษ ประเทศฝรั่งเศส เป็นต้น ในญี่ปุ่นนั้นมีการสร้างเครือข่ายโดยอาศัยอุดมการณ์ในชาติเป็นเครื่องมือสร้างความรับผิดชอบร่วมกัน ในสหรัฐอเมริกามีเอกลักษณ์ในการใช้อาสาสมัคร และการประสานงานร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ตลอดจนองค์กรที่มีฐานในชุมชน ในเยอรมัน รัฐให้การสนับสนุนเงินช่วยเหลือแก่สมาคมและ

สถาบันการศึกษาผู้ใหญ่ อีกทั้งออกกฎหมายเพื่อระดมความร่วมมือจากองค์กรและหน่วยงาน ในฝรั่งเศสมีการจัดตั้งสภาที่ปรึกษาแห่งชาติ ระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

ทั้งนี้ เนื่องจากการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ที่มีความหมายครอบคลุมทั้งในมิติแนวตั้งและแนวนอนดังกล่าวมา และเกี่ยวข้องกับบุคคลและองค์กรตลอดจนสถาบันต่างๆมากมาย การจะดำเนินการให้ประสบความสำเร็จนั้นจำต้องอาศัยปัจจัยและเงื่อนไขตามทัศนะของคณะทำงานปฏิรูปการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2544-2545 (2548) ดังนี้

1) รัฐต้องกำหนดนโยบายในเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต

2) บุคคลที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ จะต้องปรับเปลี่ยนเจตคติและกระบวนการทำงานให้สอดคล้องกับความจำเป็นใหม่ๆ

3) บุคคลต้องตระหนักในความสำคัญของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

4) ชุมชนต้องตระหนักในความสำคัญและต้องมีความพร้อมในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

5) หน่วยงานต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมีการประสานงานกัน ภายใต้นโยบายที่มีเอกภาพ

6) บุคคลจำต้องได้รับการส่งเสริมให้มีทักษะและเครื่องมือในการเรียนรู้

7) แหล่งเรียนรู้ในชุมชนจะต้องมีความหลากหลายและเพียงพอสอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของสมาชิก

3.2 ความสำคัญของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยต้องการพลเมืองที่มีลักษณะเฉพาะ นั่นคือ เป็นคนที่ได้รับข้อมูลข่าวสาร มีทักษะในกระบวนการในสังคมประชาธิปไตย และเป็นผู้ที่สามารถและมีพันธะที่จะเข้าร่วมในสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งการมีส่วนร่วมสามารถให้ความหมายจากน้อยที่สุด คือ การลงคะแนนเลือกตั้งไปจนถึงการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เนื่องจากประชาธิปไตยไม่ใช่ “เครื่องจักรที่จะทำงานได้ด้วยตัวมันเอง” แต่ต้องได้รับการดูแล(nurtured)จากรุ่นต่อรุ่น ไม่มีสิ่งใดจะสำคัญไปกว่าการพัฒนาพลเมืองให้เป็นผู้รอบรู้มีประสิทธิภาพและรับผิดชอบ ฉะนั้น รัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยควรจะให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อความเป็นประชาธิปไตยเป็นลำดับแรก(Patrick, 1977)

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (civic education) ในสังคมประชาธิปไตยเกิดขึ้นเพื่อมุ่งปลูกฝังให้สมาชิกของสังคมมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองที่เหมาะสม ได้แก่ คุณลักษณะที่แสดงถึงความสามารถในการปกครองตนเอง ซึ่งหมายถึง การมีความสามารถในการคิดและการตัดสินใจ

รวมทั้งมีส่วนร่วมในนโยบายทางสาธารณะอย่างมีจิตสำนึกภายใต้การให้ความสำคัญในสิทธิของปัจเจกบุคคลและความดีร่วม การจะทำให้พลเมืองมีลักษณะเช่นนี้ได้ต้องให้ความรู้และประสบการณ์ที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดทักษะและคุณธรรมสำหรับความเป็นพลเมือง (สถาบันพระปกเกล้า, 2544 หน้า 94)

ระหว่างทศวรรษที่ 1990 มีการพัฒนาและส่งเสริมโปรแกรมการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างรวดเร็ว การล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ ทำให้นักการศึกษาหันมาทำงานร่วมกันในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีการพัฒนาเครือข่ายนานาชาติและนักการศึกษาด้านพลเมือง ความร่วมมือนี้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทางการศึกษาเพื่อประชาธิปไตยและพลเมืองศึกษา (education for democracy or civic education) ในระดับนานาชาติ ซึ่งสองคำนี้มีการใช้สลับกันในบทความวิชาการต่างๆ แต่ความหมายใกล้เคียงกัน คือ การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย (UNDP) การให้การศึกษาแก่พลเมืองเป็นสิ่งที่สำคัญมากในการพัฒนาประชาธิปไตย เพื่อทำให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมทางการเมือง โอนถ่ายค่านิยมต่างๆ ให้ประชาชน ทำให้ประชาชนเชื่อว่าเขามีขีดความสามารถในทางการเมือง เปิดให้เขารู้ว่ามีแนวคิดทางการเมืองอะไรบ้างที่จะเลือกได้

อย่างไรก็ตามการทำให้ประชาชนเป็นพลเมืองได้นั้นต้องจัดให้มีการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ สำหรับการศึกษานอกระบบ เพื่อจะทำให้การพัฒนาพลเมืองเป็นจริงต้องมีการปรับฐานและต่อยอดจากสิ่งที่ทำอยู่แล้ว การเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาในระบบเท่านั้น การเรียนรู้ที่จะอดทน เข้าร่วมในชุมชนอย่างกระตือรือร้น เรียนรู้ที่จะวิพากษ์ เป็นกระบวนการเกิดขึ้นตลอดชีวิต ความเป็นพลเมืองต้องการการเรียนรู้ตลอดชีวิตและทุกด้านของชีวิต ประสบการณ์การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในบริบทและสถานการณ์จริงซึ่งยากต่อการเรียนรู้ในห้องเรียนอย่างเดียว เช่น ทักษะการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและทัศนคติเชิงบวกต้องการการพบปะกับผู้คนหลากหลายและในสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ กัน

3.3 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องของประเทศไทยและต่างประเทศ สามารถสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ได้ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการสังเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากการทบทวนวรรณกรรม

องค์ประกอบ	รายละเอียด	McLaughin, 1992	Matthew and Finn, 1995	Mark Gerzon 1997	Patrick 1997 อ้างใน Gombodorj 2007	Patrick, 2000	Patrick, 2003	ศักดิ์ชัย, 2548	UNDP, 2006	Gombodorj 2007	Kennedy, 2008	ไพโรจน์ พล เพชร,2551	วิพยากร, 2551
ผู้จัด	- ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา พรรคการเมือง องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร สื่อ		✓		✓				✓				
	- ประสานร่วมมือระหว่างผู้จัด		✓										
หลักสูตร	- สัมพันธ์กับชีวิต					✓							
	- ประเด็นร่วมสมัย						✓						
	- บูรณาการกับวิชาอื่น		✓				✓	✓			✓		
	- ครอบคลุม แนวคิดและการพัฒนาแนวคิด ประชาธิปไตยของประเทศและโลก		✓				✓						
	- เน้นการสอนข้ามวัฒนธรรม สอนเชิงเปรียบเทียบ						✓						
	- บูรณาการความรู้ ทักษะการมีส่วนร่วมและ คุณลักษณะพลเมือง เข้ากับเนื้อหา					✓	✓						
	- ควรมีการสอนตั้งแต่ปฐมวัยไปจนถึงมัธยมศึกษา ตอนปลาย (เกรด 12)				✓								

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ประกอบ	รายละเอียด	McLaughin, 1992	Matthew and Finn, 1995	Mark Gerzon 1997	Patrick 1997 อ้างใน Gomboonj 2007	Patrick, 2000	Patrick, 2003	สุนันทา, 2548	UNDP, 2006	Gomboonj 2007	Kennedy, 2008	ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2551	วิมานทิวา, 2551
วิธีสอน	- ปรับการสอนที่เคยเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในทุกๆ มิติ						✓						
	- ใช้กิจกรรมกลุ่มหรือใช้กิจกรรมแบบร่วมแรงร่วมใจ		✓			✓							
	- การสอนแบบร่วมคิดช่วยกันทั้งโรงเรียน										✓		
	- ยุทธศาสตร์การกระทำแบบสังคมแบบร่วมกัน									✓			
	- ใช้การตั้งเกณฑ์ความคาดหวังน้อยที่สุด- มากที่สุด (minimal and maximal approaches)	✓											
	- ทำให้ประชาธิปไตยอยู่ในวิถีชีวิต		✓										
	- สร้างสรรค์และสิ่งแวดล้อม		✓					✓					
	- ทำให้เกิดการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติที่เป็นจริง											✓	
	- ส่งเสริมให้คิดคิดอย่างวิเคราะห์ วิจารณ์											✓	
	- พัฒนาความชอบของนักเรียนและศักยภาพ						✓						

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ประกอบ	รายละเอียด	McLaughin, 1992	Matthew and Finn, 1995	Mark Gerzon 1997	Patrick 1997 อ้างใน Gombodorj 2007	Patrick, 2000	Patrick, 2003	สุทธินี, 2548	UNDP, 2006	Gombodorj 2007	Kennedy, 2008	ไพฑูรย์ พลพรหม, 2551	วิทยากร, 2551
	- สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในทุกภาคส่วนของสังคมให้แก่เด็กและเยาวชนที่มิใช่เฉพาะในโรงเรียนหรือในสถานศึกษาแห่งนั้น					✓	✓						
	- เรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม (service learning) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และเหตุการณ์จริงในสังคม						✓	✓					
	- ให้นักเรียนเข้าร่วมในองค์กรที่นักเรียนเป็นผู้บริหารจัดการเอง					✓							
	- จัดอาคารสถานที่สำหรับกิจกรรมประชาธิปไตยและการเรียนรู้นอกห้องเรียน		✓										
ครู/วิทยากร	- ควรให้มีการปลูกฝังให้มีประสบการณ์นานาชาติ และมีความรู้สึกไวต่อวัฒนธรรมต่างๆ						✓						
	- ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญา							✓					

ตารางที่ 3 (ต่อ)

องค์ประกอบ	รายละเอียด	McLaughin, 1992	Matthew and Finn, 1995	Mark Gerzon 1997	Patrick 1997 อ้างใน Gombodorj 2007	Patrick, 2000	Patrick, 2003	ศักดิ์ชัย, 2548	UNDP, 2006	Gombodorj 2007	Kennedy, 2008	ไพโรจน์ พลเพชร,2551	วิพยากร, 2551
	- พัฒนาครูให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และค่านิยมการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเสียก่อนที่จะทำให้ผู้อื่นเข้าใจและปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยให้ผู้อื่นได้				✓								
บรรยากาศและสภาพแวดล้อม	- บรรยากาศที่เปิดกว้าง		✓				✓	✓					
	- ทำบรรยากาศโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย เช่น การปกครองของโรงเรียน การมีส่วนร่วมของนักเรียน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมของชุมชน การกระจายอำนาจ			✓									
	- การประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ ชุมชน สถาบันองค์กรให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์งานวิจัย พัฒนาหลักสูตร การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม			✓									
	- นโยบายและการสนับสนุนจากรัฐ											✓	

3.3.1 ผู้จัด

การเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องการวิธีการเข้าถึงแบบองค์รวม การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ทำงาน กิจกรรมในชุมชน ซึ่งควรจะจัดให้ทุกคน ทุกกลุ่ม เช่น สื่อสารมวลชน ตำรวจ พนักงานสาธารณสุข และกลุ่มอื่นๆ เป็นต้น การพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจำเป็นต้องมีการทำงานร่วมกัน ประสานกันของสถาบันที่เกี่ยวข้องและองค์กรทุกระดับ ดังนั้นผู้จัดควรมีทั้ง ครอบครัว สถานศึกษา องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร ชุมชน สื่อ แหล่งการเรียนรู้ และสถาบันการเมืองการปกครอง บทบาทของผู้จัดดังกล่าวที่สามารถส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย เช่น

1) ครอบครัวหรือบ้านนับเป็นสถานที่แห่งแรกที่เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาตลอดชีวิต และเป็นแหล่งที่จะให้ความรู้แก่บุคคลสืบเนื่องต่อไปทุกช่วงอายุจนตลอดชีวิต เมื่อชีวิตของบุคคลเริ่มขึ้น เขาจะได้เรียนรู้จากพ่อแม่ ต่อมาก็จะเรียนรู้จากบุคคลอื่นๆ ภายในบ้าน และจากสภาพแวดล้อมภายในบ้าน จะได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว วิถีการดำเนินชีวิต แบบอย่างการประพฤติปฏิบัติตน ครอบครัวมีบทบาทในการถ่ายทอดทางการเมืองแก่คนในครอบครัวโดยเฉพาะลูกหลานจากการอบรมเลี้ยงดู การทำให้เป็นตัวอย่าง แต่จากการสำรวจของถวิลวดี บุรีกุล (2550) พบว่ามีครอบครัวไทยร้อยละ 11 ไม่เคยคุยเรื่องการเมืองในครอบครัวเลย งานวิจัยเรื่อง "บทบาทครอบครัวในการถ่ายทอดทางการเมืองให้แก่นักเรียนประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร" ของสุรวุฒิ ปัดไชสง (2542) พบว่า เด็กนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมาก ได้รับผลการถ่ายทอดทางการเมืองมากกว่าเด็กนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยน้อย เด็กนักเรียนที่มีการสื่อสารทางการเมืองภายในครอบครัวสูงได้รับผลของการถ่ายทอดทางการเมืองสูงกว่าเด็กนักเรียนที่มีการสื่อสารทางการเมืองภายในครอบครัวน้อย และการสื่อสารทางการเมืองสามารถทำนายผลการถ่ายทอดทางการเมืองได้ร้อยละ 30

2) ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต ชุมชนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับบุคคล เพราะว่าชุมชนหรือสังคมจะให้ความรู้การศึกษาแก่บุคคลตลอดไป ไม่ว่าจะเป็นช่วงที่ศึกษาในโรงเรียน/สถานศึกษา หรือเมื่อจบจากโรงเรียน/สถานศึกษามาแล้ว นอกจากนี้ ยังมีแหล่งเรียนรู้มากมายไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางศาสนา ภูมิปัญญา องค์กรท้องถิ่น หรือแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ก็เป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับบุคคล การศึกษาที่มีฐานในชุมชนสามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกวัยได้เรียนรู้เป็นอย่างดี สิ่งที่ชุมชนอาจทำได้ คือ จัดอบรมปฏิบัติการและสัมมนา แจกจ่ายเอกสาร การใช้สื่อชุมชน เช่น วิทยุชุมชน และจัดกิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น

3) สถานศึกษา นอกจากจัดสอนประชาธิปไตยตามหลักสูตรแล้ว สามารถเป็นฐานของการพัฒนาชุมชนด้วย ซึ่งควรให้อิสระสถานศึกษาในการบริหารจัดการหลักสูตร โดยกระจายการตัดสินใจเพื่อให้ชุมชนท้องถิ่น และโรงเรียนแต่ละแห่งมีสิทธิควบคุมหลักสูตรและจัดการศึกษาเอง

4) พรรคการเมือง สามารถให้ความรู้ประชาธิปไตยแก่ประชาชนได้ พรรคการเมืองควรมีบทบาทและพัฒนาให้เป็นสถาบันที่ให้ความรู้แก่สมาชิกพรรคและประชาชน อีกทั้งให้มีโรงเรียนพัฒนานักการเมืองเพื่อให้การศึกษาแก่นักการเมืองท้องถิ่น ในการมาสู่นักการเมืองระดับชาติ ไม่ให้เข้ามาหวังผลประโยชน์จากการโกงกินประเทศ

5) องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน (Non-governmental Organization หรือ NGOs) มีบทบาทในการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยแก่ประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ด้อยโอกาสกลุ่มต่างๆ ที่อาจจะไม่เคยได้รับประโยชน์จากการศึกษาในระบบโรงเรียนของรัฐมาก่อน รูปแบบของการจัดการศึกษาที่จัดโดยองค์กรพัฒนาเอกชน ได้แก่ การรณรงค์ด้วยสื่อต่างๆ เช่น แจกเอกสาร ติดแผ่นโปสเตอร์ รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อมวลชน การจัดฝึกอบรมอาชีพ/ความรู้เฉพาะเรื่อง การจัดโรงเรียนทางเลือก เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก การจัดสร้างห้องสมุดและศูนย์ข้อมูล การสาธิตกิจกรรมเพื่อการประกอบอาชีพ เช่น การทำบ่อสาธิตการเลี้ยงปลา การจัดทัศนศึกษา/ดูงาน และการประชุม/สัมมนา/การจัดเวทีอภิปราย เป็นต้น องค์กรพัฒนาเอกชนสามารถมีบทบาทในการพัฒนาการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย เช่น สัมมนา ฝึกอบรมและจัดทำสิ่งพิมพ์สำหรับหลักสูตรการศึกษา เช่น Democracy Education Center ของประเทศมองโกเลีย พัฒนาเอกสารเรื่องการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย เพื่อใช้ในการอบรมครูและนักเรียนและเสนอทางเลือกการจัดการศึกษาเพื่อประชาธิปไตยให้กับผู้ทำนโยบายและนักการศึกษา และมีองค์กรอื่นๆ อีกที่ร่วมกันทำ แต่นับว่าไปไม่ถึงชนบทและบางโครงการก็ทำไม่ต่อเนื่อง (Undral Gombodorj อ้างใน UNDP, 2006) อย่างไรก็ตามบางครั้งรัฐบาลในบางประเทศไม่ยอมรับให้ NGOs เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และการตัดสินใจในระดับท้องถิ่น เพราะการรับรู้ของรัฐในบทบาทและความสำคัญของ NGOs ยังต่ำอยู่

6) สื่อเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังมากที่สุดอย่างหนึ่ง สามารถส่งอิทธิพลต่อสังคมอย่างมากมาย และกว้างขวางอย่างที่สุด ทั้งนี้เนื่องด้วยสื่อสามารถเข้าถึงคนจำนวนมากที่สุด อย่างไม่มีอำนาจและเครื่องมือใดๆ บนโลกสามารถทำได้ สื่อจึงเป็นเครื่องมือที่ทรงประสิทธิภาพที่สุดอย่างหนึ่งในการให้การศึกษาเรื่องประชาธิปไตยแก่ประชาชนได้ โดยสื่อสามารถสร้าง “พื้นที่สาธารณะ” ได้อย่างกว้างขวางและเข้าถึงคนจำนวนมากที่สุด โดยเสนอประเด็นข่าวที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ทุกคนสามารถสร้าง วิพากษ์ หรือออกความคิดเห็นไม่ว่าจะเห็นด้วยหรือเห็นต่างต่อประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองใดๆ ก็ได้

ซึ่งจะนำไปสู่การโต้แย้งถกเถียง เพื่อนำไปสู่การสร้างประเด็นสาธารณะและหาข้อสรุปที่เป็นธรรมกับทุกฝ่ายตามกระบวนการประชาธิปไตยต่อไป โดยมีสื่อสาธารณะต่างๆ เหล่านี้เป็นสื่อกลางในการสร้างพื้นที่ ตกลง และเจรจาต่อรองผลประโยชน์ต่างๆ เหล่านั้น เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน สื่อควรมีบทบาทส่งเสริมประชาธิปไตยด้านข้อมูลข่าวสาร โดยการให้ประชาชนมีโอกาสเลือกรับข้อมูลที่หลากหลาย รอบด้าน เพื่อตอบสนองความต้องการของตน ทั้งนี้ ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลโดยอิสระ การมีส่วนร่วมในสื่อสาธารณะและการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีเป็นเงื่อนไขที่เอื้อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างเป็นประชาธิปไตย

จากงานวิจัยเรื่อง ประเมินค่านิยมประชาธิปไตยของกลุ่มเยาวชนอายุ 15-25 ปี เพื่อนำไปสู่การวางแผนการสร้างเสริมการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education) เมื่อปี พ.ศ. 2550 จากตัวอย่าง 9,308 ตัวอย่าง พบว่ากระบวนการรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองจากสื่อใน 2 อันดับแรก คือ สูงสุดโทรทัศน์ร้อยละ 71 จากโรงเรียนร้อยละ 10 แสดงให้เห็นว่าโทรทัศน์เป็นช่องทางการเรียนรู้ของเยาวชน อีกทั้งเยาวชนยังต้องการใช้โทรทัศน์เป็นช่องทางในการให้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองถึงร้อยละ 86 รองลงมาคือหนังสือพิมพ์ร้อยละ 6.9 ส่วนที่น่าสังเกตก็คือเยาวชนไม่มีการเสนอถึงความต้องการที่จะเรียนรู้การเมืองผ่านทางโรงเรียน แสดงถึงการไม่อยากเรียนรู้การเป็นพลเมืองผ่านทางโรงเรียนเท่านั้น ดังนั้นจึงต้องมีช่องทางอื่นของการเรียนรู้ที่จะสร้างความเป็นพลเมืองนอกโรงเรียน สื่อจึงเป็นผู้มีอิทธิพลและบทบาทสำคัญต่อพลเมืองศึกษา อย่างไรก็ตามมีการเรียกร้องให้สื่อมวลชนกระทำการที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และในลักษณะที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน สื่อสามารถสื่อสารความสำคัญของพลเมืองศึกษาไปสู่สาธารณชนผ่านรายการทางโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ อย่างไรก็ตามมีผู้เห็นว่าเงื่อนไขของการสร้างความเป็นพลเมืองของสื่อได้สำเร็จ คือ ต้องปฏิรูปสื่อเพื่อเปลี่ยนจากการอยู่ในมือรัฐและทุนมาให้ภาคประชาชน เพื่อเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง (ถวิลวดี, 2550)

3.3.2 หลักสูตร

ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย การออกแบบหลักสูตรหรือเนื้อหาเป็นสิ่งสำคัญ สามารถออกแบบได้หลากหลาย ขึ้นกับเป้าหมายของการศึกษาว่าต้องการให้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างไร เช่น

1) ออกแบบให้สิ่งที่จะให้เรียนรู้มีความสัมพันธ์กับชีวิตเชื่อมโยงกับสิ่งที่อยู่นอกห้องเรียน เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ ควรเป็นสภาพการณ์และปัญหาที่เขาจะต้องเผชิญในชีวิต ไม่มีการบิดเบือน นอกจากนี้ ควรเป็นเรื่องที่เป็นประเด็นทันสมัยทันเหตุการณ์

2) บูรณาการการศึกษาเพื่อประชาธิปไตยกับรายวิชาอื่นๆ ในหลักสูตรในโรงเรียนไม่ว่าเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง จริยธรรมและเศรษฐศาสตร์ และให้การศึกษาแบบบูรณาการทั้งระบบให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ทุกภาคส่วนของสังคม อันจะนำมาซึ่งการสร้างรากฐานความเข้าใจแท้จริง รู้จักแก่นสารของชีวิต รู้จักคิดและตรองหาเหตุผลด้วยตนเอง รู้จักสถานะและหน้าที่ที่ตนเองเป็นอยู่และที่ควรประพฤติปฏิบัติ

3) เนื้อหาครอบคลุมเรื่องความรู้พื้นฐานเรื่องประชาธิปไตยทำให้เด็กมีความรู้เรื่องทฤษฎีของประชาธิปไตยและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย รากฐาน และหลักการประชาธิปไตยที่ถูกต้อง รวมทั้งประวัติศาสตร์ของการแผ่ขยายไปทั่วโลก สำรวจประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยของประเทศตนเองและสถานการณ์ประชาธิปไตยในโลก (Matthew Gandal and Chester E. Finn, Jr, 1995) ควรมีการเรียนการสอนเรื่องรัฐธรรมนูญ สถาบันของรัฐบาล และสังคมประจำวันที่นักเรียนอาศัยอยู่

4) เน้นการข้ามวัฒนธรรมโดยสอนเชิงเปรียบเทียบระหว่างระบอบประชาธิปไตยและพลเมืองประชาธิปไตยกับประเทศนานาชาติ มีการเปรียบเทียบจากประเทศประชาธิปไตยแท้กับความเลวร้ายของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยเทียมหรือระบอบเผด็จการที่มีอยู่จริงในโลก มิใช่เพียงตัวหนังสือในตำรา ซึ่งจะทำให้เด็กและเยาวชนรู้จักคิด ไม่ตกเป็นทาสคล้อยตามคำโฆษณาชวนเชื่อโดยง่าย

5) เชื่อมโยงอย่างมีระบบและบูรณาการความรู้และลักษณะนิสัย (dispositions) พื้นฐานเข้าในหลักสูตรและการสอน รวมทั้งพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม ได้แก่ การมีปฏิกิริยาต่อกัน (interacting) การติดตาม (monitoring) และการโน้มน้าว (influencing) ซึ่งการมีปฏิกิริยาต่อกัน (interacting) ต้องการทักษะการสื่อสารและความร่วมมือในกิจกรรมการเมืองและการดำรงชีวิต การติดตาม (monitoring) ต้องการทักษะจำเป็นที่ติดตามการทำงานของนักการเมืองและสถาบันของรัฐ และการโน้มน้าว (influencing) หมายถึงทักษะที่มีผลต่อผลลัพธ์ (outcome) ทางการเมืองและการดำรงชีวิตของพลเมือง เช่นการแก้ปัญหาประเด็นสาธารณะ (Patrick, 2000)

6) ให้มีการสอนพลเมืองศึกษาในระบบโรงเรียนต่อไปและสอนอย่างมีระบบ การสอนวิชาอื่นอาจทำให้เข้าใจเรื่องรัฐบาลและการเมืองได้ แต่มาแทนที่พลเมืองศึกษาไม่ได้ และควรมีการสอนตั้งแต่ปฐมวัยไปจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย (เกรด 12) ไม่ว่าจะให้อยู่รวมกับหลักสูตรอื่นหรือว่าอยู่แยกเป็นหน่วยหรือวิชา

3.3.3 วิธีสอนและกิจกรรม

วิธีสอนและกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนควรสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร กลุ่มเป้าหมาย และหลักสูตรเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ผู้จัดการศึกษาตั้งไว้ ซึ่งสามารถทำได้หลากหลายวิธี เช่น

1) ปรับการสอนที่เคยเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในทุกๆ มิติ ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญาความนึกคิดและสังคมรอบข้างให้แก่เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการสร้างความสามารถในการนึกคิดและแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

2) ใช้กิจกรรมกลุ่มหรือใช้กิจกรรมแบบร่วมแรงร่วมใจ (cooperative learning activities)ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มนักเรียนเพื่อเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่ง เช่น ประเด็นสาธารณะ หรือตอบสนองปัญหาชุมชน เพิ่มโอกาสให้นักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนแบบร่วมมือกัน

3) เน้นการสอนแบบร่วมด้วยช่วยกันทั้งโรงเรียน (whole school approach) โดยให้สามารถใช้หลักสูตรได้อย่างอิสระ

4) ใช้หลักของการมีส่วนร่วมจากคณาจารย์ นักเรียน และชุมชน โดยใช้ยุทธศาสตร์การกระทำทางสังคมแบบร่วมกัน เช่น พันธะร่วมกันของนักเรียน ครู โรงเรียนและชุมชนในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

5) ใช้การตั้งเกณฑ์ความคาดหวังน้อยที่สุด- มากที่สุด (minimal and maximal approaches) ซึ่งเป็นวิธีจัดการเรียนการสอนที่ตั้งระดับความคาดหวังที่จะเกิดกับผู้เรียนเป็นอย่างน้อยที่สุดและมากที่สุด (minimal and maximal approaches) (McLaughin, 1992) ระดับความคาดหวังอย่างน้อยที่สุด ได้แก่ หวังให้นักเรียนรู้แนวคิดว่าความเป็นพลเมืองคืออะไร โดยไม่มีการนำมาอภิปราย เป็นการศึกษาที่เน้นเนื้อหาเป็นหลัก เน้นความรู้เรื่องหน้าที่พลเมือง โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและกระบวนการมีส่วนร่วมของพลเมืองน้อยมาก ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมเพียงให้เป็นพลเมืองที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ทำงานหนัก มีบุคลิกดี แต่ไม่เคยถกเถียงถึงปัญหาและประเด็นที่พบในสังคมซึ่งสร้างความไม่เท่าเทียมกันระหว่างพลเมือง ส่วนสิ่งที่คาดหวังให้เกิดกับผู้เรียนมากที่สุด ได้แก่ การศึกษาที่ส่งเสริมค่านิยม ทัศนคติและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยและความเป็นพลเมืองในทุกระดับ

6) พยายามทำให้ประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่อยู่ในชีวิตของนักเรียน อยู่ในกิจกรรมห้องเรียนทุกวัน เช่น ลงคะแนนเลือกประเด็นบางเรื่อง ทำงานเป็นทีม จัดสรรทรัพยากร การนำเสนอและการเป็นผู้นำการอภิปราย เป็นต้น

7) การสอนควรต้องสร้างสรรค์และตื่นเต้น นักเรียนอาจจะได้อ่านตำรา ชีวประวัติ เรื่องวีรบุรุษ งานอื่นๆ ที่อภิปรายและให้เห็นภาพประชาธิปไตย อาจจะเป็นเอกสารชั้นแรก เช่น รัฐธรรมนูญ อาจจะเอามาทำเป็นละคร อาจเล่นเกมปริศนา และจัดประกวด หรือเชิญวิทยากรมาบรรยาย ใช้เทคนิคหลายแบบเพื่อเร้าความสนใจนักเรียนตลอดเวลา

8) วิธีสอนต้องทำให้เกิดการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติที่เป็นจริง ไม่มีทางใดที่จะสอนประชาธิปไตยได้ยกเว้นการปฏิบัติ Amy Gutman (1987) เห็นด้วยว่าเอกสารหลักสูตรอย่างเดียวไม่สามารถสอนเรื่องความเป็นพลเมืองได้ ประเพณีปฏิบัติในโรงเรียน โครงสร้างและบทบาทของโรงเรียนต้องชัดเจนสำหรับนักเรียนว่าอะไรสำคัญอะไรเป็นค่านิยม ทินโน ขวัญดี (2550) เห็นว่าต้องฝึกให้ประชาชนได้เรียนรู้ประชาธิปไตยในทางปฏิบัติ โดยใช้กิจกรรมการแก้ปัญหาและการพัฒนาที่ใกล้ตัวชาวบ้าน เช่น การแก้ปัญหาโจรลักวัวควายในหมู่บ้าน และการนำเงินอุดหนุนของรัฐบาลไปพัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

9) ส่งเสริมการสอนวิชาในลักษณะที่ส่งเสริมให้เด็กคิดอย่างวิเคราะห์ วิจารณ์ ให้นักเรียนกระทำกิจกรรม เช่น การวาดภาพ การเล่านิทาน ใช้สื่อการสอน เช่น การใช้ข่าว ใช้ของจำลอง และสื่อสมัยใหม่อื่น เน้นให้นักเรียนใช้ความสามารถในการประเมินข่าวสารอย่างวิเคราะห์วิจารณ์ ในยุคที่สังคมพึ่งพาสื่อมวลชนมากขึ้น อภิปรายในประเด็นและเหตุการณ์ร่วมสมัยในห้องเรียนที่มีบรรยากาศแบบเปิด

10) พัฒนาความชอบของนักเรียนและศักยภาพที่จะประยุกต์และสามารถใช้ความรู้เพื่อคิดและมีส่วนในระบอบประชาธิปไตยได้

11) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในทุกภาคส่วนของสังคมให้แก่เด็กและเยาวชนที่มิใช่เฉพาะในโรงเรียนหรือในสถานศึกษาเท่านั้น ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตรที่เชื่อมโยงได้กับการสอนในระบบโรงเรียนและประสบการณ์การเรียนรู้เดิมของหลักสูตรและที่ครูสอนในห้องเรียน

12) ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตรที่เชื่อมโยงได้กับการสอนในระบบโรงเรียนและประสบการณ์การเรียนรู้เดิมของหลักสูตรและที่ครูสอนในห้องเรียนหรือเกิดการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม (service learning) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น และเหตุการณ์จริงในสังคมกิจกรรมนั้นอาจเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน การบริการชุมชนควรจะเชื่อมโยงกับหลักสูตรและการสอนของโรงเรียน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่โรงเรียนควรกำหนดไว้ในหลักสูตร

13) ให้นักเรียนเข้าร่วมในองค์กรที่นักเรียนเป็นผู้บริหารจัดการเองเพื่อเสริมการมีส่วนร่วม

14) โรงเรียนอาจจัดอาศรมสำหรับกิจกรรมประชาธิปไตยและการเรียนรู้นอกห้องเรียน เช่น ทีมกีฬา ชมรมต่างๆ และกลุ่มเยาวชน ให้นักเรียนมีการทำงานร่วมกันให้บรรลุเป้าหมาย และในการทำงานต้องมีการเลือกผู้นำและตัดสินใจ หนังสือพิมพ์นักเรียนช่วยให้นักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในประเด็นสังคมและให้การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทสื่อ ในสหรัฐอเมริกามีการประกวดระหว่างห้องเรียนในเรื่องรัฐธรรมนูญ Bill of Rights นักเรียนเข้าร่วมในองค์กรที่นักเรียนเป็นผู้บริหารจัดการเองเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม สภานักเรียนเป็นตัวอย่างกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างดี

3.3.4 ครู/วิทยากร

ครู/วิทยากรนับว่าเป็นบุคคลสำคัญในกระบวนการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การเตรียมครู/วิทยากร เช่น

1) ครู/วิทยากร ควรได้รับการปลูกฝังให้มีประสบการณ์นานาชาติ และมีความรู้สึกไวต่อวัฒนธรรมต่างๆ

2) ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาโดยนำโครงการที่จะใช้ความสามารถพิเศษ และความชำนาญของประชากรสูงอายุมาปฏิบัติให้มากขึ้น

นอกจากนี้ ต้องมีการเตรียมครูและพัฒนาครูให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และค่านิยมการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเสียก่อน ให้ครูเชื่อว่าประชาธิปไตยเป็นสถาบันและตระหนักว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่สอนหรือฝึกฝนได้ และสมควรต้องมีการสอนประชาธิปไตย หากผู้สอนไม่มีศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย ก็ยากที่จะทำให้ผู้อื่นเข้าใจและปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยให้ผู้อื่นได้

3.3.5 บรรยากาศและสภาพแวดล้อม

บรรยากาศและสภาพแวดล้อมในการเรียนการสอนเรื่องประชาธิปไตยเป็นสิ่งสำคัญและเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ ฉะนั้นผู้จัดควรยึดหลัก เช่น

1) การเรียนการสอนควรมีบรรยากาศที่เปิดกว้าง

2) ทำบรรยากาศโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย ทำให้เห็นว่าประชาธิปไตยในโรงเรียนทำงานอย่างไร ความอดทน ความเคารพ และการกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้จากผู้อื่น เหล่านี้เป็นค่านิยมที่ระบอบประชาธิปไตยต้องการ ครูต้องเคารพความคิดของนักเรียน สภานักเรียนหรือชมรมต่างๆ ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น เปิดประเด็น ตัดสินใจและเสนอแนวทาง โดยมีการแทรกแซงของครู ผู้ปกครอง นั่นหมายความว่าเป็นการสาธิตประชาธิปไตย ตัวอย่างความเคารพในประชาธิปไตย ได้แก่ การปกครองโรงเรียน สะท้อนประชาธิปไตยหรือว่าเผด็จการ กฎของโรงเรียน

เหมือนกฎหมายควรจะยุติธรรมและมีเหตุผล และเยาวชนควรได้รับการแนะนำให้เข้าใจถึงความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องมีกฎของโรงเรียน นักเรียนควรมีส่วนร่วมในการตั้งกฎเกณฑ์โรงเรียนไม่ควรประเมินความต้องการมีส่วนร่วมของนักเรียนต่ำไป เช่นเดียวกับในสังคมที่สิทธิของชนกลุ่มน้อยควรจะได้รับการเคารพจริงจัง นอกจากนี้ครูต้องเคารพความคิดของนักเรียน สภานักเรียนหรือชมรมต่างๆ ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น เปิดประเด็น ตัดสินใจและเสนอแนวทาง โดยมีการแทรกแซงของครู ผู้ปกครอง นั่นหมายความว่าเป็นการสาธิตประชาธิปไตยแล้ว การกระจายอำนาจการบริหารโรงเรียนและให้ประชาชนมามีส่วนร่วมในการตัดสินใจโรงเรียนก็สำคัญ อาจตั้งคณะกรรมการผู้บริหาร-ครูเพื่อช่วยตัดสินใจในประเด็นเรื่องการจัดตารางสอน การทดสอบนักเรียน เป็นต้น สมาคมครู-ผู้ปกครอง อาจจะให้คำแนะนำหลักสูตรหรืองบประมาณโรงเรียน หรืออาจจะร่วมแบบสามประสานผู้บริหาร ครู ผู้ปกครองร่วมพิจารณาประเด็นที่สำคัญๆ

3) การประสานร่วมมือโดยสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ ชุมชน สถาบันองค์กรให้กว้างขวาง ระหว่างสถาบันการศึกษาต่างๆ ในทุกระดับ เพื่อสนับสนุนการศึกษาวิจัยระหว่างชาติและ การพัฒนาการวิจัยและหลักสูตรซึ่งเน้นการศึกษาเกี่ยวกับการเป็นพลเมือง โครงการแลกเปลี่ยนนักศึกษาระหว่างชาติเพื่อส่งเสริมความ เข้าใจดีต่อกันและกันระหว่างวัฒนธรรมต่างๆ สร้างความสัมพันธ์อย่างกว้างขวางและโครงการร่วมระหว่างโรงเรียนและสถาบันสังคมต่างๆ เช่น อุตสาหกรรม องค์กรภาคนอกราชการ องค์กรศาสนากลุ่มชุมชนต่างๆ ให้สนับสนุนการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นไม่ได้หรือสำเร็จไม่ได้ ถ้าไม่มีการร่วมมือของทุกฝ่าย

4) สภาพแวดล้อม ได้แก่ นโยบายและการสนับสนุนจากรัฐ เรื่องการประกันสิทธิบางอย่างของประชาชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองที่เป็นจริง เช่น การประกันสิทธิในการรวมตัว การให้เสรีภาพในการชุมนุม สิ่งเหล่านี้แม้จะประกันอยู่แล้วในรัฐธรรมนูญ แต่ต้องมีการประกันในความเข้าใจของคนของฝ่ายรัฐและประชาชนทั่วไป ให้มีความเคารพ และเปิดโอกาสให้ผู้อื่นใช้เสรีภาพแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ได้มีการให้จัดตั้ง “สภาองค์กรชุมชน” เพื่อรองรับกลุ่มคนที่ทำหน้าที่ปกป้องท้องถิ่นของตัวเองเหล่านี้ โดยมีบทบาทในการเสนอให้ตรวจสอบโครงการพัฒนาของรัฐที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

3.4 การจัดการศึกษาในระบบเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยของประเทศไทย

3.4.1 การจัดการศึกษาในระบบเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

การพัฒนาประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจในระบอบการเมืองการปกครองและสามารถดำเนินชีวิตภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น

ประมุขได้นั้น การศึกษาในระบบนับว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งในการกล่อมเกลา เสริมสร้างและพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งสร้างพลเมืองที่ดีให้กับสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังประชาธิปไตยและความเป็นพลเมืองที่ดีให้แก่เด็กตั้งแต่เข้าสู่วัยเรียน เพราะเป็นวัยที่สามารถฝึกอบรมได้ง่าย

นโยบายการศึกษาของไทยที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย เริ่มมีในระบบโรงเรียนตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในช่วงเวลาดังกล่าวมีการขยายการศึกษาระดับสูงจนมีมหาวิทยาลัยแห่งแรกเกิดขึ้น มีการควบคุมโรงเรียนเอกชนหรือโรงเรียนราษฎร์และมีการจัดการศึกษาภาคบังคับ ดังเช่นแนวพระราชดำรัสส่วนพระองค์ที่ว่า “การศึกษาจะสร้างคนในชาติให้เป็นพลเมืองดี มีน้ำใจต่อกัน การทำงานที่พึ่งตนเองได้” (โกวิท วงศ์สุรวัตน์, 2548: 52) สำหรับพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับรากฐานประชาธิปไตย คือ มีการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เพื่อให้เป็นพลเมืองดี มีความจงรักภักดีต่อประเทศ นอกจากนี้ ในช่วงเวลาดังกล่าวประเทศไทยยังต้องเผชิญกับลัทธิคอมมิวนิสต์ที่ใช้สถาบันการศึกษาโดยเฉพาะโรงเรียนราษฎร์เป็นสถานที่สำหรับถ่ายทอดแนวคิดต่างๆ รัฐบาลจึงได้มีการตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. 2461 ขึ้นใช้ควบคุมโรงเรียนราษฎร์ทั้งหลาย ทั้งโรงเรียนจีนและโรงเรียนของคริสตศาสนา ดังตัวอย่างเช่น โรงเรียนจีนได้ใช้โรงเรียนเป็นแหล่งแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองรวมถึงลัทธิคอมมิวนิสต์ จนทางราชการต้องประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ฉบับใหม่ขึ้นอีกฉบับ นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนาบดีกระทรวงธรรมการ (พ.ศ.2459-2463) และเสนาบดีกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ.2463-2469) เป็นผู้ชี้แจงแก่เสนาบดีทั้งหลายให้เห็นถึงคุณค่าของการศึกษาภาคบังคับว่า การศึกษาจะทำให้ราษฎร “รู้จักกฎหมาย มีความคิดทันกับรัฐประศาสโนบายของบ้านเมือง” (โกวิท วงศ์สุรวัตน์, 2548: 55)

แผนการศึกษาแห่งชาติของไทยในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยเช่นกัน ตั้งแต่แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับแรกๆ ดังเช่น แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2512) มีจุดมุ่งหมายข้อแรก คือ รัฐมีความมุ่งหมายให้พลเมืองทุกคนได้รับการศึกษาตามควรแก่เอกัตภาพ เพื่อเป็นพลเมืองดี มีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ความสามารถที่จะประกอบอาชีพและทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ (http://www.onec.go.th/plan/surang/15p.pdf) ส่วนในแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2520) หมวดที่ 1 เรื่อง ความมุ่งหมาย ในข้อที่ 2 ระบุว่าความมุ่งหมายของการศึกษา คือ ให้พลเมืองมีความเข้าใจและกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยอันมี

พระมหากษัตริย์เป็นประมุข ยึดมั่นในสถาบันชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ (http://www.onec.go.th/plan/surang/16p.pdf)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งในปี พ.ศ. 2545 หรือเรียกว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2545) มาตรา 7 มีสาระสำคัญที่ว่า ในกระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล

นอกจากนี้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระบุไว้ว่าจำเป็นที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ คือ

1) ด้านความรู้ จะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญของวิชาการต่างๆ ในสาขาสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา ปรัชญา และศาสนา ตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้นในลักษณะบูรณาการ

2) ด้านทักษะกระบวนการ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้เกิดทักษะและกระบวนการต่างๆ เช่น ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการทำงาน ทักษะทางสังคม ทักษะทางการสืบสวนสอบสวน ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแสวงหาความรู้ และทักษะการสืบค้น เป็นต้น

3) ด้านเจตคติและค่านิยม จะช่วยพัฒนาเจตคติและค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เช่น รู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มีความกตัญญู รักเกียรติภูมิแห่งตน มีนิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอดีในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เคารพสิทธิของผู้อื่นและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่ม รักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เห็นคุณค่าอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนาและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

สำหรับในปัจจุบันหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีความรักชาติ มีจิตสำนึก

ในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม ซึ่งสาระการเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระบุว่าต้องการพัฒนาให้ผู้เรียนสามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อม เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม โดยกำหนดสาระที่เกี่ยวข้องกับการเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย คือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 5 และกระทรวงศึกษาธิการ, 2551: 132)

1) แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

2) ระบบการเมืองการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายจุรินทร์ ลักษณวิศิษฏ์) (2552) กล่าวถึงการปฏิรูปการศึกษารอบที่ 2 ว่ามีเป้าหมายในการสร้างให้ “คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ” คือ เรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบอย่างมีคุณภาพทุกระดับ มุ่งเน้นใน 3 เรื่องหลัก เน้นให้ผู้ที่จบออกมา เก่ง ดี มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ซึ่งเป็นที่มาของนโยบาย 3D คือ ต้องการเห็นสถานศึกษาทุกระดับ/ทุกประเภท ทั้งสถานศึกษาของรัฐและเอกชน ได้จัดกิจกรรมพิเศษเพื่อให้บรรลุตามนโยบายกระทรวงศึกษาธิการที่ดีอย่างน้อย 3 ด้าน คือ (1) นโยบายส่งเสริมประชาธิปไตย (Democracy) (2) นโยบายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ความดีงาม ความเป็นคนไทย (Decency) และ (3) นโยบายการแก้ปัญหายาเสพติดในสถานศึกษา (Drugs) ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตย คือ นโยบายส่งเสริมประชาธิปไตย (Democracy) โดยมีเป้าหมายให้เด็กทุกคนที่จบการศึกษาออกมา มีความเชื่อมั่นศรัทธาในการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และเพื่อต้องการให้เด็กที่จบออกมาต่อต้านการซื้อสิทธิขายเสียง เพราะเป็นต้นเหตุนำไปสู่การถอนทุน การทุจริตคอรัปชั่น อันนำมาซึ่งความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทย และเป็นปัญหาบ้านเมืองแตกแยก แบ่งเป็นสองฝักสองฝ่ายเช่นในปัจจุบันนี้ ส่วนนโยบายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ความดีงาม ความเป็นคนไทย (Decency) ต้องให้เด็กรู้จักค่านิยมที่ถูกต้อง เห็นคุณค่าของความเป็นไทย ซึ่งต้องได้รับการปลูกฝังทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ

โดยการนำองค์กรทางศาสนาเข้ามาร่วมมือกัน หรือหากสถานศึกษาจัดกิจกรรมดังกล่าวอยู่แล้วก็เพิ่มให้เข้มข้นขึ้น

นอกจากการจัดหลักสูตรเกี่ยวกับประชาธิปไตยอย่างเป็นทางการในระบบโรงเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการจัดกิจกรรมควบคู่กับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน ตัวอย่างเช่น ในปีการศึกษา 2525 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนขึ้น ซึ่งมีเป้าหมายให้โรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษาควบคู่กับการจัดกิจกรรมการเรียน การสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน อันเป็นการสร้างเสริมพฤติกรรมวิถีประชาธิปไตย 3 ด้าน คือ คารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรมโดยได้จัดทำคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยขึ้น 2 เล่ม แจกจ่ายให้แก่โรงเรียนนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ ได้มีการนิเทศติดตามผลและจัดประกวดโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นอีกด้วย (วิรัชฎา วิจารณ์, 2538) ต่อมาสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้ประเมินผลการดำเนินงานโครงการดังกล่าวในช่วงปีการศึกษา 2528-2535 พบว่า โรงเรียนประถมศึกษาจำนวนมากยังประสบปัญหาในการพัฒนาพฤติกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน ด้านการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยให้แก่นักเรียน ส่วนโรงเรียนที่จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยดีเด่น พบว่ามีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมตามคู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา เล่ม 2 ของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ รวมทั้งกิจกรรมที่โรงเรียนคิดขึ้นเองตามความเหมาะสมและความพร้อมของแต่ละพื้นที่ (วิรัชฎา วิจารณ์, 2538)

สิทธิศักดิ์ ไววิชา (2543) ได้วิจัย เรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ส่วนหนึ่งของงานวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบหลายวิชา ไม่ค่อยสนใจรายละเอียดของการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยและถือเป็นหน้าที่ของครูผู้รับผิดชอบโครงการประชาธิปไตย การติดตามและนิเทศของผู้บริหารไม่จริงจังและต่อเนื่อง

ธีรพฤทธ์ อินทรกำแหง (2544) ได้วิจัย เรื่อง บทบาทของครูในการสร้างเสริมประชาธิปไตยด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า (1) บทบาทของครูในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้านคารวธรรม

มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เป็นอันดับแรก รองลงมาคือด้านสามัคคีธรรมและด้านปัญญาธรรม การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้เทคนิควิธีสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่มพบว่า ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง โดยกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ การแสดงบทบาทสมมติ การสร้างสถานการณ์จำลอง การทดลอง ตามลำดับ (2) บทบาทของครูในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และพบว่าการจัดกิจกรรมวันสำคัญมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เป็นอันดับแรก รองลงมาคือ กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน กิจกรรมการอยู่ค่ายพักแรม กิจกรรมการแข่งขันกีฬาสี กิจกรรมห้องสมุด กิจกรรมตู้รับความคิดเห็น กิจกรรมประชาสัมพันธ์ และกิจกรรมมาตามนัด ตามลำดับ

ปัจจุบันหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาโดยตรงมีความร่วมมือกับหน่วยงานอิสระเกี่ยวกับการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนหลายรูปแบบ ดังตัวอย่างเช่น

1) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการได้ร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จัดทำคู่มือประกอบการสอนของครูที่จะนำไปใช้ในโรงเรียนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา เพื่อให้โรงเรียนได้นำไปปฏิบัติและจัดกิจกรรมให้แก่นักเรียนอันจะนำไปสู่เป้าหมาย 2 ประการ คือ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง และประชาธิปไตยเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตของนักเรียน รวมทั้งสร้างจิตสำนึกให้นักเรียนได้เกิดความรู้ความเข้าใจในระบบการเลือกตั้งตามวิถีทางอันบริสุทธิ์และรังเกียจการซื้อสิทธิขายเสียง ขณะนี้ทั้งสองหน่วยงานได้จัดทำคู่มือดังกล่าวเสร็จเรียบร้อยแล้ว เรียกว่า “คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย สำหรับครูผู้สอน” ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 เล่ม สำหรับ 4 ช่วงชั้น คือ เล่มที่ 1 ช่วงชั้นที่ 1 ประถมศึกษาปีที่ 1-3 เล่มที่ 2 ช่วงชั้นที่ 2 ประถมศึกษาปีที่ 4-6 เล่มที่ 3 ช่วงชั้นที่ 3 มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 และช่วงชั้นที่ 4 มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ซึ่งในคู่มือแต่ละเล่มจะระบุวัตถุประสงค์ แนวทางการจัดกิจกรรม คำชี้แจง ความคาดหวังจากการใช้คู่มือ และกิจกรรมของแต่ละช่วงชั้น

2) กรุงเทพมหานครได้บรรจุเรื่องการเมือง-ประชาธิปไตยให้นักเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครในหลักสูตรกรุงเทพศึกษา ปีการศึกษา 2552 ภาคปลาย เพื่อเสริมสร้างความคิดและการกระทำที่สร้างสรรค์ในการแสดงออกตามระบอบประชาธิปไตยและกิจกรรมเด็ก แบ่งการทำงานเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ (1) ระยะสั้น สอดแทรกกิจกรรมในชั่วโมงการเรียนการสอน อาทิ ชั่วโมงโฮมรูม วิชาพุทธศาสนา วิชาสังคมศึกษา ให้นักเรียนได้ตระหนักในความรักชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ โดยมีนักวิชาการ อาจารย์ของโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วม (2) ระยะกลาง ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการศึกษายกร่างหลักสูตรกรุงเทพศึกษาใหม่ให้มีเนื้อหาที่สอนในเชิงบูรณาการของวิชาพื้นฐาน

เข้ากับการเรียนรู้และทำความเข้าใจในเชิงเรื่องของประชาธิปไตย และ (3) ระยะยาว นำหลักสูตรที่ยกร่างและผ่านความเห็นจากผู้บริหารเข้าบรรจุเป็นหลักสูตรในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร (ไทยรัฐ, 9 พฤษภาคม 2552: 10)

3) สำนักพัฒนากิจกรรมนักเรียน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้จัดทำ "โครงการสภานักเรียนไทย หัวใจสมานฉันท์ ยึดมั่นธรรมาภิบาล" เพื่อพัฒนานักเรียนให้เรียนรู้บทบาทหน้าที่ตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย โดยยึดหลักธรรมาภิบาลสามารถสร้างกลไกและกติกาในการดำเนินงานขององค์กรนักเรียน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาคุณภาพโรงเรียนด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ มีกลไกในการแก้ไขความทุกข์ร้อนของทุกฝ่ายด้วยความสมานฉันท์ และได้รับการปลูกฝังทัศนคติ ค่านิยมความเป็นประชาธิปไตย ให้มีจิตวิญญาณในการใช้ธรรมาภิบาลเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) เนื้อหาที่ใช้จัดอบรมเป็นหลักสูตรที่มีความต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการสร้างสัมพันธภาพที่ดีของเยาวชน การเสริมสร้างคุณธรรม นำความรู้ บทบาทและหน้าที่ของกรรมการนักเรียน สิทธิและหน้าที่ของเยาวชน ภาวะผู้นำ การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล การปฏิบัติของเยาวชนกับการพัฒนาเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะการดำเนินงานกรรมการนักเรียนหรือองค์กรนักเรียนได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพตามหลักสมานฉันท์ยึดมั่นธรรมาภิบาล ซึ่งต้องมีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนยุติธรรม มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจ มีการดำเนินงานที่โปร่งใส ทุกคนมีส่วนรับรู้และร่วมตัดสินใจ พร้อมรับการตรวจสอบโดยการบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนับเป็นจุดเด่นของโครงการนี้ และจุดที่ควรพัฒนาที่สำคัญคือ การออกแบบการจัดฝึกอบรมนักเรียนควรบูรณาการสาระทั้ง 7 ข้อ คือ การปรับกระบวนทัศน์ การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของกรรมการนักเรียน การปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของเยาวชน การสร้างภาวะผู้นำ การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล โครงการพัฒนาแบบธรรมาภิบาล การสร้างเครือข่าย ควรให้เหมาะสมและสามารถยืดหยุ่นได้ตามแต่ละบริบทของสถานศึกษาโดยคำนึงถึงศักยภาพของนักเรียน และสามารถปรับให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการได้ตลอดเวลา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551)

กระทรวงศึกษาธิการสนับสนุนให้นักเรียนทำกิจกรรมใน "สภานักเรียน" ในฐานะองค์กรหนึ่งที่เป็นกลไกสำคัญเพื่อการพัฒนาสังคมในโรงเรียนให้เป็นสังคมประชาธิปไตย เป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาศักยภาพการเป็นผู้นำ เป็นเวทีให้นักเรียนได้ฝึกทักษะและประสบการณ์ตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยและการใช้ธรรมาภิบาล สร้างโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยอย่างสงบสุข และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการปลูกฝังจิตวิญญาณประชาธิปไตยและการใช้ธรรมาภิบาลให้แก่นักเรียน สนับสนุนนักเรียนทำกิจกรรมการ

เรียนรู้กระบวนการประชาธิปไตยที่ได้ปฏิบัติจริงในรูปแบบการเลือกตั้งผู้แทนนักเรียน เริ่มจากการเลือกหัวหน้าห้อง หัวหน้าระดับชั้น ประธานชุมนุม ประธานชมรม คณะกรรมการนักเรียนและสภานักเรียน เพื่อปลูกฝังวิถีประชาธิปไตยให้แก่นักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551: 5)

3.4.2 การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

ปัจจุบันหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นด้านสาระการเรียนรู้ การเรียน และการจัดการเรียนรู้ เน้นการบูรณาการเนื้อหาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความแตกต่างของบุคคลและชุมชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้เรียนในระบบโรงเรียน แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีจุดหมายให้ผู้เรียนมีความสามารถ 7 ประการ คือ (http://www.nfecr.com/phan/ssm/files/course51/present.ppt#258,2)

1) มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

2) มีความรู้พื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3) มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพ ให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และตามทันความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง

4) มีทักษะการดำเนินชีวิตที่ดี และสามารถจัดการกับชีวิตชุมชน สังคม ได้อย่างมีความสุขตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5) มีความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย โดยเฉพาะภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ความเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

6) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

7) เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ มีทักษะในการแสวงหาความรู้ และบูรณาการความรู้มาใช้ในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

นอกจากนี้ ในสาระการเรียนรู้ที่ 5 “สาระการพัฒนาสังคม” ได้ระบุไว้ว่ามาตรฐานการเรียนรู้ประการหนึ่งของหลักสูตร คือ ผู้เรียนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตย มีจิตสาธารณะ เพื่อความสงบสุขของสังคม

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอยู่ทั่วประเทศ ในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่

รับผิดชอบการศึกษานอกระบบ ได้จัดกิจกรรมหรือร่วมมือกับเครือข่ายภาคีจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองและประชาธิปไตย ดังเช่น

1) ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ร่วมกับกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ตชด.435 จัดโครงการอบรม คุณธรรม จริยธรรม รักษ์ประชาธิปไตย ร่วมใจต้านภัยยาเสพติด ให้กับนักศึกษา เมื่อวันที่ 24 - 25 สิงหาคม พ.ศ.2552 โดยชุดวิทยากรของกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ตชด.435 เป็นผู้บรรยาย (http://www.bpptrang.com/index.php?mo=3&art=335984)

2) ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง จัดค่ายทักษะชีวิตส่งเสริมประชาธิปไตย ให้กับประชาชนตำบลต่างๆ ในพื้นที่เขตอำเภอเกาะคา ณ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเกาะคา ระหว่างวันที่ 26-27 สิงหาคม พ.ศ. 2552 ซึ่งมีผู้เข้ารับการอบรม จำนวน 37 คน มีการบรรยายพิเศษ ในหัวข้อเรื่อง การส่งเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อีกทั้งนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันและสามารถเผยแพร่ได้ ในการอบรมดังกล่าว มีกิจกรรมต่างๆ ที่ให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่น กิจกรรมระดมสมอง ชีวิตกับการเมือง ทำไมต้องไปเลือกตั้ง กระบวนการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม กิจกรรมแสดงบทบาทสมมติ ประชาธิปไตยใกล้ตัว กิจกรรมกรณีศึกษา สิทธิของพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย โดยทุกกิจกรรมวิทยากรประจำฐานจะนำผู้เข้ารับการอบรมนั่งสมาธิก่อน และหลังการทำกิจกรรมทุกๆ กิจกรรม (http://www.nfekokha.org/nfekokha/showac2.php?no_pp=598)

3) ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี จัดโครงการเวทีนี้มีประชาธิปไตย ขึ้นเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 โดยมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จังหวัดชลบุรี ให้ความรู้ โดยมีนักศึกษาเข้าร่วมโครงการ จำนวน 150 คน (http://www.nfechon.go.th/)

4) ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา จัดค่ายอบรมคุณธรรมนำความรู้คู่ประชาธิปไตยมีภูมิกันภัยจากยาเสพติด ขึ้นระหว่างวันที่ 21-23 ธันวาคม พ.ศ. 2552 ณ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เมืองพะเยา จังหวัดพะเยา (http://www.nfempp.com/news.php?idsn=30)

5) ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร ได้จัดทำโครงการค่ายพัฒนาศักยภาพแกนนำนักศึกษา ตามนโยบาย 3D คือ ด้านประชาธิปไตย (Democracy) ด้านคุณธรรมจริยธรรมและความเป็นไทย (Decency) และด้านภูมิคุ้มกันภัยจากยาเสพติด (Drug free) ของกระทรวงศึกษาธิการด้วยกระบวนการลูกเสือวิสามัญ นักศึกษาแกนนำที่เป็นองค์กรนักศึกษาของศูนย์การเรียนชุมชนต่างๆ ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันยอมรับฟังความคิดเห็นของเสียงส่วนใหญ่โดยยึดถือระบอบประชาธิปไตย (http://www.korsornorprawet.com/)

3.4.3 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยกับประชาธิปไตยในรูปแบบที่หลากหลายและยาวนานต่อเนื่อง เน้นการให้ข้อมูล ความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ตรงแก่ประชาชนทั่วไปทุกระดับ ในที่นี้จะได้กล่าวถึงเฉพาะหน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงและจัดกิจกรรมที่โดดเด่นอย่างต่อเนื่อง อาทิ

1) สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง เป็นหน่วยงานของรัฐ มีฐานะเป็นนิติบุคคลและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยมีประธานกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด และมีเลขาธิการคณะกรรมการการเลือกตั้งและรองเลขาธิการทำหน้าที่ช่วยเหลือในการควบคุมดูแลการทำงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสามารถรองรับนโยบายของคณะกรรมการการเลือกตั้งได้ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2552)

กิจกรรมสำคัญกิจกรรมหนึ่งของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง ในฐานะองค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ คือ การจัดตั้งศูนย์ศึกษาประชาธิปไตยขึ้น ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี และเปิดดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2549 ทั้งนี้เนื่องจากจากอดีตที่ผ่านมา การให้ข้อมูลกับประชาชนเกี่ยวกับการเลือกตั้งจะเน้นไปถึงขั้นตอนและกระบวนการเลือกตั้งที่ถูกต้อง และมุ่งเน้นไปที่กลุ่มผู้มีสิทธิเลือกตั้งเพื่อส่งผลให้เกิดการเลือกตั้งที่สุจริตและเที่ยงธรรม เพื่อให้การเลือกตั้งเป็นไปตามปณิธานที่วางไว้คือ สุจริต เที่ยงธรรม รวมทั้งการปลูกฝังและสร้างกระบวนการคิดเพื่อคัดสรรบุคคลที่มีคุณภาพเข้ามาบริหารบ้านเมือง ดังนั้น จึงได้มีการริเริ่มจัดตั้งศูนย์ศึกษาประชาธิปไตย เพื่อเป็นการเตรียมพื้นฐานความรู้ด้านประชาธิปไตยและการเลือกตั้งผู้มีสิทธิเลือกตั้งให้มีคุณภาพเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน (Pre-voters/New-voters) ให้เติบโตเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ มี

จิตสำนึก เชื่อมั่นในหลักเหตุผล เคารพกติกา ศรัทธาในหลักการของประชาธิปไตยควบคู่ไปด้วย โดยมีวัตถุประสงค์การก่อตั้งศูนย์ฯ ดังนี้ (ศูนย์ศึกษาประชาธิปไตย, 2552)

(1) เพื่อให้เป็นศูนย์ต้นแบบในการศึกษาประชาธิปไตย

(2) เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้ ทำความเข้าใจในหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองแก่นักเรียน นักศึกษา เยาวชน ด้วยสื่อที่ทันสมัยผสมผสานกับกระบวนการจริงและการทดลองปฏิบัติจริง

(3) เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติ รวมถึงพฤติกรรมของประชาชนให้สอดคล้องกับหลักประชาธิปไตย และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เรียนรู้ระบอบการเลือกตั้งจากการได้สัมผัสด้วยตนเอง

(4) เพื่อเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อการทำงานของคณะกรรมการการเลือกตั้ง และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งกับสถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะรูปแบบของศูนย์ศึกษาประชาธิปไตย จัดเป็นห้องเรียนรู้ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หลักการขั้นพื้นฐานประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง มีสถานีจำลองสถานการณ์จริง เพื่อใช้สาธิตภาคปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการเลือกตั้ง มีขั้นตอนการใช้อำนาจนิติบัญญัติของประชาชนผ่านกระบวนการทางรัฐสภา ให้เยาวชนสัมผัสด้วยตนเอง มีการนำเสนอผ่านสื่อทางอิเล็กทรอนิกส์ระดับสูง (high technology) ที่มีความตื่นเต้นเร้าใจและสนุกสนาน ตลอดจนการแสดงจำลองกระบวนการเลือกตั้ง (roles play) และนิทรรศการ (exhibition) โดยแบ่งส่วนการเรียนรู้ออกเป็น 5 ห้อง ดังนี้

ห้องเรียนรู้ที่ 1 เป็นห้องสำหรับลงทะเบียน พร้อมรับแจกคู่มือการเข้าชม และบัตรประจำตัวเพื่อใช้ในการสาธิตการเลือกตั้ง รวมทั้งจะมีกระดานอิเล็กทรอนิกส์ (electronic board) แสดงประวัติการเมืองการปกครองของไทย

ห้องเรียนรู้ที่ 2 เป็นห้องฉายภาพยนตร์ แสดงประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการทางการเมืองการปกครองของไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ผ่านสื่อภาพยนตร์ ประกอบภาพ แสง สี เสียง และเทคนิคพิเศษต่างๆ

ห้องเรียนรู้ที่ 3 เป็นห้องนิทรรศการการเรียนรู้ระบอบประชาธิปไตย แบ่งออกเป็น 4 สถานีการเรียนรู้ คือ

- สถานีที่ 1 ศึกษาเรื่องราวของระบอบประชาธิปไตยทั้งในแง่ของความหมาย หลักการ คุณลักษณะของสังคมประชาธิปไตย ผ่านคอมพิวเตอร์ระบบจอสัมผัส (touch screen)

- สถานีที่ 2 ศึกษาเรื่องราวของรัฐธรรมนูญ อำนาจอธิปไตย การบริหารราชการแผ่นดิน การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ โดยกระดานอิเล็กทรอนิกส์ (electronic board)

- สถานีที่ 3 เน้นศึกษาเรื่องราวของการเลือกตั้ง ความหมายและหลักการสำคัญของการเลือกตั้ง บทบาทพรรคการเมืองกับการเลือกตั้ง การเลือกตั้งในระดับต่างๆ การเรียนรู้ผ่านบอร์ดข้อมูลและภาพประกอบ

- สถานีที่ 4 ศึกษาเรื่องราวของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านช่องทางต่างๆ เช่น การมีส่วนร่วมในการจัดทำประชาพิจารณ์ และการเข้าชื่อถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น ผ่านบอร์ดข้อมูลและสื่อภาพต่างๆ

ห้องเรียนรู้ที่ 4 เป็นห้องสาธิตการเลือกตั้ง จัดให้ผู้เข้าชมแสดงเป็นเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยเลือกตั้งและเป็นผู้ใช้สิทธิเลือกตั้ง มีการอธิบายถึงการลงคะแนนเสียง บรรยากาศการหาเสียง และแนะนำเครื่องลงคะแนนเลือกตั้ง (voting machine)

ห้องเรียนรู้ที่ 5 เป็นห้องจำลองรัฐสภา กำหนดให้ผู้เข้าชมได้ชมวีดิทัศน์ และเรียนรู้เรื่องการประชุมสภาจากวิทยากรศูนย์ หลังจากนั้นให้ผู้เข้าชมได้ทำหน้าที่คณะรัฐมนตรีและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยการจำลองการประชุมสภา

จากการจัดการศึกษาตลอดชีวิตหรือการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบ คือ ในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยดังกล่าวข้างต้น ได้มีนักวิชาการเสนอแนะแนวทาง เพิ่มเติมดังเช่น สมพงษ์ จิตระดับ ให้ทัศนะว่าคนในประเทศไทยต้องทำความเข้าใจและฝึกฝนความเป็น “ประชาธิปไตย” กันใหม่ ทั้งในและนอกระบบ ซึ่งขณะนี้กระทรวงศึกษาธิการได้มอบให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาเร่งสรุปรูปแบบกิจกรรมการสอนและงบประมาณในปี พ.ศ.2553 โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญ 6 ประการ คือ (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารปฏิรูปประเทศไทย http://www.thaireform.in.th/flow-reform/scoop-commercial-news-documentary/20-2009-11-09-11-40-34/1407--100.html)

1) ปลูกฝังความเป็นพลเมือง
2) พัฒนาหลักสูตรพลเมืองที่เน้นการปฏิบัติจริง
3) ส่งเสริมสถาบันการศึกษาทุกระดับในผลิตพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
4) คัดเลือกยกย่องพลเมืองต้นแบบของสังคมไทย
5) สร้างเครือข่ายขยายผล
6) ระดมทรัพยากรทุกส่วนร่วมพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้มีนโยบายการจัดหลักสูตรพลเมืองศึกษาบังคับสอนในระดับอุดมศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมในภาคเรียนที่ 2 ปี 2553 นี้ ปัญหาที่พบในขณะนี้ คือ สภาพปัญหาการสอนและการให้ความรู้เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยในระบบการศึกษาของไทย ยังติดที่ตัวเนื้อหาสาระมากกว่ากระบวนการนำไปสู่วิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบประชาธิปไตย เนื่องจากสังคมไทยยังเป็นระบบอำนาจนิยม ดังนั้นวิถีชีวิตเช่นนี้ต้องปรับเปลี่ยนกันอีกมาก แนวคิดหลักของ **“โรงเรียนสอนประชาธิปไตย”** นั้น ต้องเน้นความเป็นโรงเรียนที่มีกระบวนการหล่อหลอม ฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักสิทธิหน้าที่ ความรับผิดชอบ และจิตสำนึกในประชาธิปไตย ผ่านการเรียนรู้ทฤษฎีควบคู่กระบวนการปฏิบัติ ตั้งแต่อนุบาลถึงอุดมศึกษา ซึ่งโรงเรียนที่สอนต้องทำในลักษณะในระบบการศึกษาควบคู่กับนอกระบบการศึกษาด้วย สำหรับเนื้อหาที่ควรบรรจุใน **“หลักสูตรประชาธิปไตย”** (Civic Education) นั้น เสนอ 4 สาระหลัก คือ

(1) Social Justice ต้องสอนให้เด็กรู้จักสังคมที่ยุติธรรมว่าเป็นอย่างไร

(2) Austerity สอนกวดขันความเคร่งครัดในหน้าที่ เช่น คนที่ได้รับการเลือกตั้งมีอำนาจมีหน้าที่แล้วต้องรู้จักเรื่องการบริหารจัดการและอะไรต่างๆ ให้เกิดประสิทธิผลด้วย

(3) Privacy ความเป็นส่วนบุคคล ต้องสอนว่าจะไปละเมิดสิทธิบุคคลต่างๆ ไม่ได้ นี่คือเรื่องสำคัญที่ต้องสอน

(4) Responsibility ต้องสอนเรื่องความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนต้องทำด้วย เพราะถ้าไม่สอนเรื่องนี้ทั้งหมดที่พูดมาจะกลายเป็นแค่เนื้อหา

ส่วนวิธีการสอนนั้น ช่วงชั้นอนุบาลและประถมศึกษาให้สอนประชาธิปไตยที่เน้นกระบวนการปฏิบัติให้มากๆ อย่าเร่งใส่ตัวเนื้อหาเข้าไป เช่น เด็กอนุบาลต้องเรียนรู้เรื่องความรับผิดชอบ ผ่านการเล่านิทาน การเล่น การแสดงบทบาทสมมติเพื่อค่อยๆ ซึมซับและเรียนรู้ ส่วนระดับมัธยมศึกษาให้เพิ่มเนื้อหาประวัติศาสตร์ความเป็นประชาธิปไตยให้เข้มขึ้น จัดกิจกรรมบูรณาการเนื้อหาโยงสู่สาระวิชาต่างๆ ให้เกิดการเรียนรู้แบบวิถีประชาธิปไตย ให้เป็นส่วนหนึ่งของปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และระดับอุดมศึกษาเน้นสอนจริยธรรมวิชาชีพให้มาก ทำกิจกรรมเชิงปรัชญา***จิตอาสา*** เพื่ออนาคตจะได้ไม่ต้องเกิดสังคมประชาธิปไตยแบบสุดโต่ง ขณะเดียวกันส่วนนอกระบบการศึกษาก็ให้เน้นที่นำ **“พลังคนหนุ่มสาว”** นิสิตนักศึกษาไปร่วมกับท้องถิ่นทำกิจกรรมค่าย วิจัยทำประโยชน์กับชุมชนผ่านกระบวนการแบบประชาธิปไตย นำเชื่อมโยงกับแผนปรองดอง สร้างความเข้าใจร่วมกันผ่านสื่อวิทยุชุมชนทุกพื้นที่ ดึงวัดให้มีบทบาทร่วมหล่อหลอมวัฒนธรรมและจิตสำนึกประชาธิปไตย

> “การเริ่มต้นโรงเรียนที่สอนประชาธิปไตยนี้ควรเริ่มจากทำตุ๊กตาแบบขึ้นก่อน เพื่อร่วมกันออกแบบว่าจะต้องปรับเปลี่ยนกันอย่างไรที่จะสอนเรื่องนี้ให้เป็นวิถีชีวิต

และวัฒนธรรมประชาธิปไตยจริงๆ เบื้องต้นทางสถาบันพระปกเกล้าได้ทำเรื่องนี้กับโรงเรียนกว่า 100 แห่งทั่วประเทศบ้างแล้ว เช่น ตัวอย่างของโรงเรียนประชาธิปไตย โรงเรียนสุรนารีวิทยา จังหวัดนครราชสีมา ที่ประสบความสำเร็จมากในการจัดการสอนแบบประชาธิปไตยทั้งในโรงเรียนและชุมชนจริงๆ ที่ไม่ใช่แค่ของโชว์" (สมพงษ์ จิตระดับ, http://www.thaireform.in.th/flow-reform/scoop-commercial-news-documentary/20-2009-11-09-11-40-34/1407--100html)

สำหรับปริญญา เทวานฤมิตรกุล (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารปฏิรูปประเทศไทย http://www.thaireform.in.th/flow-reform/scoop-commercial-news-documentary/20-2009-11-09-11-40-34/1407--100.html)รองประธานคณะกรรมการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้าง ความเป็นพลเมือง(Civic Education) ให้ทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดหลักการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองว่า หัวใจสำคัญคือ อบรมสั่งสอนความเป็นประชาธิปไตยด้วยการ **"ฝึกฝน"** ให้ผู้เรียนรู้จัก **"เคารพผู้อื่น เคารพกติกา และเริ่มต้นที่ตัวเอง"** เพราะการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองหรือประชาธิปไตยนี้ ไม่ใช่เป็นแค่เรื่องความรู้ (Knowledge) แต่ต้องเป็นเรื่องของความเป็น (Being) ดังนั้นจึงต้องฝึกต้องทำให้ **"ทุกคนร่วมกันเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา"** ต้องเลิกการคิดแบบ "It's someone's else's problem." ให้ได้ด้วย สร้างการศึกษาพัฒนาความเป็นพลเมือง

ส่วนสถาบันนโยบายการศึกษาได้จัดเสวนาพลเมืองศึกษา ซึ่งผลการเสวนาสรุปโดยสังเขปได้ว่าการจัดหลักสูตรพลเมืองศึกษาในระบบและนอกระบบ หลักสูตรพลเมืองศึกษาอดีตถึงปัจจุบัน หน่วยงานที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินงานให้หลักสูตรการเรียนการสอนพลเมืองศึกษาบรรลุผล คือ โรงเรียน และสถาบันอุดมศึกษา การฝากความหวังไว้ที่สถาบันการศึกษาจึงเป็นภาระที่สำคัญ ซึ่งมีหลายประเด็นที่ต้องพิจารณาดังเช่นผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็น อาทิ

วิชัย ตันศิริ กล่าวว่ากลุ่มเป้าหมายเน้นที่นักเรียน นักศึกษา เป็นหลัก เนื่องจากเป็นการจัดการศึกษาในระบบตามหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา อย่างไรก็ตามพลเมืองศึกษานั้น มิใช่แต่เพียงเป็นหลักสูตรการศึกษา ที่เน้นกับกลุ่มนักเรียน นักศึกษาเท่านั้น การเน้นกลุ่มเป้าหมายหลากหลายเป็นเพียงรูปแบบนำร่อง ขาดการประเมินผลและบูรณาการร่วมกัน เช่น การออกแบบหลักสูตรประชาธิปไตยในโรงเรียน บางแห่งเน้นไปที่กลุ่มนักเรียน มัธยมปลาย เพราะเป็นช่วงอายุที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางการเมืองนั่นคือ การเลือกตั้ง ซึ่งเชื่อว่า จะเสริมสร้างประสบการณ์ได้โดยตรง ขณะที่บางกลุ่มเน้นที่วัยเด็ก เช่น กรณีของโรงเรียนอนุบาลอุตรดิตถ์ มีการออกแบบจำลองการตั้งกระทรวง การบริหารแต่ละกระทรวง สภานักเรียน การเลือกตั้ง การประชุม อภิปราย โดยให้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ของนักเรียนในชั้น เป็นการริเริ่มที่ดีมาก แต่ก็ค่อนข้างมีจำกัด ยังไม่แพร่หลาย จึงมีลักษณะเป็นเพียงห้องทดลอง ยังขยายผลไปสู่การปฏิบัติได้ไม่เต็มที่

นนท์ กอแก้วทองดี กล่าวว่าหลักสูตรพลเมืองศึกษา ส่วนใหญ่ยังเป็นหลักสูตรที่ออกแบบโดยอำนาจรัฐ ขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และออกแบบให้กับสถาบันการศึกษานำไปปฏิบัติอย่างเป็นมาตรฐาน ขาดการบูรณาการกับองค์กรอื่นๆ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ซึ่งส่วนหลังนี้ เชื่อว่า พลเมืองศึกษานั้น พลเมืองศึกษา มีองค์ประกอบทั้งที่เป็นเรื่องของหลักสูตรในระบบการศึกษากับนอกระบบ เปรียบเหมือนภูเขาน้ำแข็ง สิ่งที่สามารถออกแบบและมองเห็นได้ที่โผล่พ้นน้ำนั้น มีเพียงหนึ่งในสามส่วนเท่านั้น การออกแบบพลเมือง ต้องบูรณาการในการออกแบบมิใช่ออกโดยกระทรวงศึกษา ต้องช่วยกันออกแบบเป็นสหวิทยาการ

วินัย รอดจ่าย กล่าวว่าทางออกคงต้องสร้างบุคลากรที่มาจากทุกภาคส่วน การออกแบบพลเมืองมิใช่มิติของครูเท่านั้น กิจกรรมการออกแบบพลเมือง ต้องสร้างทั้งประสบการณ์ ความรู้ และเสริมสิ่งแวดล้อมให้กับผู้ศึกษา จึงต้องมีบุคลากรอื่นๆ ด้วย อาทิ สื่อมวลชน องค์กรภาครัฐที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เช่น กกต. รัฐสภา กระทรวงมหาดไทย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งต้องมีกิจกรรมการออกไปสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนกับภาคส่วนต่างๆ ของสังคม ตั้งแต่สถาบันครอบครัว โรงเรียน และที่ทำงาน

นอกจากนี้ยังได้มีการกล่าวว่าระบบการศึกษาไทยที่นำไปสู่พลเมืองศึกษา ควรคำนึงถึง

1) กระบวนการออกแบบพลเมืองโดยรัฐ ผ่านระบบการศึกษา

2) กระแสการครอบงำด้านต่างๆ ที่สะท้อนออกมาในสังคมแต่ละช่วง ช่วยให้เกิดอัตราเร่งในการออกแบบ ปรับปรุงแบบพลเมืองอย่างไร

3) บริบทของพลเมืองศึกษารายภาค เผ่าพันธุ์ แม้แต่เรื่องของกลุ่มอาชีพ กลุ่มสังคม เช่น ภาคการผลิตต่างๆ เกษตร แรงงาน ประมง พาณิชย์ เป็นต้น

(สถาบันนโยบายศึกษา http://www.fpps.or.th/news.php?detail=n1118336901.news)

2) สถาบันพระปกเกล้า

สถาบันพระปกเกล้าเดิมตั้งขึ้นเป็นหน่วยงานระดับกอง สังกัดสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2538 เนื่องจากสมาชิกรัฐสภาเห็นว่า ควรจะมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยเฉพาะ โดยแยกงานดังกล่าวออกจากภารกิจหลักของรัฐสภา ต่อมามีการปรับปรุงสถานภาพและโครงสร้างให้มีฐานะเป็นนิติบุคคล และมีพระราชบัญญัติสถาบันพระปกเกล้า พ.ศ. 2541 ระบุให้เป็นสถาบันทางวิชาการในกำกับรัฐสภา เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ด้านการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยไปสู่ประชาชน รวมทั้งเพื่อการศึกษาค้นคว้า และวิจัยปัญหาและแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมีความเป็นปึกแผ่นและยั่งยืน โดยมีพันธกิจหลัก 7 ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษาวิจัย ด้านการให้การศึกษาอบรม ด้านการส่งเสริมงานวิชาการของรัฐสภา ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ ด้านการส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรใน

ประเทศและระหว่างประเทศ ด้านบริหาร และด้านพิพิธภัณฑ์และการอนุรักษ์ อันเกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สถาบันพระปกเกล้าได้จัดทำเว็บไซต์สำหรับค้นหาความรู้ประชาธิปไตยผ่านเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ที่ www.kpi-learning.com ผู้สนใจสามารถศึกษาข้อมูลได้หลากหลายเรื่องราว เช่น หลักพื้นฐานของลิขสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญ สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกายและสิทธิเสรีภาพในคดีอาญา แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ สิทธิเสรีภาพในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาชนกับการเลือกตั้ง การปกครองท้องถิ่น และการออกเสียงประชามติ (www.kpi.ac.th)

กิจกรรมตามพันธกิจหลัก 6 ด้าน ของสถาบันพระปกเกล้า มีดังนี้

(1) ด้านการศึกษาวิจัย

สถาบันพระปกเกล้ามีสำนักวิจัยและพัฒนา โดยมีภารกิจด้านการศึกษาวิจัยและสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ภารกิจด้านการส่งเสริมงานวิชาการของรัฐสภา ภารกิจด้านการบริการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับความรู้และผลงานวิจัยและวิชาการทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ภารกิจด้านการส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศและระหว่างประเทศ ภารกิจด้านประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ด้านนโยบายเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย

สถาบันพระปกเกล้าได้กำหนดหัวข้อหลักในการทำวิจัย ได้แก่

- รัฐธรรมนูญและการปฏิรูปกฎหมาย
- การเมืองการปกครอง
- การส่งเสริมประชาธิปไตย และธรรมาภิบาล
- การมีส่วนร่วมของประชาชน ประชาสังคม และการเมืองภาคพลเมือง
- การแก้ปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธี
- การกระจายอำนาจการบริหารส่วนท้องถิ่น
- องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ
- การวิจัยทางนโยบายและการวิจัยเพื่อสังคม

ที่ผ่านมาสถาบันพระปกเกล้ามีผลงานและกิจกรรมต่างๆ ดังเช่น

- ชุดโครงการวิจัยเรื่องการติดตามและประเมินผลบังคับใช้รัฐธรรมนูญ
- ชุดโครงการดัชนีวัดผลการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดี
- ชุดโครงการตัวชี้วัดธรรมาภิบาล
- ชุดโครงการนักการเมืองถิ่น
- ชุดโครงการวัดระดับการให้บริการสาธารณะ

- ชุดโครงการวิจัยรัฐสภาเปรียบเทียบ
- ชุดโครงการศึกษาเพื่อปฏิรูปกฎหมายไทย
- ชุดโครงการสำรวจข้อมูลเชิงสถิติ
- ชุดโครงการองค์กรอิสระ
- ชุดโครงการเกี่ยวกับสมาชิกรัฐสภาและการเลือกตั้ง
- ชุดโครงการประชาธิปไตย
- ชุดโครงการการมีส่วนร่วม
- ชุดโครงการจัดทำร่างกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
- โครงการด้านการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบประชาเสวนาหาทางออก (Deliberative Democracy) อาทิ การเสริมสร้างพลังทางกฎหมาย, การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- งานวิจัยเพื่อยกระดับบริการสาธารณะที่รัฐและท้องถิ่นจัดให้แก่ประชาชน (people's audit)
- งานวิจัยวัฒนธรรมประชาธิปไตยและบทเรียนเลือกตั้ง
- งานวิจัยการวัดระดับธรรมาภิบาลและคุณภาพสังคม
- งานให้ทุนสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์และวิจัยนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย
- งานวิจัย"ชุดโครงการปฏิรูปวัฒนธรรมการเมืองเพื่อแก้วิกฤตชาติ"
- งานสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลนักการเมืองถิ่นในพื้นที่จังหวัดต่างๆ (8 จังหวัด)
- งานวิจัยระบบการคัดสรรผู้แทนของสังคมไทย
- งานวิจัยการบูรณาการงานวิจัย
- งานวิจัยเร่งด่วนหรือวิจัยตามประเด็นสาธารณะ
- งานสัมมนาเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ผลงานวิจัย
- การศึกษาและสร้างเครือข่ายการวิจัย "Think Tanks for Policy Makers"
- การเสริมสร้างพลังทางกฎหมายของภาคประชาชนเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม
- การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
- ร่างพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการรวมกลุ่มของข้าราชการพลเรือนสามัญ (http://www.kpi.ac.th/kpith/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=9)

(2) ด้านการให้การศึกษาอบรม

สถาบันพระปกเกล้าได้จัดหลักสูตรการศึกษอบรมแยกเป็น 4 ประเภท โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการเข้ารับการอบรมในแต่ละหัวข้อแตกต่างกันไป โดยในบางหลักสูตรสถาบัน

พระปกเกล้าจะเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ารับการอบรมโดยตรง ซึ่งจะพิจารณาจากการมีส่วนเกี่ยวข้องในหัวข้อนั้นๆ โดยครอบคลุมทั้งที่เป็นผู้แทนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมน สำหรับวิทยากรจะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญในด้านต่างๆ หลักสูตรของสถาบันพระปกเกล้า ได้แก่

หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูง เช่น หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงการบริหารงานภาครัฐและกฎหมายมหาชน หลักสูตรประกาศนียบัตรชั้นสูงการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน หลักสูตรการเสริมสร้างสังคมสันติสุข หลักสูตรการบริหารเศรษฐกิจสาธารณะสำหรับนักบริหารระดับสูง หลักสูตรการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสำหรับนักบริหารระดับสูง

หลักสูตรประกาศนียบัตร เช่น หลักสูตรประกาศนียบัตรวิทยากรการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี หลักสูตรประกาศนียบัตรพรรคการเมืองกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย หลักสูตรประกาศนียบัตรผู้นำการเมืองยุคใหม่ หลักสูตรประกาศนียบัตรนักเจรจาไกล่เกลี่ย หลักสูตรประกาศนียบัตรธรรมาภิบาลของผู้บริหารระดับกลาง หลักสูตรประกาศนียบัตรแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งด้านนโยบายสาธารณะโดยสันติวิธี หลักสูตรประกาศนียบัตรการพัฒนาเมืองสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หลักสูตรประกาศนียบัตรกฎหมายท้องถิ่นหลักสูตรประกาศนียบัตรการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

หลักสูตรสัมฤทธิบัติ เช่น หลักสูตรการให้บริการสาธารณะโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักสูตรวุฒิบัตร เช่น หลักสูตรวุฒิบัตรการพัฒนาความสามารถผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หลักสูตรวุฒิบัตรผู้ปฏิบัติงานให้สมาชิกวุฒิสภา หลักสูตรวุฒิบัตรผู้ช่วยดำเนินงานสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หลักสูตรวุฒิบัตรผู้เชี่ยวชาญประจำตัวสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หลักสูตรวุฒิบัตรผู้เชี่ยวชาญประจำตัวสมาชิกวุฒิสภา หลักสูตรวุฒิบัตรการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้ปฏิบัติงาน หลักสูตรวุฒิบัตรการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหาร

(3) ด้านการส่งเสริมงานวิชาการของรัฐสภา ได้แก่

โครงการศูนย์กิจกรรมร่วมรัฐสภา-ประชาสังคม เป็นโครงการที่คณะกรรมาธิการกิจการสภาผู้แทนราษฎรได้ดำริให้จัดตั้งสำนักงานรัฐสภาประจำจังหวัด เพื่อเป็นหน่วยงานสำหรับรองรับการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิก รัฐสภาทั้งด้านนิติบัญญัติและการบริหารราชการแผ่นดินซึ่งหลังจากคณะกรรมาธิการกิจการสภาผู้แทนราษฎร ได้ประชุมพิจารณาและมีมติเห็นชอบให้มีการจัดตั้งศูนย์ประสานงานรัฐสภาประจำภูมิภาคขึ้นแทนการจัดตั้ง สำนักงานรัฐสภาประจำจังหวัด และแต่งตั้งคณะกรรมการศึกษาแนวทางการจัดตั้งศูนย์ประสานงานรัฐสภา ประจำภูมิภาคศึกษาความเป็นไปได้และปัญหาอุปสรรคของโครงการ ในที่สุดมีมติมอบหมายให้ดำเนินการ ศูนย์ดังกล่าวภายใต้

งบประมาณและการบริหารจัดการของสถาบันพระปกเกล้า รายการวิทยุรัฐสภา คุยเรื่องการสร้างสังคมสันติสุข
(http://www.kpi.ac.th/kpith/index.php?option=com_content&task=view&id=41&Itemid=9)

(4) ด้านการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์

สถาบันพระปกเกล้ามีการเผยแพร่ข้อมูลทั้งที่เป็นองค์ความรู้ผ่านทางเว็บไซต์ เช่น ฐานข้อมูล หนังสือ และบทความต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่ผ่านหนังสือ งานวิจัยหรือเอกสารเผยแพร่ และผ่านงานด้านอื่นๆ เช่น งานด้านการให้การศึกษาอบรม สำหรับการประชาสัมพันธ์ผลงานหรือกิจกรรมต่างๆ สถาบันพระปกเกล้าเผยแพร่ทางเว็บไซต์ เอกสารประชาสัมพันธ์ และจดหมายเชิญ โดยเข้าพยายามให้เข้าถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย

(5) ด้านการส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรในประเทศและระหว่างประเทศ

สถาบันพระปกเกล้าได้ส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรในประเทศและระหว่างประเทศในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ โครงการ การบรรยาย การสัมมนา และการจัดเวที เป็นต้น โดยมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่ในสาขาอาชีพต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงเยาวชน ดังตัวอย่างเช่น

<u>โครงการ</u> เช่น

โครงการศูนย์กิจกรรมร่วมรัฐสภา-ประชาสังคม ซึ่งเป็นโครงการที่คณะกรรมาธิการกิจการสภาผู้แทนราษฎรได้ดำริให้จัดตั้งสำนักงานรัฐสภาประจำจังหวัด เพื่อเป็นหน่วยงานสำหรับรองรับการปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกรัฐสภาทั้งด้านนิติบัญญัติและการบริหารราชการแผ่นดิน โครงการเผยแพร่ความรู้ประชาธิปไตยและส่งเสริมความรู้สิทธิมนุษยชนแก่ประชาชน

โครงการยุวชนประชาธิปไตย สถาบันพระปกเกล้าจัดร่วมกับรัฐสภา

<u>การบรรยาย</u> เช่น

การบรรยายพิเศษ เรื่อง "กฎหมายเลือกตั้งท้องถิ่น : ส่งเสริมหรือเหนี่ยวรั้งการพัฒนาประชาธิปไตย"

<u>การสัมมนา</u> เช่น

การสัมมนาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรก

<u>เวที</u> เช่น

เวทีพัฒนาประชาธิปไตยศูนย์กิจกรรมร่วมรัฐสภา-ประชาสังคม

สถาบันพระปกเกล้าได้จัดแหล่งสำหรับศึกษาเรียนรู้และอนุรักษ์ให้กับทุกคนที่สนใจได้เข้าศึกษาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสากล ที่พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า โดยเปิดให้เข้าชมทุกวัน (เว้นวันจันทร์ วันปีใหม่ และวันสงกรานต์) ตั้งแต่เวลา 9.00 – 16.00 น. สำหรับงานของพิพิธภัณฑ์สามารถจำแนกออกเป็นส่วนต่างๆ ได้ดังนี้ ส่วนพิพิธภัณฑ์ซึ่งจัดแสดงสิ่งของที่มีคุณค่า เช่น พระราชลัญจกรประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และกุญแจเมืองทองคำที่ระลึก เป็นต้น ส่วนนิทรรศการ ซึ่งจะมีทั้งนิทรรศการถาวรและนิทรรศการซึ่งจัดขึ้นในวาระต่างๆ ส่วนศูนย์ข้อมูลพระปกเกล้าศึกษา ซึ่งจะมีหนังสือแนะนำ ภาพถ่ายส่วนพระองค์ และ E-book สิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือทั้งที่แจกฟรีและจัดจำหน่าย และกิจกรรมพิเศษต่างๆ เช่น ภาพยนต์ส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า และกิจกรรมวันเด็ก เป็นต้น(http://kingprajadhipokmuseum.org/)

3) สภาพัฒนาการเมือง

สภาพัฒนาการเมืองตั้งขึ้นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยในมาตรา 78 ได้กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน โดยในข้อ (7) ได้กำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง รวมทั้งจัดให้มีสภาพัฒนาการเมืองที่มีความเป็นอิสระ เพื่อติดตามสอดส่องให้มีการปฏิบัติตามแผนดังกล่าวอย่างเคร่งครัด และในมาตรา 87 ได้กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยในข้อ (4) ได้กำหนดให้ “ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่ และข้อ (5) ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม

คณะรัฐมนตรีสมัยพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้เสนอ “ร่างพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการเมือง พ.ศ. ....” ต่อสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และผ่านการพิจารณาให้ความเห็นชอบเป็นกฎหมาย เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2550 และประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2551 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2551 การจัดตั้งสภาพัฒนาการเมืองมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (2) ส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ และ (3) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง

สำนักงานสภาพัฒนาการเมือง เป็นหน่วยงานอิสระในสถาบันพระปกเกล้า เพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจการตามอำนาจหน้าที่ของสภาพัฒนาการเมือง รวมทั้งเป็นหน่วยธุรการและงานวิชาการภายใต้การควบคุมดูแลของประธานสภา

กิจกรรมสำคัญที่สภาพัฒนาการเมืองได้ดำเนินการ อาทิ

(1) โครงการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของชุมชนไทยในต่างประเทศ โดยมีประเทศเป้าหมายทั้งหมด 5 ประเทศ คือ ญี่ปุ่น เยอรมันนี สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และอังกฤษ โดยเริ่มดำเนินโครงการที่ประเทศญี่ปุ่นเป็นประเทศแรก ระหว่างวันที่ 27 - 30 มีนาคม พ.ศ. 2552 (สภาพัฒนาการเมือง, 2552)

(2) การจัดสัมมนาเรื่อง “ประชาธิปไตยคืออะไร?: บทนำสู่ภาคปฏิบัติ” (What is Democracy?: An Introduction for Democratic Practice) เมื่อวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2552 ณ ห้องประชุมชั้น 5 อาคารพิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเมืองร่วมมือกับมูลนิธิ ฟรีดริค เอแบรท์ ประเทศไทย มีผู้เชี่ยวชาญชาวเยอรมัน Professor Dr. Thomas Meyer คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยดอร์ทมุนต์ (Dortmund University) เป็นวิทยากร นำเสนอองค์ความรู้พื้นฐานทางด้านประชาธิปไตยจากประสบการณ์ในต่างแดน เน้นสาระเกี่ยวกับองค์ประกอบของการปกครองแบบประชาธิปไตยที่หยั่งรากลึก กลวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เป็นธรรมด้วยการประนีประนอม ประสบการณ์จากระบอบการปกครองในประเทศที่มี "ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยม (Social-Democracy)" และที่ไม่ใช่ “ประชาธิปไตยเสรีนิยม (Libertarian Democracy)” และองค์ประกอบส่วนที่บกพร่องของระบอบประชาธิปไตย มีผู้เข้าร่วมสัมมนาประมาณ 30 ท่าน อาทิ สมาชิกสภาพัฒนาการเมือง ตัวแทนนักวิชาการจากสถาบันพระปกเกล้า ตัวแทนจากองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น (สภาพัฒนาการเมือง, 2552)

(3) การจัดสัมมนาเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาการเมืองภาคพลเมืองภาคกลางตอนบนและตะวันตก คณะกรรมการส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองประจำภาคกลางตอนบนและตะวันตก สภาพัฒนาการเมืองร่วมกันจัดงานสัมมนาดังกล่าว ณ โรงแรมสองพันบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 18-19 พฤษภาคม พ.ศ.2552 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพคณะทำงานจังหวัดทั้ง 16 จังหวัด เพื่อให้เข้าใจในบทบาทของการส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง และเพื่อเป็นผู้นำในการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในพื้นที่ภาคกลางตอนบนและตะวันตก ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบไปด้วย สมาชิกสภาพัฒนาการเมือง ผู้แทนจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้แทนจากองค์กรภาคประชาสังคม ผู้แทนจากสื่อมวลชนและผู้แทนจากสถานศึกษา ประมาณ 80 คน ในการสัมมนาครั้งนี้ได้แบ่งกลุ่มคณะทำงานเพื่อแสดงความคิดเห็นภาคละ 3 จังหวัด จำนวน 5 กลุ่ม โดยมีเนื้อหาในประเด็นทำอย่างไรให้ตำบลต้นแบบมีความเข้มแข็ง และจะสร้างความเข้มแข็งให้เครือข่ายได้อย่างไร

ซึ่งหลายๆ กลุ่มมีแนวทางในการค้นหาตำบลต้นแบบนำร่องก่อน แล้วจึงพัฒนาคน ทีมทำงาน แกนนำ ให้มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนข้อมูลอันนำไปสู่การสร้างฐานข้อมูลชุมชนที่ทันสมัย รวมถึงติดตามประเมินผลและจัดเวทีสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมือง ภาคพลเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยใช้เครื่องมือ สื่อต่างๆ ตามความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่และมีระยะเวลาดำเนินงานตามที่กำหนด (สภาพัฒนาการเมือง, 2552)

(4) การจัดบรรยายพิเศษ เรื่อง “การปกครองท้องถิ่น: การพัฒนาชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน”(Local Governance: Improving Communities through Citizen Engagement) โดยวิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า ได้เชิญวิทยากร Dr. Lyle Wray กรรมการบริหารของ The Capitol Region Council of Governments แห่งเมืองฮาร์ทฟอร์ด (Hartford) รัฐคอนเนคติคัท (Connecticut) มาบรรยาย เมื่อวันจันทร์ที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2552 ณ ห้องประชาธิปก สถาบันพระปกเกล้า เนื้อหาของการบรรยายนั้น เกี่ยวข้องกับข้อเสนอแนะในการระดมประชาชนและกลุ่มประชาสังคมต่างๆ เช่น องค์กรเอกชนและองค์กรในระดับท้องถิ่นมาร่วมทำงานอย่างมีประสิทธิภาพในการปกครองท้องถิ่น และได้เสนอตัวอย่างแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐต่างๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ประสบความสำเร็จมาแล้ว โดยได้ชี้แนะถึงขั้นตอนการปฏิบัติที่ชัดเจนในเรื่องของการวางแผนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้ประชาชนมีส่วนร่วม เช่น บทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น การให้การอบรมเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ภาคประชาสังคมในระดับท้องถิ่น การให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกคนหรือทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น ให้รัฐบาลได้ร่วมมือกับองค์กรภาคประชาชน เพื่อประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้แก่สาธารณชนได้ทราบ ซึ่งจะทำให้การปกครองส่วนท้องถิ่นมีความโปร่งใสมากขึ้นและทัศนคติในเรื่องการให้บริการประชาชนที่มีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยมีหลากหลายรูปแบบ แต่ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดหรือจัดโดยหน่วยงานใด ควรมีการผสมผสานกันทั้งสามระบบ

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
สถาบันพระปกเกล้าและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง					
รัฐสภา กระทรวงศึกษาธิการ และสถาบันพระปกเกล้า	โครงการสัมมนาของรัฐสภา กระทรวงศึกษาธิการ และสถาบันพระปกเกล้า	วัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนทัศนคติที่จำเป็นต่อ 1.การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข 2. การนำ"วัฒนธรรมประชาธิปไตย" ไปใช้ในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้สมาชิกรัฐสภามีโอกาสพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแก่ผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้ความร่วมมือและการสร้างเครือข่ายระหว่างรัฐสภากับสถาบันการศึกษา เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาในการรณรงค์เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยแก่นักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนในท้องถิ่น	ผู้อำนวยการ โรงเรียนในสังกัด สพฐ. 32,000 คน ผอ.เขต หรือ รอง ผอ.เขต 370 คน (45 รุ่น ๆ ละ 700 คน)	19 ธันวาคม 2552 เป็นรุ่นที่ 3 มี 10 จังหวัด ๆ ละ 70 คน	รัฐสภาไทย http://www.parliament.go.th/php4/radio/temp/news9273.doc
สถาบันพระปกเกล้า ปัตตานี - สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล ร่วมกับ 23 องค์กร	สัมมนาวิชาการ เรื่อง "นครปัตตานีภายใต้รัฐธรรมนูญไทย ความฝันหรือความจริง"	เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา	ประชาชนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา	10 ธันวาคม 2552	สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล www.kpi.ac.th
สำนักวิจัยและพัฒนาร่วมกับ	สัมมนาการเมืองการปกครอง	เพื่อนำเสนอผลงานวิจัยของสถาบันพระปกเกล้า	นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย	12 มิถุนายน 2552	สำนักวิจัยและพัฒนา

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
สถาบันพระปกเกล้า	ไทย ประจำปี 2552	การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกันระดมความคิดเห็นและเปิดเวทีแห่งการถกแถลง รวมทั้งนำข้อเสนอและข้อคิดเห็นต่างๆไปปรับปรุงแก้ไขในงานวิจัยครั้งต่อไป	ชั้นนำต่างๆ นักวิชาการอิสระ รวมทั้งภาคประชาสังคม		สถาบันพระปกเกล้า
สำนักฝึกอบรม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า	เยาวชนกับบทบาทพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย	เพื่อปูพื้นฐานด้านการมีสำนึกพลเมือง	นักศึกษาศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดจันทบุรี	26 มีนาคม 2552	จดหมายข่าวสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 10 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2552
สำนักฝึกอบรม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า	เยาวชนกับบทบาทพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย	เพื่อปูพื้นฐานด้านการมีสำนึกพลเมือง	นักศึกษาวิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า ปี 1	25 มีนาคม 2552	จดหมายข่าวสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 10 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2552
สำนักฝึกอบรม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า	เยาวชนกับบทบาทพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย	เพื่อให้เด็กๆ คุ้นเคยกับรัฐธรรมนูญ รู้จักการเปิดอ่านในหมวด หรือมาตราที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของชนชาวไทย	นักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย และมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนเทศบาลเมืองจันทบุรี 1	24 มีนาคม 2552	จดหมายข่าวสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 10 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2552
สำนักวิจัยและพัฒนาและวิทยาลัยการเมืองการปกครอง	อบรมหลักสูตรโครงการ การให้การบริการสาธารณะโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Audit)	วัตถุประสงค์เพื่อให้องค์กรหรือหน่วยงานที่เข้าร่วมโครงการและผ่านการอบรมตามหลักสูตร มีความรู้ เจตคติและทักษะ ดังนี้ 1. มีความรู้ ความเข้าใจในหลักการและกระบวนการจัดทำการให้บริการสาธารณะ	ผู้เข้ารับการอบรมรุ่นละไม่เกิน 50 คน โดยมีคุณสมบัติแบ่งเป็น 6 ประเภท ดังนี้ 1. ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ที่	8-14 มีนาคม 2552	ฐานข้อมูลการเมืองการปกครอง สถาบันพระปกเกล้า http://www.thaipoliticsgovernment.org

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
		โดยการมีส่วน ร่วมของประชาชน People's Audit 2. มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของการให้บริการสาธารณะแบบมี ส่วนร่วม 3. มีความสามารถและทักษะในการจัดทำกระบวนการการให้บริการสาธารณะโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน People's Audit ในหน่วยงานหรือพื้นที่การให้บริการของตนเองได้	ให้บริการประชาชน 2. ผู้บริหาร ข้าราชการ และพนักงานในหน่วยงานองค์กรปกครองท้องถิ่น 3. ผู้บริหาร ข้าราชการ และพนักงานในหน่วยงานองค์กรอิสระ 4. ผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชน 5. ผู้บริหารและพนักงานจากหน่วยธุรกิจเอกชน 6. ประชาชนผู้สนใจทั่วไป		
วิปรัฐบาล-ฝ่ายค้าน ร่วมมือกับสถาบันพระปกเกล้า	โครงการส่งเสริมประชาธิปไตยอบรมรุ่นที่ 1	เพื่อจัดสัมมนาเผยแพร่ความรู้ในระบอบประชาธิปไตย และหวังสร้างความสมานฉันท์ในสังคม	ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้บริหารส่วนท้องที่	มีนาคม 2552	http://www.parliament.go.th/php4/radio/temp/news6573.doc
สำนักฝึกอบรม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า และศูนย์การเมืองภาคพลเมือง จังหวัดสกลนคร	เยาวชนกับบทบาทพลเมืองในวิถีประชาธิปไตย	เพื่อปูพื้นฐานด้านการมีสำนึกพลเมือง	เยาวชนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา ในสถาบันการศึกษา จ.สกลนคร	25-27 กุมภาพันธ์ 2552	จดหมายข่าวสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม 2552
สำนักส่งเสริมวิชาการรัฐสภา สถาบันพระปกเกล้า	โครงการสัมมนาทางวิชาการ "บทบาทรัฐสภากับการปฏิรูปการเมืองไทย"	1.เพื่อสนับสนุนและพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการให้แก่สมาชิกรัฐสภา และประชาชนที่สนใจในประชาธิปไตยในระบบรัฐสภา	สมาชิกรัฐสภา คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง อดีตนักการเมือง หน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ	10 พฤศจิกายน 2551	สำนักงานส่งเสริมวิชาการรัฐสถาบันพระปกเกล้า

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
		(parliamentary democracy) เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบวันประชาธิปไตยสากล 2. เพื่อระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างสมาชิกรัฐสภา หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ประชาชน และนักเรียนนักศึกษา เพื่อทราบถึงมุมมองต่อบทบาทของรัฐสภาในการแก้ไขวิกฤติบ้านเมือง 3. เพื่อหาแนวทางในการกำหนดบทบาทของรัฐสภาในการร่วมกันแก้ไขวิกฤติของประเทศ	สื่อมวลชน และประชาชนผู้สนใจทั่วไป จำนวน 200 คน		http://www.kpi.ac.th/
สถาบันพระปกเกล้า	โครงการสัมมนาระดมสมอง Civic Literacy: Preparing Young People for Democratic Citizenship	เพื่อสร้างพลเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกา ให้มียุทธศาสตร์และแนวทางที่เป็นมาตรฐาน ด้วยหลักการ 1.ความรู้ด้านการเป็นพลเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นองค์ประกอบสำคัญของความยั่งยืนของประชาธิปไตยแบบตัวแทน 2.การศึกษาเพื่อการเป็นพลเมืองควรเป็นวิชาหลักที่ได้รับการออบแบบอย่างมีมาตรฐานและกำหนดเป็นหลักสูตรที่โรงเรียนต้องยึดเป็นพันธกิจโดยการร่วมมือกับชุมชนทุกระดับ 3.สนับสนุนการสร้างครูคุณภาพและพัฒนา	ผู้อำนวยการโรงเรียน คณาจารย์นักวิชาการจากมหาวิทยาลัย ผู้แทนองค์กรเอกชน	1 พฤศจิกายน 2551	จดหมายข่าวสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 9 ฉบับที่ 11 เดือนตุลาคม 2551

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
		วิชาชีพครูเพื่อมั่นใจได้ว่าการสอนในห้องเรียนมีประสิทธิภาพและการนำสู่ความสำเร็จของการพัฒนาพลเมืองได้จริง 4.การออกแบบห้องเรียนการออกแบบกระบวนการและวิธีการสอนต้องสนับสนุนการสร้างความเข้าใจต่อหลักการประชาธิปไตย			
สถาบันพระปกเกล้า	โครงการ Foundation of Democracy	1.เพื่อเพิ่มพูนเสริมสร้างศักยภาพของคณาจารย์และผู้อำนวยการสถานศึกษาในโครงการโรงเรียนเพื่อสร้างสำนึกพลเมือง 2.เพื่อเพิ่มพูนหลักฐานของประชาธิปไตย 4 หลัก ได้แก่ ความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่ ความยุติธรรม และความเป็นส่วนตัว 3.ฝึกฝนการวิเคราะห์กรณีตัวอย่าง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการสอนวิชาสังคมศึกษา หน้าที่พลเมือง	คณาจารย์ และผู้อำนวยการโรงเรียน	28-31 ตุลาคม 2551	จดหมายข่าวสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 9 ฉบับที่ 11 เดือนตุลาคม 2551
สำนักฝึกอบรม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า	ไขรหัส 291 ทางออกวิกฤตการเมืองไทยจริงหรือ	1. เพื่อให้ข้อมูลและความคิดเห็นทางวิชาการเกี่ยวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนญ มาตรา 291 และแนวทางในการจัดตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ 3 รวมทั้งผลกระทบทจะเกิดขึ้นกับประชาชน 2. เพื่อวิเคราะห์และระดมข้อเสนอแนะที่เป็น	ประชาชนโดยทั่วไป	20 ตุลาคม 2551	จดหมายข่าวสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 9 ฉบับที่ 11 เดือนตุลาคม 2551

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
		ประโยชน์ต่อการแสวงหาทางออกของวิกฤตการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน			
สถาบันพระปกเกล้า ร่วมกับสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล	โครงการพัฒนาวิทยากรในการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมสำหรับเยาวชน	เพื่อให้บุคลากรทางการศึกษาสามารถเป็นผู้ขยายผลความรู้และทักษะด้านกระบวนการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และการสร้างฉันทามติเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนแก่เยาวชนในชุมชน และสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาและกำหนดอนาคตของตนเอง ผ่านการใช้สิทธิและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน	ครูที่สอนสามัญในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จำนวน 20 คน	21-23 กรกฎาคม 2551	ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม 2551
สถาบันพระปกเกล้า	การสัมมนาการเมืองสีขาว ครั้งที่ 2	เพื่อแสดงความคิดเห็น สร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการและแนวทาง พัฒนาประชาธิปไตยร่วมกัน และเพื่อปลูกฝังแนวคิดและวิถีชีวิตประชาธิปไตยแก่เด็กและเยาวชน	นักเรียน โรงเรียนชัยสิทธิวาส	15 กรกฎาคม 2551	ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม 2551
สถาบันพระปกเกล้า	ตอบโจทย์...แก้ปัญหารัฐธรรมนูญ	ร่วมวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียของการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 รวมถึงร่วมกำหนดทิศทางและแนวโน้มของการเมืองไทยที่จะเกิดขึ้น	นักศึกษาสถาบันพระปกเกล้าและผู้สนใจ	12 มิถุนายน 2551	ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม 2551
สถาบันพระปกเกล้า	โครงการรถเผยแพร่ประชาธิปไตย	จัดกิจกรรมเผยแพร่ประชาธิปไตยให้กับประชาชน และนักเรียน	นักเรียน จังหวัดชัยนาท	9-13 มิถุนายน 2551	ปีที่ 9 ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน 2551
สถาบันพระปกเกล้า	เส้นทางสู่ความเข้มแข็ง การเมืองภาคพลเมือง	เพื่อให้ความรู้ความเข้าใจ เรื่องการเมืองภาคพลเมืองและบทบาทของการเมืองภาคพลเมืองต่อ	บุคคลทั่วไป	21 มีนาคม 2551	ปีที่ 8 ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน 2551

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
		การพัฒนาเมืองไทย			
สถาบันพระปกเกล้า	โครงการโรงเรียนเพื่อสร้างสำนึกพลเมือง	เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความสามารถ ให้ครูวิทยากรมีเทคนิคการสอนการถ่ายทอดเพื่อสร้างความรู้ ทักษะ เจตคติ เกี่ยวกับการเป็นพลเมืองในระบอบรประชาธิปไตยสู่ผู้เรียน	ผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูผู้สอนวิชาสังคม	ปี 2551	จดหมายข่าวสถาบันพระปกเกล้า ปีที่ 9 ฉบับที่ 11 เดือนตุลาคม 2551
สถาบันพระปกเกล้า	วัฒนธรรมการเมืองไทย	เพื่อวิพากษ์ วิจารณ์ และชี้นำทางออกให้แก่สังคม	บุคคลทั่วไป	28 พฤศจิกายน 2550	ปีที่ 8 ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน 2550
สถาบันพระปกเกล้า	วัฒนธรรมการเมือง จริยธรรมและการปกครอง	เพื่อเป็นเวทีสาธารณะในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองและจริยธรรมในบริบทของการเมืองการปกครอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยให้ยั่งยืนสืบไป	บุคคลทั่วไป	8-10 พฤศจิกายน 2550	ปีที่ 8 ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม 2550
สถาบันพระปกเกล้า	อบรมเชิงปฏิบัติการ หลักสูตรความรู้ทางการเมือง การปกครองในระบบประชาธิปไตย	เพื่อจะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมและวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นต่างๆ	สื่อมวลชนภูมิภาค	17-22 กันยายน 2550	ปีที่ 8 ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม 2550
กระทรวง/กรม/หน่วยงานอื่นๆ					
รัฐสภา	โครงการสัมมนา เรื่อง “ การเสริมเสริมสร้างและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจทางการเมือง	เพื่อเป็นการเสริมสร้างและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแก่ผู้บริหารสถานศึกษา นอกจากนี้	ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน	ตั้งแต่วันที่ 12 ธันวาคม 2552 – 17 กรกฎาคม 2553	ข่าวรอบเมืองเหนือ สำนักประชาสัมพันธ์เขต

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
	ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แก่ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”	ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้บริหารสถานศึกษาได้มีโอกาสพบปะสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ประสบการณ์ ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมทางตรงในการสะท้อนปัญหาและแนวทางแก้ไขที่เกิดขึ้นในท้องที่หรือท้องถิ่นของตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ในระบอบประชาธิปไตยของประเทศ สมดังเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ	จำนวน 45 รุ่น		3http://region3.prd.go.th/ct/news/showprint.php?ID=091222101303
สภาพัฒนาการเมือง ร่วมกับสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)	- 14 ตุลาฯ 16 : 36 ปี วิถีประชาธิปไตย - ปาฐกถาเรื่อง "การส่งเสริมวัฒนธรรมประชาธิปไตยในสังคมไทย" - เสวนาเรื่อง “การส่งเสริมวัฒนธรรม จริยธรรมในสังคมไทย จะเป็นจริงได้อย่างไร”	เพื่อให้ตระหนักว่าการทุจริตคอรัปชั่น การเอื้อประโยชน์กับคนบางกลุ่มนั้น มิใช่วัฒนธรรมประชาธิปไตยที่พึงปรารถนา และเพื่อให้การวางแนวทางในการขับเคลื่อนงานทางด้านส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐให้เกิดผลเป็นรูปธรรม	ประชาชนคนไทยทั่วไป	14 ตุลาคม 2552	http://www.siamlocalnews.com/spm/ และ http://thainews.prd.go.th/view.php?m_newsid=255210090201&tb=N255210
กระทรวงวัฒนธรรม	ประชาธิปไตยในวิถีชีวิต	ส่งเสริมประชาธิปไตย	ผู้ที่ทำงานทางด้านวัฒนธรรม	10 กรกฎาคม 2552	http://www.dailynews.co.th/newstartpage/index.cfm?page=content&cat

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
					egoryID=326&contentID=7255
กระทรวงศึกษาธิการ	แผนยุทธศาสตร์ตามนโยบายสถานศึกษา 3 ดี (3D)	กิจกรรมที่มุ่งเน้นภารกิจทั้ง 3 ด้าน (3D) ได้แก่ ด้านประชาธิปไตย (Democracy) ด้านคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นไทย (Decency) และด้านภูมิคุ้มกันภัยจากยาเสพติด (Drug - Free)	กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรการศึกษา	30 มิถุนายน 2552	http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=10501&Key=news20
กรมประชาสัมพันธ์	วัยใสใส่ใจประชาธิปไตย	เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนไทยในพื้นที่กรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ตระหนักถึงความสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และกระตุ้นให้เยาวชนแสดงออกตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง		19 มิถุนายน 2552	
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร โดยคณะกรรมการโครงการยุวชนประชาธิปไตย	โครงการยุวชนประชาธิปไตย ปี 2552	เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีวิสัยทัศน์ วิถีความคิด วิถีชีวิต คุณธรรม จิตสำนึก และยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วมทางการเมืองและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปขยายผลสร้างเครือข่ายทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชน สังคม และประเทศชาติ	เยาวชนที่มีอายุระหว่าง 15-20 ปี (ยกเว้นเยาวชนนอกระบบการศึกษาอายุไม่เกิน 25 ปี) จาก 75 จังหวัดๆ ละ 4 คน (รุ่นละ 2 คน) ประกอบด้วยเยาวชนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเทียบเท่า ระดับอุดมศึกษา หรือเทียบเท่า นอกระบบการศึกษา และเยาวชนจาก	รุ่นที่ 1/52 ระหว่างวันที่ 10 - 19 มีนาคม 2552 รุ่นที่ 2/52 ระหว่างวันที่ 23 มีนาคม - 1 เมษายน 2552	สำนักประชาสัมพันธ์ กลุ่มงานเผยแพร่ประชาธิปไตยฯ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
			กรุงเทพมหานครจำนวน 20 คน (รุ่นละ 10 คน) รวมทั้งสิ้น 320 คน		
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ ร่วมกับ มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์	รัฐธรรมนูญใหม่กับมาตรการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ	เนื่องในโอกาส ครบวาระ 10 ปี ศาลรัฐธรรมนูญ และเพื่อให้ความรู้ต่อประชาชน ในเรื่องการคุ้มครองสิทธิของประชาชนเอง ด้วยการตรวจสอบรัฐบาล	บุคคลทั่วไป	20 พฤษภาคม 2551	http://www.concourt.or.th
สำนักงานเขตหลักสี่ คณะกรรมการการเลือกตั้ง กรุงเทพมหานคร	บ่มเพาะต้นกล้าประชาธิปไตย	ปลูกฝังประชาธิปไตยให้แก่เด็กและเยาวชน วางรากฐานที่ถูกต้องดีงามด้านการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพื่ออนาคตที่ดีของระบอบประชาธิปไตยชาติไทย	เด็กและเยาวชน	10 มิถุนายน 2552	เขตหลักสี่ร่วมกับ (กกต. กทม.) บ่มเพาะต้นกล้าประชาธิปไตย
มูลนิธิพิพิธภัณฑ์แรงงานไทย	กิจกรรมรำลึก 35 ปี 14 ตุลาฯ	เพื่อร่วมรำลึกในโอกาสครบรอบ 35 ปี 14 ตุลาคม 2516	ผู้แทนองค์กรแรงงาน จำนวน 100 ท่าน	19 ตุลาคม 2551	http://www.thaingo.org/prboard/1/view.php?id=7740
สถาบันประชาธิปไตย กลุ่มเพื่อนรัฐธรรมนูญ 40 และชมรมฟ้าใหม่	โลกาภิวัฒน์กับวิกฤตการณ์เมืองไทย	เพื่อบรรยายและเสวนาในเนื้อหาเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์กับการก่อกำเนิดของทุนนิยมขุนนางไทย ทุนนิยมกับการอภิวัฒน์ 2475 จนถึงวิกฤตการณ์ 2540 และความล้มเหลวของทุนอนุรักษ์นิยม และการเริ่มต้นของโลกาภิวัตน์กับทุนสมัยใหม่ที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนารัฐธรรมนูญ 2540 และ	บุคคลทั่วไป	15 มีนาคม 2551	http://www.siamintelligence.com

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
		การตีโต้ของทุนอนุรักษ์นิยมในปัจจุบัน			
ป๋วยเสวนาคาร ร่วมกับ ปาจารยสาร	คนรุ่นใหม่เกี่ยวอะไรกับ 2475	เป็นกิจกรรมความคิด เพื่อเป็นพื้นที่ทางปัญญาของคนรุ่นใหม่ โดยมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด เพื่อค้นหาคุณค่าและคำตอบ	บุคคลทั่วไป	26 พฤษภาคม 2550	มติชนรายสัปดาห์ หน้า 34 24/05/2550
สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ ร่วมกับสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว และคณะกรรมาธิการวิสามัญ	“ รัฐธรรมนูญใหม่ในมุมมองของสตรี ”	1. เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญ (ร่างที่ 1) เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่จะนำไปสู่การปรับแก้ไขเพื่อลงมติและนำไปใช้ 2. เพื่อนำผลการสัมมนาครั้งนี้ เสนอแนวทางแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญและให้เกิดประโยชน์สูงสุด แก่ประชาชน ตลอดทั้งผลักดันในการลงประชามติรับร่างรัฐธรรมนูญ	องค์กรสมาชิก องค์กรสตรี และประชาชนทั่วไป ประมาณ 300 คน	24 พฤษภาคม 2550	http://www.thaiwomen.or.th/news.asp?newsgroup=3&id=35&lang=TH
มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา					
ศูนย์ติดตามประชาธิปไตยไทยและภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	สัมมนาหัวข้อ “วิพากษ์ 6 ข้อเสนอคณะกรรมการสมานฉันท์ฯ ประชาชนได้อะไร”	เพื่อตรวจสอบข้อเสนอของคณะกรรมการสมานฉันท์เพื่อการปฏิรูปการเมืองและศึกษาการแก้ไขรัฐธรรมนูญในมุมมองของนักวิชาการ และเปิดโอกาสให้มีการถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในกลุ่มผู้เข้าร่วมสัมมนา โดยหวังว่าประเด็นเรื่องการสร้างความสมานฉันท์ การ	ผู้เข้าร่วมการสัมมนาทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน อาทิ จากสำนักงานวุฒิสภา สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน สำนักงานสภาผู้แทนราษฎร สถาบันนโยบาย	25 สิงหาคม 2552	http://www.tdw.polsci.chula.ac.th

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
		ปฏิรูปการเมือง และการแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการพัฒนาการเมืองไทย ควรได้รับความสนใจจากประชาชนทุกภาคส่วนในวงกว้างในรูปการถกเถียงสาธารณะ ไม่ใช่จำกัดอยู่แต่เพียงการแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยนักการเมืองเท่านั้น	ศึกษา สื่อมวลชนและนิสิตนักศึกษา		
ศูนย์ติดตามประชาธิปไตยไทย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	เวทีเสวนาสาธารณะในหัวข้อ “สนทนา ความเห็น ประเด็นสาธารณะ ปัญหาบ้านเมือง”	เวที เสวนาได้จุดประเด็นเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญ และปัญหาของประเทศโดยเปิดให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างจริงใจ และเป็นตัวอย่างของการโต้แย้งทางความคิดที่ผู้เข้าร่วมเสวนาเปิดใจรับฟัง ความคิดเห็นที่แตกต่างตลอดการเสวนา	ผู้เข้าร่วมจากภาครัฐและภาคเอกชน สื่อมวลชนและนิสิตนักศึกษา	9 มิถุนายน 2552	http://www.tdw.polsci.chula.ac.th
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต	กิจกรรมวันรัฐธรรมนูญ ช่วยชุมชนตีความวิเคราะห์กฎหมาย-รธน.	1.เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีและน้อมรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวตลอดจนสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่นักศึกษา โดยเฉพาะนักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตร์ 2.เพื่อให้สามารถนำความรู้ด้านกฎหมายรัฐธรรมนูญออกไปใช้ในชีวิตจริงได้ และสามารถนำกฎหมายไปช่วยเหลือประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตร์	15 ธันวาคม 2551	http://news.sanook.com/education/education_329698.php

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) สมาคมองค์กรสาธารณประโยชน์ เพื่อสังคมไทยเข้มแข็ง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (ส.ส.ส.)	ประชาธิปไตยในภาวะวิกฤต: บทบาทกองทัพและประชาสังคม	เปิดเวทีระดมสมอง: เราจะก้าวข้ามวิกฤตการเมืองโดยไม่นองเลือดและไม่รัฐประหารได้อย่างไร	ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง และผู้ประสานงานประชาคมจังหวัดทั่วประเทศ	17 พฤศจิกายน 2551	http://www.oknation.net/blog/print.php?id=348397
มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ร่วมกับ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ , สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสมาคมจดหมายเหตุสยาม	โครงการอบรมเกียรติบัตร “การพัฒนาประชาธิปไตย” รุ่นที่ 1/2551 เรื่อง “ตุลา-ตุลา พฤษภา ประชาธรรม: ประชาธิปไตยและสันติวิธีในการเมืองไทย”	1. เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยไทย 2. เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านการเมืองการปกครอง สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของไทย 3. เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และวิธีการสร้างองค์ความรู้เพื่อประชาธิปไตยให้กับสังคมไทย 4. เพื่อสร้างทัศนคติของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ความเชื่อและศาสนา ตลอดจนกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ	สำหรับครู อาจารย์ นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วไป	วันพฤหัสบดีที่ 26 และศุกร์ที่ 27 มิถุนายน 2551	มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ www.textbooksproject.com

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
เครือข่ายองค์กร					
เครือข่ายอาสาสมัครนักสื่อสารชุมชนอุบลราชธานี (ค.อสช.อบ.)โดยการสนับสนุนของสำนักงานสภาพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า	การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาศักยภาพแกนนำประชาธิปไตย	เพื่อสร้างกระบวนการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น	ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น เครือข่ายการเมืองภาคพลเมือง จังหวัดอุบลราชธานี	28 ธันวาคม 2552	http://guideubon.com/news/view.php?t=115&s_id=1135&d_id=1135
ศูนย์ประสานงานเยาวชนเพื่อประชาธิปไตย (YPD.)	อบรมนักสังคม-ประชาธิปไตย (Social-Democracy) ประจำปี 2552	เข้าร่วมกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทุกเดือน ขาดไม่ได้ โดยมีเวทีจัดการศึกษาร่วมกันเดือนละ 1 วัน ตลอดปี ภายใต้องค์ความรู้ของสังคม-ประชาธิปไตย (Social-Democracy)	ผู้สนใจเข้าร่วมอบรม จำนวน 20 คน	เดือนละ 1 วัน ตลอดปี 2552	www.oknation.net/blog/ypd
ศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพราษฎรไทยบริเวณชายแดน จังหวัดชุมพร	การฝึกอบรมส่งเสริมประชาธิปไตยคุณธรรม ความเป็นไทย ห่างไกลยาเสพติด	เพื่อให้ผู้เข้าอบรมมีความรู้ความเข้าใจด้านประชาธิปไตย ด้านคุณธรรม จริยธรรมและความเป็นไทย และเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจด้านภูมิคุ้มกันภัยจากยาเสพติด	เยาวชนและประชาชนในพื้นที่จังหวัดชุมพร จำนวน 80 คน เข้ารับการฝึกอบรม	ธันวาคม 2552	http://www.mildradio.com/forum/?infoboard=topic.1.10.1
มูลนิธิ ๑๑๑ ไทยรักไทย	หลักสูตรการจัดอบรมผู้นำการพัฒนาประชาธิปไตย (ระยะสั้น)	วัตถุประสงค์ 1.เพื่อส่งเสริมการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็น	จำนวน 10 รุ่นๆ ละ 80 คน	เริ่ม รุ่นที่ 1 วันเสาร์ที่ 15 สิงหาคม 2552	http://www.secondclass111.com

ตารางที่ 4 ตัวอย่างการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ปี 2552-2550 ขององค์กร/สถาบันต่างๆ (ต่อ)

สถาบัน/องค์กร	กิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	ระยะเวลาที่จัด	แหล่งที่มา
		ประมุข 2.เพื่อสร้างผู้นำในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยให้ความรู้ได้อย่างองค์รวมทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา ฯลฯ สู่กลุ่มบุคคลและสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิผล 3.เพื่อเป็นการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน และประเทศชาติ			
เครือข่ายด้านประชาธิปไตยจังหวัดยโสธรร่วมกับสำนักงานพัฒนาชุมชน	อบรมการส่งเสริมและเผยแพร่ประชาธิปไตย	เพื่อให้ผู้เข้าร่วมอบรมได้มีความรู้ มีความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ระบบรัฐสภา บทบาทหน้าที่ของรัฐสภาต่อการพัฒนาชุมชน อีกทั้งให้เป็นเครือข่ายด้านประชาธิปไตยและนำความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสมาชิกรัฐสภาต่อการพัฒนาชุมชนที่ได้รับ ไปถ่ายทอดสู่ประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง	ผู้นำสตรี ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนและผู้นำเยาวชน จาก 9 อำเภอของจังหวัดยโสธร รวม 120 คน	มิถุนายน 2551	กรมประชาสัมพันธ์ วันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2551

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่งเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยและเป็นการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ข้อ คือ (1) เพื่อสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ (2) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย และ (3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย การวิจัยครั้งนี้มีระเบียบวิธีการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ

วัตถุประสงค์ข้อนี้ ใช้วิธีการวิจัยเอกสารเป็นหลัก โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้

การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกจากประเทศในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนาโดยกระจายตามทวีป ประเทศในกลุ่มประเทศพัฒนา ได้แก่ สหรัฐอเมริกาตั้งอยู่ในทวีปอเมริกาเหนือ สหราชอาณาจักรตั้งอยู่ในทวีปยุโรป เครือรัฐออสเตรเลียตั้งอยู่ในทวีปออสเตรเลีย และประเทศในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา ได้แก่ สาธารณรัฐอินโดนีเซียตั้งอยู่ในทวีปเอเชีย

แหล่งข้อมูลสำหรับการค้นคว้าเอกสารได้แก่ เว็บไซต์ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของประเทศนั้นๆ โดยมีการตรวจสอบแหล่งที่มา ผู้จัดทำเว็บไซต์ และความทันสมัยของการปรับข้อมูลให้เป็นปัจจุบันของเว็บไซต์นั้น รวมทั้งเอกสารต่างๆ จากห้องสมุด เมื่อได้เอกสารมาแล้วนำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเอกสาร โดยพิจารณาแหล่งที่มาของเอกสารและข้อมูลในเอกสารว่ามีความน่าเชื่อถือและตรงกับกรอบตัวแปรที่ตั้งไว้หรือไม่

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาตามกรอบตัวแปร ได้แก่ นโยบายส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาตลอดชีวิต การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนความสำเร็จของการจัดการศึกษา เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว นำมาสร้างข้อสรุปอุปนัยพร้อมกับนำเสนอผลการวิจัยตามกรอบตัวแปรที่ศึกษา หลังจากนั้นจึงสังเคราะห์ข้อมูล

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศในภาพรวม

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

วัตถุประสงค์ข้อนี้ใช้การประชุมระดมสมอง (brainstorming) ผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมประชุมคัดเลือกเพื่อเป็นตัวแทนจากสถาบันการศึกษา สื่อ องค์กรอิสระ องค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ และองค์กรทางการเมืองที่ทำงานโดยตรงหรือเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองการปกครอง อย่างน้อยองค์กรละ 1 คน การประชุมระดมสมอง จัดขึ้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2552 มีผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมประชุมทั้งหมด 7 คน เป็นตัวแทนจากสถาบันการศึกษา 2 คน ตัวแทนสื่อ 1 คน ตัวแทนองค์กรอิสระ 2 คน ตัวแทนองค์กรไม่หาผลประโยชน์ 1 คน และองค์กรทางการเมือง 1 คน (รายนามผู้เข้าประชุมอยู่ในภาคผนวก)

ขั้นตอนการประชุมระดมสมอง คณะผู้วิจัยจัดทำร่างคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยที่ได้จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น นำเสนอที่ประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ จากนั้นนำข้อมูลจากการประชุมมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงแก้ไขร่างคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยและศึกษาเอกสารเพิ่มเติม จากนั้นสรุป จำแนก จัดลำดับตามความถี่โดยนับตามแหล่งข้อมูลซึ่งมีทั้งแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิและนำเสนอเป็นคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์ข้อนี้ใช้การสนทนากลุ่ม(focus group discussion) ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา ตัวแปรที่ศึกษาได้แก่ รูปแบบการจัดการศึกษาซึ่งประกอบด้วย ผู้จัด หลักการแนวคิด เป้าหมาย เนื้อหาสาระ แนวทาง/วิธีดำเนินการ การติดตามและประเมินผล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาสร้างข้อสรุปอุปนัย เมื่อได้รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยแล้ว ประยุกต์รูปแบบมาทดลองในพื้นที่ทดลองในจังหวัดซึ่งได้รับการคัดเลือกจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เก็บข้อมูลจากการทำกิจกรรม แบบสอบถามและการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและสถิติพรรณนา ประเมินผลการทดลอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 การสนทนากลุ่มจัดขึ้น 2 ครั้ง คณะผู้วิจัยคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิโดยพิจารณาจากองค์ประกอบรูปแบบการจัดการศึกษาในส่วนของผู้จัดการศึกษาว่าควรเป็นกลุ่มใดบ้าง โดยเชิญตัวแทนในกลุ่มนั้นอย่างน้อยกลุ่มละ 1 คน การสนทนากลุ่มซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 คณะผู้วิจัยเชิญตัวแทนทั้งหมดรวม 15 คน แต่ในวันประชุมตัวแทนจากสถาบันครอบครัวไม่สามารถเข้าร่วมสนทนาได้ จึงเหลือผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 14 คน จำแนกเป็นตัวแทนจากการศึกษาในระบบโรงเรียน 3 คน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 2 คน องค์กรอิสระ 4 คน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3 คน ชุมชน 2 คน การสนทนากลุ่มครั้งที่ 2 จัดขึ้นเมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 มีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 12 คน จำแนกเป็นตัวแทนจากการศึกษาในระบบโรงเรียน 6 คน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 1 คน องค์กรอิสระ 2 คน สื่อ 1 คน องค์กรรัฐ 1 คน องค์กรธุรกิจ 1 คน (รายนามผู้เข้าประชุมอยู่ในภาคผนวก)

การดำเนินการวิจัยในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยจัดทำข้อมูลซึ่งเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 และสร้างกรอบเบื้องต้นประกอบการพิจารณารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยด้วยการใช้ “Invention Techniques” ช่วย โดยใช้วิธีการตั้ง "Wh" questions ถามนำกว้างๆ ได้แก่ ใคร (who) ทำอะไร (what) ที่ไหน (where) เมื่อไร (when) ทำไม (why) และทำอย่างไร (how) หลังจากผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาให้ข้อคิดเห็น คณะผู้วิจัยสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล จัดทำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

3.2 การทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย คณะผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมโดยประยุกต์จากรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยที่ได้จากการสนทนากลุ่ม และนำไปทดลองในพื้นที่ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากผู้เชี่ยวชาญ เก็บข้อมูลจากการทำกิจกรรมของผู้เข้าประชุม จากแบบสอบถามและจากการสังเกต หลังเสร็จสิ้นการทดลองรูปแบบ คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูล สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหา นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาใช้ประเมินผลการทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

1) การคัดเลือกพื้นที่ที่ใช้ทดลอง ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้คัดเลือกพื้นที่ทดลอง เกณฑ์คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ คณะผู้วิจัยพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เคยมาร่วมประชุมในโครงการวิจัยนี้ เนื่องจากเป็นผู้ที่ทราบจุดมุ่งหมายและความก้าวหน้าของโครงการวิจัย รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่

(1) ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

(2) ดร. กรภัคร จ๋ายประยูร

(3) คุณศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์

2) ขั้นตอนการคัดเลือกพื้นที่ทดลอง คณะผู้วิจัยจัดทำรายละเอียดของพื้นที่ที่คาดว่าจะไปทดลองกิจกรรมรูปแบบ และกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษา จากนั้นส่งให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านพิจารณา เมื่อผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านคัดเลือกพื้นที่ได้แล้ว จะนำมารวมคะแนน หากชุมชนใดได้คะแนนมากที่สุด ตัดสินว่าชุมชนนั้นได้รับคัดเลือกเป็นพื้นที่ทดลอง

เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ มีรายละเอียดดังนี้

(1) เป็นชุมชน เพราะผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนประกอบด้วยคนหลายวัย ต่างอาชีพและระดับการศึกษา เพื่อสามารถประเมินความเข้าใจ ยอมรับในความแตกต่างและทำงานร่วมกันได้

(2) เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ที่กำลังมีปัญหา เพื่อสามารถประเมินได้ว่าคนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นและอาจจะลุกลามมาถึงชุมชนของตนเองหรือไม่และร่วมแรงร่วมใจกันเสนอแนวทางอนาคตของชุมชนของตนได้หรือไม่ นอกจากนี้พื้นที่ที่กำลังมีปัญหาจะได้รับการเสนอข่าวหลายช่องทาง ทั้งทางสื่อ จากองค์กรที่เกี่ยวข้องและจากคนในชุมชนด้วยกัน เป็นการให้ข้อมูลคนในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาได้เป็นอย่างดี ในช่วงระยะเวลาของการดำเนินการวิจัย พื้นที่ที่กำลังมีปัญหาสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน ได้แก่ ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุด ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองระยองและบางส่วนของอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง โดยห่างจากตัวเมืองระยองประมาณ 8 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานครตามถนนสุขุมวิทเป็นระยะทาง 204 กิโลเมตรเป็นพื้นที่ที่ตั้งขึ้นเพื่อรองรับโครงการพัฒนาชายฝั่งภาคตะวันออกและยังเป็นเขตอุตสาหกรรมหนักที่สำคัญของประเทศอีกด้วย

คณะผู้วิจัยนำเสนอชุมชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงเมืองมาบตาพุดจำนวน 2 พื้นที่ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาคัดเลือกเพียง 1 พื้นที่ ได้แก่

(1) ชุมชน เกาะกก ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง อยู่ในเขตเทศบาลเมืองระยอง

ตามประวัติ พื้นที่บริเวณตำบลเนินพระเมื่อก่อนเป็นป่ารกและป่าเปลี่ยว มีสัตว์ป่า เช่น เสือและช้างอาศัยอยู่ พื้นที่เป็นที่ทุรกันดาร การเดินทางจะลำบาก มีแม่น้ำระยองไหลผ่าน ปัจจุบันตำบลเนินพระตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดระยอง แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 หมู่บ้าน พื้นที่ด้านทิศเหนือ ติดกับ ตำบลทับมา อำเภอเมือง ทิศใต้ ติดกับ ทะเลอ่าวไทย อำเภอเมือง ทิศตะวันออก ติดกับ เทศบาลนครระยอง อำเภอเมือง และทิศตะวันตก ติดกับ เทศบาลตำบลมาบตาพุด อำเภอเมือง

(2) ชุมชนแม่น้ำคู้ ตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง

ตามประวัติ พื้นที่บริเวณนี้มีแม่น้ำอยู่สายหนึ่ง ลักษณะคดคู้ไปมา ชาวบ้านในละแวกนี้จึงเรียกว่าแม่น้ำคู้ ตำบลแม่น้ำคู้ ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอปลวกแดง ประกอบไปด้วย 7 หมู่บ้าน พื้นที่ด้านทิศเหนือติดกับ ตำบลปลวกแดง อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ทิศใต้ติดกับ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอนิคมพัฒนา และตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ทิศตะวันออก ติดกับตำบลละหาร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ทิศตะวันตกติดกับตำบาลมาบยางพร อำเภอ ปลวกแดง จังหวัดระยอง

ผลการคัดเลือกพื้นที่ทดลองจากความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ปรากฏว่าผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่านมีความเห็นเป็นเอกฉันท์ในการเลือกพื้นที่ ได้แก่ **ชุมชนแม่น้ำคู้ ตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง**

3) การประสานงานการทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

คณะผู้วิจัยใช้โทรศัพท์ติดต่อประสานงานกับนายเฉลิมพร กล่อมแก้ว สมาชิกสภาเทศบาลนครระยองและอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ นายเฉลิมพร กล่อมแก้ว รับเป็นผู้ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แม่น้ำคู้ ซึ่งได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยมี นายวิรัตน์ มีทรัพย์ทอง ประธานชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง เป็นผู้ประสานงานเชิญชวนชาวบ้านในตำบลมาร่วมทำกิจกรรม

4) การทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

คณะผู้วิจัยออกแบบกิจกรรมเพื่อการทดลองโดยประยุกต์จากรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยที่ได้จากการประชุมสนทนากลุ่ม และให้ชื่อกิจกรรมว่า **“อนาคตชุมชน”** ใช้เวลาทดลองกิจกรรมประมาณ 6 ชั่วโมง ตั้งแต่เวลา 9.00 – 16.00 น. และดำเนินการทดลองในวันพฤหัสบดีที่ 24 ธันวาคม 2553 มีผู้เข้าร่วมประชุม 17 คน (รายนามผู้เข้าประชุมอยู่ในภาคผนวก) เก็บข้อมูลจากการทำกิจกรรมของผู้เข้าประชุม จากแบบสอบถามและจากการสังเกต หลังเสร็จสิ้นการทดลอง คณะผู้วิจัยรวบรวมข้อมูล สรุปและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนาและการวิเคราะห์เนื้อหา นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาใช้ประเมินผลการทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

บทที่ 4

การจัดการศึกษาตลอดชีวิต
เพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ เป็นการสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากกรณีศึกษา สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลีย และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย ซึ่งจะนำเสนอตามลำดับดังนี้

4.1 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา

4.2 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหราชอาณาจักร

4.3 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในเครือรัฐออสเตรเลีย

4.4 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

4.5 ผลการสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ

ในการนำเสนอรายละเอียด จะนำเสนอเป็นประเด็นต่างๆ คือ นโยบายส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการศึกษาตลอดชีวิต การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนความสำเร็จของการจัดการศึกษา

4.1 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา

4.1.1 ข้อมูลพื้นฐานด้านการเมืองการปกครอง

สหรัฐอเมริกาเป็นสหพันธรัฐประชาธิปไตย ประกอบไปด้วยรัฐ 50 รัฐ และอาณานิคมภายใต้การปกครองที่เป็นดินแดนโพ้นทะเล ได้แก่ เปอร์โตริโก หมู่เกาะเวอร์จิน อเมริกันซามัว กวม จอห์นสตันอะทอลล์ หมู่เกาะมิดเวย์ หมู่เกาะนอร์เทิร์นมาเรียนา โดยมีเขตปกครองอิสระคือ ดิสตริกต์ออฟโคลัมเบีย (District of Columbia) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่ตั้งของกรุงวอชิงตันซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศ และมีชื่อเต็มว่า กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. (Washington D.C.)

สหรัฐอเมริกามีที่ตั้งอยู่ในทวีปอเมริกาเหนือ มีพรมแดนทางเหนือติดกับประเทศแคนาดา พรมแดนทางใต้ติดกับประเทศเม็กซิโก พื้นที่โดยรวมของประเทศที่กว้างขวางถึง 9 ล้านตารางกิโลเมตร มีมหาสมุทรแปซิฟิก ทะเลแบริง มหาสมุทรอาร์กติก มหาสมุทรแอตแลนติก อ่าวเม็กซิโก และทะเลแคริบเบียนเป็นผืนน้ำล้อมรอบ ในอดีตพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยของชนพื้นเมือง

ชาวอเมริกัน จนกระทั่งมีชาวยุโรปเข้ามาสำรวจบุกเบิกตั้งถิ่นฐานในศตวรรษที่ 16 และอังกฤษก่อตั้งอาณานิคมใหม่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2319 อาณานิคมประกาศอิสรภาพไม่ต้องการตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ จนนำไปสู่สงครามปฏิวัติอเมริกา ที่จบลงด้วยการพ่ายแพ้ของอังกฤษ และมีการก่อตั้งประเทศใหม่ใช้ชื่อว่า สหรัฐอเมริกา แผ่ขยายอาณาเขตออกไปจากเดิม 13 รัฐเป็น 50 รัฐกับอีกหนึ่งเขตปกครองกลางดังกล่าวมา มีพื้นที่กว่า 9 ล้านตารางกิโลเมตร ใหญ่เป็นอันดับสามของโลก มีประชากรเกือบ 300 ล้านคน ซึ่งมากเป็นอันดับสามของโลกด้วยเช่นกัน

สหรัฐอเมริกามีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเสรี ภายใต้รัฐธรรมนูญที่ประกาศใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2330 โดยสถานะทางการเมืองมีความมั่นคงมาโดยตลอด และสถานะทางเศรษฐกิจและการทหารก็เข้มแข็ง จากการที่เป็นผู้ชนะในสงครามโลกทั้งสองครั้ง และเมื่อทำ "สงครามเย็น" กับสหภาพโซเวียต ฝ่ายหลังก็ล่มสลายในช่วงทศวรรษที่ 90 จนสหรัฐอเมริกากลายมาเป็นประเทศมหาอำนาจของโลกในที่สุด (http://en.wikipedia.org/wiki/United_States)

สหพันธรัฐดังกล่าวนอกจากการแบ่งแยกอำนาจหน้าที่ระหว่างรัฐบาลของรัฐกับรัฐบาลกลางแล้ว ยังแบ่งอำนาจอธิปไตยหรือการปกครองภายใต้บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ซึ่งแยกออกจากกันอย่างชัดเจน และต่างมีหน้าที่แตกต่างกันและคอยตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจกันและกัน อย่างที่เรียกว่าระบบการตรวจสอบและถ่วงดุล ในขณะเดียวกันก็มีระบบการป้องกันการก้าวก่ายอำนาจซึ่งกันและกันไว้ด้วย ต่างจากระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่อังกฤษเป็นแม่แบบ หลอมรวมอำนาจอธิปไตยไว้ที่รัฐสภา (http://www.usis.com/default.aspx)

ฝ่ายบริหารประกอบด้วยประธานาธิบดีซึ่งมาจากระบบของการเลือกตั้งโดยอ้อมผ่านทางคณะผู้เลือกตั้ง พร้อมกับรองประธานาธิบดีทุกๆ 4 ปี โดยดำรงตำแหน่งได้ไม่เกิน 2 สมัย ทำหน้าที่เป็นประมุขของรัฐและหัวหน้ารัฐบาลหรือฝ่ายบริหาร และเป็นผู้แต่งตั้งรัฐมนตรีให้ดูแลรับผิดชอบงานแต่ละฝ่าย แบ่งเบาภาระหน้าที่ของประธานาธิบดีในด้านการควบคุม กำกับ ดูแล กระทรวงต่างๆ ของรัฐบาลจำนวน 14 กระทรวง โดยได้รับความเห็นชอบจากวุฒิสภา นอกจากกระทรวงต่างๆ แล้ว ยังมีหน่วยงานอื่นๆ ที่มีลักษณะเป็นองค์กรอิสระ ไม่สังกัดกระทรวงหนึ่งกระทรวงใด อาทิ หน่วยสืบราชการลับกลางแห่งสหรัฐอเมริกาหรือซีไอเอ (Central Intelligence Agencies: CIA) และองค์การบริหารการบินและอวกาศแห่งชาติหรือองค์การนาซา (National Aeronautics and Space Administration: NASA) เป็นต้น

ฝ่ายนิติบัญญัติหรือสภาคองเกรส ประกอบด้วย 2 สภา คือ วุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร มีอำนาจเสนอ พิจารณา และอนุมัติร่างกฎหมาย ซึ่งสภาหนึ่งอาจออกเสียงคัดค้านร่างกฎหมายที่ผ่านอีก

สภาหนึ่งมาได้ สภาคองเกรสเป็นสถาบันที่คานอำนาจของประธานาธิบดี ไม่ว่าจะเป็นการให้ความเห็นชอบในการทำสนธิสัญญา ไปจนถึงการฟ้องขับประธานาธิบดีหรือรัฐบาลกลางออกจากตำแหน่ง วุฒิสภาหรือสภาสูง มีสมาชิกมาจากแต่ละรัฐ รัฐละ 2 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 100 คน ดำรงตำแหน่งสมัยละ 6 ปี (โดยในทุก 2 ปี จะมีการเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 1 ใน 3 เสมอ) และมาจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยตรง วุฒิสมาชิกต้องมีอายุ 30 ปีขึ้นไป เป็นพลเมืองของประเทศมาอย่างน้อย 9 ปี และมีภูมิลำเนาอยู่ในรัฐที่ได้รับการเลือกตั้ง วุฒิสมาชิกเป็นตัวแทนของแต่ละรัฐ มีหน้าที่ดูแลรัฐของตนให้ได้รับการปฏิบัติต่อกันอย่างเสมอภาคในการออกกฎหมายทั้งปวง และการที่กำหนดสัดส่วนไว้ดังกล่าว ทำให้รัฐที่มีขนาดเล็กหรือมีจำนวนประชากรน้อยมีจำนวนผู้แทนที่เป็นวุฒิสมาชิกเท่ากับรัฐที่มีขนาดใหญ่หรือมีจำนวนประชากรมาก ประธานวุฒิสภานั้นมีรองประธานาธิบดีดำรงตำแหน่งโดยตำแหน่ง ซึ่งไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนนใดๆ ยกเว้นกรณีที่คะแนนเสียงเท่ากัน อำนาจหน้าที่ของสภาสูงนี้ คือ การให้ความเห็นชอบในการแต่งตั้งทูต ผู้พิพากษา ข้าราชการระดับสูง ตลอดจนเจ้าหน้าที่สำคัญๆ ซึ่งประธานาธิบดีเสนอขอแต่งตั้ง และการให้สัตยาบันต่อสนธิสัญญาทุกฉบับ ทั้งนี้การให้ความเห็นชอบยึดเสียงส่วนใหญ่กล่าวคือ 2 ใน 3 หากน้อยกว่านี้ก็ให้การกระทำของฝ่ายบริหารเป็นโมฆะไป

ส่วนสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาล่างมีสมาชิก 435 คนแบ่งตามสัดส่วนประชากรในรัฐ กล่าวคือ ประชากร 530,000 คนต่อสมาชิก 1 คน ดำรงตำแหน่งสมัยละ 2 ปี มาจากการเลือกตั้งของประชาชนตามแบบแบ่งเขต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 25 ปี เป็นพลเมืองของประเทศมาไม่น้อยกว่า 7 ปี และมีภูมิลำเนาอยู่ในรัฐที่ได้รับเลือกตั้ง จากสัดส่วนดังกล่าวทำให้แต่ละรัฐมีจำนวนสมาชิกแตกต่างกันไป จากมากที่สุดถึง 54 คนในรัฐแคลิฟอร์เนีย (California) ไปจนถึง 1 คนในรัฐอลาสกา (Alaska) เป็นต้น ทั้งนี้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะเป็นผู้เลือกประธานสภาเองซึ่งแน่นอนว่าประธานจะมาจากพรรคการเมืองที่มีตัวแทนในสภาเป็นจำนวนมากที่สุดเสมอ สภาล่างนี้มีอำนาจหน้าที่ในการเสนอ พิจารณาและอนุมัติร่างกฎหมายเกี่ยวกับภาษีทั้งหมด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรถูกออกแบบมาให้มีความใกล้ชิดกับประชาชน รูปแบบของสภาล่างก็มีขนาดใหญ่ มีการเลือกตั้งค่อนข้างบ่อย สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ละคนได้รับการเลือกตั้งมาด้วยระบบเขตเดียวเบอร์เดียว ผู้สมัครใดได้คะแนนเสียงมากที่สุดก็ชนะการเลือกตั้ง การออกกฎหมายดังกล่าวมาจึงสะท้อนความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

ฝ่ายตุลาการประกอบด้วยศาลสูงสุดเป็นประธาน และมีศาลรองลงไปตามความจำเป็นและตามโอกาสที่สภาคองเกรสจะบัญญัติ การเปลี่ยนแปลงระบบศาลมีเรื่อยมาจนในปัจจุบันมีศาลสูงสุด 1 ศาล ศาลอุทธรณ์ 11 ศาล ศาลประจำเขต 91 ศาลและศาลที่มีเขตอำนาจพิเศษ 3 ศาล ทั้งนี้รัฐธรรมนูญคุ้มครองความเป็นอิสระของอำนาจตุลาการ โดยผู้พิพากษาของศาลรัฐบาลกลางจะดำรงตำแหน่งได้

ตราบเท่าที่มีความประพฤติดี ไม่มีการเกษียณอายุ แต่หากผู้พิพากษากระทำความผิด ก็อาจถูกฟ้องขับออกจากตำแหน่งได้เช่นเดียวกับประธานาธิบดี

ศาลสูงสุดมีอำนาจสูงสุดในประเทศ โดยรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่าการวินิจฉัยของศาลสูงสุดถือเป็นที่สุด ไม่สามารถอุทธรณ์ไปยังศาลอื่นได้อีก สภาคองเกรสที่มีอำนาจกำหนดจำนวนผู้พิพากษาและกำหนดขอบเขตการพิจารณาคดี ก็ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงอำนาจสูงสุดของศาลสูงสุดได้เช่นเดียวกัน งานสำคัญของศาลสูงสุด คือ การตัดสินว่าการกระทำของฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายบริหารสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญหรือไม่ ส่วนอื่นเป็นการตีความกฎหมาย คดีที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญ คดีที่รัฐเป็นคู่ความ และคดีที่อุทธรณ์ขึ้นมาจากศาลล่าง อนึ่งศาลสูงสุดนี้มีฐานะเป็นศาลรัฐธรรมนูญในความหมายของประเทศต่างๆ มากกว่าจะเป็นศาลฎีกาพิจารณาคดีแพ่งคดีอาญาทั่วไปที่มีศาลอื่นพิจารณาอยู่แล้ว (Ginsberg, Lowi & Weir, 1997)

รัฐธรรมนูญและการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลังการประกาศอิสรภาพในปี พ.ศ. 2319 แต่ละรัฐต่างจัดทำรัฐธรรมนูญของตนเองเพื่อใช้เป็นรากฐานในการปกครอง พร้อมทั้งมีข้อตกลงเป็นสัญญาระหว่างรัฐอิสระกำหนดรูปแบบประเทศเป็นสมาพันธรัฐ มีสภานิติบัญญัติเป็นรัฐบาลกลางคอยประสานงาน หากแต่รัฐบาลกลางอ่อนแอขาดอำนาจและรายได้จากการเก็บภาษี ข้อบกพร่องนานานับประการนำไปสู่การประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญที่เมือง ฟิลาเดลเฟีย (Philadelphia) รัฐเพนซิลเวเนีย (Pennsylvania) ของผู้แทนจากรัฐต่างๆ 12 รัฐ ร่างรัฐธรรมนูญเพื่อให้รัฐบาลกลางมีอำนาจในการบริหารประเทศอย่างแท้จริง ร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าวมีการลงนามในปี พ.ศ. 2330 และมีผลบังคับใช้สมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2332

แนวความคิดในรัฐธรรมนูญใหม่แตกต่างจากเดิม โดยเฉพาะของประเทศในยุโรป อาทิ การที่กำหนดให้ประธานาธิบดีดำรงตำแหน่งในเวลาอันจำกัดแทนลักษณะการสืบสันตติวงศ์ของเจ้าผู้ปกครองเดิม และวิธีการเลือกตั้งประธานาธิบดี เป็นต้น อย่างไรก็ดีแนวความคิดดังกล่าวก็ได้รับอิทธิพลจากงานเขียนของนักปรัชญาการเมืองยุโรปด้วย อาทิ หลักการแบ่งแยกอำนาจของ Montesquieu และแนวความคิดเรื่องการปกครองตนเองของ John Locke นำไปสู่การเสริมสร้างแนวความคิด เรื่อง การปกครองตนเอง การจัดระบบการปกครอง และการรักษาสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

รัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครอง เป็นรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรเก่าแก่ที่สุดในโลกและมีผลบังคับใช้ยาวนานเป็นแม่แบบของรัฐธรรมนูญอื่นๆ ในต่างประเทศทั่วโลก ในช่วงเวลากว่า 200 ปีที่ผ่านมามีการแก้ไขเพิ่มเติมเพียง 27 ครั้งเท่านั้น สาเหตุ

ส่วนหนึ่งก็คือ เรียบง่ายไม่มีรายละเอียดมากมาย กำหนดไว้เป็นหลักการกว้างและเปิดช่องเอาไว้ให้แก้ไขเพิ่มเติมมีความยืดหยุ่นมาก ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญดังกล่าวถือเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ กฎหมายที่ออกโดยฝ่ายนิติบัญญัติใด หากขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญแล้วจะไม่มีผลบังคับใช้

รัฐธรรมนูญดังกล่าวนี้ทำให้สมาพันธรัฐเปลี่ยนเป็นสหพันธรัฐ เป็นรัฐรวมที่มีความแข็งแกร่ง ประกอบด้วยหลายรัฐ มีรัฐบาลกลาง รัฐสภาและศาลสูงสุดที่มีความเข้มแข็ง มีอำนาจควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่างๆ ที่ยังคงมีอำนาจอธิปไตยที่จำกัดภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งนี้รายละเอียดเกี่ยวกับกลไกการปกครองและกิจการของรัฐจะปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญของแต่ละรัฐ ส่วนกิจการระดับประเทศ หรือเรื่องที่มีความสำคัญอื่นๆ เช่น การป้องกันประเทศ การคลัง และการค้า เป็นต้น ตกอยู่กับรัฐบาลกลาง แนวความคิดดังกล่าวนี้มีที่มาจากการที่ชาวอาณานิคมที่เป็นชาวยุโรปอพยพมาหนีการควบคุม กดขี่ บีบคั้นทางการเมือง ศาสนาและระบบเศรษฐกิจ กล่าวคือระบบที่คนขาดอิสรภาพ และไม่สามารถเปลี่ยนฐานะทางสังคมของตนไม่ว่าจะมีความสามารถหรือมีมานะบากบั่นในการทำงานอย่างไรก็ตาม จึงไม่ต้องการรัฐบาลแบบรวมอำนาจหรือมีอำนาจแบบไม่จำกัดจนมาริดรอนเสรีภาพของประชาชน ในขณะเดียวกันก็ยอมรับการเพิ่มขึ้นของอำนาจการปกครองประเทศของรัฐบาลกลางด้วย เพราะที่ผ่านมาความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาลกลางนำไปสู่ปัญหาและความขัดแย้งที่แก้ไขไม่ได้ของรัฐอิสระต่างๆ

สำหรับการเลือกตั้งประธานาธิบดีภายใต้รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกานั้น เป็นการเลือกตั้งผ่านการลงคะแนนเสียงของคณะผู้เลือกตั้ง โดยที่เมื่อผู้มีสิทธิออกเสียงในแต่ละรัฐไปลงคะแนนเสียงเลือกประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดี ผู้สมัครที่ได้คะแนนเสียงสูงสุดภายในแต่ละรัฐจะได้คะแนนเสียงของผู้เลือกตั้งของรัฐนั้นไปทั้งหมด โดยจำนวนผู้ออกเสียงในแต่ละรัฐจะเท่ากับจำนวนรวมกันของวุฒิสมาชิกกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่รัฐนั้นมีดิสตริกต์ออฟโคลัมเบีย (District of Columbia) ที่ไม่มีผู้แทนที่มีสิทธิออกเสียงในสภาคองเกรสเลย จะมีคะแนนเสียงคณะผู้เลือกตั้ง 3 เสียง หลังจากนั้นคณะผู้เลือกตั้งจะร่วมประชุมเพื่อเลือกประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดีอย่างเป็นทางการ จากจำนวนผู้เลือกตั้งทั้งหมด 538 คน ผู้ที่ถือว่าได้รับชัยชนะต้องได้รับเสียงสนับสนุนอย่างน้อยที่สุด 270 เสียง และหากไม่มีผู้สมัครคนใดได้รับคะแนนเสียงข้างมาก หน้าที่เลือกประธานาธิบดีจะตกอยู่กับสภาผู้แทนราษฎร ส่วนรองประธานาธิบดีนั้น วุฒิสภาทำหน้าที่ในการตัดสินใจ การเลือกตั้งประธานาธิบดีของชาวอเมริกันทางทฤษฎีแล้วจึงไม่ใช่การเลือกตั้งโดยตรง ระบบเลือกตั้งอเมริกันที่มีคณะผู้เลือกตั้งนี้เป็นมรดกตกทอดทางรัฐธรรมนูญนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา

โดยสรุปแล้วรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาที่เกิดจากแรงบันดาลใจในการแสวงหาเอกราชและความมุ่งมั่นในการสร้างประเทศให้มีสิทธิเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ตามสิทธิในชีวิต เสรีภาพและการแสวงหาความสุขที่มีอยู่เท่าเทียมกันนี้ มีจุดเด่นและหลักการที่สำคัญคือ เป็นรัฐธรรมนูญที่วางกรอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่เป็นรูปธรรม รับรองเสรีภาพของประชาชนอย่างกว้างขวาง กำหนดมาตรการการแบ่งแยกอำนาจการปกครองอย่างชัดเจน เคร่งครัดในการใช้มาตรการจำกัดและควบคุมอำนาจรัฐ กำหนดให้มีการควบคุมกฎหมายและตีความรัฐธรรมนูญแบบกระจายอำนาจ กำหนดสถานะทางกฎหมายของรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด วางเงื่อนไขให้แก้ไขได้ยาก กำหนดรูปแบบรัฐบาลแบบสาธารณรัฐซึ่งมีประธานาธิบดีที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน และเน้นออกแบบวิธีปฏิบัติทางการเมืองการปกครองสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของประเทศตลอดจนอุดมการณ์ทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นหลักความเสมอภาค หลักการว่าด้วยมนุษย์มีสิทธิเสรีภาพบางประการ หลักการว่าด้วยสิทธิในชีวิตและสิทธิในการแสวงหาความสุขที่รัฐละเมิดไม่ได้ หลักการมีรัฐบาลโดยความยินยอมของประชาชน อีกทั้งหลักการรัฐบาลที่จำกัดอำนาจ การถ่วงดุลอำนาจ การแยกอำนาจ และรัฐบาลต้องค้ำประกันสิทธิเสรีภาพประชาชน (Ginsberg, Lowi & Weir, 1997)

กระบวนการมีส่วนร่วมโดยตรงทางการเมืองของประชาชน มีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2441 โดยรัฐเซาท์ดาโกต้า (South Dakota) เริ่มนำเอากระบวนการลงประชามติและกระบวนการเข้าชื่อเสนอกฎหมายโดยประชาชนมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของรัฐเป็นครั้งแรก ปัจจุบันกระบวนการดังกล่าวมีปรากฏในรัฐธรรมนูญระดับรัฐทั้งสิ้น 23 รัฐ บางรัฐยินยอมให้ประชาชนเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญ บางรัฐจำกัดสิทธิแค่กฎหมายธรรมดาเท่านั้น สำหรับประชาชนที่จะมีสิทธิเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมายต้องเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ลงทะเบียนไว้แล้ว โดยการลงทะเบียนกำหนดให้บุคคลต้องแสดงหรือพิสูจน์ถึงคุณสมบัติของตนในการที่จะใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งแต่ละรัฐกำหนดวิธีการไว้แตกต่างกัน

สำหรับจำนวนผู้เข้าชื่อเสนอร่างกฎหมายก็แตกต่างกันไปตามแต่ละรัฐเช่นกัน โดยกำหนดกันไว้เป็นจำนวนอัตราส่วนร้อยละ เช่น รัฐนอร์ทดาโกต้า (North Dakota) กำหนดให้มีผู้สนับสนุนริเริ่มเป็นจำนวนร้อยละ 2 สำหรับกฎหมายธรรมดา เป็นต้น ส่วนรัฐอื่นบ้างก็กำหนดว่าต้องเป็นร้อยละของคะแนนเสียงทั้งหมดของผู้มาออกเสียงลงคะแนนในการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา และโดยทั่วไปแล้วการเสนอขอปรับปรุงแก้ไขกฎหมายรัฐธรรมนูญมักกำหนดจำนวนผู้เข้าชื่อไว้มากกว่าการเสนอร่างกฎหมายธรรมดา แต่ทั้งนี้การเสนอกฎหมายใหม่หรือการยกเลิกหรือแก้ไขกฎหมายเดิมจะต้องไม่ขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญของรัฐนั้นๆ

รูปแบบการเข้าชื่อเสนอกฎหมายนั้นทำได้ 2 ลักษณะได้แก่ การเสนอกฎหมายโดยประชาชนโดยตรงฝ่ายนิติบัญญัติไม่มีส่วนร่วม ข้อเสนอของประชาชนจะถูกเผยแพร่ไปยังประชาชนผู้ออกเสียงเลือกตั้งทั่วไปเพื่อขอการสนับสนุน หากข้อเสนอดังกล่าวได้รับเสียงสนับสนุนครบตามจำนวนที่รัฐธรรมนูญของแต่ละรัฐกำหนดไว้ ก็จะเข้าสู่การออกเสียงเพื่อให้ประชาชนพิจารณาและลงมติ เพื่อประกาศใช้เป็นกฎหมายโดยไม่ผ่านกระบวนการของฝ่ายนิติบัญญัติ อีกลักษณะหนึ่งฝ่ายนิติบัญญัติเข้ามามีส่วนร่วม โดยข้อเสนอของประชาชนจะถูกเสนอให้ฝ่ายนิติบัญญัติพิจารณาก่อน หากเห็นด้วยจนมีการผ่านกฎหมายหรือแก้ไขกฎหมายที่มีเนื้อหาตรงกันซึ่งจะทำให้ข้อเสนอของประชาชนถูกถอนไป โดยศาลจะเป็นคนพิจารณา แต่ถ้าไม่เหมือนข้อเสนอนั้นก็จะถูกเสนอให้ประชาชนได้ลงประชามติในการเลือกตั้งครั้งต่อไป เพื่อลงประชามติขั้นสุดท้ายว่าจะยอมรับหรือปฏิเสธข้อเสนอนั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะได้ชื่อว่าเป็นประเทศผู้นำในการใช้กลไกของประชาธิปไตยโดยตรง แต่กระบวนการดังกล่าวยังไม่เคยมีประวัติในการใช้ในระดับชาติเลย แม้ว่าจะมีการเสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อเปิดโอกาสให้มีการใช้กระบวนการประชามติและกระบวนการเข้าชื่อเสนอกฎหมายในระดับชาติในอดีต แต่ข้อเสนอดังกล่าวก็ไม่ได้รับการยอมรับ ทำให้ปัจจุบันกลไกของประชาชนโดยตรงในสหรัฐอเมริกาจึงจำกัดอยู่แค่ระดับรัฐเท่านั้น (วนิดา แสงสารพันธ์, 2548)

4.1.2 การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

1) นโยบายการศึกษา

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าสหรัฐอเมริกามีเสถียรภาพทางการเมืองดีกว่าในหลายๆ ประเทศโดยเปรียบเทียบ ทั้งนี้สหรัฐอเมริกาจะมีพรรคการเมืองใหญ่สองพรรคผลัดกันขึ้นปกครองประเทศได้แก่ พรรคเดโมแครต (Democratic Party) และพรรครีพับลิกัน (Republican Party) แต่ละพรรคจะมีนโยบายในเรื่องต่างๆ รวมถึงนโยบายการศึกษาซึ่งบางครั้งแตกต่างกันหรือตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง เมื่อพรรคใดเป็นรัฐบาลก็จะปฏิบัติตามนโยบายที่ได้ประกาศไว้ในขณะรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง นโยบายใหม่ๆ มักมีขั้นตอนสำคัญโดยเริ่มต้นจากการวางแนวความคิด ยื่นข้อเสนอต่อสภา กำหนดวาระการประชุมพิจารณา ผ่านเป็นกฎหมาย จัดสรรเงินทุนงบประมาณ และกำหนดมาตรการด้านภาษีจูงใจ และในที่สุดก็จะมีการปฏิบัติตามนโยบายและมีการติดตามประเมินผลการดำเนินการ

ที่ผ่านมานโยบายการศึกษาของสองพรรคที่น่าสนใจ อาทิ นโยบายการศึกษาของนายอัล กอร์ (Al Gore) ซึ่งสังกัดพรรคเดโมแครตในส่วนของการปฏิรูปการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ข้อหนึ่งได้แก่ การจัดให้มีการสอนวิชาพลเมืองศึกษาในทุกโรงเรียน และการสนับสนุนให้มีเงินออมเพื่อการเรียนรู้

ตลอดชีวิต ส่วนนโยบายของพรรครีพับลิกันซึ่งเน้นนโยบายเสรีในการศึกษา การคืนอำนาจให้ท้องถิ่น ชุมชน และผู้ปกครองนั้น มีนโยบายด้านประชาธิปไตยศึกษากำหนดแยกไว้ชัดเจนกล่าวคือ จัดให้ทุกโรงเรียนของรัฐมีการสอนและมีกิจกรรมเรื่องประชาธิปไตยปีละ1 วันเต็ม เป็นต้น

2) ระบบการศึกษา

จากการที่สหรัฐอเมริกาประกอบไปด้วยรัฐทั้งหมด 50 รัฐ ซึ่งมีประวัติความเป็นมาในส่วนการบริหารจัดการเป็นเอกเทศดังที่กล่าวมาข้างต้น การบริหารกิจการภายในรัฐรวมถึงการบริหารจัดการด้านการศึกษาด้วย ทำให้แต่ละรัฐมีการจัดการศึกษาในแบบของตนเอง จนอาจกล่าวได้ว่าสหรัฐอเมริกาไม่มีระบบการศึกษาร่วมในระดับชาติ เหมือนหลายประเทศทั่วโลก ถึงแม้ว่ารัฐบาลกลางจะมีกระทรวงศึกษาธิการที่เรียกว่า "Department of Education" ที่มีหน้าที่รวบรวมข้อมูล ให้คำแนะนำ และให้การสนับสนุนทางการเงินด้านการศึกษาของรัฐในบางเรื่องก็ตาม ซึ่งในปัจจุบันมีโครงการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาทั่วประเทศมากกว่า 200 โครงการ เพื่อปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น รัฐก็มีหน่วยงานลักษณะเดียวกันเรียกชื่อเหมือนกันว่า "Department of Education" ด้วย เพียงแต่ไม่เรียกผู้บริหารสูงสุดว่า "Secretary" แต่เรียกว่า "Commissioner" แทน (Spring, 1991)

ด้วยหลักการประชาธิปไตยและหลักการกระจายอำนาจที่มีที่มาจากแนวความคิดความเชื่อในโอกาสและเสรีภาพ ส่งผลให้การปฏิบัติอยู่ที่ระดับท้องถิ่นและสถานศึกษา ซึ่งใกล้ชิดกับประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษามากที่สุด ไม่ว่าจะในบทบาทของผู้เสียภาษีที่นำไปจัดสรรเป็นงบประมาณการศึกษา และเป็นทั้งผู้เรียนและผู้มีบุตรหลานเข้ารับการศึกษาอยู่ในบริเวณดังกล่าว ส่วนรัฐมีหน้าที่รับผิดชอบ ออกกฎหมายและกำหนดจุดมุ่งหมาย และในบางครั้งก็ให้ความสนใจและติดตามดูแลเรื่องคุณภาพการเรียนการสอนตลอดจนมาตรฐานการศึกษาด้วย เพื่อไม่ให้ความแตกต่างหลากหลายในวิธีการและเนื้อหาของแต่ละสถานศึกษา นำไปสู่ความย่อหย่อนหรือความด้อยด้านคุณภาพ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศในเวทีโลก

Department of Education ของแต่ละรัฐนั้นบริหารจัดการโดยสภาการศึกษาที่เรียกว่า State Board of Education ในแต่ละรัฐแบ่งเป็นเขตการศึกษา แต่ละเขตมีคณะกรรมการการศึกษาหรือ Board of Education หรือ School Board ทำหน้าที่บริหารร่วมกับเจ้าหน้าที่คือ ศึกษาธิการเขตหรือ Superintendent โดยทั่วไป Department of Education จะมอบอำนาจการจัดการศึกษาโดยเฉพาะขั้นพื้นฐานให้แก่เขตในการบริหารจัดการ โดยฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารโรงเรียน ด้านอาคารสถานที่ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านนักเรียน และจัดสรรงบประมาณตลอดจนให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการแก่เขต ส่วนงานด้านอุดมศึกษาและด้านนโยบายอยู่ในความดูแลของ Department of Education

ในส่วนของสถานศึกษานั้น มักมีการดึงชุมชนเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ชุมชนดังกล่าวนี้หมายถึงทั้งผู้บริหาร ครู บุคลากร ผู้เรียน พ่อแม่ผู้ปกครอง รวมถึงกลุ่มธุรกิจและสมาชิกของชุมชน ซึ่งบางคนจะมีบทบาทในสภาที่ปรึกษาโรงเรียนด้วย ซึ่งประกอบด้วยครูใหญ่ ครู บุคลากร นักเรียน พ่อแม่อย่างน้อย 4 คน และนักธุรกิจหรือสมาชิกชุมชนอย่างน้อย 2 คน สมาชิกสภาการศึกษานี้มาจากการเลือกตั้งตามกฎหมาย และเป็นตัวแทนของชุมชน เสนอเรื่องต่อคณะกรรมการการบริหารการศึกษาของเขตการศึกษา บางครั้งบางโรงเรียนมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารโรงเรียนทำหน้าที่ตัดสินสั่งการที่เรียกว่า การบริหารจัดการในพื้นที่อย่างที่เรียกว่า Site-based Decision Making ด้วย

อย่างไรก็ดีภาพรวมของระบบการศึกษาก็คือ สหรัฐอเมริกาจัดแบ่งชั้นเรียนเป็น 12 ระดับ 3 ช่วงชั้น ได้แก่ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งในบางรัฐที่จัดเป็นลักษณะ 4-4-4 ผู้เรียนที่อยู่ในช่วงวัยระหว่าง 10-13 ปี จะเข้าเรียนในโรงเรียนแบบที่เรียกว่า Middle Schools ก่อนจะศึกษาต่อในระดับ High Schools อีก 4 ปี เด็กชาวอเมริกันจะไปโรงเรียนเมื่ออายุประมาณ 3 ปี โดยเข้าเรียนในระดับอนุบาล และเมื่ออายุครบ 6 ปีก็จะเข้าเรียนระดับประถมศึกษา หากเรียนต่อเนื่องไปจนสำเร็จการศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในเกรด 12 ก็จะมีอายุราว 18 ปี ซึ่งสามารถเข้าสู่การศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้ ไม่ว่าจะเป็นวิทยาลัยชุมชนแบบ 2 ปีในหลักสูตรพื้นฐานเพื่อไปต่อยอดให้ได้ปริญญาตรีหรือหลักสูตรอนุปริญญาสายวิชาชีพ วิทยาลัยแบบหลักสูตร 4 ปี มหาวิทยาลัยหรือสถาบันเทคโนโลยีที่มุ่งเน้นการสอนในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อนึ่งการเรียนในช่วงการศึกษาภาคบังคับที่จะได้กล่าวถึงต่อไปนั้นไม่เสียค่าใช้จ่าย หากแต่ในระดับอุดมศึกษาผู้เรียนต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเอง ซึ่งสถานศึกษาแต่ละแห่งมีอัตราค่าธรรมเนียมและค่าเล่าเรียนแตกต่างกันไป ความแตกต่างนี้เกี่ยวข้องกับภูมิลำเนาของผู้เรียนด้วย

จากการที่การจัดการศึกษาแต่ละรัฐมีความแตกต่างกัน การศึกษาภาคบังคับอาจจะเริ่มเมื่อผู้เรียนอายุ 5 ปี 6 ปี หรือ 7 ปี ต่างกันตามกฎหมายของแต่ละที่ และบังคับให้เรียนจนอายุครบ 16 ปี ทั้งนี้รัฐจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายให้ดังกล่าวมาจนสำเร็จการศึกษาในปีที่ เฉพาะผู้ที่เข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐเท่านั้น สำหรับผู้เรียนที่อาจตั้งครรภ์ขณะเรียนก็มีสิทธิเรียนต่อได้ โดยสถานศึกษาจะจัดแผนการเรียนที่เหมาะสมให้ ส่วนเด็กที่มีสภาพบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ เมื่ออายุครบ 3 ขวบก็มีสิทธิเข้ารับการศึกษาพิเศษ นอกจากนี้ในปัจจุบันยังเอื้อให้ผู้เรียนและผู้ปกครองเรียนหรือจัดการศึกษาที่บ้านได้ อย่างที่เรียกว่า "Home School" โดยรัฐออกใบประกาศนียบัตรรับรองให้

ทั้งนี้สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ทำให้ผู้นำท้องถิ่นได้มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองอย่างเต็มที่ และชุมชนก็มี

โอกาสได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา กลไกหนึ่งที่เห็นได้ชัดคือการให้ท้องถิ่นแสวงหางบประมาณการศึกษาด้วยการเก็บภาษีทรัพย์สิน ท้องถิ่นและรัฐใดมีฐานะทางการเงินดีก็จะพึ่งรัฐบาลกลางในอัตราส่วนที่น้อย เป็นผลให้การแทรกแซงหรือเข้ามามีบทบาทอำนาจของรัฐน้อยลงไปด้วยตามประสงค์ (Spring, 1991)

3) การศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

ดังที่กล่าวมาข้างต้นการจัดการศึกษาในสหรัฐอเมริกาเป็นแบบกระจายอำนาจ โดยที่รัฐบาลกลางมีส่วนร่วมแต่น้อยในการกำหนดนโยบาย เนื้อหาของหลักสูตร ตลอดจนการบริหารจัดการภายในสถานศึกษา อำนาจและบทบาทส่วนใหญ่เป็นของแต่ละรัฐ (States) และท้องถิ่นต่างๆ (Local Communities) ที่อยู่ในรัฐ ซึ่งสัดส่วนระหว่างสองหน่วยการปกครองหลังในเรื่องดังกล่าวก็ยังมีความหลากหลายปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป (Spring, 1996) ลักษณะเช่นที่ว่านี้ทำให้เป็นเรื่องยากที่จะระบุว่าการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างหนึ่งอย่างใด ในลักษณะเดียวกันกับที่อาจจะระบุได้ชัดเจนถึงการจัดการศึกษาในประเทศที่มีรูปแบบแบบรวมอำนาจทางการศึกษา

อนึ่งรูปแบบประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่อดีตมีลักษณะอย่างที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)” ซึ่งประชาชนมีส่วนเป็นเจ้าของประเทศและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจประเด็นสำคัญๆ ของประเทศอยู่แล้ว ดังปรากฏเป็นหลักฐานอย่างเช่น “New England Town Meeting” ที่ประชาชนเข้าร่วมในการประชุมและร่วมกันตัดสินใจด้วยการออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านประเด็นสำคัญๆ รวมเรื่องนโยบายการศึกษาด้วย สถานศึกษาของรัฐจึงอยู่ในความดูแลของชุมชนในท้องถิ่นหนึ่งๆ แม้ว่ารูปแบบประชาธิปไตยดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงเมื่อเวลาผ่านไปโดยเฉพาะในส่วนของระดับการมีส่วนร่วมที่ลดน้อยลงเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นก็ตาม (Louis, 2004)

ประเด็นดังกล่าวนี้ทำให้ภาพลักษณ์ของสหรัฐอเมริกาในสายตาประชาคมโลก เป็นตัวอย่างที่ดีในประเด็นของระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองการปกครอง ซึ่งรวมถึงการออกเสียงลงคะแนนในการเลือกตั้งใดๆ ตลอดจนการอาสาสมัครเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม และนำไปสู่ความเข้าใจที่ว่าการส่งเสริมหรือการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นหรือไม่ใช่เรื่องสำคัญในสหรัฐอเมริกา ยิ่งไปกว่านั้นการกระทำใดๆ เพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยโดยเฉพาะการสอนเรื่องประชาธิปไตยในสถานศึกษา ไม่ใช่เป็นความรับผิดชอบของรัฐหากแต่เป็นเรื่องของท้องถิ่นที่จะดำเนินการ (Wisse, 2006) ในส่วนนี้ Michelli (2005) ยังระบุถึงทัศนะของคนอเมริกันบางกลุ่มต่อความพยายามที่จะ “สอน” หรือ “ปลูกฝัง” ประชาธิปไตยในสถานศึกษาว่าเป็นการกระทำที่ไม่เป็นประชาธิปไตยอีกด้วย กล่าวคือเป็นการบังคับหรือล่วงละเมิด

ในสิทธิส่วนบุคคล หากแต่ในความเป็นจริงแล้วจิตวิญญาณของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและการเมืองในสหรัฐอเมริกาลดน้อยถอยลงไปมาก ในส่วนนี้ทั้ง Michelli (2005) กล่าวไว้ในหนังสือชื่อ Teacher Education for Democracy and Social Justice ว่า การศึกษาเพื่อความเป็นประชาธิปไตยในประเทศกำลังมีปัญหา เยาวชนไม่ได้เรียนรู้อย่างเหมาะสมที่จะเตรียมตัวเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในทางใดทางหนึ่ง และการเมืองเองก็ไม่ได้ให้ความสนใจต่อการเรียนรู้ของเยาวชนในเรื่องดังกล่าว และนักการศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะทางครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์จะต้องหาทางแก้ปัญหาดังกล่าว

จุดเปลี่ยนที่สำคัญหนึ่งในด้านเนื้อหาของหลักสูตรในสถานศึกษาของรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับการเตรียมพลเมืองรุ่นใหม่ของประเทศให้ตระหนักในสิทธิและบทบาทของตนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 60 หลังจากที่สหภาพโซเวียตในเวลานั้นประสบความสำเร็จส่งยานอวกาศชื่อ Sputnik ขึ้นสู่ห้วงอวกาศได้ในปี พ.ศ. 2500 ความตื่นตัวในอันที่จะแข่งขันและความตระหนักในความย่อหย่อนในคุณภาพระบบการศึกษาของประเทศ นำไปสู่ความพยายามที่จะยกระดับความรู้ของผู้ที่อยู่ในวิชาชีพครู และเนื้อหาด้านพลเมืองศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับความสำคัญด้วย

อีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2526 National Commission on Excellence in Education ได้ออกหนังสือชื่อ A Nation at Risk ที่เรียกร้องให้มีการทบทวนเนื้อหาในหลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียนของรัฐให้มีความเข้มข้นและเน้นวิชาหลักมากขึ้นเพื่อคุณภาพและความสามารถในการแข่งขันของผู้สำเร็จการศึกษา และหนึ่งในวิชาที่ได้รับการกล่าวถึง คือ วิชาด้านการเตรียมสมาชิกใหม่ในสังคมประชาธิปไตย (National Commission on Excellence in Education, 1983) และต่อมาในปี พ.ศ. 2532 ที่การประชุม “Education Summit” ที่เมืองชาร์ล็อตส์วิลล์ (Charlottesville) รัฐเวอร์จิเนีย (Virginia) ระหว่างประธานาธิบดีบิล คลินตัน (Bill Clinton) กับผู้ว่าการรัฐต่างๆ ก็ได้ร่วมกันกำหนดมาตรฐานหลักสูตรที่ส่วนหนึ่งเน้น “Democratic Citizenship” เข้าไปด้วย ซึ่งในปัจจุบันคำว่า “Democratic Citizens” ก็มีระบุไว้ในเป้าหมายของแต่ละพื้นที่การศึกษา นอกเหนือจากความเข้าใจและความคาดหวังที่ว่าทุกรายวิชามีส่วนที่จะเตรียม “Democratic Citizens” ด้วยกันทั้งสิ้น

Democratic Education

ในสหรัฐอเมริกายังมีลักษณะการจัดการศึกษาในระบบอีกรูปแบบหนึ่งที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่เรียกว่า Democratic Education ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในฐานะทฤษฎีการเรียนรู้และการบริหารจัดการโรงเรียนโดยที่ทั้งผู้เรียนและบุคลากรของโรงเรียนรวมทั้งผู้สอนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิต การทำงานและการเรียนรู้ร่วมกัน

ทฤษฎีดังกล่าว John Dewey (1916) มีส่วนสำคัญในการพัฒนาจากแนวคิดของ Leo Tolstoy และโรงเรียน Democratic School ที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่รู้กัน ได้แก่ โรงเรียน Summer Hill ที่ A.S. Neill เป็นผู้ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2464 ในประเทศอังกฤษ ส่วนในสหรัฐอเมริกาโรงเรียนลักษณะเดียวกันชื่อ Albany Free School ในนิวยอร์ค ตั้งขึ้นโดย Mary Leue ในปี พ.ศ. 2512

ในการบริหารจัดการโรงเรียนแบบ Democratic School นั้นเป็นลักษณะของการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างที่เกิดขึ้นในอดีตที่เรียกว่า “New England Town Meeting” การตัดสินใจทุกอย่างเกิดขึ้นในที่ประชุมที่ทั้งผู้เรียนและบุคลากรต่างมีหนึ่งเสียงในการลงคะแนนเท่ากันหมด การดำเนินการต่างๆ ของสถานศึกษา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกและมีทางเลือกได้ในทุกแง่มุมของชีวิต ทั้งผู้สอนและผู้เรียนต่างร่วมกันกำหนดหลักสูตร จึงอาจกล่าวได้ว่า Democratic Education จัดให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่

วิชาพลเมืองศึกษาในสหรัฐอเมริกา

Cogan และ Pederson (2002) กล่าวว่าพลเมืองศึกษาแบบที่ปรากฏในปัจจุบันเริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2459 โดยมีระบุไว้ในรายงานของ National Education Association's Commission on the Reorganization of Secondary Education ทั้งนี้แต่เดิมวิชาหน้าที่พลเมืองบรรจุอยู่ในวิชาประวัติศาสตร์ แต่ข้อเสนอในรายงานดังกล่าวต้องการให้มีรายวิชา “หน้าที่พลเมืองต่อชุมชน” บรรจุในหลักสูตรของผู้เรียนในระดับเกรด 9 ซึ่งจะจบการศึกษาออกไปทำงาน และให้มีรายวิชา “ปัญหาประชาธิปไตย” สำหรับผู้เรียนในระดับเกรด 12 โดยวิชาหลังนี้ต่อยอดจากวิชาสำหรับผู้เรียนระดับเกรด 9 แต่เน้นการประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้รับในชั้นเรียน เพื่อดำรงชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตย ทั้งนี้รายวิชาที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้ (Jenness, 1990)

เกรด 7 ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ยุโรป
เกรด 8 ประวัติศาสตร์อเมริกัน
เกรด 9 หน้าที่พลเมือง
เกรด 10 ประวัติศาสตร์ยุโรป
เกรด 11 ประวัติศาสตร์อเมริกัน
เกรด 12 ปัญหาประชาธิปไตย

รายวิชาที่เพิ่มขึ้นมานี้โดยทั่วไปยังคงปรากฏอยู่ในโครงสร้างหลักสูตรในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง อาทิ มีความพยายามที่จะจัดวิชาหน้าที่พลเมืองไว้ตั้งแต่เกรด 7 และการเปลี่ยนวิชาประวัติศาสตร์ยุโรปเป็นประวัติศาสตร์โลกที่เน้นยุโรป เป็นต้น

อนึ่งในสหรัฐอเมริกานั้น นักการศึกษาใช้คำว่า “Civic” กับ “Citizenship Education” สลับสับเปลี่ยนกัน ซึ่งโดยนัยก็เป็นการเตรียมพลเมืองเตรียมชีวิตในสังคมประชาธิปไตย หากแต่ Cogan และ Pederson (2002) จำแนกไว้ว่า “Civic Education” เป็นเรื่องของรายวิชาที่จัดอย่างเป็นทางการในสถานศึกษา ซึ่งนั่นก็หมายความว่าวิชาที่เพิ่มเติมเข้ามา 2 วิชาดังกล่าวจัดอยู่ใน “Civic Education” ซึ่งเน้นโครงสร้าง กระบวนการ (การออกกฎหมาย การลงคะแนนเสียง ระบบการตรวจสอบ เป็นต้น) และสถาบันของรัฐ (รัฐสภา ศาลสูงสุด ประธานาธิบดี เป็นต้น) รวมไปถึงสัญลักษณ์อย่างธงชาติ เพลงชาติ เอกสารอย่างรัฐธรรมนูญ คำประกาศอิสรภาพ ตลอดจนบทบาทและความรับผิดชอบของพลเมือง ในการเลือกตั้ง และการปฏิบัติตามกฎหมาย เป็นต้น

ในขณะที่ “Citizenship Education” เป็นคำที่มีความหมายครอบคลุมกว่าทั้งในส่วนของรายวิชาที่เรียนอย่างเป็นทางการในสถานศึกษาและจากการศึกษานอกระบบโรงเรียนตลอดจนการศึกษาตามอัธยาศัย ในครอบครัว ชุมชน องค์กรทางศาสนา และสื่อต่างๆ เป็นต้นที่ร่วมกันเตรียมพลเมืองรุ่นใหม่ให้มีความสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดทางการศึกษาแบบ “Associationists” ของ John Dewey (1916)

ในการจัดการเรียนการสอนวิชาในสาขาสังคมศาสตร์นั้นโดยทั่วไปจัดได้ใน 2 ลักษณะกล่าวคือ แนวแรกเป็นการเรียนรู้ในเนื้อหาของรายวิชาตามประเพณีเดิม โดยมีความเชื่อว่าเมื่อบุคคลได้รับความรู้ ทักษะ ตลอดจนวิธีการแสวงหาความรู้ในแต่ละแขนงของสังคมศาสตร์แล้วก็จะกลายเป็นพลเมืองดี ซึ่งแน่นอนว่าแนวความคิดนี้ย่อมมีผู้ไม่เห็นด้วยอยู่บ้าง อีกแนวเป็นการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์และการตั้งคำถามโดยอาศัยประเด็นปัญหาสังคมต่างๆ หยิบยกขึ้นมาเป็นตัวตั้ง เพื่อให้ผู้เรียนฝึกตัดสินใจ ฝึกวิเคราะห์นำคุณค่าค่านิยมต่างๆ ของสังคมมาร่วมพิจารณา อันเป็นสิ่งที่จำเป็นและจะต้องทำอยู่แล้วในชีวิตจริง ในทางปฏิบัติจำเป็นอย่างยิ่งที่จะหาจุดสมดุลระหว่างสองแนวทาง ไม่ว่าจะเป็นการจัดเนื้อหา การถ่ายทอดความรู้ที่ผู้เรียนควรจะได้รับ ควรจะมีกับการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ สองแนวทางนี้คงจะต้องผสมผสานกันเพื่อสร้าง “Democratic Citizens”

อนึ่ง ในการกำหนดและพัฒนามาตรฐานระดับประเทศในส่วนของวิชาหน้าที่พลเมืองระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือ K-12 มีจุดเน้นโดยเฉพาะในระดับ Middle Schools และ High Schools ดังนี้ (Center for Civic Education, 1994; National Council for the Social Studies, 1994)

1) ความหมายของชีวิตในฐานะพลเมือง ความจำเป็นของการเมืองและรัฐบาล ลักษณะสำคัญของรัฐบาลแบบจำกัดและไม่จำกัดในบทบาท ลักษณะของรัฐธรรมนูญ ทางเลือกอื่นของการจัดรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ

2. พื้นฐานของระบบการเมืองอเมริกัน ลักษณะเด่นของสังคมอเมริกัน วัฒนธรรมการเมืองอเมริกัน คุณค่า และหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยแบบอเมริกัน

3) รัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญรับเอาหลักการ วัตถุประสงค์ และคุณค่าของประชาธิปไตยแบบอเมริกันอย่างไร กล่าวคือการแบ่งอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยเฉพาะในส่วนของรัฐและท้องถิ่น ตลอดจนการเอื้อให้ประชาชนมีทางเลือกและโอกาสการมีส่วนร่วม

4) ความสัมพันธ์ของสหรัฐอเมริกากับประเทศอื่นๆ และโลกโดยรวม โดยเฉพาะอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาต่อประเทศอื่น และอิทธิพลของประเทศอื่นต่อประเทศของตน

5) บทบาทของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยแบบอเมริกัน ความหมายของการเป็นพลเมือง สิทธิ หน้าที่ความรับผิดชอบ ตลอดจนวิธีการมีส่วนร่วม

จากรายละเอียดข้างต้น จะเห็นได้ว่าเนื้อหามาตรฐานดังกล่าวที่กำหนดขึ้น สร้างความจำเป็นของการผสมผสานแนวทางทั้งสองดังที่กล่าวมาอย่างเลี่ยงไม่ได้ และผู้สอนก็จำเป็นต้องได้รับการฝึกให้สามารถจัดการเรียนการสอนที่ทั้งให้ความรู้และปลูกฝังทักษะที่สำคัญไปพร้อมๆ กัน นอกจากนี้การผสมผสานยังต้องเกิดจากการเรียนรู้ในห้องเรียนอย่างเป็นทางการควบคู่ไปกับการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการจากชุมชนที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ ในรายงานสำคัญ 2 ฉบับ ได้แก่ People for the American Ways (1989) และ Times Mirror Center (1990) ปรากฏพบว่าผู้เรียนจำนวนไม่น้อยไม่สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนในชั้นเรียนกับประเด็นต่างๆ ที่พบเจอในชีวิตจริงได้ อันเป็นผลมาจากการจัดการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองที่ไม่ได้คุณภาพหรือไม่เหมาะสม ในศตวรรษที่ 21 ความจำเป็นดังกล่าวยิ่งทวีความสำคัญขึ้น เพราะหน้าที่ในฐานะที่เป็นพลเมืองจะซับซ้อนหลายระดับทั้งระดับท้องถิ่น ภูมิภาค ประเทศและโลก เป็นหน้าที่ที่ผู้สอนจะต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตน พัฒนาอัตลักษณ์ของตนในบริบทโลก และมีทักษะการคิดวิเคราะห์ ในส่วนของปัญหาหรือประเด็นที่มนุษยชาติเผชิญบนโลกที่อยู่ร่วมกัน

ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่าระบบการศึกษาของสหรัฐอเมริกาเป็นแบบกระจายอำนาจ ความหลากหลายของการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่เยาวชนย่อมหลากหลายไปตามรัฐและท้องถิ่น หากแต่ในปี พ.ศ. 2545 Cogan และ Pederson ได้ศึกษาวิจัยโดยใช้กรณีศึกษาให้เกิดความเข้าใจในสิ่งที่โรงเรียนของรัฐปฏิบัติในอันที่จะเตรียมพลเมืองรุ่นใหม่ของประเทศ กรณีศึกษาดังกล่าวกระทำในโรงเรียน 3 แห่งในเขตพื้นที่และรัฐเดียวกัน โดยที่รัฐเป็นผู้กำหนดหลักสูตร การประเมินผล และมาตรฐานการศึกษา ส่วนท้องถิ่นจะเป็นผู้กำหนดวิธีการเรียนการสอนให้บรรลุตามมาตรฐานที่รัฐตั้งไว้ ผู้วิจัยใช้วิธีสัมภาษณ์ตั้งคำถามปลายเปิดกับผู้บริหารโรงเรียนและ

ครูผู้สอนรายวิชาหน้าที่พลเมือง และสัมภาษณ์ผู้เรียนในลักษณะสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้ได้ข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะวิธีการเรียนการสอน เนื้อหา และมุมมองของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในเขตพื้นที่การศึกษาที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียนกรณีศึกษาทั้ง 3 แห่งได้ระบุไว้ชัดเจนถึงเป้าหมายการศึกษาเพื่อสร้าง “Confident Citizens” โดยครูและเจ้าหน้าที่ทุกคนมีส่วนรับผิดชอบในวิชาหน้าที่พลเมือง แม้ว่าผู้รับผิดชอบหลักจะเป็นครูที่สอนสังคมศึกษาก็ตาม นอกจากนี้ยังกำหนดให้ผู้เรียนเกรด 9 ทุกคนเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองเป็นเวลา 3 ภาคการศึกษา (ภาคละ 12 สัปดาห์) และเขตพื้นที่การศึกษาดังกล่าวยังกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบอื่นๆ ของโรงเรียนและนักเรียนที่เกี่ยวข้องไว้ด้วย

ในส่วนของเนื้อหาหลักสูตรนั้น จำแนกออกเป็น 2 ส่วนกล่าวคือ (1) ส่วนที่ชัดเจน (explicit) และ (2) ส่วนที่แฝง (implicit) โดยส่วนแรกแบ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครอง เศรษฐศาสตร์และการป้องกันการกระทำผิดของเยาวชน ส่วนรายละเอียดเฉพาะเรื่องเฉพาะหัวข้อนั้นโรงเรียนและครูแต่ละแห่งแต่ละคนเป็นผู้ตัดสินใจคัดเลือก แล้วกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมีการสอนการสอบเป็นทางการ ส่วนที่สองไม่มีระบุไว้แต่ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านทางกิจกรรมนอกหลักสูตรและกิจกรรมบริการชุมชนต่างๆ ผนวกกับเป้าหมาย มุมมอง คุณค่า ค่านิยมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างผู้บริหาร ครู ชุมชน หรือแม้แต่พ่อแม่ผู้ปกครองและตัวของผู้เรียนเอง

ผลการวิจัยที่น่าสนใจนั้นพบว่า แม้ว่าแต่ละโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาจะมีจุดเน้นที่ต่างกัน และกรณีศึกษาหนึ่งพบว่าผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอาจมีทัศนะและมุมมองไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่ภาพรวมแล้วทุกโรงเรียนยึดเนื้อหาหลักสูตรตามที่กำหนดไว้ มีการสอนเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง ระบบเศรษฐกิจควบคู่ไปกับพฤติกรรมและคุณค่าต่างๆ ในสังคม โดยมีการจัดการเรียนการสอนให้โอกาสผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมในสถานการณ์จำลอง อาทิ การร่างกฎหมาย และการกำหนดงบประมาณ เป็นต้น และการฝึกวิเคราะห์ พิจารณาประเด็นต่างๆ อาทิ ระบบเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาได้รับอิทธิพลจากแนวโน้มเศรษฐกิจโลกอย่างไรร่วมกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน ทั้งนี้ ทั้งผู้บริหารและครูมีความเห็นสอดคล้องว่าการเรียนการสอนดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างยิ่ง มิฉะนั้นแล้วผู้เรียนจะไม่สามารถมีส่วนร่วมในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในชีวิตประจำวันทั้งในปัจจุบันและในอนาคตเมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ผู้เรียนเองก็มองเห็นคุณค่าของการเรียนการสอนดังกล่าวด้วยเช่นกัน

4) การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

นอกเหนือจากการศึกษาในระบบหรืออย่างเป็นทางการที่กล่าวมาข้างต้น และกลไกทางสังคมต่างๆ ที่ขัดเกลาและหล่อหลอมให้คนมีสำนึกทางการเมือง มีความกระตือรือร้นทางการเมืองตลอดจนการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว ในสหรัฐอเมริกายังมีองค์กร หน่วยงาน กลุ่ม กิจกรรม และโครงการต่างๆ หลากหลายที่มีบทบาทสนับสนุนการศึกษาในรูปแบบอื่นๆ ตลอดช่วงชีวิตของประชาชน ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง อาทิ Center for Civic Education, American Democracy Project และ The Kettering Foundation เป็นต้น

(1) Center for Civic Education (http://www.civiced.org)

Center for Civic Education (CCE) เป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรและไม่สังกัดพรรคการเมืองใด ตั้งขึ้นโดยมีจุดประสงค์ที่จะส่งเสริมความตระหนักรู้และความรับผิดชอบในหมู่ประชาชนตลอดจนการยึดมั่นในหลักการและการมีส่วนร่วมในการปกครองแบบประชาธิปไตย CCE มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองคาลาบาซาส (Calabasas) รัฐแคลิฟอร์เนีย (California) ตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 อาศัยงบประมาณจาก U.S. Department of Education และ U.S. Agency for International Development เป็นหลัก โดย CCE มีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตรและโครงการเพื่อชุมชนต่างๆ เพื่อให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยตลอดจนหลักการพื้นฐานที่เป็นที่มาของประชาธิปไตยแบบอเมริกัน มีทักษะที่จำเป็นในการเข้าร่วมอย่างมีประสิทธิผล และความเต็มใจที่จะใช้กระบวนการประชาธิปไตยในการตัดสินใจเรื่องที่มีความขัดแย้งต่างๆ เอกสารต่างๆที่ CCE ผลิตขึ้นมีการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง ไม่เพียงแต่ 50 รัฐในประเทศแต่ทั่วโลกรวมทั้งยุโรปและเอเชีย

CCE ยังส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ในด้านหน้าที่พลเมืองกับหน่วยงานและบุคคลทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งในและนอกประเทศ ส่งเสริมการวิจัย สนับสนุนนักการศึกษาทั่วโลกในกิจกรรมต่างๆ ที่เสริมสร้างสำนึกและการมีส่วนร่วม ในประเทศไทยสถาบันพระปกเกล้าได้เคยนำตัวแทนนักเรียนที่ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดผลงานวิจัยระดับปะเทศเข้าร่วมประชุมกับตัวแทนนักเรียนทั่วโลกในโครงการโรงเรียนนำร่องเพื่อสร้างสำนึกพลเมืองที่ CCE ให้การสนับสนุน โครงการดังกล่าวเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้การเป็นพลเมืองประชาธิปไตย สร้างสำนึกพลเมือง และนำไปปรับปรุงวิถีชีวิตและชุมชนของตนเอง ทั้งนี้กรอบแนวคิดของ CCE ในส่วนของความเป็นพลเมืองได้แก่ ความสุภาพ ความรับผิดชอบ การมีวินัยในตนเอง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคม การเปิดใจ ความเต็มใจที่จะประนีประนอม ความอดกลั้น ความจงรักภักดี และความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

(2) American Democracy Project (http://www.aascu.org)

American Democracy Project (ADP) เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2546 โดย American Association of State Colleges and Universities (AASCU) ร่วมกับ The New York Times มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทในการเตรียมคนรุ่นใหม่ที่เป็นผู้รู้ และผู้ที่มีบทบาทในฐานะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ADP มีสมาชิกถึง 231 สถาบัน เข้าถึงนักศึกษากว่า 1.7 ล้านคน ADP มีเป้าหมายหนึ่งที่จะกระตุ้นให้คนหนุ่มคนสาวออกไปใช้สิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง

นอกจากนี้โครงการดังกล่าวยังส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดในหมู่นักการศึกษาทั้งด้านทฤษฎีและการปฏิบัติในการมีส่วนร่วม การถกในประเด็นต่างๆ อาจนำไปสู่หนทางที่จะสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีความมุ่งมั่น จริงจังต่อการเป็นสมาชิกของสังคมอย่างมีความหมาย

ในช่วงปี พ.ศ. 2551-2552 มีกิจกรรมสำคัญอย่างการรณรงค์สร้างความตื่นตัวในการเลือกตั้งระดับประเทศ เช่น การบรรยายโดยผู้เชี่ยวชาญ การใช้ช่องทางเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัย ให้ข้อมูลและรับข้อมูลกับและจากประชาคมของสถาบันอุดมศึกษาดังกล่าว การที่ผู้สอนใช้หนังสือพิมพ์ New York Times เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอน การที่มหาวิทยาลัยและประชาคมเข้าร่วมในพิธีการและการเฉลิมฉลองการเข้ารับตำแหน่งของประธานาธิบดี ตลอดจนการจัดกิจกรรมจำลองต่างๆ ในวันรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

(3) The Kettering Foundation (http://www.kettering.org)

The Kettering Foundation เป็นมูลนิธิอิสระไม่สังกัดพรรคการเมือง ตั้งขึ้นโดย Charles F. Kettering ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 เพื่อสนับสนุนงานวิจัยภายใต้หัวข้อหลักที่ว่า "What does it take to make democracy work as it should?" บนสมมติฐาน 3 ประการกล่าวคือ

- ประชาธิปไตยต้องการประชาชนที่มีความรับผิดชอบและสามารถตัดสินใจในส่วนที่เป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม
- สังคม ชุมชนและประชาชนต้องอยู่ในสภาพที่ดีและมีความมั่นคง
- สถาบันต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของสังคมจะต้องเป็นที่ยอมรับ

ทั้งนี้ The Kettering Foundation เล็งเห็นว่าสภาพของประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกามีปัญหาและจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้สอดรับกับความต้องการใหม่ๆ ของศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้ ยังมองว่าประชาชนจำนวนมากไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในประชาธิปไตยของประเทศอย่างที่ควรจะเป็น มีลักษณะเป็นเพียงผู้ชมอยู่ด้านนอกเท่านั้น งานวิจัยต่างๆ ที่สถาบันสนับสนุนจึงมุ่งหาองค์ประกอบที่

จำเป็นต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศ และวิธีการที่จะดำเนินการอย่างไรกับองค์ประกอบนั้นๆ ในปัจจุบันมูลนิธิถือว่าสองสถาบันสำคัญที่จะมีบทบาทในการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศ ได้แก่ สื่อและสถาบันการศึกษา โดยที่หลักสูตรเตรียมผู้ที่จะทำงานด้านสื่ออย่างนักหนังสือพิมพ์จะต้องเน้นความเข้าใจและความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย เพราะคนกลุ่มนี้มีอิทธิพลที่จะทำให้ประชาชนเข้าร่วมหรือหนีห่างจากประชาธิปไตย เป็นต้น

(4) Congress to Campus Program (http://www.stennis.gov/congresscampuspage.htm)

โครงการ Congress to Campus ดำเนินการโดยสมาคมของอดีตสมาชิกสภาคองเกรสร่วมกับ Center for Democracy and Citizenship และ Stennis Center for Public Service เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และแก้ปัญหาวิกฤติด้าน Civic Education ในประเทศและสภาพการมีส่วนร่วมของกลุ่มนักศึกษาในมหาวิทยาลัย โดยส่งอดีตสมาชิกสภาคองเกรสที่เป็นตัวแทนจากสองพรรคการเมืองหลักอย่างพรรคเดโมแครต (Democratic Party) และพรรครีพับลิกัน (Republican Party) เข้าเยี่ยมเยือนสถาบันอุดมศึกษาประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัยชุมชนทั่วประเทศ ตลอดช่วงเวลา 2 วันครึ่ง ในแต่ละครั้งอดีตสมาชิกดังกล่าวอาจเข้าบรรยาย จัดกลุ่มเสวนา พบปะพูดคุยกับนักศึกษาและอาจารย์ ให้สัมภาษณ์ ปรากฏตัวในรายการสนทนาทางโทรทัศน์ท้องถิ่น ไปจนถึงการเข้าเยี่ยมโรงเรียนมัธยมและกลุ่มพลเมืองต่างๆ

(5) First Amendment Schools (http://www.firstamendmentschools.org)

โครงการนี้ที่ได้รับการสนับสนุนจาก Association for Supervision and Curriculum Development และ The First Amendment Center มีเป้าหมายที่จะปฏิรูปการสอนในโรงเรียนเรื่องของสิทธิและหน้าที่ความรับผิดชอบของพลเมือง ด้วยการสนับสนุนแหล่งข้อมูลในส่วนของหลักการของบทแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่เรียกว่า First Amendment เพื่อให้โรงเรียนไปดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติ ด้วยการสร้างสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้สมาชิกของชุมชนได้ตระหนักในการเป็นพลเมืองที่ตื่นตัวและแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม แหล่งข้อมูลและการสนับสนุนดังกล่าวอาจปรากฏในรูปของเว็บไซต์และแผนการสอน ตลอดจนการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น

(6) Kids Voting USA (http://www.kidsvotingusa.org)

Kids Voting USA (KVUSA) องค์กรไม่แสวงหาผลกำไรและไม่สังกัดพรรคการเมืองอย่าง KVUSA นี้ทำงานร่วมกับโรงเรียนและชุมชนเพื่อส่งเสริม Civic Education โดยการให้ความรู้และกระตุ้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างเช่น การเลือกตั้ง ในหมู่เด็ก คนหนุ่มสาว และ

ครอบครัวของพวกเขา ทั้งนี้กิจกรรมการจัดการเลือกตั้งจริง เสมือนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งระดับประเทศ อย่าง Civics Alive สำหรับเด็กระดับอนุบาลถึงเกรด 12 และ Destination Democracy สำหรับเด็กระดับมัธยมปลาย เป็นตัวอย่างที่ดีที่ให้ประสบการณ์และปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

(7) The Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement

The Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement (CIRCLE) นี้ส่งเสริมการวิจัยด้านการมีส่วนร่วมของคนอเมริกันช่วงวัยระหว่าง 15-25 ปี โดยทั้งเป็นการให้เงินสนับสนุนและดำเนินการวิจัยเอง อันจะก่อให้เกิดผลดีในอนาคตเมื่อเยาวชนมีการตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ทั้งนี้งานวิจัยที่ผ่านมาเป็นการสำรวจการดำเนินการต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการจัดวิชาพลเมืองศึกษาให้เด็กระดับ K-12 แล้วสรุปเป็นรายงานที่ให้ความรู้และข้อมูลหลักฐานการดำเนินการของโรงเรียนที่ผ่านมา แนวโน้มการมีส่วนร่วมทางการเมือง วิธีการหรือรูปแบบที่เหมาะสมด้านพลเมืองศึกษา ตลอดจนข้อเสนอแนะสำหรับนักการศึกษา ผู้กำหนดนโยบาย เจ้าของทุน และนักวิจัย

4.1.4 ผลการจัดการศึกษา: ปัญหา อุปสรรคและความสำเร็จ

ดังที่กล่าวมาข้างต้น การที่รัฐและท้องถิ่นมีอิสระในการจัดการศึกษาอาจถือเป็นข้อดีเพราะสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยและหลักการกระจายอำนาจ การควบคุมและการนำนโยบายไปปฏิบัติรัฐบาลกลางมีบทบาทน้อย แต่ให้เป็นเรื่องของรัฐ ท้องถิ่นและสถานศึกษา ซึ่งในทั้งหมด 50 รัฐและดิสตริกต์ออฟโคลัมเบีย (District of Columbia) มี School Districts ถึง 15,000 แห่งด้วยกัน และหากพิจารณาโดยละเอียด รัฐจะดูแลเรื่องนโยบาย ส่วนการนำนโยบายไปปฏิบัติรวมถึงเรื่องของหลักสูตรเป็นของท้องถิ่นและโรงเรียน หากแต่ด้านลบก็คือความหลากหลายในการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมเยาวชนให้เติบโตขึ้นเป็นพลเมืองดีในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยย่อมมีมาก ตามการรับรู้และการให้ความสำคัญของแต่ละรัฐหรือท้องถิ่น ยิ่งไปกว่านั้นการกำหนดและควบคุมมาตรฐานการจัดการศึกษาในเรื่องดังกล่าวอาจทำได้ยากด้วย ยิ่งในยุคใดสมัยใดมาตรฐานการศึกษาของประเทศ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ วิชาอย่าง Civics ไม่เป็นที่น่าพอใจ การกวดขันให้เคร่งครัดเข้มข้นขึ้นอย่างมีเอกภาพอาจทำได้ยาก

นอกจากปัญหาพื้นฐานทางโครงสร้างที่กล่าวมาแล้ว ปัญหาอีกประการหนึ่งนั้นเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ทั้งนี้รายงานการวิจัยเชิงสำรวจ 2 ฉบับในปี พ.ศ. 2532 และ 2533 ของ People for the American Ways และ Times Mirror Center ตามลำดับ ชี้ให้เห็นว่า วิชาพลเมืองศึกษาในสถานศึกษาไม่ได้สร้างหรือพัฒนาพลเมืองที่เหมาะสมให้กับสังคมประชาธิปไตย ยิ่งไปกว่านั้นยัง

ทำให้เยาวชนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเมือง ตลอดจนขาดความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วย ทั้งนี้เพราะผู้เรียนไม่เห็นความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์ของสิ่งที่เรียนกับสภาพและปัญหารอบตัว กล่าวคือขาดลักษณะของ "service Learning" หรือ "participatory learning activities" อย่างมีความหมาย โดยผู้เรียนได้เรียนรู้บทบาทและหน้าที่ของตนจากกิจกรรมที่เข้าไปมีส่วนร่วมที่มีการวางแผน ดำเนินการ และประเมินผลอย่างเป็นระบบ ในขณะเดียวกันผู้เรียนก็ได้นำเอาความรู้ความเข้าใจในหลักการและมโนทัศน์ไปใช้ในกิจกรรมดังกล่าว ทั้งนี้กิจกรรมใดที่แม้จะเป็นกิจกรรมเพื่อชุมชนแต่จัดเพียงเข้ามาเสริมหรือเติม โดยไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียนไปในชั้นเรียน ก็มักจะถูกผู้เรียนมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญ ไม่มีคุณค่าอันใด (Cogan & Pederson, 2002)

ปัญหาประการต่อมาเป็นผลมาจากแนวปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญที่แยกรัฐจากศาสนา อันเป็นผลมาจากความต้องการของบรรพบุรุษที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานในดินแดนใหม่ เพื่อหนีการสนับสนุนศาสนาหรือนิกายหนึ่งเหนือศาสนาหรือนิกายอื่น จนนำไปสู่สงครามทางศาสนาดังปรากฏในประวัติศาสตร์ เจตนารมณ์ของผู้ร่างรัฐธรรมนูญต้องการให้รัฐสนับสนุนทุกศาสนาตลอดจนนิกายและความเชื่อ และไม่กระทำการใดในอันที่จะให้สิทธิพิเศษกับศาสนาใดศาสนาหนึ่ง โรงเรียนของรัฐจึงพยายามหลีกเลี่ยงการปลูกฝังคุณค่า คำสอนทางศาสนาแก่ผู้เรียน ซึ่งส่วนหนึ่งก็เป็นคุณลักษณะที่ดีของการเป็นพลเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ผู้เรียนจึงขาดโอกาสที่จะเรียนรู้และพัฒนาตนเองเพื่อการเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองดี ปัญหาดังกล่าวนี้อาจไม่เกิดขึ้นในโรงเรียนเอกชนหรือโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับองค์ทางศาสนาอื่น กรณีเช่นที่ว่านี้พ่อแม่ผู้ปกครองและชุมชนอาจต้องเข้ามามีบทบาทแทนครูผู้สอนในโรงเรียน หรือส่งเสริมให้มีการปลูกฝังคุณค่าโดยเลี่ยงที่จะไม่อ้างอิงถึงความเชื่อ หลักการหรือคำสอนในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง (Cogan & Pederson, 2002)

ปัญหาต่อมาซึ่งเป็นปัญหาที่หลายประเทศเผชิญคล้ายกัน กล่าวคือวิชาพลเมืองศึกษาหรือวิชาใกล้เคียงที่มีวัตถุประสงค์เตรียมเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม ไม่ได้รับความสำคัญเท่าที่ควรหรือไม่มีการสอนหรือจัดไว้ ทั้งนี้เพราะมีวิชาอื่นหรือวิชาใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมา ตามเหตุผลความจำเป็นแต่ละยุคแต่ละสมัยหรือตามความนิยม อันเนื่องมาจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป วิชาดังกล่าวจึงถูกแทนที่ด้วยวิชาที่ผู้เกี่ยวข้องหรือช่วงเวลานั้นเห็นว่าจำเป็นกว่า บางครั้งวิชาพลเมืองศึกษาก็สอนโดยผู้สอนที่ไม่มีคุณสมบัติเพียงพอ ไม่มีเวลาอุทิศให้อย่างเต็มที่ ผลที่ตามมาก็คือเยาวชนของประเทศมีความรู้และตระหนักรู้ในหน้าที่สิทธิและบทบาทในฐานะพลเมืองของตนน้อยมาก (Brown, 1977)

4.2 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหราชอาณาจักร

4.2.1 ข้อมูลพื้นฐาน

สหราชอาณาจักรถือกำเนิดในปี พ.ศ.2344 จากการผนวกรวมกันของแคว้นต่างๆ ที่เคยเป็นรัฐอิสระมาอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลเดียวกัน ส่วนอังกฤษเป็นเพียงส่วนหนึ่งของดินแดนล้อมรอบด้วยทะเล ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของทวีปยุโรป เรียกว่า เกาะบริเทนใหญ่ (Great Britain: G.B.) ประกอบด้วย 3 ประเทศหรือแคว้น ได้แก่ อังกฤษ (England) สกอตแลนด์ (Scotland) และเวลส์ (Wales) เมื่อผนวกอีกประเทศหนึ่ง คือ ไอร์แลนด์เหนือ (Northern Ireland) เข้ามารวมกันแล้ว ทั้งหมดจะมีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า “สหราชอาณาจักร” (The United Kingdom: U.K.) ซึ่งมีพื้นที่รวมทั้งหมดประมาณ 152,033 ตารางไมล์ (สถานทูตอังกฤษประจำประเทศไทย, online)

ปัจจุบันสหราชอาณาจักรมีประชากรประมาณ 61.4 ล้านคน เป็นเยาวชนที่มีอายุต่ำกว่า 16 ปี ร้อยละ 50 และอายุ 65 ปีขึ้นไป ร้อยละ 25 มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย จากการสำรวจสำมะโนครัวประชากรปี พ.ศ. 2544 มีประชากรที่เป็นชนกลุ่มน้อยประมาณ 4.6 ล้านคน หรือร้อยละ 7.9 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติอังกฤษ, online) ในจำนวนนี้มากที่สุดเป็นชาวเอเชีย ประชากรร้อยละ 71.6 นับถือศาสนาหลัก คือ คริสเตียน นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 2.7 นับถือฮินดู ร้อยละ 1.5 นับถือซิกข์ ร้อยละ 0.6 ยิว ร้อยละ 0.5 และพุทธร้อยละ 0.3 ตามลำดับ

4.2.2 การเมืองและการปกครอง

สหราชอาณาจักรมีลักษณะเป็นรัฐเดี่ยว (Unitary State) ที่มีประวัติศาสตร์และจารีตการปกครองมายาวนาน เน้นการรวมศูนย์อยู่ที่รัฐสภาที่มีความสำคัญสูงสุดและทรงอำนาจในทุกทาง (Vernon Bogdanor, 1999: 1) มีการปกครองในระบบรัฐสภา (Parliamentary System) โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีรัฐธรรมนูญที่ไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร (Unwritten Constitution) แต่ใช้กฎหมายจารีตประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติ กฎหมายและคำพิพากษาต่างๆ เป็นเสมือนรัฐธรรมนูญของประเทศ โดยภาพรวมแล้วระบบการบริหารราชการแผ่นดินในสหราชอาณาจักรจะมีอยู่สองระดับ ได้แก่ การบริหารราชการส่วนกลาง และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

อำนาจอธิปไตยแบ่งเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ (1) ฝ่ายบริหาร ทำหน้าที่บริหารประเทศ และกำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศ (2) ฝ่ายนิติบัญญัติ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการบัญญัติกฎหมายเป็นหลัก โดยสภาสามัญจะมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบการบริหารงานของฝ่ายบริหารหรือรัฐบาล และ

(3) ฝ่ายตุลาการ ทำหน้าที่ในการตีความกฎหมายตามที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติ ซึ่งอำนาจอธิปไตยทั้ง 3 ฝ่ายจะทำหน้าที่แตกต่างกัน และคอยตรวจสอบถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกัน โดยส่วนประกอบของรัฐสภาอังกฤษแบ่งออกเป็น สภาสามัญชน (The House of Commons) และสภาขุนนาง (The House of Lords) ในทางทฤษฎีนั้น จะรวมเอาพระมหากษัตริย์เข้าไว้เป็นส่วนหนึ่งของรัฐสภาด้วย มีหลักการสำคัญในรัฐธรรมนูญ (พฤทธิสาณ ชุมพล, ม.ร.ว., 2544: 230-231) ได้แก่ อำนาจการปกครองในระบบรัฐสภา ซึ่งมีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายและกำกับดูแลการบริหารของรัฐบาล โดยมีพระมหากษัตริย์ สภาขุนนาง และสภาสามัญเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยดังกล่าว

นับแต่อดีตมาเมื่อครั้งการปฏิรูปใหญ่ในปี พ.ศ.2375 (The Great Reform Act of 1832) อำนาจทางการบริหารปกครองของสหราชอาณาจักรจะวางอยู่บนหลักอธิปไตย หรือให้ความสำคัญสูงสุดกับรัฐสภา ซึ่งมีความหมายโดยนัยว่า อำนาจทางการเมืองการปกครองมีการรวมศูนย์อยู่ที่รัฐสภาที่มีความสำคัญสูงสุดและทรงอำนาจในทุกทาง โดยใช้อำนาจทางการบริหารผ่านรัฐบาลและหน่วยงานราชการส่วนกลาง (The Cabinet and Whitehall)

ในขณะที่การบริหารปกครองในเวลส์ สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์เหนือ จะมีสถานะเป็นภูมิภาคหนึ่งของอังกฤษ และมีองค์กรการบริหารกิจการภายในภายใต้รูปแบบที่คล้ายกับเป็นกระทรวงหนึ่งของรัฐส่วนกลาง โดยมีการแต่งตั้งรัฐมนตรี (Secretary of State) จากส่วนกลางเข้าไปปกครองดูแล อย่างไรก็ดี ในระยะครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1990 ผลจากการเรียกร้องและรณรงค์ความเป็นอิสระในการบริหารปกครองตนเองของประชาชนในทั้งสามส่วน กอปรกับการเข้ามากุมอำนาจของพรรคแรงงาน (Labour Party) นำโดยนายกรัฐมนตรีนายโทนี แบลร์ (Tony Blair) ที่เน้นนโยบายภูมิภาคนิยมและการกระจายอำนาจ (Regionalism and Decentralization) ส่งผลให้การปกครองในสหราชอาณาจักรเกิดการปรับโครงสร้างครั้งสำคัญในรูปของแนวคิดที่เรียกว่า "การโอนอำนาจ (Devolution)"

ทั้งนี้ ผลลัพธ์จากกระบวนการถ่ายโอนอำนาจดังกล่าวได้ทำให้การบริหารปกครองในเวลส์ สกอตแลนด์และไอร์แลนด์เหนือมีความเป็นอิสระมากกว่าเดิม โดยการโอนอำนาจทางการเมืองและการบริหารในกิจการภายในของแต่ละประเทศให้อยู่ในความรับผิดชอบของสภาแห่งชาติที่มีสมาชิกมาจากการเลือกตั้ง ได้แก่ รัฐสภาแห่งชาติเวลส์ (National Assembly for Wales หรือ Cynullia Cenedlaethol Cymru) ในกรณีของเวลส์ รัฐสภาแห่งสกอตแลนด์ (The Scottish Parliament) ในกรณีของสกอตแลนด์ และรัฐสภาแห่งไอร์แลนด์เหนือ (Northern Ireland Assembly) ในกรณีของไอร์แลนด์เหนือ (ปรัชญา เวสารัชช์, 2543:18)

อย่างไรก็ดี อำนาจที่แต่ละประเทศได้รับจากการ "โอนอำนาจ" นี้ มีความแตกต่างกันอยู่ กล่าวคือ ในกรณีของเวลส์ จะเป็นการถ่ายโอนอำนาจทางการบริหารในกิจการต่างๆ ให้อยู่ในความ

รับผิดชอบของสภาแห่งชาติเวลส์ ขณะที่ในสกอตแลนด์ การโอนอำนาจดูจะมีความกว้างขวางกว่า (Vernon Bogdanor: 201 - 286, อ้างแล้ว) กล่าวคือ เป็นการโอนอำนาจด้านนิติบัญญัติไปอยู่ที่รัฐสภาแห่งสกอตแลนด์ ซึ่งมีความเป็นอิสระในการออกกฎหมายต่างๆ ตราบเท่าที่ไม่กระทบต่ออำนาจของรัฐสภาแห่งสหราชอาณาจักร (Westminster) สำหรับกรณีของไอร์แลนด์เหนือ แม้สภาแห่งไอร์แลนด์เหนือจะได้รับการโอนอำนาจ แต่อำนาจจากรัฐส่วนกลางยังคงดำรงอยู่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ดังเช่น รัฐมนตรีประจำกระทรวงกิจการภายในไอร์แลนด์เหนือได้ใช้อำนาจระงับการดำเนินกิจการของสภาแห่งไอร์แลนด์เหนือในหลายครั้ง นอกจากนี้ การใช้อำนาจของสภาและองค์กรทางการบริหารตลอดจนการสรรหาบุคคลเข้ามาดำรงตำแหน่งจะมีความแตกต่างจากสองกรณีแรก เนื่องจากต้องขึ้นอยู่กับข้อตกลงทางการเมืองระหว่างกลุ่มชนภายในที่มีความขัดแย้งกัน (Northern Ireland Assembly, online)

ภายใต้สภาพการณ์ที่เกิดจากกระบวนการถ่ายโอนอำนาจดังกล่าว จึงเป็นผลให้การปกครองในระดับท้องถิ่นกลายเป็นเรื่องกิจการภายในของแต่ละประเทศจะจัดการกันเอง องค์กรเหล่านี้เป็นแต่เพียงองค์กรซึ่งทำหน้าที่ทางการบริหารแทนรัฐบาลในการดูแลและส่งเสริมกิจการของหน่วยการปกครองท้องถิ่น มิได้มีอำนาจในการกำกับดูแลโดยตรง ดังเช่นกรณีของกระทรวงมหาดไทย ในประเทศไทย ตามนโยบายขององค์กรทางการบริหารในแต่ละประเทศ ผ่านการรับรองทางกฎหมายในการจัดการท้องถิ่นจากสภาแห่งชาติที่เป็นของตนเอง สำหรับองค์กรทางการบริหารของรัฐบาลที่ทำหน้าที่ในการดูแลและส่งเสริมกิจการการปกครองท้องถิ่นในแต่ละประเทศ มีดังต่อไปนี้

อังกฤษ	สำนักรองนายกรัฐมนตรี (Office of the Deputy Prime Minister: ODPM) ได้แก่กระทรวงการขนส่ง การปกครองท้องถิ่นและภูมิภาค (Department for Transport, Local Government and the Regions - DTLR)
เวลส์	คณะกรรมการการปกครองท้องถิ่นและการเคหะ (Local Government and Housing Committee)
สกอตแลนด์	กระทรวงการพัฒนา (The Scottish Executive Development Department)
ไอร์แลนด์เหนือ	กระทรวงสิ่งแวดล้อม (Department of the Environment)

ในทางปฏิบัติแล้วระบบการปกครองท้องถิ่นในสหราชอาณาจักรที่มิใช่อังกฤษ คงมีแต่เพียงสกอตแลนด์แห่งเดียวที่ดูเหมือนจะมีความเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด เนื่องจากการปกครองท้องถิ่นในเวลส์ทั้งในแง่พื้นที่และรูปแบบการจัดการนั้นจะผูกติดอยู่กับระบบอังกฤษมานาน การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นในอังกฤษก็มักจะรวมเอาเวลส์เข้าไว้ด้วย ขณะที่การปกครองท้องถิ่นในไอร์แลนด์เหนือยังได้รับความสำคัญน้อย เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งภายใน (ปรัชญา เวสารัชช์, 2543, 18)

รัฐธรรมนูญและการมีส่วนร่วมของประชาชน

รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีโทนี่ แบรล์ (Tony Blair) ตระหนักถึงการที่ประชาชนขาดการมีส่วนร่วมทางการเมือง จากสถิติจำนวนผู้ออกเสียงเลือกตั้งและความเป็นสมาชิกภาพกับพรรคการเมืองลดลง ประกอบกับประชากรของสหราชอาณาจักรมีความแตกต่างกันมากขึ้น ส่งผลให้มีการสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคประชาชนของสหราชอาณาจักรในการใช้สิทธิการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น

นอกเหนือจาก การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นแล้ว สหราชอาณาจักรมีการเลือกตั้งที่เรียกว่า การเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภายุโรป ซึ่งเป็นหน่วยงานนิติบัญญัติที่มีอำนาจสูงสุดของสหภาพยุโรป (European Union: EU) การเลือกตั้งรัฐสภายุโรปนี้จะมีขึ้นใน 27 ประเทศสมาชิกอียู มีจำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งรัฐสภายุโรปครั้งนี้มีอยู่มากกว่า 375 ล้านคน เพื่อคัดเลือกผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในรัฐสภาเป็นเวลา 5 ปี รวม 736 ที่นั่ง ซึ่ง 72 ที่นั่งจะมาจากสหราชอาณาจักร โดยสกอตแลนด์ เวลส์ และไอร์แลนด์เหนือ จะได้สิทธิในสภายุโรปจำนวน 6, 4 และ 3 ที่นั่งตามลำดับ ขณะที่ 59 ที่นั่งที่เหลือเป็นของอังกฤษ (สำนักข่าวอินโฟเควสท์, online)

หากพิจารณาการมีส่วนร่วมทางการเมืองภาคประชาชนในระดับท้องถิ่น ด้านการตรวจสอบการทำงานของรัฐ นอกเหนือจากการควบคุมทางการเมืองผ่านระบบการเลือกตั้งแล้ว ประชาชนในท้องถิ่นยังมีเครื่องมือสำหรับตรวจสอบหน่วยการปกครองท้องถิ่นอีก 2 ลักษณะด้วยกัน คือ (1) การร้องเรียนซึ่งสามารถทำเรื่องร้องเรียนผ่านองค์กรต่างๆ ได้ เช่น สภาท้องถิ่น คณะกรรมการ วินัยกลาง ผู้ตรวจการรัฐสภา คณะกรรมการตรวจสอบบัญชี หรือแม้แต่การส่งเรื่องฟ้องศาลด้วยตนเองก็ได้ และ (2) การใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติการเข้าถึงข่าวสาร ตามพระราชบัญญัติกำหนดให้การประชุมของสภาท้องถิ่น คณะกรรมการท้องถิ่น และผู้บริหารท้องถิ่นต้องจัดการประชุมในที่สาธารณะ (หมายถึงประชาชนสามารถเข้าถึงและร่วมรับฟังการประชุมได้) และจัดแสดงตารางการประชุมให้ประชาชนรับทราบล่วงหน้า ดังนั้น ประชาชนจึงมีสิทธิที่จะเข้าร่วมรับฟังการประชุมได้ นอกจากนี้เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจในกิจการต่างๆ ของสภาและผู้บริหารก็ต้องแสดงต่อสาธารณะล่วงหน้า 3 วัน ส่วนแผนงานต่างๆ ที่จะจัดทำก็ต้องแสดงล่วงหน้าเป็นเวลา 4 เดือนขึ้นไป

4.2.3 การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

1) นโยบายการศึกษา

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตในประเทศอังกฤษมีองค์กรรับผิดชอบโดยตรงในรูปของคณะกรรมการ เรียกว่า “สมัชชาการศึกษาตลอดชีวิต” และให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตกับพลเมืองและเยาวชน โดยมองการเรียนรู้ว่าเป็นวัฒนธรรม และเป็นกิจกรรมที่เป็นปกติวิสัยใน

ชีวิตประจำวันที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ก่อให้เกิดประโยชน์ สร้างความเพลิดเพลินและเป็นสิ่งที่ดำเนินต่อเนื่องตลอดอายุขัย เมื่อการเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในวิถีชีวิต ดังนั้น ในทุกๆ ที่ที่มีคนอาศัยอยู่จึงต้องมีการจัดการให้คนสามารถเรียนรู้ได้อย่างสะดวก เข้าถึงง่าย การเรียนรู้จึงครอบคลุมการศึกษาและการฝึกอบรมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบหรือนอกระบบก็ตาม รูปแบบการเรียนรู้และรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาจึงมีความหลากหลาย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543: 10)

รัฐบาลของนายโทนี่ แบลร์ (Tony Blair) มีบทบาทสำคัญในเรื่องการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยกำหนดวิสัยทัศน์เรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ว่า “จะสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะและความถนัดอย่างเต็มศักยภาพ ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ในบ้าน ชุมชน และสถานประกอบการ ทุกคนสามารถเข้าถึงบริการสารสนเทศ และเป็นการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายทั้งประเภทและรูปแบบ” ด้วยความตระหนักในความสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้ รัฐบาลโดยกระทรวงการศึกษา จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาต่อเนื่องและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อจัดทำสมุดปกขาวเรื่อง “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” เสนอแนะยุทธศาสตร์การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งกำหนดเป้าหมายของการพัฒนา “วัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ของปวงชน พร้อมกับโครงการต่างๆ ที่จะทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมาย

ในทุกรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศจะให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษา กล่าวได้ว่าพรรคการเมืองมักใช้การศึกษาเป็นประเด็นทางการเมืองและการหาเสียง ทำให้กฎหมายการศึกษาของอังกฤษมีความทันสมัยเกิดระบบการศึกษาสมัยใหม่ขึ้น อังกฤษมีการใช้กฎหมายการศึกษาเพื่อเปลี่ยนระบบการศึกษา เริ่มตั้งแต่กฎหมายการศึกษาปี พ.ศ.2487 (Education Act 1944) กำหนดให้มีรัฐมนตรีศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องการศึกษาของชาติ และกำกับดูแลกระทรวงศึกษาธิการและการจัดหางาน (Department of Education and Employment) โดยกล่าวถึงความรับผิดชอบของบิดามารดา และหน่วยงานภาครัฐในระดับชาติ และท้องถิ่นในการจัดการศึกษา (ศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ, 2542: 39) ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีการแก้ไขปรับปรุงเพียงเล็กน้อยในช่วงแรกๆ
(http://www.onec.go.th/publication/4302003/appendix_4.pdf)

ในปี พ.ศ. 2536 ได้มีการจัดพิมพ์เอกสารที่เป็นคู่มือสำหรับการวางแผนปฏิบัติการ และสร้างประสิทธิผลของโรงเรียนที่ชื่อว่า “Equality Assurance in Schools: Quality, Identity, Society -A Handbook for Action Planning and School Effectiveness” เอกสารนี้ระบุภารกิจที่สำคัญ 3 ประการ ซึ่งจะต้องดำเนินการเพื่อให้เด็กทุกคนในอังกฤษ ได้รับสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกันทางการศึกษาในระบบโรงเรียน คือ (1) การประกันคุณภาพของการศึกษาสำหรับเด็กทุกคน (2) การพัฒนาเอกลักษณ์

ทางวัฒนธรรมและส่วนบุคคลของเด็ก และ (3) การเตรียมเด็กให้เข้ามีส่วนร่วมในสังคมอย่างเต็มที่ การประกันความเสมอภาคทางการศึกษาที่ระบุในเอกสารนี้ กล่าวคือ การศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาของเด็ก ช่วยพัฒนาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเตรียมเด็กให้พร้อมในการมีส่วนร่วมในสังคมหรือไม่ เพียงใด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องให้เด็กได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมกันในคุณภาพทางการศึกษา โดยนักการศึกษา ครู ผู้บริหารโรงเรียน และทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะต้องดำเนินการเพื่อให้บริการการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพสูงสุด (ศรีศักดิ์ ไทยอารีและคณะ, 2542)

ในการปฏิรูปการศึกษาช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองนับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2483-2533 เป็นต้นมา นโยบายของรัฐบาลให้ความสำคัญกับการศึกษาและการปฏิรูปการศึกษาเพื่อนำไปสู่ประชาธิปไตยและความเสมอภาคในสังคมอังกฤษ ซึ่งแต่เดิมระบบโรงเรียนเป็นของชนชั้นสูงและขุนนาง ตั้งแต่มีกฎหมายการศึกษา ปี พ.ศ. 2487 (Education Bill in 1944) เริ่มมีแรงกดดันให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาขึ้นในระดับมัธยมศึกษาและการศึกษาขั้นสูง จากความต้องการของชนชั้นแรงงาน ที่พ่อแม่ผู้ปกครองต้องการความเสมอภาคและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในการจัดการศึกษาควบคู่กับการส่งเสริมทักษะทางอาชีพสำหรับเด็กที่ไม่ได้ศึกษาต่อ ในปี พ.ศ. 2503 มีการใช้กลุ่มกดดันจากพ่อแม่ผู้ปกครองมากขึ้น เช่น การรณรงค์ The Campaign for the Advancement of State Education, the National Association of Governors and Managers and the National Confederation of Parent-Teacher Associations และ The Campaign for the Advancement of State Education Presses for Such Policies as the Abolition of Corporal Punishment เป็นต้น (Gilles Leydier, 2009)

ในช่วงการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2530 การศึกษาให้ความสำคัญกับโครงการอนุรักษ์นิยม (Conservative Program) การควบคุมการศึกษาทำโดยรัฐ การกำหนดให้โรงเรียนต้องตอบสนองต่อความต้องการของพ่อแม่ผู้ปกครอง อาทิ การเลือกสถานที่เรียนตามความสนใจ ในระยะต่อมาผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษามีโอกาสในการออกแบบการเรียนและการจัดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การส่งเสริมเด็กให้มีความเป็นผู้นำและยึดหลักคุณธรรม (to develop qualities of leadership and integrity) โดยให้ความสำคัญกับการสอนผสมผสานกับความสามารถ (mixed ability) เพื่อให้โอกาสให้เกิดคุณภาพทางการศึกษาสูงสุด ในด้านการมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตย ได้จัดให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน ส่งเสริมให้มีความรับผิดชอบในกิจกรรมและบริหารจัดการภายในโรงเรียน เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลเปิดรับฟังปัญหาและแต่งตั้งคณะกรรมการที่เรียกว่า Committee of Enquiry on the Management and Government of Schools ขึ้น เพื่อการวางแผนหลักสูตรที่หลากหลายและเพิ่มการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นมากขึ้นโดยทำหน้าที่ประสานงานระหว่างชุมชนในท้องถิ่นและโรงเรียน ในทางปฏิบัติคณะกรรมการจะมอบหน้าที่รับผิดชอบด้านการบริหารโรงเรียนให้แก่ผู้บริหารสถานศึกษา ครูใหญ่ แต่ยังคงบทบาทในการพัฒนาและติดตามแผนการปฏิบัติตามนโยบายโรงเรียน

ทั้งนี้กฎหมายกำหนดให้คณะกรรมการจัดทำรายงานประจำปีและจัดการประชุมผู้ปกครองเป็นประจำ (ยุวดี ศันสนียรัตน์, มปป.)

ในช่วงเวลาต่อมาได้มีการออกกฎหมายอีกหลายฉบับในประเด็นต่างๆ กัน ที่สำคัญคือ กฎหมายปฏิรูปการศึกษาปี พ.ศ. 2531 (Education Reform Act 1988) ได้กำหนดให้การจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษาสอดคล้องกับจำนวนนักเรียนในสถานศึกษาแต่ละแห่ง ซึ่งขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของบิดามารดาในการเลือกสถานศึกษาให้แก่บุตรของตน และกำหนดกรอบของหลักสูตรให้มีความสมดุลและส่งเสริมการพัฒนาของเด็กในด้านจิตใจ ศีลธรรมจริยธรรม วัฒนธรรม และร่างกาย รวมทั้งเตรียมเด็กสำหรับโอกาส ความรับผิดชอบ และประสบการณ์ของการใช้ชีวิตอย่างผู้ใหญ่ในอนาคต (ศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ, อ้างแล้ว)

ปี พ.ศ. 2533 มีกฎหมายการศึกษาออกมาหลายฉบับแต่มีเพียงฉบับเดียวที่ดูจะใช้ได้ผลในทางปฏิบัติ เพราะกฎหมายการศึกษาในช่วงนั้นบัญญัติออกมาด้วยความเร่งรีบ ไม่มีเวลาครุ่นคิดอย่างดี ดังนั้น เมื่อถึงเวลานำกฎหมายเหล่านั้นไปปฏิบัติจึงไม่ได้ผล ทำให้รัฐบาลต้องออกกฎหมายฉบับใหม่ขึ้นมาแทนฉบับเดิม เกิดกฎหมายการศึกษาจำนวนมาก ส่งผลต่อครูและผู้ที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย เกิดความสับสนไม่รู้ว่าอะไรคือสิ่งที่กฎหมายการศึกษาต้องการอย่างแท้จริง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา บทเรียนสำคัญนี้นำไปสู่วิธีแก้ไขคือ กฎหมายที่ออกมาจะมีความชัดเจนว่ารัฐบาลต้องการอะไร และต้องการเปลี่ยนแปลงอะไร ด้วยเหตุนี้รัฐบาลนายโทนี่ แบลร์ (Tony Blair) (พ.ศ. 2540-2550) จึงได้ตัดสินใจว่าจะมีกฎหมายการศึกษาเพียงฉบับเดียว โดยมีการวางแผนและศึกษาอย่างรอบคอบก่อนที่จะออกกฎหมายแต่ละฉบับ เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างรวดเร็ว สำหรับกฎหมายการศึกษาฉบับที่ดีและเกิดผลทางปฏิบัติอยู่แล้ว รัฐบาลมิได้เปลี่ยนแปลงอะไร ถ้าจะแก้ไขปรับปรุงก็ต้องแน่ใจก่อนว่าจำเป็น และจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นจริงๆ (http://www.onec.go.th, อ้างแล้ว)

กฎหมายการศึกษาที่สำคัญของรัฐบาลนายโทนี่ แบลร์ (Tony Blair)ได้แก่กฎหมายการศึกษาปี พ.ศ. 2545 (Education Act 2002) (Department for Education and Skills (DfES) อ้างใน ชนิตา รักษ์พลเมืองและคณะ, 2547) เป็นกฎหมายแม่บทที่เพิ่มอำนาจและหน้าที่ขององค์กรด้านการศึกษาท้องถิ่น (Local Education Authorities: LEAs) ในการยกระดับมาตรฐานการศึกษาและส่งเสริมนวัตกรรมเพื่อสร้างความสำเร็จให้แก่โรงเรียน อาทิ ให้ LEAs มีอำนาจแทรกแซง (powers of intervention) กิจการของโรงเรียนที่มีปัญหา ขณะที่ให้ Secretary of State แทรกแซงการดำเนินงานของ LEAs ที่ไม่มีประสิทธิภาพ ให้มี School Companies ที่เน้นความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา นอกจากนี้ กฎหมายการศึกษาปี พ.ศ. 2545 (Education Act 2002) ยังให้มีกฎหมายส่งเสริมความเข้มแข็งทางวิชาการโดยเฉพาะสำหรับพื้นที่ชนบทที่มีความเสียเปรียบ และมีการปฏิรูปหลักสูตรของ

ชาติ (National Curriculum) ซึ่งประกอบด้วยวิชาภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การออกแบบและเทคโนโลยี เทคโนโลยีข่าวสารและสารสนเทศ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบดนตรี พลศึกษา และเมื่อผู้เรียนอายุ 11 ปีจะเพิ่มวิชาภาษาต่างประเทศสมัยใหม่ (Modern Foreign Languages) กับพลเมืองศึกษา หลักสูตรแห่งชาติฉบับดังกล่าวให้ความสำคัญในเรื่องเกี่ยวกับ (1) โอกาสในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพสำหรับนักเรียนทุกคน (2) การพัฒนาทักษะภาษาตลอดหลักสูตร (3) การใช้เทคโนโลยีข่าวสารและสารสนเทศตลอดหลักสูตร และ (4) สุขภาพและความปลอดภัย (http://www.oecd.org)

รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีกอร์ดอน บราวน์ (Gordon Brown) (ปี พ.ศ.2550-2552) ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบกระทรวงและงานด้านการศึกษาจาก Department of Education and Skills เป็น Department for Children, Schools and Families (DCSF) หรือกระทรวงเยาวชน โรงเรียน และครอบครัวในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2550 เพื่อดูแลการศึกษาขั้นพื้นฐาน เด็กและครอบครัวโดยเฉพาะมีเป้าหมายเพื่อเป็นสถานที่ที่ดีที่สุดในโลกสำหรับเด็กและเยาวชนได้เติบโตอย่างมีความสุข สุขภาพดี มีความสามารถและความปลอดภัย โดยรัฐให้การศึกษาที่ดีที่สุดเพื่อช่วยให้พวกเขาดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ถือเป็นการเปลี่ยนวิธีการทำงานในรัฐบาลระดับชาติและท้องถิ่น อีกทั้งองค์กรต่างๆ ที่ทำงานกับเด็ก เยาวชนและครอบครัวว่าทำอย่างไรจึงจะสามารถประสบความสำเร็จร่วมกันได้ ด้วยแผนการพัฒนาเด็ก (The Children's Plan) เพื่อทำให้เด็กมีชีวิตที่ดีที่สุด (http://www.dcsf.gov.uk/aboutus/)

สำหรับกฎหมายการศึกษาและทักษะอาชีพปี พ.ศ. 2551 (Education and Skills Act 2008) เป็นกฎหมายที่รัฐบาลต้องการให้พลเมืองของสหราชอาณาจักรได้รับสิทธิและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพในช่วงอายุ 11 – 25 ปี โดยรัฐเตรียมการสนับสนุนเยาวชนให้มีส่วนร่วมและเตรียมความพร้อมในอาชีพตามที่เด็กสนใจ โดยกลุ่มอายุ 11-18 ปีจะจัดคำแนะนำข้อมูลที่เหมาะสมตามความต้องการของแต่ละบุคคล สำหรับผู้ใหญ่ (อายุ 19-25 ปี) จะจัดให้มีคณะกรรมการหลักสูตรเพื่อพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ (The Learning and Skills Council: LSC) โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ (http://www.dcsf.gov.uk/educationandskills/) กฎหมายฉบับดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (participation in learning) สำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ให้ได้รับแรงบันดาลใจจากรัฐเพื่อการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อความสำเร็จในระดับโลกเป็นการเชื่อมโยงระหว่างกฎหมายกับกระทรวงนวัตกรรมและมหาวิทยาลัยด้านการพัฒนาทักษะที่จัดให้มีการเพิ่มโอกาสในการพัฒนาทักษะในระดับพื้นฐานและระดับกลางซึ่งที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของสังคมและวิถีชีวิตการทำงาน การเพิ่มการมีส่วนร่วมทำให้เยาวชนมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพ ด้วยการมีส่วนร่วมในการเรียนหรือฝึกอบรม ทั้งในโรงเรียน วิทยาลัยและการศึกษาด้วยตนเองที่บ้าน (Home Education)

ด้วยรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบเต็มเวลา การเรียนรู้คู่การปฏิบัติงาน เช่น การฝึกงาน หรือทำงานเป็นช่วงเวลา (part time) ด้วยการเป็นอาสาสมัคร 20 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เป็นต้น

2) ระบบการศึกษา

สหราชอาณาจักรมีโครงสร้างการบริหารการศึกษาแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ กระจายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แต่ละแคว้น ดังนั้น นโยบายการศึกษาจึงขึ้นกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละแคว้น โดยมีหน่วยงานสำคัญ คือ หน่วยงานการศึกษาระดับแคว้นและระดับท้องถิ่น กับหน่วยตรวจสอบและกำกับดูแลมาตรฐานการศึกษา แต่ละหน่วยงานมีหน้าที่ ดังต่อไปนี้ (ชนิตา รักษ์พลเมืองและคณ, 2547 :1) (1) หน่วยงานระดับแคว้น ทำหน้าที่กำกับดูแลเพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุเป้าหมายเชิงนโยบายของรัฐ ได้แก่ Department for Education and Skills (DfES) ของอังกฤษ Department for Training and Education (DfTE) ของเวลส์ The Scottish Executive Education Department (SEED) ของสกอตแลนด์ และ The Department of Education in Northern Ireland (DE) ของไอร์แลนด์เหนือ (2) หน่วยงานระดับท้องถิ่น ทำหน้าที่บริหารเชิงกลยุทธ์ จัดสรรงบประมาณ พัฒนาโรงเรียน และอำนวยความสะดวกสำหรับการศึกษา ได้แก่ องค์กรด้านการศึกษาท้องถิ่น (Local Education Authorities: LEAs) ของอังกฤษ เวลส์ สกอตแลนด์ Education and Library Boards ของไอร์แลนด์เหนือ (3) หน่วยตรวจสอบและกำกับดูแลมาตรฐานการศึกษา ได้แก่ The Independent Office for Standards in Education (Ofsted) ของอังกฤษ Estyn ของเวลส์ SEED ของสกอตแลนด์ และ The Department of Education's Education and Training Inspectorate (DEETI) ของไอร์แลนด์เหนือ

ระบบการศึกษาของสหราชอาณาจักร แบ่งเป็น 2 ระบบ ได้แก่ ระบบที่ใช้ในอังกฤษ เวลส์ และไอร์แลนด์เหนือ มีลักษณะคล้ายคลึงกัน และระบบที่ใช้ในสกอตแลนด์ จะแตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง โดยมีกฎหมายและวิธีดำเนินการของตนเองโดยเฉพาะ โดยแบ่งได้เป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา และปริญญา โดยการศึกษาภาคบังคับจะเริ่มตั้งแต่อายุ 5 -16 ปี เด็กนักเรียนส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 95 จะเข้าศึกษาในโรงเรียนของรัฐบาล (State-funded) ส่วนผู้ปกครองที่มีฐานะดี และมีรสนิยมสูงมักจะเลือกส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนเอกชน (Independent Schools) (http://student.thaiairline.com/english_study.asp)

การจัดการศึกษาในแต่ละแคว้นแบ่งตามระดับการศึกษา (ชนิตา รักษ์พลเมืองและคณะ, 2547: 1) ได้แก่ (1) ก่อนประถมศึกษา (Pre – school) อังกฤษและเวลส์รับนักเรียนอายุ 2 – 5 ปี สกอตแลนด์รับเด็กอายุ 3 –4 ปี ไอร์แลนด์เหนือรับเด็กอายุต่ำกว่า 4 ปี (2) ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา (Primary and Secondary School) อังกฤษและเวลส์แบ่งเป็น 4 ระดับชั้น ระดับที่ 1 Infants สำหรับเด็กอายุ 5 –7 ปี ระดับที่ 2 Junior สำหรับเด็กอายุ 7 – 11 ปี ระดับที่ 3 สำหรับเด็กอายุ 11 – 14 ปี และระดับที่ 4

สำหรับเด็กอายุ 14 – 16 ปี สกอตแลนด์ แบ่งเป็น 2 ระดับชั้น ระดับที่ 1 สำหรับเด็กอายุ 5 -14 ปี และระดับที่ 2 สำหรับเด็กอายุ 14 – 16 ปี ระดับแรกแบ่งเป็น 6 ชั้น คือ A – F Level ไอร์แลนด์เหนือจัดแบ่งเป็น 4 ระดับชั้นเช่นเดียวกับอังกฤษและเวลส์ แต่แตกต่างในเรื่องช่วงอายุของเด็กประถมศึกษา โดยแบ่งระดับที่ 1 – 4 ออกเป็นชั้นเรียนสำหรับเด็กอายุ 4 – 8 ปี อายุ 8 – 11 ปี อายุ 11 – 14 ปี และอายุ 14 – 16 ปี ตามลำดับ ทั้งนี้ นักเรียนชั้นประถมศึกษามีอายุระหว่าง 4 – 12 ปี และ (3) อุดมศึกษา (Higher Education) เป็นการศึกษาหลังมัธยมศึกษา จำแนกเป็นมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยสถาบันวิชาชีพ

นโยบายของรัฐบาลและกฎหมายการศึกษาของประเทศอังกฤษ เน้นบทบาทและหน้าที่ขององค์การบริหารการศึกษาส่วนท้องถิ่นหรือเขตพื้นที่การศึกษา (Local Education Authorities: LEAs) ในการนำกฎหมายการศึกษาไปสู่การปฏิบัติ การกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปยังท้องถิ่น (School Based Management) และสถานศึกษา ทั้งในด้านการบริหารทั่วไป การบริหารงบประมาณ และการบริหารวิชาการ เขตการปกครองต่างๆ มีอิสระในการบริหารการศึกษาของตนเอง ในแต่ละเขตปกครอง ได้แก่ อังกฤษ เวลส์ ไอร์แลนด์เหนือ และสกอตแลนด์ มีรัฐมนตรีที่รับผิดชอบบริหารการศึกษา รัฐบาลกลางมีอำนาจและหน้าที่ในการกำหนดนโยบายระดับชาติ วางแผนและกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาในภาพรวม จัดสรรงบประมาณในการจัดการศึกษา ควบคุมคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา

3) การศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

จากการที่รัฐบาลเห็นความจำเป็นที่ต้องการให้เกิดอัตลักษณ์และความรู้ทางการเมืองของคนในชาติ (National Identity and Political Literacy) จึงได้ปฏิรูปและเตรียมการเพื่อให้วิชาความเป็นพลเมือง (Citizenship Education) เป็นหลักสูตรของชาติดำเนินการภายใต้กลุ่มที่ปรึกษาที่กำหนดโดยรัฐมนตรีกระทรวงการศึกษาของรัฐ (The Secretary of State for Education, online)

เป็นที่น่าสังเกตว่า การปฏิรูปการศึกษาในอังกฤษตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมาได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอน เนื้อหาวิชาเรียนที่เรียนและผู้เกี่ยวข้องกับโรงเรียนเรื่อยมา โดยผู้มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในการกดดันรัฐบาลคือ ผู้ที่ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ (Social Working) หรือพ่อแม่ผู้ปกครองของนักเรียน เหตุผลเพราะตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เนื่องจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงความรู้โดยเฉพาะจากการพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงด้านมโนสำนึก โดยเฉพาะทัศนะของชนชั้นนำต่อประชาธิปไตย ซึ่งชนชั้นนำเหล่านี้ปรารถนาหลักสูตรแบบดั้งเดิมที่สามารถตอบสนองตามความต้องการเฉพาะกลุ่ม และปฏิเสธการเรียนของกลุ่มเด็กยากจน โดยหลักสูตรการศึกษาขั้น

พื้นฐานถูกพิจารณาว่า เกิดความตกต่ำและมีข้อจำกัดในการออกแบบการศึกษาที่เหมาะสม อีกทั้งแต่เดิมวิชาการศึกษาศาสนาจะเป็นวิชาเดียวที่ถูกระบุไว้ในกฎหมายการศึกษา ปี พ.ศ. 2534 เท่านั้น

ในปัจจุบันหลักสูตรความเป็นพลเมือง (Citizenship Curriculum) เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคบังคับของเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตั้งแต่กันยายน ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา (http://www.aksb.de/inhalte/fromvandaltovoter/program/2.html) บังคับใช้ในโรงเรียนระดับที่สามและสี่ ซึ่งระดับสามผู้เรียนมีช่วงอายุ 11-14 ปี ระดับสี่ ช่วงอายุ 14-16 ปี แม้จะสิ้นสุดการบังคับใช้ทางการศึกษาในเด็กระดับอายุ 16 ปี รัฐบาลก็ยังคงส่งเสริมให้เยาวชนยังคงศึกษาหรือทำงานอยู่บนพื้นฐานของการฝึกอบรมจนอายุ 19 ปี ดังนั้น ในระดับสี่นี้จะครอบคลุมกลุ่มอายุ 14-19 ปีด้วย ซึ่งมีการให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงด้านการสอน แนะนำหลักสูตรที่เหมาะสม การบังคับใช้ และเป็นรูปแบบของกระบวนการตรวจสอบโรงเรียนโดยสำนักงานมาตรฐานการศึกษา (The Office for Standards in Education: OFSTED)

สำหรับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพลเมืองศึกษา คือ

(1) ช่วยให้เด็กสามารถคิดไตร่ตรองและรับผิดชอบต่อความเป็นพลเมืองที่ต้องตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่รับผิดชอบ

(2) สนับสนุนเด็กด้านจิตใจ ศีลธรรม การเข้าสังคมและการพัฒนาวัฒนธรรม ทำให้มีความเชื่อมั่นในตนเองและรับผิดชอบทั้งในชั้นเรียนและนอกห้องเรียน

(3) ส่งเสริมเด็กให้แสดงบทบาทการช่วยเหลือภายในโรงเรียน เพื่อนบ้าน ชุมชนและโลก

(4) สอนเด็กเกี่ยวกับสถาบันเศรษฐกิจ ประชาธิปไตยและคุณค่า

(5) ส่งเสริมเด็กให้เคารพต่อความแตกต่างระหว่างชาติ ศาสนา และอัตลักษณ์ชนกลุ่มน้อย ให้ความสามารถสะท้อนต่อเหตุการณ์และมีส่วนร่วมในการอภิปราย

ในด้านเนื้อหาของการศึกษาความเป็นพลเมือง ได้แก่

(1) ความรับผิดชอบและศีลธรรมทางสังคม (social and moral responsibility) เด็กจะได้เรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้น ในความเป็นสังคมเพื่อความมั่นใจ และพฤติกรรมทางศีลธรรมทั้งในและนอกชั้นเรียนทั้งที่กระทำต่อผู้มีอำนาจและกระทำร่วมกัน

(2) การมีส่วนร่วมกับชุมชน (community involvement) เด็กจะเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและเพื่อนบ้านหรือชุมชนของตน รวมถึงมีส่วนร่วมเรียนรู้ผ่านชุมชนและบริการ

3) ความรู้ทางการเมือง (political literacy) เด็กจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับสถาบัน เหตุการณ์ ปัญหาและปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตยและทำอย่างไรต่อความเป็นพลเมืองที่จะเกิดประสิทธิผลในชีวิตสาธารณะ ศาสนาและความเป็นชาติผ่านทักษะและคุณค่าเช่นเดียวกับความรู้

หากพิจารณาเนื้อหาแยกตามช่วงอายุ สำหรับสาระสำคัญของการศึกษาความเป็นพลเมืองในระดับสาม (ช่วงอายุ 11-14 ปี) จะครอบคลุมเกี่ยวกับ

(1) กฎหมาย สิทธิมนุษยชนและหน้าที่ความรับผิดชอบ

(2) รัฐบาล ระบบรัฐสภา รวมถึงการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

(3) ความหลากหลายของชาติ ความแตกต่างในภูมิภาคและศาสนา มีความจำเป็นในการเคารพและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

(4) ความสำคัญของสื่อมวลชน

(5) ชุมชนโลกและบริบทเกี่ยวข้อง รวมถึงบทบาทของสหภาพยุโรป สหพันธรัฐและองค์การสหประชาชาติ

ส่วนในระดับที่สี่ (ช่วงอายุ 14-19 ปี) จะครอบคลุมเกี่ยวกับ

(1) กฎหมายและสิทธิมนุษยชนอย่างไรที่สัมพันธ์กับพลเมือง

(2) จุดกำเนิดและความเกี่ยวพันของความแตกต่างระหว่างชาติ ภูมิภาค ศาสนาและศีลธรรมในอังกฤษต่อความจำเป็นในการเคารพและเข้าใจซึ่งกันและกัน

(3) การปฏิบัติงานของรัฐสภา รัฐบาล และศาล

(4) โอกาสสำหรับบุคคลและกลุ่มอาสาสมัครเพื่อนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

(5) ความสำคัญของความเป็นอิสระของสื่อมวลชนและบทบาทของสื่อ

(6) หน้าที่รับผิดชอบทางเศรษฐกิจรวมถึงสิทธิ ความรับผิดชอบของลูกค้า ผู้บริโภค ลูกจ้าง และนายจ้าง

(7) ความสัมพันธ์กับยุโรป สหพันธรัฐ และองค์การสหประชาชาติ เหตุการณ์รอบด้านในการพึ่งพาของโลกและความรับผิดชอบที่รวมถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วิธีการจัดการศึกษาใช้กลยุทธ์การตัดสินใจกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ในโรงเรียนและชั้นเรียน โดยเชื่อว่าการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นโอกาสที่เอื้อให้มีการสื่อสารสูงสุดระหว่างปัจเจกชนและกลุ่ม โรงเรียนจัดเตรียมโอกาสให้นักเรียนทำงานร่วมกันท่ามกลางกลุ่มที่หลากหลายและเปิดโอกาสให้เกิดการสนทนาร่วมกันทั้งกับครู นักการศึกษา ผู้นำโรงเรียน รัฐบาลและนักเรียนเอง ซึ่งต้องการความสัมพันธ์อิสระและปฏิสัมพันธ์ภายในและระหว่างชุมชนของนักเรียน (Hugh Starkey, 2005: 299-308) ผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะ และการคิดเชิงวิพากษ์ การอภิปรายและโต้แย้ง การเจราจาและการปรับตัว การมีส่วนร่วมในโรงเรียนและชุมชนบนพื้นฐานกิจกรรม โดยผู้เรียนจะสามารถ (1) แสดงความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทเฉพาะ ในบทบาทของเด็กนักเรียน ลูกจ้างหรือผู้หางาน (2) ประยุกต์โครงร่างของคุณค่าทางศีลธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์เฉพาะ สิ่งนี้อาจรวมถึงความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ ความถูกต้องหรือความเป็นธรรม (3) แสดงความเข้าใจและเคารพต่อชาติและ

โลก วัฒนธรรม เพศวิถี ศาสนา ศีลธรรมและความแตกต่างของชุมชน (4) ต่อสู้กับอคติและการแบ่งแยก (5) การจัดการการเงิน (6) ประเมินความเสี่ยงและความไม่แน่นอนเมื่อต้องทำการตัดสินใจหรือเลือก (7) สร้างสรรค์ ตอบสนองและบริหารการเปลี่ยนแปลง (8) เลือกแนวทางที่ดีที่สุดในการจัดการกับสถานการณ์ และ (9) จำแนกและจัดลำดับความสำคัญของการกระทำทั้งต่อตน และผู้อื่น (http://www.aksb.de/inhalte/fromvandaltovoter/program/2.html#Anchor-wales)

4) การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ในประเทศอังกฤษทั้งองค์กรภาครัฐ เอกชน และองค์กรทางสังคมต่างก็ทำงานเพื่อสร้างและส่งเสริมประชาธิปไตยให้มีความยั่งยืน (Democratic Sustainability) โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นพลเมืองและเยาวชนของชาติ นอกจากกิจกรรมภายในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนและสันทนาการแล้ว โครงการ/กิจกรรมภายนอกโรงเรียน อาทิ กิจกรรมพลเมืองอาสาสมัคร (Voluntary Citizenship Activities) งานชุมชนและงานอาสาสมัครต่างๆ เพื่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดี การมีส่วนร่วมและสิทธิเด็ก โดยมีหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและองค์กรทางสังคมร่วมกันดำเนินโครงการต่างๆ เช่น

(1) Sure Start เป็นโครงการของรัฐบาลอังกฤษที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบริการแบบครบวงจรสำหรับเด็กและครอบครัวเพื่อสร้างคนคุณภาพและแรงงานที่มีทักษะ มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาทางอารมณ์และสังคม ส่งเสริมสุขภาพให้แก่เด็ก ปรับปรุงความสามารถในการเรียนรู้ของเด็กและสร้างเสริมความแข็งแกร่งให้กับครอบครัวและชุมชน โดยการจัดการศึกษาฟรีสำหรับเด็กอายุ 3 – 4 ปี สร้างความเข้าใจและส่งเสริมให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาเด็ก มีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้ [1] ขยายและสร้างความเข้มแข็งในการบริบาลเด็ก (childcare) สนับสนุนทุน ลงทุนในการ ว่าจ้างและฝึกอบรมบุคลากร ให้ข้อมูลข่าวสาร [2] ทำงานร่วมกับ Ofsted ในการปรับปรุงคุณภาพการดูแลเด็ก [3] เพิ่มจำนวนผู้ช่วยในการดูแลเด็กด้วยระบบเครดิตภาษี (Tax Credit System) ครอบครัวที่มีรายได้ปานกลางและรายได้น้อยได้ประโยชน์ในการดูแลเด็กจากระบบเครดิตภาษีใหม่ (New Working Tax Credit: WTC) และ [4] จัดตั้งศูนย์เด็กเล็กโดยเฉพาะในพื้นที่ที่ด้อยโอกาส เพื่อให้บริการที่มีคุณภาพ ศูนย์แห่งแรก ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2546 และตั้งเป้า 1,700 แห่งในปี พ.ศ. 2551 (ชนิตา รักษ์พลเมืองและคณะ, 2547)

(2) Save the Children Fund (UK) เป็นองค์กรเอกชนที่ดำเนินงาน 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ [1] งานส่งเสริมการเป็นพลเมืองดี [2] การมีส่วนร่วมและสิทธิเด็ก และ [3] งานส่งเสริมสิทธิในการได้รับการดูแลจากรัฐ งานป้องกันและแก้ไขความรุนแรงในครอบครัว โดยทำงานร่วมกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนหลายหน่วยงาน อาทิ 1999 Trust, Hopscotch HAYS, Manchester Youth Services, CDS

Housing, Groundwork Hackney, RAPP, Bolton Metropolitan, Borough Council และWigan Health Authority ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดประชุมระดับชาติสำหรับเด็กและเยาวชนของชนกลุ่มน้อย หรือในละแวกบ้านเดียวกัน การวางแผนส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนในวัยต่างๆ ของชุมชน การส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นผ่านสื่อต่างๆ การจัดให้มีผู้รับผิดชอบด้านสิทธิเด็กในชุมชน การจัดทำเอกสารวิธีการขอความคิดเห็นจากเด็กเล็ก การให้บริการด้านสิทธิเด็ก และการให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการ (ศรีศักดิ์ ไทยอารีและคณะ, 2542)

(3) มูลนิธิความเป็นพลเมือง (Citizenship Foundation) เป็นองค์กรการกุศลที่มีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมบุคคลตามระบอบประชาธิปไตย มูลนิธิใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในขอบเขตด้านกฎหมาย การเมืองและสังคม โดยให้ความสนใจกับโครงการที่มีความสร้างสรรค์ต่างๆ อาทิ โครงการยุวรัฐบาล โดยได้รับความร่วมมือจากสถาบันวิจัยนโยบายสาธารณะ ซึ่งผู้ริเริ่มเชื่อว่า หากเยาวชนได้เป็นตัวแทนของคณะกรรมการรัฐบาลแล้วจะมีอิทธิพลทางบวกต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงต่อไป โครงการนี้เริ่มมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2547 - 2549 (Eva Wisse: 52)

(4) โครงการ European Youth Parliament ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 มีสำนักงานอยู่ในเมืองออกฟอร์ด (Oxford) เนื่องจากตระหนักถึงผลกระทบจากการรวมตัวของประเทศในยุโรปเป็นประชาคมยุโรป (European Community) ทำให้ประเทศสมาชิกของประชาคมต้องแบกรับปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา จากการเปิดพรมแดนของประเทศสมาชิก ซึ่งให้ความสนใจเรื่องที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะเรื่องความรับรู้และยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติท่ามกลางเยาวชนด้วยกันเอง และสร้างความเข้าใจในประเด็นอันสลับซับซ้อนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมที่เขาต้องเผชิญหน้า รวมทั้งความเสี่ยงของเยาวชนที่จะตกเป็นเหยื่อของปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้น ดังนั้น จึงมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในกิจกรรมต่างๆ ของประชาคมยุโรปโดยการฝึกอบรมความเป็นผู้นำ และเนื้อหาอื่นๆ ที่จะทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการสามารถพัฒนาทักษะจนกลายเป็นผู้นำของประชาคมยุโรป และมีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาประเทศและประชาคมโดยส่วนรวมทุกปี ทีมงานที่ปรึกษาพร้อมกับนักเรียน 2 คนจะได้รับเลือกจากประเทศสมาชิกของประชาคมยุโรปเพื่อเข้าร่วมโครงการสภาเยาวชนประจำปี โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับนโยบาย ข้อตกลง วัฒนธรรม และอื่นๆ ที่ปรากฏในประชาคมยุโรป เยาวชนดังกล่าวจะได้มีโอกาสในการอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูล และสร้างมิตรภาพระหว่างผู้เข้าร่วมโครงการด้วยกัน ข้อตกลงที่เกิดจากสภาเยาวชนนี้จะได้รับการเสนอไปยังสภาของประชาคมยุโรปโดยตรง นับตั้งแต่เริ่มโครงการนี้เป็นต้นมา มีนักเรียนและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 16 ถึง 18 ปี จำนวนถึง 14,000 คนที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการพร้อมทั้งครูอีกจำนวน 700 คนจากประเทศสมาชิก 27 ประเทศของประชาคมยุโรป (ศรีศักดิ์ ไทยอารีและคณะ, 2542)

(5) โครงการ International Award Program มีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมเยาวชนให้เกิดความเชื่อมั่น และการพัฒนาแบบองค์รวม ผ่านทางกีฬาเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ทางร่างกาย ความเข้มแข็งของจิตใจและการพัฒนารอบด้าน โครงการมีสำนักงานอยู่ในลอนดอน และกำเนิดขึ้นจากแรงบันดาลใจและความคิดของครูใหญ่โรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งในแคว้นสกอตแลนด์ โดยกำหนดให้มีรางวัลนานาชาติซึ่งเริ่มในปี พ.ศ. 2499 และใช้ชื่อว่ารางวัลพระราชทานของดยุคแห่งอะดินเบอระ (The Duke of Edinburgh's Award) ความริเริ่มนี้สะท้อนให้เห็นความเชื่อของนักการศึกษาถึงความสำคัญในความสมบูรณ์ของร่างกายซึ่งจะมีส่วนในการสร้างความเชื่อมั่น และพัฒนาการแบบองค์รวมของเยาวชน ปัจจุบันโครงการได้ให้การสนับสนุน ส่งเสริมพัฒนาการของเยาวชนช่วงอายุระหว่าง 14 ถึง 25 ปี โดยโครงการจะให้แรงบันดาลใจแก่เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเพื่อจัดกิจกรรมการพัฒนาตน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม 4 กลุ่ม คือ [1] การทำ งานหรือให้การบริการในด้านสังคม [2] การค้นคว้าแสวงหาความรู้ต่างๆ [3] การพัฒนาทักษะเฉพาะ และ [4] นันทนาการ กิจกรรมเหล่านี้เป็นการกระตุ้นให้เกิดพัฒนาการในเชิงการเจริญเติบโตของร่างกาย การพัฒนาความเชื่อมั่นในและการพึ่งพาตนเองความสำนึกรับผิดชอบและการช่วยเหลือสังคม (ศรีศักดิ์ ไทยอารี และคณะ, 2542)

นอกจากกิจกรรมการพัฒนาบุคคลแล้ว โครงการยังได้จัดทำสื่อจดหมายข่าว และชุดเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสในการประกอบอาชีพอิสระ เพื่อใช้ในการให้ความรู้แก่เยาวชนที่มีปัญหา และส่งเสริมสนับสนุนให้เยาวชนจัดกิจกรรมเพื่อเป็นบริการแก่ชุมชนด้วย โครงการนี้ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของภาครัฐ องค์การเพื่อสาธารณประโยชน์ โรงเรียน และอาสาสมัครอิสระจากประเทศต่างๆ ทั่วโลกจนได้พัฒนาเป็นโครงการระดับชาติใน 60 ประเทศ และเป็นโครงการขนาดเล็กในอีก 30 ประเทศ และในช่วงต้นของทศวรรษที่ผ่านมาได้มีเด็กและเยาวชนเข้าร่วมโครงการถึงกว่า 130,000 คนแล้ว

(6) The Youth Training Scheme (YTS) โครงการฝึกอบรมเยาวชนด้วยการเชื่อมโยงทางความคิดของนิยามความเป็นพลเมืองและการวัดความสามารถในการวางแผนหลักสูตร โครงการนี้เป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของ The New Training Initiative เริ่มดำเนินการโดยรัฐบาลพรรคอนุรักษ์นิยมในปี พ.ศ. 2524 ซึ่งพยายามจะชี้ให้เห็นความสำคัญของทักษะทางอาชีพและใช้การฝึกอบรมกับแรงงานทั้งหมดในประเทศ (Janet Harland, Education, 2000: 56)

นอกเหนือจากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความเป็นพลเมืองของชาติดังกล่าวแล้ว อังกฤษมีองค์กรอิสระที่เรียกว่า Public Body จำนวนนับพันองค์กร ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ ได้แก่ [1] องค์กรอิสระที่ใช้อำนาจในการบริหาร [2] องค์กรอิสระที่ใช้อำนาจในการเสนอแนะ [3] องค์กรอิสระที่ใช้อำนาจตุลาการ และ [4] องค์กรอิสระที่ใช้อำนาจในการตรวจสอบ ทั้งนี้ หน่วยงานและองค์กรอิสระต่างๆ ต่างก็ให้การสนับสนุน

เยาวชนเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ ด้วยการจัดกิจกรรมภายในโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอนและสันทนาการ รวมถึงกิจกรรมหรือโครงการภายนอกโรงเรียนที่หลากหลาย

4.2.4 ผลการจัดการศึกษา: ปัญหาและอุปสรรค

หากพิจารณาปัญหาและอุปสรรคการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย คงต้องเริ่มต้นที่ปัญหาคำจำกัดความของการศึกษาความเป็นพลเมืองอย่างน้อย 2 มุมมอง กล่าวคือ (1) มุมมองพลเมืองในฐานะเป็นพลเมืองที่ปฏิบัติตามหน้าที่ (the passive citizen view) เป็นการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความลงรอยกันและการอยู่ร่วมในกฎเกณฑ์ และ (2) มุมมองการศึกษาของพลเมืองในอนาคตเพื่อการมีส่วนร่วมเชิงรุกในสังคมประชาธิปไตย

สำหรับมุมมองพลเมืองในฐานะเป็นพลเมืองที่ปฏิบัติตามหน้าที่ เห็นว่าพลเมืองควรได้รับการสอนตามความเป็นจริงเกี่ยวกับการปกครองและตามรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับหน้าที่และความรับผิดชอบตามหน้าที่ความเป็นพลเมืองที่ดี นั่นคือ การพัฒนาความเข้าใจแนวคิดทางการเมืองและความขัดแย้งในด้านทัศนคติและคุณค่าทางการเมือง รวมถึงความเต็มใจที่จะดำรงอยู่ตามสถานภาพตนโดยมองแบบมุมมองวิธีการแรกอาจทำให้การเรียนการสอนเกิดความน่าเบื่อหน่าย ส่วนวิธีการที่สองอาจเสี่ยงต่อการไม่เห็นด้วยได้ง่ายๆ

การศึกษาความเป็นพลเมืองในอดีตที่ผ่านมาประสบความล้มเหลวเนื่องจากเหตุผลหลายประการ คือ (1) การศึกษาความเป็นพลเมืองเป็นกรณีร่วมสมัยของความเสี่ยงสูง ผลสำเร็จต่ำ มีสถานภาพต่ำในฐานะเป็นวิชาหนึ่งในโรงเรียนโดยที่ครูอาจมีทัศนคติเชิงลบหรือปลูกฝังไปเรื่อยๆ (2) เกิดความขาดแคลนทรัพยากรและครูผู้สอนที่เป็นองค์ประกอบของประเด็นแนวคิดที่แตกต่างและซับซ้อน และ (3) ขาดการให้คำนิยามที่ชัดเจนว่าอะไรเป็นการศึกษาทางการเมืองหรือการศึกษาความเป็นพลเมืองและอะไรที่ครูควรทำอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม (Danish Lawton, 2000: 11-12)

หากพิจารณาการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นชาติและระดับชาติแล้ว จากรายงานการศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นสาธารณะและรัฐบาลท้องถิ่นต่อวิกฤตประชาธิปไตยของอังกฤษ (John Curtice: 1999) สรุปว่า อังกฤษมีระดับผลสัมฤทธิ์การเลือกตั้งรัฐบาลท้องถิ่นต่ำสุดในสหภาพยุโรป แม้ว่าการเลือกตั้งในระดับชาติจะใกล้เคียงกับมาตรฐานขององค์กรความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Co-operation and Development: OECD) ก็ตาม

แม้การเมืองเป็นสิ่งที่สอดแทรกอยู่ในหลักสูตรแห่งชาติของอังกฤษ ซึ่งหน้าที่ของพลเมืองถูกนิยามขึ้นตามกฎหมาย ตัวอย่างหนึ่งของความล้มเหลวในการกำหนดนโยบายการศึกษาภายใต้กรอบทางการเมือง มาตรา 351 ของกฎหมายการศึกษา (Education Act 1996) กล่าวคือ ต้องการให้โรงเรียน

จัดหลักสูตรให้มีความสมดุลและขยายขอบเขตในการส่งเสริมจิตวิญญาณ ขวัญ วัฒนธรรม จิตใจและพัฒนาร่างกายเด็กในโรงเรียนและสังคม รวมทั้งการเตรียมเด็กเพื่อเพิ่มโอกาส ทำตามหน้าที่และมีประสบการณ์เมื่อโตขึ้น ดังจะเห็นว่าโรงเรียนในอังกฤษได้พัฒนาสถาบันเชิงอำนาจแบบเบ็ดเสร็จและลำดับชั้น จึงทำให้การศึกษาความเป็นพลเมืองเป็นกระบวนการที่ล่าช้า

ข้อเสนอแนะการศึกษาความเป็นพลเมืองต่อโรงเรียนและรัฐบาล คือ (1) จำเป็นต้องมีการอภิปรายอย่างกว้างขวางเพื่อการพัฒนาพลเมืองภายในประเทศ ดังที่รายงานของ Parekh (2000) กล่าวว่า สหราชอาณาจักรอยู่ท่ามกลางบริบทอันหลากหลายและพหุลักษณ์ภายใต้วัฒนธรรมมากมายของยุโรปและของทั้งโลก (2) การส่งเสริมการศึกษาความเป็นพลเมืองด้วยการให้โอกาสที่แตกต่างเพื่อการแบ่งปันในสังคมที่เป็นอยู่อย่างหลากหลายด้วยพื้นฐานคุณค่าทั่วไป (3) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เป็นตัวแทนของคนหมู่มากและการให้อภิปรายในความแตกต่างและความหลากหลาย ในประเด็นสิทธิและคุณค่าทางการเมืองในเป็นประเด็นที่เด็กควรได้รับการพัฒนา (4) ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชนที่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือต่างประเทศ ข้อพิจารณาในสิทธิมนุษยชนด้านการเมือง การแบ่งปันคุณค่าหลัก และบริบทของชาติที่เกี่ยวข้องกับยุโรปหรือองค์การสหประชาชาติ (Audrey Oslu and High Storkey: 2005) (5) เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปของการเป็นคณะกรรมการบริหารโรงเรียนซึ่งทำหน้าที่โดยตรงในการจัดการศึกษาโดยคณะกรรมการควรรับฟังความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อโรงเรียน รวมทั้งความต้องการทางการศึกษา เพื่อนำความคิดเห็นและความต้องการนั้นๆ มาดำเนินการจัดการศึกษาและบริหารจัดการให้เป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นและประชาชนต่อไป (http://www.onec.go.th/publication/4010003/p0403.htm)

4.3 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในเครือรัฐออสเตรเลีย

4.3.1 ข้อมูลพื้นฐาน

เครือรัฐออสเตรเลีย (Commonwealth of Australia) ตั้งอยู่ในซีกโลกใต้ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย ลักษณะประเทศเป็นเกาะ ออสเตรเลียเป็นทวีปที่มีขนาดเล็กที่สุดในโลก แต่เป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดในโลก ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรอินเดีย และมหาสมุทรแปซิฟิก พื้นที่ของเกาะมีประมาณ 7.6 ล้านตารางกิโลเมตร ประมาณหนึ่งในสามเป็นทะเลทราย แต่พื้นที่แถบชายฝั่งด้านตะวันตกเฉียงใต้ของรัฐออสเตรเลียตะวันตก (Western Australia) และรัฐแทสเมเนีย (Tasmania) มีความอุดมสมบูรณ์มาก ฝนตกชุก เดิมเป็นอาณานิคมของสหราชอาณาจักร ใช้เป็นสถานที่คุมขังนักโทษและผู้ถูกเนรเทศจากสหราชอาณาจักร ออสเตรเลียเป็นเอกราชและจัดตั้งเป็นสหพันธรัฐในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2444 เมืองหลวงของออสเตรเลียชื่อกรุงแคนเบอร์รา (Canberra)

ออสเตรเลียมีประชากรประมาณ 21,262,641 คน (ข้อมูลเดือนกรกฎาคม 2552) เป็นประชากรอายุ 0-14 ปีร้อยละ 18.6 (ชาย 2,026,975 คน หญิง 1,923,828 คน) อายุ 15-64 ปีร้อยละ 67.9 (ชาย 7,318,743 หญิง 7,121,613) อายุ 65 ปีและมากกว่าร้อยละ 13.5 (ชาย 1,306,329 หญิง 1,565,153) (The World Fact Book, online) ประชากรส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากชาวยุโรปที่มาตั้งรกรากตั้งแต่ยุคตื่นทอง ช่วงทศวรรษที่ 1850 หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปี พ.ศ. 2543 มีผู้อพยพใหม่เข้ามาถึง 5.9 ล้านคนทำให้ประชากรเกือบ 2ใน 7 ของออสเตรเลียเกิดในต่างประเทศ หลังจากการเลิกนโยบายออสเตรเลียขาว (White Australia) ปี พ.ศ. 2516 รัฐบาลออสเตรเลียได้พยายามส่งเสริมความสามัคคีระหว่างเชื้อสายต่างๆ บนพื้นฐานของพหุวัฒนธรรม ในช่วงปี พ.ศ. 2548-2549 มีผู้อพยพเข้ามากว่า 131,000 คน ส่วนใหญ่มาจากทวีปเอเชียและโอเชียเนีย ประชากรพื้นเมืองของออสเตรเลีย ได้แก่ ชาวอะบอริจิน บนแผ่นดินหลักและชาวเกาะช่องแคบทอร์เรสซึ่งมีทั้งหมด 410,003 คนในปี พ.ศ. 2544 (ร้อยละ 2.2 ของประชากร) ชาวออสเตรเลียส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ แต่มีศาสนาอื่นๆ เช่น พุทธ อิสลาม และยิว ด้วยเช่นกัน เนื่องด้วยออสเตรเลียให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา สำหรับผู้มีสิทธิเลือกตั้งต้องมีอายุ 18 ปีบริบูรณ์

4.3.2 ข้อมูลด้านการเมืองการปกครอง

ออสเตรเลียประกอบด้วย 6 รัฐ ได้แก่ รัฐนิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) รัฐควีนส์แลนด์ (Queensland) รัฐเซาท์ออสเตรเลีย (South Australia) รัฐแทสเมเนีย (Tasmania) รัฐวิกตอเรีย (Victoria) และรัฐเวสเทิร์นออสเตรเลีย (Western Australia) และยังมีดินแดนหลักๆ บนแผ่นดินใหญ่สองแห่งเป็นเขตปกครองตนเอง ได้แก่ นอร์เทิร์นเทร์ริทอรี (Northern Territory) และออสเตรเลียนแคพิทอลเทร์ริทอรี (เขตเมืองหลวง) (Australian Capital Territory) ออสเตรเลียใช้รัฐธรรมนูญแบบลายลักษณ์อักษรซึ่งเหมือนกับสหรัฐอเมริกา แต่ต่างจากประเทศอังกฤษ ภายใต้รัฐธรรมนูญรัฐบาลมีอำนาจ 3 อย่าง คือ อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ และคณะรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติด้วย

ออสเตรเลียมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา มีรูปแบบรัฐบาลเป็นสหพันธรัฐ และระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ประมุขแห่งรัฐของออสเตรเลีย คือ สมเด็จพระราชินีนาถแห่งออสเตรเลีย ซึ่งพระองค์ปัจจุบันคือสมเด็จพระราชินีนาถอลิซาเบธที่ 2 พระอิสริยยศในออสเตรเลียคือ Elizabeth the Second, by the Grace of God Queen of Australia and Her other Realms and Territories, Head of the Commonwealth

ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (แม่แบบ:Governor-general) เป็นผู้แทนพระองค์ในออสเตรเลียของพระประมุขซึ่งประทับอยู่ในสหราชอาณาจักร รัฐธรรมนูญของออสเตรเลียระบุว่า "อำนาจบริหารเป็นของสมเด็จพระราชินี และทรงใช้อำนาจนั้นผ่านผู้สำเร็จราชการในฐานะผู้แทน

พระองค์ของสมเด็จพระราชินี" อำนาจของผู้สำเร็จราชการนั้นรวมถึงการแต่งตั้งรัฐมนตรีและผู้พิพากษา การยุบสภา และการลงนามบังคับใช้กฎหมาย ผู้สำเร็จราชการคนปัจจุบันคือ พลตรีไมเคิล เจฟเฟอรี (Major-General Michael Jeffery) ผู้สำเร็จราชการยังดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดด้วย ในทางธรรมเนียมปฏิบัตินั้น ผู้สำเร็จราชการจะใช้อำนาจตามคำแนะนำของรัฐมนตรี สภาบริหารสหพันธรัฐ (Federal Executive Council) เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ให้คำแนะนำแก่ผู้สำเร็จราชการ โดยมีผู้สำเร็จราชการเป็นประธานการประชุม และรัฐมนตรีทุกคนมีสมาชิกภาพตลอดชีพ แต่ในทางปฏิบัติจะเรียกประชุมเฉพาะรัฐมนตรีคณะปัจจุบัน รัฐบาลจะมาจากพรรคที่ได้เสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร

รัฐบาล

ออสเตรเลียแบ่งการปกครองออกเป็น 3 ระดับ คือรัฐบาลเครือรัฐ รัฐบาลรัฐ และรัฐบาลท้องถิ่น

รัฐบาลในระดับเครือรัฐ (รัฐสภาและรัฐบาลเครือรัฐ) มีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้นำ มีหน้าที่รับผิดชอบกิจการและผลประโยชน์ของชาติในระดับประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบินพลเรือน การป้องกันประเทศ การต่างประเทศ การไปรษณีย์และการโทรคมนาคม ส่วนรัฐบาลในระดับรัฐ (รัฐบาลและสภานิติบัญญัติของรัฐ 6 รัฐ) รับผิดชอบเกี่ยวกับการศึกษา การคมนาคมขนส่ง การรักษากฎหมาย การบริการสาธารณสุขการเกษตรและการทำเหมืองแร่ และรัฐบาลระดับท้องถิ่น มีหน่วยงานท้องถิ่นระดับเมือง เทศบาลและแขวง ประมาณ 900 องค์กร การปกครองระดับนี้แตกต่างกันไปในแต่ละรัฐ โดยทั่วไปจะรับผิดชอบเกี่ยวกับการวางผังเมือง การก่อสร้าง และบำรุงรักษาถนนหนทาง ตลอดจนสะพาน การประปา การกำจัดน้ำเสีย การสาธารณสุข และบริการสุขอนามัย เทศบัญญัติการก่อสร้างอาคาร การดูแล กฎเกณฑ์ต่างๆ รวมถึงมาตราชั่ง ตวง วัด การพัฒนาและบำรุงรักษาสวนสาธารณะ พื้นที่นันทนาการ สระว่ายน้ำ ห้องสมุดสาธารณะ และศูนย์ชุมชนต่างๆ

อำนาจของรัฐบาลเครือรัฐ (รัฐสภา) กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ส่วนอำนาจที่มิได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญคงอยู่ภายใต้การปกครองระดับรัฐ การเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญจะกระทำได้ต่อเมื่อมีการลงประชามติและได้รับเสียงสนับสนุนข้างมากในรัฐอย่างน้อย 4 รัฐใน จำนวน 6 รัฐ

ออสเตรเลียมีระบบการปกครองในรูปของสหพันธ์ (Federation) จึงมีการปกครองระดับท้องถิ่นแตกต่างกันไปในแต่ละรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลทั้ง 3 ระดับจะถูกกำหนดโดยรัฐธรรมนูญ

รัฐสภา

ออสเตรเลียมีรัฐสภา 9 แห่ง 1 สภาของเครือรัฐ 6 สภาของแต่ละรัฐ และ 2 สภาของแต่ละเขตการปกครอง รัฐสภาของเครือรัฐใช้ระบบ 2 สภา ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร (House of

Representative) และวุฒิสภา (Senate) สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก 150 คน มาจากการเลือกตั้ง โดยแบ่งเป็นเขตเลือกตั้ง มีผู้แทนเขตละหนึ่งคน วุฒิสภามีสมาชิก 76 คน มาจากแต่ละรัฐ รัฐละ 12 คน และจากเขตการปกครอง (เขตเมืองหลวงและนอร์เทิร์นเทร์ริทอรี) ละ 2 คน ทั้งสองสภาจัดการเลือกตั้งทุก 2 ปี สมาชิกวุฒิสภามีวาระ 6 ปี โดยการเลือกตั้งแต่ละครั้งจะเป็นเพียงครึ่งหนึ่งของสมาชิกทั้งหมด วุฒิสมาชิกไม่สามารถเสนอหรือแก้ไขร่างกฎหมายเกี่ยวกับการเงินได้

อำนาจนิติบัญญัติของรัฐสภาแห่งเครือรัฐ (Commonwealth Parliament) และรัฐสภาแห่งรัฐ (State Parliament)

รัฐธรรมนูญแห่งเครือรัฐออสเตรเลีย ซึ่งประกาศใช้ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2544 กำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมายของรัฐสภาเครือรัฐในส่วนที่เกี่ยวกับกิจการต่างประเทศ การป้องกันประเทศ การเก็บภาษีศุลกากร ภาษีสรรพสามิต และอากรอื่นๆ โดยมิได้ระบุถึงอำนาจการบัญญัติกฎหมายของรัฐสภาระดับรัฐ ดังนั้นรัฐสภาของรัฐจึงมีอำนาจบัญญัติกฎหมายอื่นๆ ที่รัฐธรรมนูญไม่ได้กำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐสภาเครือรัฐเป็นการเฉพาะ เช่น กิจการที่เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมาย กิจการตำรวจ ศาล การเกษตร พลังงาน ถนนหนทาง สวนสาธารณะ การศึกษา และสาธารณสุข ซึ่งเป็นกิจการที่รัฐสภาเครือรัฐและรัฐสภาของรัฐมีอำนาจตรากฎหมายและดำเนินการร่วมกัน

อำนาจบริหารของคณะรัฐมนตรี

นายกรัฐมนตรี (Prime Minister) เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาล รัฐมนตรีที่ร่วมเป็นคณะรัฐมนตรีมาจากทั้งสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา มีจำนวน 16 คน ทำหน้าที่บริหารกระทรวงต่างๆ

คณะรัฐมนตรีเป็นผู้กำหนดนโยบายของรัฐบาล บุคคลที่เป็นหัวหน้าพรรคการเมือง หรือหัวหน้าพรรคผสมที่มีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร จะได้รับมอบหมายจากผู้สำเร็จราชการในการตั้งรัฐบาล และบุคคลผู้นั้นจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีอำนาจในการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรี ซึ่งต้องมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ในส่วนของฝ่ายค้านนั้น หากมีมากกว่าหนึ่งพรรค ผู้นำพรรคที่มีเสียงมากที่สุด คือ หัวหน้าพรรคฝ่ายค้าน กลุ่มฝ่ายค้านจะจัดตั้งคณะรัฐมนตรีเงา (shadow cabinet) ทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล และพร้อมที่จะจัดตั้งรัฐบาลกรณีที่รัฐบาลลาออก หรือแพ้การเลือกตั้ง

ออสเตรเลียมีพรรคการเมืองหลายพรรค แต่ที่เป็นพรรคใหญ่ๆ และแข่งขันกันอย่างชัดเจน มีสองพรรค คือ พรรค Liberal และ Labor โดยจะมีพรรคเล็กๆ หลายพรรค เช่น พรรค One Nation ที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายเมื่อหลายปีก่อนจากนโยบายเหยียดสีผิวและเชื้อชาติ นอกจากนี้ยังมีพรรค Greens ซึ่งนำเสนอทางเลือกให้กับคนออสเตรเลีย และถือว่ามีผู้สนับสนุนอยู่ส่วนหนึ่งที่สำคัญ และเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ ยังได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการในมหาวิทยาลัยด้วย

รัฐสภาออสเตรเลีย มีผู้แทนจากพรรคการเมืองสำคัญๆ ทุกพรรคสนับสนุนการดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยแบบมีรัฐสภาตลอดจนเสรีภาพของบุคคล (รวมทั้งเสรีภาพในการพูด การนับถือศาสนา และการสมาคม) และข้อบังคับแห่งกฎหมาย

อำนาจตุลาการ

ออสเตรเลียรับเอาระบบกฎหมายของประเทศอังกฤษเป็นแบบฉบับตามรัฐธรรมนูญ ศาลสูงแห่งออสเตรเลีย และศาลอื่นๆ ที่ตั้งขึ้นโดยรัฐสภาเป็นผู้ใช้อำนาจตุลาการ ศาลอื่นๆ ดังกล่าว ได้แก่ ศาลระดับเครือรัฐ ซึ่งมีอำนาจพิจารณาคดีที่มีลักษณะจำเพาะเจาะจงและเกี่ยวข้องกับกฎหมายเครือรัฐโดยตรง นอกจากนั้นยังมีศาลแห่งรัฐ ซึ่งมีอำนาจตัดสินคดีบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับเครือรัฐ รัฐทุกรัฐ รวมทั้งเขตการปกครองตนเองนครหลวง และเขตการปกครองตนเองตอนเหนือต่างมีระบบศาลเป็นของตนเอง

การบังคับใช้กฎหมาย

การบังคับใช้กฎหมายในออสเตรเลีย เป็นหน้าที่ร่วมกันระหว่างตำรวจเครือรัฐ รัฐ และเขตการปกครองตนเองซึ่งไม่ขึ้นต่อกัน และทำหน้าที่รักษากฎหมายในรัฐและเขตการปกครองของตนเอง อย่างไรก็ตาม มีการประสานร่วมมือกันทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการระหว่างกองตำรวจเหล่านี้ และรัฐบาลของแต่ละรัฐและเขตการปกครองตนเอง กองตำรวจเครือรัฐออสเตรเลียและการอาชญากรรมแห่งชาติ เป็นหน่วยงานเบื้องต้นที่รับผิดชอบการบังคับใช้กฎหมายของรัฐบาลเครือรัฐ

โครงสร้างการปกครองระดับรัฐอยู่ในครรลองเดียวกับโครงสร้างในระดับเครือรัฐ กล่าวคือ มีรัฐสภาซึ่งมาจากการเลือกตั้งของประชาชนภายในรัฐ ประกอบด้วย สภาผู้แทนราษฎร (Legislative Assembly) และวุฒิสภา (Legislative Council) เป็นองค์กรอำนาจสูงสุดฝ่ายนิติบัญญัติ พรรคที่มีเสียงข้างมากในรัฐสภาจะรวมตัวกันจัดตั้งคณะรัฐบาลซึ่งเป็นกลไกสูงสุดของฝ่ายบริหาร โดยมีนายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารร่วมกับคณะรัฐมนตรีทำหน้าที่ตัดสินใจนโยบายการศึกษาของรัฐ

นอกเหนือจากคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นฝ่ายบริหารแล้ว โครงสร้างระดับบนยังมีสภาผู้บริหาร (The Executive Council) ซึ่งประกอบด้วย คณะรัฐมนตรีทั้งคณะและผู้ว่าการรัฐโดยผู้ว่าการรัฐดำรงตำแหน่งประธานของสภาฯ (President) สภาผู้บริหารมีหน้าที่ให้ความเห็นชอบกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และประกาศต่างๆ ซึ่งบัญญัติขึ้นภายใต้พระราชบัญญัติที่รัฐสภาให้ความเห็นชอบแล้ว ทั้งนี้เพื่อให้ระเบียบและข้อบังคับดังกล่าวมีผลบังคับใช้

คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลนี้มี 19 คน ในจำนวนนี้ 11 คน ควบตำแหน่งรัฐมนตรี 2-3 ตำแหน่ง (นายกรัฐมนตรีควบ 3 ตำ แหน่ง) รัฐมนตรีที่ทำ หน้าที่ช่วยบริหารกิจการในกระทรวงฯ

4.3.3 การศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

1) นโยบายการศึกษา

ตลอดทศวรรษที่ผ่านมา รัฐบาลสหพันธรัฐได้พยายามให้รัฐและเขตปกครองตนเองร่วมกันสร้างนโยบายทางการศึกษาโดยอาศัยกลไกของสภารัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการสหพันธรัฐ รัฐและเขตปกครองตนเอง หรือ The Ministerial Council on Education, Employment, Training and Youth Affairs (MCEETYA) และหน่วยงานการศึกษาของรัฐบาลกลาง ในเรื่องต่อไปนี้

- การวางเป้าหมายของชาติที่ทุกรัฐตกลงร่วมกันอันจะถือว่าเป็นยุทธศาสตร์แห่งชาติ หรือ "National Benchmarks" มาตรฐานการศึกษารายวิชาเฉพาะ และมิติอื่นของการศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียน
- การวัดผลการเรียนระดับชาติและรายงานผลดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง
- การตั้ง National Taskforce คณะทำงาน คณะกรรมการ เพื่อศึกษาและรายงานเจาะลึกประเด็นปัญหา กับรายงานความก้าวหน้าของการปฏิบัติตามเป้าหมายและยุทธศาสตร์แห่งชาติ

ในปี พ.ศ. 2532 รัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการทั้งในระดับเครือรัฐ รัฐและเขตปกครองตนเองได้ร่วมกันประกาศ “The Hobart Declaration” วางเป้าหมายแห่งชาติสำหรับโรงเรียนหรือ Common and Agreed National Goals for Schooling in Australia และตั้ง Curriculum Corporation เป็นบริษัทระดับชาติแห่งแรกที่ทำหน้าที่ให้การสนับสนุนบริการด้านวิชาการเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอนให้แก่โรงเรียนและระบบโรงเรียน ต่อมาปี พ.ศ. 2540 ได้กำหนดแผนการรู้หนังสือแห่งชาติหรือ National Literacy and Numeracy Plan ที่สำคัญคือในเดือนเมษายน พ.ศ. 2542 MCEETYA ได้ร่วมกันประกาศ “The Adelaide Declaration on National Goals for Schooling in the Twenty-First Century หรือ National Education and Training Framework” โดยมีฐานคิดว่าอนาคตของชาติขึ้นกับการสร้างพลเมืองที่มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และค่านิยมที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่าใน “Educated, Just and Open Society” ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ท้าทายทั้งด้านสภาพแวดล้อมและสังคมโดยเฉพาะความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และการอพยพย้ายถิ่นข้ามชาติ จึงต้องให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาในโรงเรียนให้มีคุณภาพ

The Adelaide Declaration 1999 เป็นนโยบายฉบับแรกที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและได้กำหนดเป้าหมายอันเป็นพันธกิจร่วมกันของชาติ (National Goals for Schooling) ดังนี้ (Adelaide Declaration in National Report on Schooling, MCEETYA, online)

- เสริมสร้างโรงเรียนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่ซึ่งครู นักเรียนและครอบครัวได้ทำงานร่วมกันกับภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม และชุมชนโดยรวม
- ยกระดับและคุณภาพวิชาชีพครู

- พัฒนาหลักสูตร ระบบการวัดและประเมินผลการเรียนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ได้คุณภาพเป็นที่ยอมรับในระดับชาติ
- เพิ่มความมั่นใจในระบบการศึกษาในโรงเรียนให้แก่ภาคประชาชนโดยผ่านทางมาตรฐานการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น และจัดให้มีการวัดและประเมินประสิทธิภาพประสิทธิผลของการศึกษา และความเท่าเทียมกันในการเข้าเรียน

เป้าหมายการศึกษาแห่งชาติดังกล่าวมีสาระสำคัญ 3 ประการประกอบด้วย (1) ทักษะและความสามารถขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักเรียน (2) เนื้อหาหลักสูตร และ (3) การสร้างบรรยากาศโรงเรียนให้เกิดการเรียนรู้สังคมที่เป็นธรรม (just society) เพื่อให้นักเรียนทุกคนมีคุณลักษณะต่อไปนี้

(1) มีมาตรฐานความรู้ ความเข้าใจ และทักษะสูง โดยจัดหลักสูตรแบบ “Comprehensive and Balanced Curriculum” ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานประกอบด้วยวิชาการ 8 ด้านที่จำเป็นคือ

- ศิลปะ (Arts)
- ภาษาอังกฤษ
- สุขศึกษาและพลศึกษา
- ภาษาอื่นนอกจากภาษาอังกฤษ (Language other than English)
- คณิตศาสตร์
- วิทยาศาสตร์
- สังคมศึกษาและสิ่งแวดล้อมศึกษา
- เทคโนโลยี

(2) มีทักษะด้านคณิตศาสตร์และสามารถอ่านออกเขียนได้ในระดับที่พอใจ

(3) เข้าร่วมโครงการด้านอาชีพในช่วงปีการศึกษาภาคบังคับ และมีโอกาสได้รับการศึกษาและฝึกอบรมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

(4) เข้าร่วมโครงการและกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะการประกอบการ (enterprise skills) ตลอดจนทักษะอื่นๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถในการปรับตนได้ในอนาคต

เพื่อสนับสนุนนโยบายการศึกษาดังกล่าวโดยเฉพาะการสร้างและพัฒนาหลักสูตร การเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียน "วิชาหลัก" (Key Learning Areas) กับการเพิ่มปริมาณและคุณภาพในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี และภาษาอื่นนอกจากภาษาอังกฤษ (Skilbeck, Malcomb and Helen Connell, 2003: 11-12) MCEETYA จึงได้แต่งตั้ง National Education Performance Monitoring Taskforce จัดทำรายงานเปรียบเทียบผลการดำเนินงานด้านต่างๆ โดยเริ่มที่เป้าหมายสำคัญ 6 ลำดับแรก คือ การรู้หนังสือ (literacy) การคิดคำนวณ (numeracy) การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในโรงเรียน การศึกษาและฝึกอบรมอาชีพในโรงเรียน

วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่วน DETYA ได้ประกาศนโยบายและโครงการระดับชาติสำหรับโรงเรียนและนักเรียน อาทิ Quality Outcomes, School Languages Programme, Discovering Democracy (civics and citizenship), National School Drug Education Strategy, Framework for Open Learning, Enterprise Education และ Quality Teacher Programme

2) ระบบการศึกษา

การจัดการศึกษาของออสเตรเลียโดยทั่วไปแล้ว นับว่าได้ดำเนินการภายใต้ "พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งเครือรัฐออสเตรเลีย 1900 (The Commonwealth of Australia Act 1990)" ซึ่งประกาศใช้ตั้งแต่วันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา โดยได้ระบุไว้ในหมวด 5 ว่าด้วยอำนาจของรัฐสภา

> มาตรา 51 ข้อ (8) และ (23ก) ว่า: มาตรา 51: ภายใต้รัฐธรรมนูญนี้ รัฐสภามีอำนาจตรากฎหมาย หรือความสงบ เรียบร้อย และการปกครองของออสเตรเลียในเรื่องต่อไปนี้... (8) การศึกษา วิจัย ด้านดาราศาสตร์และอุตนิยมวิทยา... (23ก) การจัดค่าเลี้ยงดูมารดา ความช่วยเหลือแก่หญิงหม้าย ค่าเลี้ยงดูเด็ก ความช่วยเหลือในด้านการว่างงาน ค่ายา การป่วย เจ็บ และการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาล และบริการทันตแพทย์ (แต่จะต้องไม่มีการเกณฑ์แรงงาน) ความช่วยเหลือแก่นักเรียน/นักศึกษา และความช่วยเหลือแก่ครอบครัว

ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 รัฐสภาของออสเตรเลีย โดยอาศัยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งเครือรัฐออสเตรเลีย 1900 ได้กำหนดให้แต่ละรัฐมีอิสระในการจัดการศึกษาในรัฐของตน อย่างไรก็ตาม การศึกษาของออสเตรเลียได้ริเริ่มตามแบบอย่างของประเทศอังกฤษ และอิทธิพลของการจัดการศึกษาในลักษณะนี้ก็ยังคงมีอยู่ ขณะเดียวกันการจัดการศึกษาของออสเตรเลียได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากจากพัฒนาการของการประกอบการ ด้านอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เป็นผลจากสงครามโลกครั้งที่สอง

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2479 ได้มีการจัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติออสเตรเลีย (The Australian Education Council: AEC) ขึ้นมาเพื่อดูแลการจัดการศึกษาของประเทศโดยรวม สภานี้ทำหน้าที่สร้างความร่วมมือแห่งชาติ เกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาทุกระดับในออสเตรเลีย สภาชุดนี้ประกอบด้วยรัฐมนตรีการศึกษาของรัฐ (State) ต่างๆ และของเครือรัฐ รัฐมนตรีเหล่านี้รับผิดชอบงานการศึกษาทั้งหมด รวมถึงการศึกษาระดับโรงเรียน ทั้งที่เป็นโรงเรียนของรัฐและโรงเรียนเอกชนด้วย (กาญจนา คุณารักษ์ และประกอบ คุณารักษ์, 2540)

อำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของรัฐบาลเครือรัฐ และรัฐบาลรัฐ ส่วนรัฐบาลท้องถิ่นไม่มีอำนาจหน้าที่จัดการศึกษา

รัฐและเขตปกครองตนเองแต่ละแห่งต่างมีกฎหมาย ระเบียบ และมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษาภายในเขตรับผิดชอบของตนให้ตอบสนองความต้องการของประชาชนและเชื่อมโยงกับการทำงาน โดยมีหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่บริหารจัดการศึกษาภายใต้ชื่อต่างๆ กัน ตัวอย่างเช่น

New South Wales	NSW Department of Education and Training
Victoria	Department of Education and Training
	Department of Victorian Communities
Queensland	Department of Education and the Arts
	Department of Employment and Training
South Australia	Department of Education and Children's Services
Western Australia	Department of Education and Training
Tasmania	Department of Education and Training
Northern Territory	Department of Employment, Education and Training
Australia Capital Territory	Department of Education, Youth and Family Services

ส่วน Commonwealth Department of Education, Training and Youth Affairs (DETYA) ทำหน้าที่หลักในการประสานการจัดการศึกษารวมทั้งให้การสนับสนุนด้านการเงินแก่โครงการระดับชาติซึ่งจัดเป็นกลยุทธ์ก่อให้เกิดเอกภาพและเป็นไปตามแนวนโยบายแห่งชาติที่กำหนดร่วมกัน ในแต่ละปี DETYA จะวางนโยบายสำคัญ ดังเช่นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2546 ได้ประกาศ "10-Point National Agenda for Schooling" เป็นวาระแห่งชาติเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในด้านต่างๆ รวมทั้งการดึงคนเก่งมาเป็นครูและการพัฒนาสถานภาพวิชาชีพครูด้วย (Nelson, Brendan, message, online)

นอกจากนี้ ด้วยความตระหนักถึงความจำเป็นในการร่วมมือแก้ไขปัญหาและพัฒนาการศึกษาของชาติ ในปี พ.ศ. 2536 Council of Australian Government (COAG) ซึ่งเป็นที่ประชุมร่วมระหว่างรัฐมนตรีจึงได้จัดตั้ง Ministerial Council on Education, Employment, Training and Youth Affairs (MCEETYA) เป็นองค์กรใหม่ที่จะร่วมกันกำหนดทิศทางการศึกษา การทำงาน การฝึกอบรม และกิจการเยาวชน เพื่อให้การจัดการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทมีคุณภาพ เชื่อมโยงกับการทำงานและตลาดแรงงาน ขณะเดียวกันมีหน้าที่สานต่อนโยบายรัฐอันเป็นยุทธศาสตร์แห่งชาติ ประสานงานกับรัฐและเขตปกครองตนเองในการกำหนดพันธกิจร่วมในการจัดการศึกษา ตลอดจนเป็นแหล่งข้อมูลและจัดทำรายงานการศึกษาประจำปี สมาชิกสภาแห่งนี้ประกอบด้วยรัฐมนตรีของรัฐและเขตปกครองตนเอง และรัฐมนตรีของประเทศนิวซีแลนด์ โดยมีปาร์ปัวนิวกินี (Papua New Guinea) และเกาะนอร์ฟอล์ก (Norfolk Island) เป็นสมาชิกประเภทสังเกตการณ์ (observer status) (MCEETYA, online)

สำหรับการศึกษาในระบบโรงเรียนของออสเตรเลียมีการจัดแบ่งระดับดังนี้

ระดับอนุบาล นักเรียนมีอายุตั้งแต่ 3-5 ขวบ เป็นการศึกษาภาคไม่บังคับ เน้นการเตรียมความพร้อม ให้เด็กมีการพัฒนาการ ทางร่างกาย สติปัญญา และสังคม โดยไม่เน้นให้เด็กเร่งเรียนในเชิงวิชาการ

ระดับประถมศึกษา โดยส่วนใหญ่โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐบาลเป็นแบบสหศึกษา ส่วนโรงเรียนเอกชนหลายแห่งจัดการศึกษาแบบแยกหญิง ชาย การเรียนการสอนในระดับนี้มักจัดตามช่วงอายุ โดยมีอาจารย์ประจำชั้นเป็นผู้สอนวิชาพื้นฐานทั้งหมด เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ วรรณคดีอังกฤษ และวิชาทางศิลปะ ส่วนการวัดผล อาศัยการประเมินจากครูผู้สอนเป็นหลัก

ระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็น 2 ระดับคือ

- มัธยมศึกษาตอนต้น (เกรด 7 - 10)

การศึกษาภาคบังคับถึงเกรด 10 โดยทั่วไปนักเรียนจะมีอายุ 15 ปี การเรียนการสอนในระดับนี้ นักเรียนจะเรียนวิชาหลักๆ เช่น วรรณคดีอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ พลศึกษา โรงเรียนต่างๆ จะเปิดสอนวิชาเลือกให้นักเรียนเลือกตามความถนัด เช่น คอมพิวเตอร์ ภาษาต่างประเทศ ดนตรี ศิลปะ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สังคมศึกษา วิชาเหล่านี้อาจถูกกำหนดให้เป็นวิชาบังคับ เพื่อเตรียมนักเรียนเข้าสู่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หรือเรียนต่อสายอาชีพ

- มัธยมศึกษาตอนปลาย (เกรด 11 - 12)

นักเรียนที่ต้องการเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยมักเลือกเรียนต่อมัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อเตรียมสอบประกาศนียบัตรมัธยมศึกษา เนื่องจากออสเตรเลียไม่มีระบบการสอบเอ็นทรานซ์ การเข้ามหาวิทยาลัยจึงกำหนดจากระดับคะแนนที่นักเรียนได้จากการเรียนใน 2 ปีสุดท้าย

ระดับอุดมศึกษา

- มหาวิทยาลัย (University) ปัจจุบันออสเตรเลียมีมหาวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยี และวิทยาลัย ซึ่งได้รับการยกระดับวิทยฐานะเป็นมหาวิทยาลัย รวมทั้งหมด 39 แห่ง เป็นของรัฐบาลทั้งหมด 37 แห่งและเอกชนอีก 2 แห่ง

- วิทยาลัยเทคนิคและการศึกษาต่อเนื่องของรัฐบาล (College of Technology and Further Education) หรือที่รู้จักกันในชื่อย่อว่า TAFE เป็นระบบการศึกษาเทคนิคและอาชีวศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมด้านวิชาชีพ เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการฝึกทักษะที่จำเป็นต่างๆ ของตลาดแรงงาน เป้าหมายของ TAFE คือ การป้อนบุคคลากรที่มีทักษะและความสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงาน เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี มีการประสานความร่วมมือระหว่าง TAFE และหน่วยงานเอกชนอย่างใกล้ชิด เพื่อสอดคล้องกับความต้องการ และการเปลี่ยนแปลงกับตลาดแรงงานอย่างแท้จริง

- วิทยาลัยเอกชน (Private College) มีวิทยาลัยเอกชนกระจายอยู่ตามเมืองใหญ่ทุกเมือง โดยจัดหลักสูตรใกล้เคียงกับวิทยาลัย TAFE ของรัฐบาลแต่เน้น สาขาวิชาด้านธุรกิจ และสาขาที่ตลาดแรงงานต้องการ เช่น บัญชี การตลาด การจัดการ คอมพิวเตอร์ และ เลขานุการ วิทยาลัยเอกชนจะต้องจดทะเบียนและอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลมาตรฐาน และคุณภาพจากรัฐบาล นอกจากนี้วิทยาลัยเอกชนหลายแห่งจัดสอนหลักสูตรเชื่อมต่อการศึกษาในระดับปริญญาตรีด้วย

3) การศึกษาในระบบโรงเรียน

นโยบายและโครงการสนับสนุนการศึกษาในระบบโรงเรียน

(1) Civic Expert Group 1994

ในปี พ.ศ. 2537 มีการตั้งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพลเมือง (Civic Expert Group) โดยรัฐบาลเครือรัฐซึ่งมีนายพอล คีตติ้ง (Paul Keating) เป็นนายกรัฐมนตรี และผู้เชี่ยวชาญกลุ่มนี้ได้ออกรายงานเรื่อง Whereas the People…Civics and Citizenship Education เสนอแนะไว้สั้นๆ ว่าหน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civics and Citizenship Education) เป็นโปรแกรมไม่ลำเอียงที่จะทำให้ชาวออสเตรเลียมีส่วนร่วมมากขึ้น ทำให้ชีวิตความเป็นพลเมืองของประเทศมีประสิทธิภาพมากขึ้น และเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ดี

จากการเสนอรายงานพร้อมข้อเสนอแนะ 35 ข้อ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 เป็นต้นมา ทำให้ “หน้าที่พลเมือง (Civics)” ปรากฏอยู่ในการทำนโยบายการศึกษาของออสเตรเลียเรื่อยมา เหตุผลของการเปลี่ยนผ่านครั้งนี้มาจากการสนับสนุนของมวลชนที่ได้นายกรัฐมนตรีพอล คีตติ้ง ผู้ก่อตั้ง Civic Expert Group เป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญ (Print, Murray and Mary Gray, 2000)

รายงานฉบับนี้เสนอว่า การเรียนหน้าที่พลเมืองมีความสำคัญเท่าๆ กับการเรียนเรื่องคณิตศาสตร์และภาษาอังกฤษ รัฐบาลเครือรัฐได้ตอบสนองรายงานของผู้เชี่ยวชาญโดยจัดสรรงบประมาณให้ 25 ล้านเหรียญในปี พ.ศ.2538-2539 เพื่อไว้ใช้จ่ายในช่วงระยะ 4 ปี นอกจากนี้รายงานฉบับนี้ยังส่งผลให้เกิดการประชุมระดับชาติขึ้น 3 วัน โดย Australian College of Education (ACE) ในปี พ.ศ. 2538 มีโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษาเข้าร่วมประชุมด้วย (Berlach,1996)

(2) Discovering Democracy (DD) 1997-2004

โครงการ Discovering Democracy ประกาศใช้โดยนายเดวิด เคมป์ (David Kemp), The Minister for Schools, Vocational Education and Training ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2540 และรับรอง

โดย Ministerial Council for Education, Employment, Training and Youth Affairs (MCEETYA) ในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2540

เป้าหมายของโครงการ DD สนับสนุนให้มีการพัฒนาทักษะ ค่านิยม และทัศนคติของนักเรียน เพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ มีความรอบรู้และสามารถแสดงออกในกระบวนการทางการเมืองและในชีวิตประจำวัน โครงการต้องการให้นักเรียนเข้าใจวิถีที่เราปกครองตนเองและคิดว่าตัวเองเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (Discovering Democracy Units, online) โครงการ DD เกิดขึ้นเพื่อสนับสนุน National Goals for Schooling in the Twenty-first Century บนความเชื่อว่าหน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเป็นแกนกลางของการศึกษาและเพื่อรักษาความเป็นพลเมืองออสเตรเลียให้เข้มแข็งยืนยง การจะบรรลุเป้าหมายของโครงการได้นั้นนักเรียนต้องมีความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ รู้การทำงานของระบบ และสถาบันทางการเมืองและกฎหมายและหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยของออสเตรเลีย

โครงการ DD มี 2 ระยะ ระยะแรกอยู่ในช่วงปี พ.ศ.2540-2544 เน้นการผลิตเอกสารการเรียนการสอนเป็นหลัก มีการจัดตั้งเจ้าหน้าที่โครงการในรัฐและเขตการปกครอง และแนะนำการเรียนการสอนของโครงการให้แก่โรงเรียน ได้รับงบประมาณสนับสนุน 18 ล้านเหรียญ ระยะที่ 2 อยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2544-2547 เน้นการพัฒนาครูและผนวกรวมโครงการให้อยู่ในโรงเรียน โครงการ DD ตั้งใจที่จะวางพื้นฐานหน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองให้กว้างไปเรื่อยๆ ทั้งในโรงเรียน อุดมศึกษา การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาชุมชน อาชีวศึกษาและสถาบันฝึกอบรมต่างๆ ได้รับงบประมาณสนับสนุน 13.6 ล้านเหรียญ ซึ่งแบ่งเป็นเงินช่วยเหลือการทำแหล่งอ้างอิงประกอบหลักสูตร 2.1 ล้านเหรียญ พัฒนาครู 7 ล้านเหรียญและสนับสนุนกิจกรรมระดับชาติ 4.5 ล้านเหรียญ งบกิจกรรมที่ได้รับเพิ่มนี้ใช้สนับสนุนการเฉลิมฉลองสหพันธรัฐครบ 100 ปี พหุวัฒนธรรมออสเตรเลีย และการคืนดีระหว่างคนชาวพื้นเมืองและที่ไม่ใช่ชาวพื้นเมือง ซึ่งทำเป็นสื่อในรูปซีดีรอม One Destiny! The Federation Story Centenary Edition, Australian Readers Discovering Democracy Upper Secondary Collection และตู้โชว์กระจกที่โรงเรียน และกรณีศึกษาบนเว็บไซต์ Discovering Democracy (Civics and Citizenship Education program, Department of Education, Employment and Workplace Relation, Australian Government http://www.curriculum.edu.au/democracy)

Roh (2004: 167-177) กล่าวว่า ในยุคสารสนเทศนี้ ออสเตรเลียเน้นค่านิยมบางเรื่อง ได้แก่ การเคารพสิทธิและความอดทนอดกลั้น การยอมรับในความแตกต่างของวัฒนธรรม เสรีภาพในการพูด การนับถือศาสนา และการรวมกลุ่ม ก็เพราะออสเตรเลียพยายามจะสร้างความกลมกลืนให้กับชาวออสเตรเลียพื้นเมืองและที่ไม่ใช่ชาวพื้นเมือง และต้องการเน้นเรื่องพหุวัฒนธรรมเป็นสำคัญเนื่องจากมีผู้อพยพเข้ามาอยู่ในออสเตรเลียมากขึ้น

โครงการ DD มีความแตกต่างจากโครงการ Civic Expert Group ที่เริ่มในปี พ.ศ.2537 และนโยบายก่อนหน้านี้ 3 ประการ คือ โครงการ DD เน้น [1] เรื่องประวัติศาสตร์เป็นสาระในการขับเคลื่อนหน้าที่พลเมือง [2] เน้นคุณค่าประชาธิปไตยมากกว่า กล่าวคือ เน้นเรื่องอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศและการตัดสินใจอย่างประชาธิปไตย การตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ความเป็นพลเมืองดี ความซื่อสัตย์และเคารพกฎหมาย คุณค่าความเป็นปัจเจก และใส่ใจในสวัสดิการ สิทธิ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ทุกคน ในขณะที่ก่อนหน้านี้จะเน้นเฉพาะ ความยุติธรรม ความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม และประชาธิปไตย และ [3] เน้นสาระที่เกี่ยวข้องกับหลักนิติธรรม (rule of law)

นโยบายของโครงการ DD มี 4 องค์ประกอบ

- การพัฒนาสื่ออุปกรณ์แบบประสมเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองสำหรับทุกโรงเรียน
- พัฒนาครูให้สามารถใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ
- สนับสนุนอุดมศึกษา อาชีวศึกษา และ การศึกษาชุมชนเพื่อเสริมหน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง
- การตั้งโครงการ Civics Expert Group (CEG) เพื่อดูพลเมืองศึกษาทุกด้านที่เกี่ยวกับรัฐบาลสหพันธรัฐ

บทบาทหน้าที่ของโครงการ DD ได้แก่

- การพัฒนาเอกสารประกอบหลักสูตร (curriculum materials) และเอกสารการเรียนรู้ (learning resources) ซึ่งถูกแจกจ่ายไปทั่วทุกโรงเรียน เอกสารการเรียนรู้ของโครงการ DD รวมถึงชุดเอกสารประกอบการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เครื่องอ่าน (readers) โปสเตอร์ ซีดีรอมจำนวนหนึ่ง และการพัฒนาเว็บไซต์ที่จะเป็นแหล่งการเรียนรู้ของครูและครูสามารถหาเอกสารประกอบการเรียนการสอนเพิ่มเติมได้ เอกสารประกอบเหล่านี้ถูกแจกจ่ายไปทั่วทุกโรงเรียนระหว่างปี พ.ศ. 2540-2547
- จัดสรรเงินอุดหนุนโครงการพัฒนาครูให้กับทุกรัฐและเขตการปกครอง
- มีโครงการจัดกิจกรรมระดับชาติซึ่งรวมถึงการให้งบประมาณอุดหนุนแก่ครูใหญ่ ผู้ปกครอง กลุ่มที่เป็นบุคคลสำคัญทางวิชาการและการเรียนรู้และให้ทุนจัดสัปดาห์เฉลิมฉลองประชาธิปไตย (Celebrating Democracy Week) และ The National Schools Constitutional Convention (Student Learning & School Environments, Department of Education, Employment and Workplace Relations, online)

ตั้งแต่มีโครงการ DD เกิดขึ้น และมีการประกาศเป้าหมายของชาติ ทุกรัฐและเขตการปกครองตระหนักว่า Civics and Citizenship Education เป็นศูนย์กลางของการศึกษา และได้ผนวกเข้ากับเอกสารหลักสูตรและการปฏิบัติของโรงเรียน

หลักสูตรของโครงการ DD

สาระสำคัญของโครงการ DD ถูกบรรจุเป็น 2 ชุด ชุดหนึ่งสำหรับประถมศึกษาตอนกลาง (เกรด 3) และประถมศึกษาตอนปลาย (เกรด 5) อีกชุดหนึ่งสำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (เกรด 7) และมัธยมศึกษาตอนกลาง (เกรด 9) หลักสูตรมีสาระสำคัญ 4 เรื่อง ซึ่งมี 18 บท ดังนี้

- ใครเป็นผู้ปกครอง ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการของอำนาจ การใช้อำนาจในระบอบประชาธิปไตยของออสเตรเลีย สิทธิและความรับผิดชอบของพลเมือง หลักการของประชาธิปไตยออสเตรเลีย
- กฎหมายและสิทธิ ศึกษาเกี่ยวกับหลักนิติธรรม และความเป็นมาในออสเตรเลีย การออกกฎหมาย หน้าที่ของรัฐธรรมนูญ สภา และศาล
- ความเป็นชาติออสเตรเลีย ศึกษาเกี่ยวกับการก่อตั้งสถาบันประชาธิปไตยของออสเตรเลีย และการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์พลเมืองในแต่ละยุคสมัย
- ความเป็นพลเมืองและการใช้ชีวิต ศึกษาเกี่ยวกับวิถีการมีส่วนร่วมในประชาสังคม โดยเฉพาะวิธีที่ประชาชนสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับสังคมประชาธิปไตย

เอกสารประกอบหลักสูตร (curriculum materials) สำหรับโรงเรียนในช่วงปี พ.ศ.2541-2547 (ดูรายละเอียดเอกสารเพิ่มเติมได้ในภาคผนวก)

(3) National Goals for Schooling in the Twenty-first Century (Adelaide Declaration) 1999

เป็นข้อตกลงโดยรัฐมนตรีทุกรัฐและเขตการปกครองที่ต้องการเน้นการให้การศึกษานักเรียนเพื่อความเข้าใจในบทบาทของตัวเองในระบอบประชาธิปไตยออสเตรเลีย

โครงการระบุว่าเมื่อนักเรียนจบการศึกษาแล้ว พวกเขาควรจะมีคุณสมบัติ ดังนี้

- เป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นและมีความรู้ความเข้าใจเห็นคุณค่าระบบรัฐบาลและชีวิตควรเป็นพลเมืองของออสเตรเลีย (Goal 1.4)
- มีศักยภาพที่จะตัดสินและรับผิดชอบในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และความยุติธรรมทางสังคม มีศักยภาพที่จะทำให้โลกของเขามีสาระ มีศักยภาพที่จะคิดว่าทำไมสิ่งต่างๆ จึงเป็นเช่นนั้น สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลบนข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับชีวิตของเขา ยอมรับการรับผิดชอบการ

กระทำของตนเอง (Goal 1.3) (Student Learning & School Environments, Department of Education, Employment and Workplace Relations, online)

(4) The Statements of Learning for Civics and Citizenship Education 2002 (A guide to the curriculum)

The Statements of Learning for Civics and Citizenship Education แยกมาจากหลักสูตรของรัฐและเขตการปกครอง รัฐบาลสหพันธรัฐให้จัดทำขึ้นเพื่อเป็นเสมือนคู่มือหลักสูตร เป็นการจัดกลุ่มเรื่องหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองสำหรับให้นักเรียนเรียนเมื่ออยู่ระดับเกรด 3, 5, 7, 9 ซึ่งแบ่งเป็น 3 เรื่อง ได้แก่ [1] รัฐบาลและกฎหมาย [2] พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย และ [3] มุมมองประวัติศาสตร์ ในการใช้ The Statements of Learning โรงเรียนต้องมั่นใจว่านักเรียนจะบรรลุพฤติกรรมที่ระบุไว้เมื่อจบการศึกษาระดับเกรด 6 และ 10 รัฐบาลคาดหวังว่าผู้พัฒนาหลักสูตรจะทำให้ The Statements of Learning เกิดผลอยู่ในหลักสูตรภายในปี พ.ศ. 2551 MCEETYA ได้วัดผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนตามวัตถุประสงค์ของ Adelaide declaration เมื่อนักเรียนอยู่ระดับเกรด 6 และ 10

(5) National Assessment of Civics and Citizenship Education (October 2004)

เป็นส่วนหนึ่งของแผนแห่งชาติที่จะกำกับและรายงานอย่างต่อเนื่องในเรื่องผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนที่มีต่อโครงการ National Goals for Schooling in the Twenty-first Century มีการสำรวจระดับชาติครั้งแรกเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 และทำต่อเนื่องทุกๆ 3 ปี โครงการนี้มีนัยสำคัญหลายประการ คือ

- ตอกย้ำว่าพลเมืองศึกษาเป็นเรื่องที่สำคัญในวาระของรัฐบาล
- นโยบายไม่ต่างจากของเดิมฉะนั้นการริเริ่มเรื่องใหม่ๆ ของหน้าที่พลเมืองจึงมีการเปลี่ยนแปลงไม่มาก
- การจัดงบประมาณ 17.6 ล้านเหรียญ ตลอด 4 ปี ทำให้การจะริเริ่มโครงการใดๆ มีความแน่นอนมั่นคง

(6) Civics and Citizenship Education (CCE) 2004 - 2007

โครงการนี้เกิดจากการริเริ่มของรัฐบาลออสเตรเลียในเรื่อง Civics and Citizenship Education รวมถึงการพัฒนาและการดูแลเว็บไซต์ของ Civics and Citizenship Education และความต่อเนื่องของโปรแกรมกิจกรรมระดับชาติ ซึ่งได้แก่ สัปดาห์เฉลิมฉลองประชาธิปไตย (Celebrating Democracy

Week) และ the National Schools Constitutional Convention ซึ่งจัดต่อจากโครงการ Discovering Democracy (DD) ที่ประสบผลสำเร็จในช่วงปี พ.ศ. 2540-2544

โครงการนี้สนับสนุนความรู้ ทักษะ ค่านิยมซึ่งเตรียมนักเรียนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้กระตือรือร้นในระบอบประชาธิปไตยของออสเตรเลีย ซึ่งรวมถึงความรู้ความเข้าใจในเรื่องมรดกทางประชาธิปไตย โครงสร้างทางการเมืองและกฎหมาย ค่านิยมร่วมกันภายใต้สังคมหลายเชื้อชาติและพหุวัฒนธรรม เช่น เสรีภาพ ความอดทน ความเคารพ ความรับผิดชอบ และการรวมกัน (inclusion) นอกจากนี้ มีการเข้าร่วมและการพัฒนาทักษะต่างๆ และการจัดการที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองของประเทศ (Student Learning & School Environments, Department of Education, Employment and Workplace Relations, online)

(7) Discovering Democracy Units

Discovering Democracy Units พัฒนาขึ้นจากเงินทุนของกระทรวงศึกษาธิการ (Department of Education, Science and Training) ให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการ Discovering Democracy โครงการ Discovering Democracy Units เป็นหน่วยการเรียนเรื่องประชาธิปไตยที่ได้เคยตีพิมพ์ไปแล้วในรูปหนังสือ และแจกจ่ายไปทุกโรงเรียนในปี พ.ศ. 2541 แต่ถูกจัดทำขึ้นในรูปสื่ออิเลกทรอนิกส์ออนไลน์เพื่อให้มั่นใจได้ว่าครูและโรงเรียนจะเข้าถึงเอกสารต่างๆ ได้ทั่วกัน และจัดกิจกรรมและคำแนะนำไว้ให้ครูที่สอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองไว้ให้ด้วย รวมทั้งมีตำราฉบับสมบูรณ์ของ John Hirst เรื่อง A Guide to Government and Law in Australia และได้คัดเลือกแหล่งข้อมูลไว้ให้เช่น Australian Constitution (Discovering Democracy Units, online)

(8) หลักการประชาธิปไตยในพระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาและการฝึกอบรม 2006

รัฐบาลออสเตรเลียได้รวมหลักการประชาธิปไตยในพระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาและการฝึกอบรม 2006 (Education and Training Reform Act 2006) (Fact Sheet - Australian Democratic Principles, Department of Education and Early Childhood Development, State of Victoria, online)

พระราชบัญญัติใหม่นี้ต้องการให้ผู้จัดการศึกษาทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นรัฐหรือเอกชนจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตยโดยเน้นเรื่องดังนี้

- รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง
- หลักนิติธรรม (rule of law)
- สิทธิเท่าเทียมกันสำหรับทุกคนก่อนอ้างอิงกฎหมาย (equal rights for all before the law)
- เสรีภาพในการนับถือศาสนา
- เสรีภาพในการพูดและการสมาคม

- คุณค่าของการเปิดเผยและความอดทน

ความเป็นมาของการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในออสเตรเลีย

ออสเตรเลียเป็นอาณานิคมของอังกฤษตั้งแต่ พ.ศ.2331 รัฐธรรมนูญของออสเตรเลียไม่มีการพูดถึงการเป็นพลเมืองชาวออสเตรเลีย (Australian Citizen) จนกระทั่งปี พ.ศ.2491 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดคำถามและมีการพูดถึงเรื่องการเป็นพลเมืองชาวออสเตรเลียมี 2 เรื่อง คือ

1) การไหลเข้ามาของผู้อพยพหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งจำเป็นต้องมีการทบทวนนโยบายออสเตรเลียผิวขาว (White Australia Policy) กันใหม่ ตอนนี้ไม่อาจกล่าวได้ว่าออสเตรเลียเป็นเชื้อสายแองโกลแซกซอน อีกต่อไปแล้ว การที่ชาวยุโรปทะลักเข้ามาทำให้เชื้อสายประชากรเปลี่ยนไป ทำให้ต้องมาให้ความหมายใหม่กับคำว่า “ชาวออสเตรเลีย”

2) รัฐบาลพรรคแรงงานได้รื้อฟื้นวาระที่จะขจัดซากกฎเกณฑ์แบบอังกฤษที่ยังหลงเหลืออยู่ ผลที่ตามมาคือ เกิดคำถามว่าถ้าพวกเขาไม่เป็นประชากรของอังกฤษ แล้ว พวกเขาจะเป็นใคร ทำให้เกิดคำถามต่อมาว่าการเป็นชาวออสเตรเลียหมายความว่าอย่างไร การมีคุณลักษณะของชาวออสเตรเลียหมายความว่าอย่างไร (Berlach, Richard G, 1996)

ในช่วงห้าทศวรรษแรกของการเป็นชาติออสเตรเลีย พลเมืองศึกษา (Civic Education) มีบทบาทสำคัญในระบบการศึกษาของออสเตรเลีย กล่าวคือในช่วงสองทศวรรษแรก พลเมืองศึกษาเน้นเรื่องความเป็นคนออสเตรเลียซึ่งต่างจากความเป็นพลเมืองของออสเตรเลียแต่เดิม และในช่วงต้นทศวรรษ 1900 เป็นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว มีการเคลื่อนไหวอย่างเห็นได้ชัดเรื่องการปฏิรูปทางการศึกษา ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมาก การศึกษารูปแบบใหม่เน้นไปที่เด็ก อิสรภาพและการแสดงออกถึงกิจกรรมซึ่งตรงข้ามโดยสิ้นเชิงกับการอยู่ในระเบียบวินัยแบบเดิมๆ

วิชาหน้าที่พลเมือง (Civics) ถูกบรรจุอยู่ในโรงเรียนของรัฐนิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) ในช่วงนี้นักการศึกษาเข้าใจว่าพลเมืองศึกษาเป็นสาขาวิชาหนึ่งที่สนับสนุนการคิดอย่างอิสระและความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (active) หลักสูตรประถมศึกษาของนิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) พิมพ์ขึ้นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2447 และได้รวมวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (Civics and Morals Course) เข้าไว้ด้วยกัน มีเวลาสอน 2.5 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ บทเรียนเน้นประวัติศาสตร์ของอังกฤษและอาณาจักรเป็นหัวใจสำคัญ เน้นสิทธิครอบครอง ความอุตสาหะ ความตรงต่อเวลา และความรักชาติ จริยธรรมการทำงาน มารยาททั่วไป การปฏิบัติต่อสัตว์อย่างถูกต้อง แต่แก่นที่ชัดเจนของเนื้อหา ได้แก่ ศีลธรรมและจริยธรรม

อย่างไรก็ตามวิชาหน้าที่พลเมืองก็เหมือนวิชาประวัติศาสตร์ที่เป็นเพียงส่วนประกอบของหลักสูตร ระหว่างทศวรรษที่ 1920 ทั้งผู้เรียนและผู้สอนเป็นผู้รับข้อมูล การสอนเน้นให้รู้มากกว่าให้เรียนรู้ด้วยตนเองแม้ว่าจะมีหนังสือและอุปกรณ์การสอนอย่างดีสนับสนุนก็ตาม จนกระทั่งทศวรรษที่

1930 มีการสำรวจการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองครั้งใหญ่ และพบว่าการสอนขาดจินตนาการ การตีความแคบและเป็นเรื่องเทคนิคมากไป เช่น เรื่องกลไกของรัฐ นักการศึกษาในทศวรรษนี้ จึงได้รวมวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และหน้าที่พลเมืองเข้าไว้ด้วยกันรวมเรียกว่า วิชาสังคมศึกษา (Social Studies)

นับตั้งแต่นั้นมาวิชาหน้าที่พลเมืองเริ่มเสื่อมลง เนื่องมาจากการรวมเป็นวิชาสังคมศึกษา และการปฏิวัติสังคมในปีทศวรรษ 1960 ซึ่งเห็นว่าต้องเน้นเรื่องความเป็นพลเมือง (citizenship) เอกลักษณ์ของชาติ (national identity) และประชาธิปไตย (democracy) ให้กับผู้เรียน

อาจกล่าวได้ว่า ทศวรรษที่ 1950 และ 1960 การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสังคมศึกษา ถูกสอนเหมือนวิชาหน้าที่พลเมือง (Civics) และหัวข้อที่ใช้สอนเป็นเรื่องการทำงานของรัฐ และรัฐสภากลาง ระบบการลงคะแนน และประวัติศาสตร์การเมืองออสเตรเลีย

ในทศวรรษที่ 1950 (ยุคแห่งการกลัว SPUTNIK ของรัสเซีย) คณิตศาสตร์และพลศึกษาเข้ามาเป็นหัวใจสำคัญของหลักสูตรการศึกษา สังคมศึกษาจึงถูกลดทอนความสำคัญลง ผลที่ตามมา คือ หน้าที่พลเมืองหายไปด้วย ความเข้าใจเรื่องการสอนหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองในโรงเรียนของออสเตรเลียขาดหายไปประมาณ 30 ปีก่อนที่จะมีการรณรงค์โครงการ Discovering Democracy (DD) ในปี พ.ศ. 2540 จากตัวอย่างเยาวชน 2 รุ่น ที่เรียนจบการศึกษาภาคบังคับโดยไม่ได้เรียนรู้ว่าหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองมีอะไรบ้าง ซึ่งส่งผลให้ในความคิดของคนส่วนใหญ่หน้าที่พลเมืองคือการไปลงคะแนนออกเสียงตามกำหนด และความเป็นพลเมืองใช้ในการทำหนังสือเดินทางเท่านั้น การรับรู้ของคนส่วนใหญ่นี้ได้รับการยืนยันจากงานวิจัยของ Phillips (1995) และรายงานของกลุ่ม Civics Expert Group (1994) ว่ามีชาวออสเตรเลียร้อยละ 19 เท่านั้นที่เข้าใจว่า สาธารณรัฐมีความหมายอย่างไรกับระบบรัฐบาลของออสเตรเลีย ร้อยละ 18 ที่รู้เนื้อหารัฐธรรมนูญ ร้อยละ 40 สามารถบอกชื่อ Federal Houses of Parliament ร้อยละ 24 รู้ว่าวุฒิสภาถูกเลือกจากรัฐ ร้อยละ 33 มีความรู้เรื่องสิทธิและความรับผิดชอบของพลเมือง เป็นต้น ยิ่งกว่านั้นความเป็นพลเมืองเป็นแนวคิดนามธรรมที่ไม่มีใครคิดถึงมากนัก (Berlach, Richard G, 1996)

ช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 และต้น 1990 มีความพยายามที่จะรื้อฟื้นวิชาหน้าที่พลเมืองขึ้นมาใหม่ มีการเพิ่มรายวิชาการเมืองในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในแถบตะวันตกของออสเตรเลีย ในรัฐนิวเซาท์เวลส์ (New South Wales) สาขาพาณิชยศาสตร์มีวิชาองค์ประกอบของรัฐบาลและกฎหมายรวมอยู่ด้วย ถึงแม้ว่าทั้ง 2 วิชาจะเป็นเพียงวิชาเลือก (Print, Murray and Mary Gray, 2000)

การศึกษาเรื่อง Civic Education ของ International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) ในออสเตรเลียช่วงปี พ.ศ. 2539-2547 เป็นช่วงที่มีคำถามเรื่อง Civic Institutions ซึ่งเริ่มมาจากการถกเถียงกันระหว่างประชาชนและผู้นำทางการเมืองเรื่องรัฐธรรมนูญออสเตรเลียและสายสัมพันธ์กับอังกฤษ เพื่อเตรียมเฉลิมฉลองการเป็นประเทศสหพันธรัฐครบ 100 ปี

ในปี พ.ศ. 2544 ซึ่งการถกเถียงเรื่องนี้เป็นบริบททางการเมืองที่นำไปสู่การสร้างหลักสูตรในโรงเรียนในปลายทศวรรษที่ 1990 ในที่สุด (Meller, Suzanne, 2003)

การบรรจุ Civics and Citizenship Education (CCE) ในนโยบายด้านหลักสูตร

หน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civics and Citizenship Education: CCE) เข้ามาอยู่ในประเด็นเรื่องนโยบายการศึกษาตั้งแต่มีกระทู้ถามจากวุฒิสภา (senate inquiries) เกี่ยวกับเรื่องพลเมืองที่กระตือรือร้นในปี พ.ศ. 2532 และ 2534 (Dejaeghere, Joan G. & Libby Tudball, 2007)

Civics Expert Group ได้รายงานสถานการณ์ความเป็นจริงไว้เมื่อปี พ.ศ. 2537 ว่ามีการเสียดุลด้านพลเมือง (Civics) กล่าวคือ มีโปรแกรมไม่เหมาะสมสอนอยู่ในโรงเรียนและสถาบันฝึกหัดครู ผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนและชุมชนทั่วไปเพิกเฉยเรื่องโครงสร้างที่สำคัญ และกระบวนการทางกฎหมายที่เป็นเรื่องสำคัญในชีวิตด้านการเมือง นอกจากนี้ การศึกษาล้มเหลวที่จะสร้างพันธะให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความกระตือรือร้น และมีความรู้ในชีวิตของการเป็นพลเมืองของชาติและของโลก นอกจากนี้การศึกษายังล้มเหลวที่จะจัดหาความรู้และทักษะการมีส่วนร่วมเพื่อกระจายอำนาจไปให้พวกเขาในฐานะพลเมือง รายงานกล่าวอีกว่า เอกสารประกอบหลักสูตรสำหรับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง ควรผลิตในระดับชาติและบูรณาการการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เข้ากับหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับ

ผลที่ตามมาหลังจากรายงานชิ้นนี้ของ Civics Expert Group คือ การศึกษาเรื่อง Civic Education กลายเป็นเรื่องนโยบายเร่งด่วนสำหรับรัฐบาล และปรากฏอยู่ในการทำนโยบายการศึกษาของออสเตรเลียตั้งแต่นั้นมา มีการรื้อฟื้น CCE ในระดับชาติและระดับรัฐ ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ. 2538 รัฐบาลของนายพอล คีตติ้ง (Paul Keating) ได้จัดสรรงบประมาณ 25 ล้านเหรียญให้กับโปรแกรม CCE และในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2540 มีการรณรงค์โครงการ Discovering Democracy (DD) ในโรงเรียน รัฐบาลสหพันธรัฐได้เริ่มการพัฒนาหลักสูตรภายใต้โครงการ Discovering Democracy ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาแหล่งข้อมูลที่ใช้กับนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น (Meller, Suzanne, 2003)

โครงการ DD เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองสิ่งที่เยาวชนเสียดุลไปในด้านพลเมือง (Civic) และตระหนักดีว่า CCE เป็นศูนย์กลางการศึกษาและเพื่อรักษาไว้เพื่อความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งมีชีวิตชีวา

เพื่อตอบสนองนโยบาย ปลายทศวรรษที่ 1990 รัฐบาลในแต่ละรัฐและเขตการปกครองได้รวม CCE ไว้ในนโยบายหลักสูตรและเอกสารในวิถีทางต่างๆกัน แต่เพื่อเป้าหมายเดียวกัน ในช่วงเวลานี้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องประชิปไตย และประเด็นที่เกี่ยวข้องแต่ก็ยังไม่สามารถแสดงออกได้อย่างเป็นระบบ ในช่วงที่มีการประเมินของ IEA ในปี พ.ศ. 2542 นั้น เอกสารของโครงการ DD เพิ่งมีการ

แจกจ่ายออกไปและยังส่งผลกระทบน้อยมากต่อความรู้ของนักเรียน และการปฏิบัติงานของครู ผลจากการประเมินจึงเป็นเหมือนมาตรฐานที่ใช้วัด (benchmark) การดำเนินงานของโครงการ DD ต่อไป

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 CCE ก็มีความสำคัญอยู่ในลำดับแรกของนโยบายการศึกษาของชาติและของรัฐ Australian's Common and Agreed Goals for Schooling in the Twenty first Century ที่พัฒนาโดยกระทรวงศึกษาธิการสำหรับทุกรัฐและเขตการปกครองได้กำหนดให้โรงเรียน "พัฒนานักเรียนให้มีความรู้ ทักษะ ทัศนคติ ค่านิยม เพื่อให้เขามีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองที่กระตือรือร้นและมีข้อมูล (active and informed citizen) ในสังคมประชาธิปไตยของเรา" (MCETTYA, 1999)

ในปี พ.ศ. 2545 กระทรวงศึกษาธิการได้ขอให้มีการพัฒนา Statements of Learning เรื่อง Civics and Citizenship ซึ่งจะอธิบายไว้ว่ามีทักษะ ความรู้อะไรบ้างที่เยาวชนควรต้องเรียนเมื่ออยู่ระดับเกรด 3, 5, 7 และ 9

ในรัฐวิคตอเรีย (Victoria) CCE จัดเป็นการเรียนที่สำคัญ หลักสูตรเน้นที่ความซาบซึ้งของนักเรียนในเรื่อง "ความเป็นหนึ่งเดียวและความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรมของออสเตรเลีย ความพยายามของแต่ละบุคคลและกลุ่มที่จะได้รับสิทธิและความเท่าเทียมทางการเมือง" นักเรียนถูกคาดหวังให้พิจารณาประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน ความยุติธรรมทางสังคมในระดับท้องถิ่น ชาติและระดับโลก (VCAA, 2006)

ในรัฐควีนส์แลนด์ (Queensland) CCE ถูกบูรณาการเข้ากับการเรียนสังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างการคิดวิเคราะห์ในการพัฒนาวิสัยทัศน์ที่มีความเป็นกลางและกระตุ้นให้เยาวชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในชุมชนที่กระตือรือร้น (Queensland School Council, 2000, p. 1) การนำเรื่องค่านิยมเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจและสันติเข้ามารวมในหลักสูตรทำให้สาระของ Citizenship Education ในโครงการ DD กว้างขึ้น

จากที่กล่าวมาว่า CCE กลับมามีความสำคัญอีกครั้งหลังจากมีโครงการ DD เกิดขึ้น Print (1997) กล่าวว่า โครงการ DD เป็นจุดเริ่มของการสร้างความสนใจในเรื่องนี้อย่างมาก จะเห็นได้จากมีครูเข้าร่วมในการสำรวจของ International Association for the Evaluation of Educational Achievement Civic Education Study (IEA CIVED) ซึ่งทำในปี พ.ศ. 2542 จำนวนมาก จากการสำรวจพบว่าครูร้อยละ 98 เชื่อว่าการสอน Civic Education สร้างความแตกต่างให้กับการพัฒนาความรู้ทางการเมืองและ Civic ของนักเรียน และสิ่งนี้เป็นเรื่องที่สำคัญกับประเทศออสเตรเลียมาก อีกตัวอย่างได้แก่ กรณีศึกษาของโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศที่สร้างนวัตกรรมการสอนเรื่อง CCE ในห้องเรียนจำนวนมากโดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2540-2544

4) การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นตัวกลางที่สำคัญที่จะสร้างพลเมืองที่กระตือรือร้น จึงควรสอนหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองในโรงเรียน เพราะถ้ายิ่งสอนให้เข้าใจเร็วเท่าไร ให้ทราบซึ้งมากเท่าไร พลเมืองก็จะมีบทบาทต่อชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามความเป็นพลเมืองไม่ได้เกิดขึ้นหลังจากจบการศึกษาจากโรงเรียน แต่ความเป็นพลเมืองจะต้องถูกเรียนและปฏิบัติทุกวัน ในทุกกิจกรรมและทุกการกระทำ เมื่อเป็นเช่นนี้ความเป็นพลเมืองต้องถูกปฏิบัติในโรงเรียนและมีการโต้ตอบกันจริงๆ การเรียนรู้ความจริงและการเรียนมากๆ ก็เป็นสิ่งที่ดี แต่การมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เช่น ในสภานักเรียน จะมีประสิทธิภาพมากกว่าการสอนระบบการเมือง สิทธิและความรับผิดชอบของพลเมืองทุกคนให้กับเด็ก (Berlach, 1996)

ฉะนั้นนักเรียนสามารถเรียนรู้เรื่องหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองได้โดยการมีส่วนร่วมในชมรมหรือองค์กรภายนอกด้วย เช่น สภานักเรียน กาชาด (Red Cross) Amnesty International และโครงการทำความสะอาดออสเตรเลีย (Clean Up Australia Campaigns) การเข้าร่วมในองค์กรเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยผ่านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ใช้ทักษะการประกอบการมาพัฒนา สร้างและประเมินผลผลิตและบริการและเพื่อสร้างโอกาสของการเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น (active citizens) (Queensland Government, 2002)

ในอดีตเมื่อภาพการเรียนรู้เรื่องพลเมือง (Civic) ในระบบโรงเรียนเลือนลาง ครอบครัว เพื่อน กิจกรรมนอกหลักสูตรของโรงเรียน สื่อ และกิจกรรมในชีวิตประจำวันของนักเรียนอย่างน้อยก็มีอิทธิพลต่อความเข้าใจและทัศนคติเรื่องพลเมือง (Civic) เหมือนกับประสบการณ์การเรียนรู้ในห้องเรียน มีความคิดเห็นสนับสนุนเรื่องนี้ จากการประมาณเวลาที่ใช้เรียนหน้าที่พลเมืองในโรงเรียน ครูใหญ่ ร้อยละ 70 ของครูใหญ่เห็นว่านักเรียนเรียนน้อยกว่า 1 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ร้อยละ 20 เห็นว่านักเรียนใช้เวลา 1-2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ร้อยละ 10 เห็นว่าใช้เวลา 3-4 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ อย่างไรก็ตามครูใหญ่อาจจะตีความหมายคำว่าการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง (Civic Education) กว้างมากและแตกต่างกัน (Mellor, 2003) เป็นที่ทราบว่าข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับหน้าที่พลเมืองและความเข้าใจในเรื่องความเป็นพลเมืองอาจจะได้มาจากหลายแหล่ง สื่อมีบทบาทสำคัญในการแจกจ่ายข่าวสาร เหมือนกับตำราเรียน การรณรงค์ของพรรคการเมืองโดยเฉพาะในช่วงเลือกตั้ง ในรายงานจาก YES Edwards et al, (2006) พบว่าครู เพื่อน อินเตอร์เน็ตเป็นแหล่งข้อมูลการเมืองสำหรับคนหนุ่มสาวนอกเหนือไปจากครอบครัวและสื่อเช่นกัน

นอกจากนี้ Social Enterprise Projects (SEPS) เป็นวิธีการสมัยใหม่ที่เชื่อมโยงรัฐบาล องค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ (NGO's) และธุรกิจมาร่วมกันทำโครงการโดยไม่หวังผลประโยชน์ CEFA เป็นตัวอย่างขององค์กรที่อิสระ ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และไม่หาผลประโยชน์ (Jones, 2009)

หน่วยงานสนับสนุนการศึกษาเพื่อประชาธิปไตย

(1) สำนักงานการศึกษารัฐสภา

สำนักงานการศึกษารัฐสภา ตั้งขึ้นโดยรัฐสภาออสเตรเลีย (Australian Parliament) ในปี พ.ศ. 2530 (Gandal and Finn, 1995) เพื่อแก้ปัญหานักเรียนขาดความรู้เรื่องรัฐบาล ประวัติศาสตร์และลักษณะของระบอบประชาธิปไตยของประเทศ มีหน้าที่ยกระดับความรู้ด้านการเมืองและการรับรู้ประวัติศาสตร์ในโรงเรียน สำนักงานการศึกษารัฐสภาได้ผลิตเอกสารเกี่ยวกับประชาธิปไตยออกมาจำนวนมาก ในจำนวนนี้มีเอกสารหลักสูตร 2 ชุด สำหรับใช้ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา และแจกจ่ายไปทุกโรงเรียน

เอกสารดังกล่าวเรียกว่า "ชุดรัฐสภา" (Parliament Pack) มี 2 ส่วน ส่วนแรกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ออสเตรเลีย อีกส่วนเป็นเรื่องโครงสร้างและกระบวนการรัฐบาล แต่ละส่วนจะมีเอกสารการสอน แหล่งอ้างอิง ใบงาน คู่มือครู แผนผัง รูปภาพ วีดิทัศน์ และเกม

สำนักงานการศึกษารัฐสภาผลิตเอกสารออกมาเป็นระยะ เมื่อเร็วๆ นี้ได้ผลิต

- เอกสารเผยแพร่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ รัฐบาล (government junior fact sheets)
- หนังสือกิจกรรมรัฐสภาสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
- แหล่งการเรียนรู้สำหรับนักเรียนจะเรียนรู้เรื่องรัฐสภาที่จะมีผลต่อชีวิตของพวกเขา ได้แก่ "Parliament Government in Australia: A Student Guide to the Commonwealth Parliament" และ "Parliament: A Two Way Street"

(2) Constitution Education Fund Australia (CEFA)

CEFA เป็นองค์กรอิสระ ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และไม่หาผลประโยชน์ มีพันธกิจในการเพิ่มความเข้าใจและรู้คุณค่ารัฐธรรมนูญ ประวัติความเป็นมาและเรื่องร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับรัฐธรรมนูญ CEFA ได้รับความร่วมมือจากชุมชนทั้งชุมชน ได้แก่ นักวิชาการ ผู้นำธุรกิจ ผู้พิพากษาศาลสูง ครู ครอบครัว ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร โรงเรียนและมูลนิธิ มี Board of Trustee เป็นผู้ดูแลภายใต้การอุปถัมภ์ของผู้สำเร็จราชการสหพันธรัฐและผู้สำเร็จราชการแห่งรัฐ (Australian Governor-General and each of the State Governors) (http://www.cefa.org.au/content/category/5/18/58)

ผู้ให้การสนับสนุนจะมีส่วนร่วมในโปรแกรม โครงการ และให้รางวัลเพื่อพัฒนาความรู้ทักษะ ศักยภาพเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ รับผิดชอบและกระตือรือร้น

องค์กรมีความเชื่อว่าไม่ว่าชาวออสเตรเลียจะเป็นใครมาจากไหน ควรต้องเข้าใจในระบบรัฐบาล ซึ่งจะทำให้ประเทศออสเตรเลียเป็นประเทศที่ประสบผลสำเร็จทางประชาธิปไตยประเทศหนึ่งในโลก

องค์กรเน้นการริเริ่มและกระบวนการทางการศึกษาซึ่งกระตุ้นและปรับความเข้าใจเกี่ยวกับระบบรัฐบาล เน้นประชาธิปไตยแบบรัฐสภา มรดกและประวัติศาสตร์ คุณค่า หลักนิติธรรม (rule of law) และวิวัฒนาการ สิทธิและความรับผิดชอบ ระบบรัฐบาล ประเพณีและภาษาอังกฤษ

องค์กรได้เน้นเสาหลักประชาธิปไตยออสเตรเลียว่ามี 5 เสา ได้แก่ [1] หลักนิติธรรมและวิวัฒนาการ (rule and evolution of law) [2] ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา [3] ความเป็นเครือรัฐ [4] สิทธิเสรีภาพ และ [5] ประเพณีและภาษาอังกฤษ

เงินทุนสนับสนุนองค์กรได้มาจากเอกชนทั้งสิ้น ซึ่งมาจากที่ปรึกษาโรงเรียน ผู้อุปถัมภ์โรงเรียน ผู้สนับสนุนหลักและหุ้นส่วน ปัจจุบันหลายชุมชนรณรงค์หาทุนเพื่อให้โรงเรียนในชุมชนจัด “สภา” ได้ รวมทั้งมีการรับบริจาคด้วย Ms. Quentin Bryce AC, CEFA’s patron-in-chief เขียนในจดหมายสนับสนุนการทำงานของ CEFA ไว้ว่า

> “เราเป็นประเทศใหม่ แต่เข้มแข็ง เป็นประเทศที่มีพหุวัฒนธรรมซึ่งหลอมเป็นค่านิยมประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ ในโลกที่ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว เยาวชนคนหนุ่มสาวออสเตรเลียต้องเข้าใจระบอบการปกครองของเรา เพื่อพวกเขาจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอภิปรายประเด็นทางการเมืองทั้งในปัจจุบันและอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่ เนลสัน เมนเดลา (Nelson Mandela) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาเป็น “เครื่องมือที่ทรงพลังที่สุดในอันที่จะเปลี่ยนแปลงโลก”

ตัวอย่างโครงการ/รางวัลปี พ.ศ. 2552 ที่ให้กับนักเรียนทั่วประเทศที่มีอายุระหว่าง 8-25 ปี

- The CEFA School Parliaments - Primary & Secondary (CSPs)

เป็นโครงการที่รณรงค์ทั่วประเทศ สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นักเรียนที่ร่วมโครงการมีบทบาทต่างๆ กัน ร่วมกันจัดตั้งพรรคการเมือง หาเสียง อภิปรายในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ประเทศและโลก โครงการนี้ทำให้นักเรียนที่ร่วมโครงการมีประสบการณ์เรื่องการเมือง การเลือกตั้งและประชาธิปไตยตั้งแต่ยังอยู่ในโรงเรียน

- 2008 Governor-General's Undergraduate Essay Competition

เป็นโครงการที่จัดขึ้นทุกปีเพื่อเปิดโอกาสให้นักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยทั่วประเทศได้แข่งขันเขียนเรียงความ สำหรับหัวข้อในปี พ.ศ. 2551 เป็นประเด็นร่วมสมัย เกี่ยวกับการโต้วาทีเรื่องรัฐธรรมนูญและการเมือง คณะกรรมการตัดสินมีผู้พิพากษาจาก ศาลสูง (High court) เป็นประธาน

(3) Centre for Democratic Institutions

รัฐบาลออสเตรเลียจัดตั้งสถาบันนี้ในปี พ.ศ. 2541 เป็นสถาบันฝึกอบรมและส่งเสริมประชาธิปไตย ทำงานด้านธรรมาภิบาลโดยเฉพาะการสร้างความเข้มแข็งให้กับกระบวนการรัฐสภาและพรรคการเมือง พื้นที่ปฏิบัติงานเน้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิกตะวันตกเฉียงใต้ (Southwest Pacific) **(**www.cdi.anu.edu.au **)**

งบประมาณมาจากการสนับสนุนของรัฐบาล แต่งบประมาณหลักและทุนสนับสนุนแรกเริ่มมาจาก Australia's Agency for International Development (AusAID) เพื่อบรรลุเป้าหมาย สถาบันได้

- จัดการอบรมในสถาบันและกระบวนการทางประชาธิปไตยที่เหมาะสม
- ให้ความช่วยเหลือด้านเทคนิคในประเทศ
- ทำวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้อง

4.3.4 ผลการจัดการศึกษา: ปัญหา/อุปสรรค และความสำเร็จ

จากการรณรงค์ โครงการ Discovering Democracy (DD) ในปี พ.ศ. 2540 มีการประเมินโครงการ DD ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2546 พบว่า การใช้สื่อของโครงการ เป็นไปตามแผนงานที่วางไว้ ทำให้ส่งผลต่อการเรียนรู้ของนักเรียน แต่มีการรณรงค์โครงการ DD ใช้เต็มที่ในโรงเรียนจำนวนไม่ถึงครึ่งของโรงเรียนทั้งหมด ในระยะแรก DD เน้นกิจกรรมนักเรียนมากไป นักเรียนถูกคาดหวังให้ซาบซึ้งในสิ่งที่เรียนและคาดหวังให้ไปร่วมในชุมชนของตนเอง

จากการประเมินของ International Association for the Evaluation of Educational Achievement Civic Education Study (IEA CIVED) ในปี พ.ศ. 2542 พบว่านักเรียนอายุ 14 ปี มีคะแนนความรู้และการมีส่วนร่วมต่ำกว่าค่าเฉลี่ยนานาชาติ พร้อมเสนอแนะให้มีการปรับปรุงเรื่องวิธีการสอนและการมีส่วนร่วมของนักเรียน (การสร้างความผูกพัน) กลยุทธ์การฝึกหัดครู และการพัฒนาการประเมิน CCE ระดับชาติ ดังนี้

1) ต้องหันมาเน้นการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นและแท้จริง ควรบูรณาการประเด็นร่วมสมัยเข้ากับการเรียนสังคม การเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม สิ่งที่เป็นความท้าทาย คือ การบูรณาการเอกสาร DD ซึ่งเน้นเรื่องประวัติศาสตร์ออสเตรเลียเป็นเรื่องแรกเข้ากับการสอน แต่ยังพบปัญหาว่า เอกสารของ DD มีการสอนและฝึกปฏิบัติจริงแต่ไม่สร้างความรู้สหวิทยาการอย่างตรงๆ

2) ในการส่งเสริมการฝึกหัดครู ต้องมีการตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาซึ่งมีตัวแทนจากผู้ปกครอง มหาวิทยาลัยและผู้มีอำนาจทางการศึกษาด้วย ในรัฐวิคตอเรีย (Victoria) มีการพัฒนาเครือข่ายครู คณาจารย์มหาวิทยาลัย และจัดหาทุนให้โรงเรียนทำวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่องประเด็นที่เกี่ยวข้องกับพลเมือง (Civic) เป็นต้น

3) เสนอให้มีการประเมิน CCE นักเรียนระดับเกรด 6 และ 10 การประเมินนี้ทำให้เห็นชัดระหว่าง Civics และ Citizenship พฤติกรรมที่ใช้วัด Civics เน้นความรู้และความเข้าใจสถาบันและกระบวนการของพลเมือง ในขณะที่ Citizenship เน้นคุณลักษณะเฉพาะ (dispositions) และทักษะการมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า ต้องส่งเสริมเรื่องดังกล่าวให้มากขึ้นในทุกระดับชั้น และที่สำคัญต้องให้เยาวชนเข้าใจความจริงและการเปลี่ยนแปลงที่สังคมออสเตรเลียประสบอยู่ขณะนี้

หลังจากมีการรณรงค์โครงการ DD ในปี พ.ศ. 2541 มีการสำรวจโรงเรียนในรัฐวิคตอเรีย (Victoria) พบว่าร้อยละ 50 ของโรงเรียน CCE มีความสำคัญอยู่ในระดับต่ำและครูมีความเข้าใจและกระตือรือร้นต่ำ ครูอาจจะมีบทบาทสำคัญในกรณีที่การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองถูกบูรณาการเข้ากับวิชาที่มีอยู่แล้ว แต่ถ้าไม่ให้ความร่วมมือด้วย ยากที่จะทำได้ มีงานวิจัยพบว่าครูมีความตระหนักเรื่องการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองต่ำ ขาดการเตรียมความพร้อมให้ครู ขาดมโนทัศน์ความเป็นครูสอนหน้าที่พลเมือง และครูส่วนใหญ่รู้สึกไม่สบายใจที่จะสอนสิ่งที่เสมือนยัดเยียดความคิด (indoctrination) ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ครูให้ความสนใจการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองน้อยกว่าที่ควรจะเป็น หลักสูตรที่แน่นเกินไปทำให้ครูให้เวลากับเรื่องความเป็นพลเมืองในวิชาต่างๆ น้อยไป ช่องว่างระหว่างโครงการ DD

ความเป็นจริงของสังคมและการเมืองทำให้การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ยิ่งในปัจจุบันพลเมืองออสเตรเลียรู้สึกไม่มั่นคงกับการอพยพเข้าเมืองและชนพื้นเมือง ซึ่งยังไม่เรียบร้อยทั้งในแง่กฎหมายและรูปแบบสมาชิกของสังคม

หลังจากนั้นอีก 4 ปีมีการประเมินโครงการ DD อีกครั้ง พบว่ามีการเปลี่ยนแปลง CCE อย่างมากในโรงเรียนโดยเฉพาะทัศนคติของครูเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในรายงาน Erebus 2003 พบว่าเกือบร้อยละ 80 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาบูรณาการหน่วยการเรียน CCE เข้ากับการเรียนการสอน โรงเรียนเริ่มมีความตระหนัก เข้าใจและใช้ประโยชน์จากเอกสารเรื่อง civics education ถ้าดูความสำเร็จในช่วง 7 ปีของโครงการ DD แล้วจะพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรอย่างเห็นได้ชัดในเกือบจะทุกเขตอำนาจรัฐทั้งหมด

ส่วนการศึกษาทัศนคติครู พบว่าครูมีความเห็นเดียวกันว่าเป็นความรับผิดชอบของโรงเรียนที่จะกระตุ้นการพัฒนาความรู้เรื่องหน้าที่พลเมืองและการเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นให้กับเยาวชน ครูเสนอว่า ความอดทน ความเคารพ ความร่วมมือ การเปิดใจ ความรัก ความยุติธรรม และความรับผิดชอบเป็นค่านิยมพื้นฐานและควรมีอยู่ในหลักสูตรความเป็นพลเมือง (Citizenship Programs) นอกจากนี้ครูเห็นว่านักเรียนควรได้มีโอกาสเรียนรู้ในบริบทท้องถิ่น ประเทศและโลก ประสบการณ์เหล่านี้ไม่อาจเกิดขึ้นในการเรียนในห้องเรียนแบบเดิม แต่ควรเปิดโอกาสให้มีกิจกรรมนอกหลักสูตร

โปรแกรมผู้นำนักเรียน โปรแกรมแบบร่วมด้วยช่วยกันทั้งโรงเรียน (Whole School) และกิจกรรมชุมชนที่ต้องการการร่วมมือที่แข็งขัน

นอกจากนี้ครูย้ำให้เห็นความสำคัญของการเชื่อมโยงระหว่าง CCE และสุขภาวะ (well being) ของนักเรียนในสังคมเพื่อนฝูง เพราะการเชื่อมโยงให้ได้ตรงนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่จะหาที่ยืนให้กับ CCE ในหลักสูตร ซึ่งโปรแกรมเหล่านี้ช่วยเด็กในกรณีที่ไม่ได้อยู่ในโรงเรียนแล้ว ครอบครัวแตกแยก ไม่ผูกพันกับชุมชน และความรู้สึกขาดพลังของเยาวชน ครูกล่าวว่า การที่เด็กเห็นคุณค่าในตัวเองและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันได้นั้นก็ด้วยการฝึกปฏิบัติประชาธิปไตยในโรงเรียน มีโปรแกรมการสนับสนุนจากเพื่อน และมีโปรแกรมให้บริการชุมชน โปรแกรมผู้นำนักเรียนก็สำคัญและโดยเฉพาะเป็นประสบการณ์ที่จริงและนำไปสู่ผลและการกระทำด้านบวก และเป็นการส่งเสริมการคิดใคร่ครวญไตร่ตรองของนักเรียน (Tudball&Forsyth, 2002 อ้างใน Torney Purta, Judith 2007)

ตัวอย่างการเปลี่ยนทัศนคติของครูและการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรแสดงให้เห็นว่าการพัฒนา CCE ในออสเตรเลียรวมทั้งการแนะนำของ IEA ว่า Civic Education ควรเป็นสหสาขาวิชา เน้นการมีส่วนร่วม เกี่ยวข้องกับชีวิต และร่วมสร้างโดยนักการศึกษาในกระบวนการกลุ่ม บรรลุเป้าประสงค์อย่างมาก (Torney-Purta, Schwille, & Amadeo, 1999)

4.4 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

4.4.1 ข้อมูลพื้นฐาน

อินโดนีเซีย มีพื้นที่ 5,193,250 ตารางกิโลเมตร เป็นประเทศหมู่เกาะที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก โดยมีส่วนที่เป็นแผ่นดิน 2,027,087 ตารางกิโลเมตร และส่วนที่เป็นพื้นที่ทะเล 3,166,163 ตารางกิโลเมตร มีหมู่เกาะน้อยใหญ่กว่า 17,508 เกาะ 4 ส่วน คือ

1) หมู่เกาะซุนดาใหญ่ ประกอบด้วยเกาะชวา สุมาตรา บอร์เนียว และสุลาเวสี

2) หมู่เกาะซุนดาน้อย ประกอบด้วยเกาะบาหลี ลอมบอก ซุมบาวา ซุมบา ฟอลเรส และติมอร์

3) หมู่เกาะมาลุกุหรือหมู่เกาะเครื่องเทศ

4) อีเรียนจายา

อินโดนีเซียมีประชากรราว 220 ล้านคน มากที่สุดเป็นอันดับ 4 ของโลก ประกอบด้วยชนพื้นเมืองหลากหลายกลุ่มซึ่งพูดภาษาต่างกันกว่า 583 ภาษา ประชากรร้อยละ 61 อาศัยอยู่บนเกาะชวา จำนวนประชากรในเมืองสำคัญ ได้แก่ จาการ์ตา (Jakarta) มีประชากรประมาณ 10 ล้านคน สุราบายา (Surabaya) ประมาณ 2.5 ล้านคน บันดุง (Bandung) ประมาณ 2.3 ล้านคน เมดาน (Medan) ประมาณ 2.1 ล้านคน และเกาะบาหลี (Bali) ประมาณ 3 ล้านคน

อินโดนีเซียแบ่งการปกครองเป็น 30 จังหวัด เขตการปกครองพิเศษ 2 เขต ได้แก่ นครย็อกยาการ์ตา (York Jakarta) และจังหวัดอาเจห์ (Acheh) และเขตนครหลวงพิเศษ ได้แก่ กรุงจาการ์ตา (Jakarta)

ชาวอินโดนีเซียร้อยละ 87 นับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 6 นับถือศาสนาคริสต์นิกาย โปรแตสแตนท์ ร้อยละ 3.5 นับถือศาสนาคริสต์นิกายแคทอลิก ร้อยละ 1.8 นับถือศาสนาฮินดู และร้อยละ 1.3 นับถือศาสนาพุทธ

4.4.2 ข้อมูลด้านการเมืองการปกครอง

อินโดนีเซียเป็นที่สนใจของชาวยุโรปเนื่องจากเป็นแหล่งเครื่องเทศ ชาวโปรตุเกสและสเปนได้เริ่มเข้ามาในภูมิภาคในช่วงต้นคริสตศตวรรษที่ 16 และโปรตุเกสได้ยึดครองติมอร์ตะวันออกเป็นอาณานิคม ตั้งบริษัท ดัทช์ อีส อินเดีย (Vereniging Oost Indische Compagnie: VOC) ขึ้น ในปี พ.ศ. 2145 เป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าปกครองอินโดนีเซียในฐานะอาณานิคมของดัชท์ ช่วงแรก บริษัท VOC ใช้วิธีเข้าไปมีอิทธิพลเหนือผู้ปกครองท้องถิ่น ต่อมา ใน พ.ศ. 2342 หลังจากรัฐบาลฮอลันดาเข้าควบคุมกิจการบริษัท VOC รัฐบาลฮอลันดาก็ได้เข้าปกครองอินโดนีเซียในรูปแบบอาณานิคม

ช่วงต้นคริสตศตวรรษที่ 20 เกิดกระแสชาตินิยมในอินโดนีเซียต่อต้านการปกครองของเจ้าอาณานิคม ในปี พ.ศ. 2485 ญี่ปุ่นมีชัยชนะเหนือบริษัทดัทช์ อีสท์ อินเดีย และได้เข้าปกครองอินโดนีเซียระยะหนึ่ง หลังจากที่ญี่ปุ่นแพ้สงคราม กลุ่มชาตินิยมนำโดยนายซูการ์โน (Sukarno) และนายฮัตตา (Hatta) ได้ประกาศอิสรภาพให้แก่อินโดนีเซีย เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2488 อย่างไรก็ตาม ยังมีการต่อสู้กันระหว่างอินโดนีเซียกับดัทช์ ซึ่งพยายามกลับมาปกครองอินโดนีเซียในฐานะเจ้าอาณานิคม จนกระทั่ง 27 ธันวาคม พ.ศ. 2488 ดัทช์จึงได้ยอมมอบเอกราชให้แก่อินโดนีเซียอย่างสมบูรณ์ (กระทรวงการต่างประเทศ: ออนไลน์)

หลังจากประเทศได้รับอิสรภาพ อินโดนีเซียมีการปกครองระบอบทหาร โดยประธานาธิบดีซูฮาร์โตกว่า 32 ปี ระหว่างปี พ.ศ.2509-2541 ปัจจุบันอินโดนีเซียปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขและหัวหน้าฝ่ายบริหาร และใช้รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2488 (Undang Undang Dasar 1945) จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวใช้หลักปัญจศีล (Pancasila) เป็นหลักในการปกครองประเทศ คือ

1) การนับถือพระเจ้าองค์เดียว

2) การเป็นมนุษย์ที่เจริญและคงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม

3) ความเป็นเอกภาพของอินโดนีเซีย

4) ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน

5) ความยุติธรรมในสังคมชาวอินโดนีเซียทั้งมวล

จากการที่อินโดนีเซียมีชนกลุ่มน้อยเผ่าต่างๆ กว่า 500 เผ่า มีความหลากหลายด้านภาษา วิถีชีวิต การแต่งกาย วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณี รัฐบาลจึงมีนโยบายส่งเสริมให้มีความสามัคคีกันในระหว่างชนเผ่าต่างๆ โดยประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนพื้นฐานหลักการ “บินกินา ตุงกัล อิกา” หรือความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย (Unity in Diversity) (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร: ออนไลน์)

สำหรับสถาบันสถาบันทางการเมืองและการบริหารตามรัฐธรรมนูญ ประกอบด้วย 6 องค์กร คือ (จิราพร จันทร์ขาว, ม.ป.ป: ออนไลน์)

1) สภาที่ปรึกษาประชาชน (People Consultative Assembly: MPR) ประกอบด้วยสมาชิก 700 คน โดยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 500 คน (มาจากการเลือกตั้ง) ผู้แทนจากภูมิภาค 135 คน และผู้แทนจากองค์กรสังคมและกลุ่มอาชีพ 65 คน (มาจากการแต่งตั้ง) อยู่ในตำแหน่งครั้งละ 5 ปี

2) สภาผู้แทนราษฎร (House of People’s Representatives: DPR) ประกอบด้วยสมาชิก 500 คน มาจากการเลือกตั้ง 462 คน ผู้แทนกองทัพที่มาจากการแต่งตั้ง 36 คน อยู่ใน ตำแหน่งครั้งละ 5 ปี

3) ประธานาธิบดี เป็นประมุขสูงสุดด้านการบริหาร มีอำนาจแต่งตั้งและถอดถอน คณะรัฐมนตรี ประธานาธิบดีมาจากการเลือกตั้งทางอ้อม โดยการเสนอชื่อของสภาที่ปรึกษาประชาชน มีวาระการดำรงตำแหน่ง 5 ปี

4) สภาที่ปรึกษาสูงสุด (Supreme Advisory Council) เป็นองค์กรให้คำแนะนำและคำปรึกษาแก่ประธานาธิบดี

5) ศาลฎีกา (Supreme Court)

6) คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินสูงสุด (State Audit Board)

4.2.3 การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

1) นโยบายการศึกษา

แนวคิดเรื่อง การศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยของอินโดนีเซียมีมาตั้งแต่ในช่วงที่อินโดนีเซียยังเป็นอาณานิคมของดัทช์ ดังเช่นที่ Soegarda Poerbakawatja กล่าวไว้ในปี พ.ศ. 2505 ว่า 1 ใน 5 เป้าหมายสำคัญในการจัดการศึกษาของอินโดนีเซีย คือ ประชาธิปไตย (Democracy) เพื่อสร้างพลเมืองประชาธิปไตย (Democratic Citizens) ซึ่งประชาธิปไตยในการศึกษา (Democracy in Education) คือ ต้องให้เด็กได้เรียนรู้ประชาธิปไตยทั้งด้านกายภาพ (physical) และจิตวิญญาณ (spiritual) ซึ่งการจะส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้ทั้งสองด้านได้นั้น ต้องประกอบด้วยแนวทางหลายอย่างประกอบกัน เช่น วิธีการสอนของครู ได้แก่ การใช้การสอนระบบกลุ่ม (group-system) และการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตย ได้แก่ ให้โอกาสเด็กได้พูด แสดงความคิดเห็น สนทนา โดยปราศจากแรงกดดัน ส่วน

ในมหาวิทยาลัย อาจเรียกได้ว่า ให้มีบรรยากาศของการมี “เสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom)” คือ สามารถแสดงความคิดเห็น ถาม และชี้นำได้ตามความจำเป็น (บรรยาย, 1962 อ้างใน Papuaweb, 2552: ออนไลน์)

ปัจจุบันอินโดนีเซียใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2546 (Act of the Republic of Indonesia on National Education System 2003) โดยยังยึดหลักการปัญจศีล (Pancasila) 5 ข้อของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2488 เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ผ่านมา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ จัดระบบการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติระบุไว้ว่า ผู้ที่เข้าเรียนในระบบการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยจะต้องได้รับการศึกษาที่มีมาตรฐานเช่นเดียวกันกับการศึกษาในระบบโรงเรียน (มาตรา 27 ข้อ (2)) และการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐาน (Basic Education) การศึกษาขั้นมัธยมศึกษา (Secondary Education) และการศึกษาขั้นอุดมศึกษา (Higher Education) ส่วนการศึกษาก่อนการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ การศึกษาปฐมวัย (Early Childhood Education) นอกจากรูปแบบการศึกษาข้างต้นแล้ว ยังมีโรงเรียนอิสลามระดับประถมศึกษาบริหารจัดการโดยกระทรวงกิจการศาสนาอีกด้วย การศึกษาอิสลามระดับประถมศึกษา (Madrasah Ibtidaiyah) จะเทียบเท่ากับการศึกษาระดับประถมศึกษา และการศึกษาอิสลามระดับมัธยมศึกษา (Madrasah Tsanawlyah) จะเทียบเท่ากับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนมัธยมศึกษาตอนต้น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2546 นี้ มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประชาธิปไตยของอินโดนีเซีย ดังเช่น ในหมวดที่ 1 ว่าด้วยพื้นฐาน หน้าที่และจุดมุ่งหมายของการศึกษา มาตรา 3 ระบุว่าหน้าที่หนึ่งของการศึกษา คือ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ส่วนในหมวดที่ 3 มาตรา 4 ระบุไว้ว่า การศึกษานำมาซึ่งประชาธิปไตยบนสิทธิขั้นพื้นของมนุษย์ ค่านิยมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรมและพหุนิยมของชาติ ส่วนในหมวดที่ 10 ว่าด้วยเรื่อง หลักสูตร มาตราที่ 37 ข้อ (1) หลักสูตรสำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐานและมัธยมศึกษา ข้อ b จะต้องรวมถึงวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic Education) เช่นเดียวกับการศึกษาขั้นอุดมศึกษา ข้อ (2) b ที่หลักสูตรจะต้องรวมถึงวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic Education) เช่นกัน

อย่างไรก็ตาม นโยบายการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย นอกจากจะปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ยังปรากฏอยู่ในนโยบายทางเมืองของรัฐบาลอินโดนีเซียและนโยบายความร่วมมือกับองค์กรเอกชน (Non-governmental Organization: NGO) หรือสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ

ในอดีตที่ผ่านมาหลังจากที่อินโดนีเซียพ้นจากการเป็นอาณานิคมของดัทช์ และอยู่ภายใต้การปกครองระบอบทหาร โดยประธานาธิบดีซูฮาร์โต (Suharto) รัฐบาลในยุคนี้จำกัดสิทธิเสรีภาพทางการเมืองอย่างมาก เช่น การให้มีพรรคการเมืองใหญ่เพียง 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ (1) กลุ่มเป็นกลางและ

เป็นกลุ่มทางโลก เรียกว่า กลุ่มกระทำการ (Golongan Karya: GOLKAR) (2) กลุ่มทางจิตซึ่งรวมพรรคมุสลิมทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกัน และ (3) กลุ่มชาตินิยมซึ่งรวมพรรคการเมืองที่เหลือเข้าไว้ด้วยกัน การแยกประชาชนออกจากกิจกรรมทางการเมืองหรือที่เรียกว่า "มวลชนลอยตัว" คือแยกประชาชนออกจากกิจกรรมของพรรคการเมือง จะเกี่ยวข้องกับการเมืองก็ต่อเมื่อมีการเลือกตั้งทั่วไปทุก 5 ปีเท่านั้น การควบคุมสื่อมวลชนทุกแขนงด้วยมาตรการคุมเข้มและการแทรกแซงกิจการ การรายงานข่าวจะต้องได้รับการตรวจข่าวสารและได้รับการอนุมัติอย่างเป็นทางการจากรัฐเท่านั้น หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษโดยไม่มีการละเว้นใดๆ เช่น การจับกุมผู้สื่อข่าว นักเขียน นักจัดรายการ การปิดหนังสือพิมพ์ ทำให้ในส่วนของสถาบันการศึกษาทุกระดับการศึกษาทั่วทั้งอินโดนีเซียถูกควบคุมอย่างเข้มงวดเช่นกัน โดยเฉพาะระดับมหาวิทยาลัย ปัญญาชนถูกควบคุมไม่ให้มีบทบาทต่อสังคม รัฐบาลควบคุมไม่ให้อาจารย์และนักศึกษาวิจารณ์ปัญหาบ้านเมือง เพราะเกรงว่าจะทำให้ประชาชนรู้สึกไม่ดีอันจะนำไปสู่การต่อต้านรัฐบาล (สุภาค์พรรณ ตั้งตรงไพโรจน์: ออนไลน์)

หลังจากนายซูฮาร์โต (Suharto) สละจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 ประชาธิปไตยของอินโดนีเซียมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น เช่น หลังจากที่ประธานาธิบดีบาชารุดดิน จูซุฟ ฮาบิบี (Bacharuddin Jusuf Habibie) เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีสืบต่อได้มีแนวคิดที่จะปฏิรูปการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากกว่าในยุคก่อน โดยเสนอให้ออกกฎหมายพรรคการเมืองใหม่ให้ตั้งพรรคการเมืองได้โดยเสรี ให้องค์กรเอกชนต่างๆ เข้ามาควบคุมการเลือกตั้งได้อย่างเต็มที่และทุกระดับ ให้เสรีภาพกับสื่อมากขึ้นถึงขนาดที่ว่ามีหนังสือพิมพ์ใหม่เกิดขึ้นมากมายเป็นพันฉบับ ต่อมาเมื่อประธานาธิบดีอับดุลเราะมาน วาฮีด (Abdulrahman Wahid) เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดี เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2542 มีแนวคิดปฏิรูปประชาธิปไตยมากที่สุด มีความเป็นกลางในเรื่องศาสนาและชาติพันธุ์ ด้วยความที่ต้องการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างจริงจัง ต่อมาเมื่อนางเมกาวตี ซูการ์โนบุตรี (Megawati Soekarnoputri) รับตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีคนต่อมา การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ไม่ต่างจากสมัยของนายวาฮิด (Wahid) มากนัก แต่เสรีภาพของสื่อและองค์กรเอกชนต่างๆ ไม่ได้ถูกจำกัด

ปัจจุบันประชาธิปไตยของอินโดนีเซียได้ก้าวมาถึงจุดที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง หรือที่เรียกว่า การเมืองภาคประชาชน คือ ประชาชนมีส่วนร่วมและมีโอกาสตัดสินใจในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อตนเองแล้ว ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคงจะเป็นการเลือกตั้งประธานาธิบดีและรองประธานาธิบดี

ประธานาธิบดีคนปัจจุบัน นายซูซิโล บัมบัง ยูโดโยโน (Susilo Bambang Yudhoyono) ให้ความสำคัญกับการเมืองภาคประชาชนมากและเป็นหนึ่งในนโยบายที่ใช้หาเสียงตอนเลือกตั้ง แต่ประชาชนอาจต้องให้เวลาและรอไปอีกสักระยะหนึ่ง เนื่องจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ ดังนี้

(1) ประชาธิปไตยไม่สามารถสร้างได้ในชั่วระยะเวลาข้ามคืน การเปลี่ยนผู้นำใหม่ในแต่ละครั้ง แม้จะมีความตั้งใจจะพัฒนาประชาธิปไตย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ามันจะเกิดขึ้นได้โดยง่าย เพราะการเมืองอินโดนีเซียอยู่ภายใต้ระบอบอำนาจนิยมมากว่า 3 ทศวรรษ อีกทั้งผู้มีอำนาจเก่าที่นิยมในระบอบเดิมยังมีอำนาจอยู่อีกหลายคน ดังนั้น การจะให้รัฐลดระดับการปกครองและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมไปพร้อมๆ กันต้องดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป

(2) ในส่วนของประชาชนเอง จำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงบทบาท เป้าหมาย และขีดจำกัดของการเคลื่อนไหวว่าทำได้มากน้อยเพียงใด เพื่อไม่ให้กลายเป็นการปฏิวัติยึดอำนาจรัฐ ซึ่งในสังคมอินโดนีเซียนั้น ประชาชนส่วนใหญ่หรือแม้แต่นักศึกษาเอง ยังเข้าใจการเมืองภาคประชาชนไม่ตรงกัน

นอกจากนี้ยังกล่าวว่า คนอินโดนีเซียต้องเข้าใจแนวคิดของการเมืองภาคประชาชนให้ตรงกันว่าไม่ใช่การยึดอำนาจรัฐ แต่เป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อถ่วงดุลหรือจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจรัฐ โดยเข้าไปมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย และตัดสินใจในเรื่องที่ตนเองมีส่วนได้ส่วนเสีย หรือที่ส่งผลกระทบถึงตน (สุภาค์พรรณ ตั้งตรงไพโรจน์, 2548)

จากเสรีภาพทางการเมืองที่เพิ่มขึ้นนี้เอง ทำให้ปัจจุบันคนในชุมชนหรือสถาบันการศึกษาสามารถร่วมมือกับองค์กรเอกชน สถาบันการศึกษาในประเทศและต่างประเทศเพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับประชาธิปไตยหรือการศึกษาหน้าที่พลเมือง (Civic Education) โดยรัฐบาลไม่เข้ามากีดกันหรือจำกัดเสรีภาพในการทำกิจกรรม ในระบบการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัยได้ เช่น โครงการความร่วมมือของ Center for Civic Education Indonesia (CCEI), The Asia Foundation และ School of Education Civic Education Project in Indonesia กับ Center for International Education and Development Assistance, Indiana University เป็นต้น

2) การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน

นโยบายการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยของอินโดนีเซียยุคปัจจุบันนั้น น่าจะกล่าวได้ว่าเริ่มในสมัยประธานาธิบดีบาชารุดดิน จูซุฟ ฮาบิบี (Bacharuddin Jusuf Habibie) สมัยนี้เปลี่ยนจากกระบวนทัศน์เก่าที่เน้นเรื่องความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย (Unity in Diversity) เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่เน้นความหลากหลายของชุมชน (Heterogeneity of the Community) ซึ่งการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในการส่งเสริมประชาธิปไตย ด้วยการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาตนเองด้วยความคิดริเริ่มและศักยภาพของตนเอง ผ่านการเพิ่มคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ สำหรับคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ที่อินโดนีเซียต้องการพัฒนา คือ

(1) ระดับการศึกษาของชุมชน เช่น ความรู้ ทัศนคติ ทักษะการดำรงชีวิต

(2) สามารถเคารพพหุชุมชนอินโดนีเซีย

(3) สามารถเคารพกฎหมาย

(4) สามารถสนับสนุนสวัสดิการทางสังคมและเศรษฐกิจ บนพื้นฐานของความร่วมมือและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

(5) สามารถปฏิบัติตนตามค่านิยมวัฒนธรรมประชาธิปไตย เช่น เสรีภาพในการพูด ความกลัว ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ในการเลือกตั้ง กฎหมายสูงสุด และเคารพในสิทธิมนุษยชน

Suzanne Soule (2003) กล่าวว่าการศึกษาหน้าที่พลเมือง (Civic Education) เป็นส่วนหนึ่งของปัญจศีล (Pancasila) ซึ่งถูกสอนให้กับชาวอินโดนีเซียมากว่า 50 ปี ปัญจศีล (Pancasila) เป็นพื้นฐานของหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ ซึ่งมีอิทธิพลต่อเอกลักษณ์ของพลเมืองและกำหนดความเชื่อของพลเมืองอินโดนีเซีย ดังนั้น ที่ผ่านมาเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอน 2 ใน 3 ต่อหนึ่งสัปดาห์ นักเรียนระดับประถมศึกษาทุกคนจะต้องเรียนวิชาหน้าที่พลเมือง อย่างไรก็ตามวิธีการเรียนการสอนขึ้นอยู่ครูผู้สอน ที่ผ่านมาการบริหารการศึกษาของอินโดนีเซียเป็นการบริหารแบบกระจายอำนาจ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ กระทรวงศึกษาธิการแห่งชาติ ซึ่งจะจัดทำคู่มือการสอน (guideline) สำหรับให้ครูใช้สอนในวิชาหน้าที่พลเมืองให้กับนักเรียนแต่ละระดับชั้น ตัวอย่างเช่น นักเรียนระดับมัธยมศึกษา (Middle School) จะได้รับความรู้เกี่ยวกับวิชาหน้าที่พลเมืองในประเด็นต่างๆ ดังนี้

(1) ความรับผิดชอบของพลเมือง (civic responsibilities) ประชาธิปไตย (democracy) ชาตินิยม (nationalism) ทัศนคติทางการเมือง (political attitudes) และความสัมพันธ์ระหว่างอินโดนีเซียกับประเทศอื่นๆ

(2) ประสบการณ์การเรียนรู้ (learning experience)

(3) ความสามารถในการเข้าร่วมสังคมประชาธิปไตย (democratic society)

ในโรงเรียนมีการจัดหลักสูตรเพื่อปลูกฝังความภาคภูมิใจในชาติและความร่วมมือกันในชาติ เช่น ทุกวันจันทร์ทั่วทั้งอินโดนีเซีย การจัดชั้นเรียนจัดลักษณะแบบทหาร (military precision) ตามระดับชั้น ในขั้นแรกอาจารย์ใหญ่และครูจะกล่าวสุนทรพจน์กระตุ้นหรือแนะนำ หลังจากนั้น นักเรียนจะอ่านหลักปัญจศีล (Pancasila) ในที่ชุมนุม และคำนำต่อรัฐธรรมนูญ สุดท้ายนักเรียนแสดงความเคารพและร้องเพลงชาติ รวมถึงเพลงสดุดีวีรบุรุษในสงครามประกาศอิสรภาพ หลังจากนั้นหัวหน้านักเรียน (commander) จะเดินไปยังอาจารย์ใหญ่และทำความเคารพ และประกาศว่าพิธีชุมนุมได้เสร็จสิ้นลงแล้ว หลังจากนั้นนักเรียนจะกลับเข้าสู่ชั้นเรียน ซึ่งในระหว่างนี้ครูอาจตรวจกระเป๋าหรือตรวจตราความเรียบร้อยต่างๆ ของนักเรียน

นอกจากวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic Education) แล้ว การส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยของอินโดนีเซียยังมักกล่าวถึงเรื่อง การศึกษาด้านประชาธิปไตย (Democracy Education) และวัฒนธรรมประชาธิปไตย (Democratic Culture) โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมประชาธิปไตย ซึ่งสะท้อนให้เห็นในแนวคิดของการจัดการศึกษาของอินโดนีเซียทั้งในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัย ว่าไม่ได้เน้นวิชาเฉพาะที่ให้ความรู้ทางด้านประชาธิปไตยเป็นหลัก แต่จะแทรกแนวคิดประชาธิปไตยไปในทุกวิชา

ทั้งในเนื้อหา กระบวนเรียนการสอน รวมถึงการสร้างบรรยากาศ เช่น วิธีการสอนของครูต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสพูดอย่างเสรี โดยครูไม่กดดัน การเรียนการสอนระบบกลุ่ม (group-system) (Soegarda Poerbakawatja, บรรยาย, 1962 อ้างใน Papuaweb, 2552: ออนไลน์)

กิจกรรมส่งเสริมความรู้ประชาธิปไตยอื่นๆ เช่น Organanisasi Siswa Intra Sekolah (OSIS) ในโครงการนี้จะสนับสนุนกิจกรรมที่ส่งเสริมการเป็นสังคมการเมือง โดยสนับสนุนให้นักเรียนทำกิจกรรมชมรม ซึ่งจะมีอาจารย์ใหญ่หรือครูคอยดูแล ชมรม เช่น ชมรมศิลปะ ศาสนา กีฬา และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น โดยให้นักเรียนเลือกประธานชมรม เลขาชมรม หรือตำแหน่งอื่นๆ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวนี้จะเป็นการปลูกฝังแนวคิดและการปฏิบัติ ซึ่งนักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงหลังจากเรียนจบแล้ว (Suzanne Soule, 2000)

4) การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและตามอัธยาศัย

นอกจากนี้ การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในอินโดนีเซีย ยังได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เช่น

- ในปี พ.ศ.2542 นักการศึกษาจาก Center for Indonesia Civic Education (CICED) ร่วมมือกับ Center for Civic Education ของสหรัฐอเมริกา แลกเปลี่ยนการเดินทางไปดูงานในแต่ละศูนย์ ช่วยกันวางแผนและแปลหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับหน้าที่พลเมือง คือ หนังสือเรื่อง We the People: Project Citizen เป็นต้น ซึ่งในปี พ.ศ.2545 USIAD ให้เงินสนับสนุนและเริ่มดำเนิน**โครงการสำหรับพลเมืองศึกษาใหม่ (New Civic Education)** ในจังหวัดต่างๆ ของอินโดนีเซีย เช่น Bali, East Java, Jakarta, Lampung, North Sulawesi, North Sumatra, Papua, South Kalimantan (Borneo), South Sulawesi, West Java, West Sumatra and Yogyakarta เป็นต้น การดำเนินเรื่อยมาจนปีพ.ศ 2546 นักเรียนมากกว่า 300,000 คนเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ (Suzanne Soule, 2004: 5)

- Center for Civic Education Indonesia (CCEI) เป็นองค์กรเอกชนที่ตั้งขึ้นในอินโดนีเซียกว่า 9 ปี โดยได้รับเงินสนับสนุนจาก U.S. Department of Education and the United States Department of State ในการดำเนินโครงการต่างๆ ครอบคลุมทุกด้าน เช่น สุขภาพ อัลกอฮอล์ การต่อการร้าย การเมืองและกิจกรรมอื่นๆ ที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน สำหรับกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย

CCEI ได้ทำงานร่วมกับครูในสถาบันการศึกษาและสถาบันต่างๆ ด้วยในโครงการพลเมือง (Project Citizen) ได้นำสู่การปฏิบัติ เรียกว่า Praktik Belajar Kewarganegaraan-Kami Bangsa Indonesia ในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (Junior High School) และเรียกว่า Dasar-Dasar Demokrasi ในโรงเรียนระดับประถมศึกษา (Elementary School) ซึ่งเป็นการร่วมมือกับครูจาก

มหาวิทยาลัย โรงเรียน หน่วยงานการศึกษาชาติในระดับท้องถิ่น (Local National Education) สถาบันทางศาสนา และรัฐมนตรีกระทรวงศึกษา โดยทั่วไปแล้วโครงการ CCEI แบ่งได้ 3 ขั้นตอน คือ การฝึกอบรม การนำไปปฏิบัติ และการประเมินโครงการ จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2550 CCEI Indonesia ดำเนินตามขั้นตอนดังกล่าวในโครงการ Praktik Belajar Kewarganegaraan--Kami Bangsa Indonesia ซึ่งจัดขึ้นในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงปี 2007

โครงการพลเมืองนี้ทำให้ผู้เรียนที่มีส่วนร่วมได้เข้าใจปัญหา งานวิจัยและข้อเสนอทางออกของปัญหาที่ถูกกล่าวถึงโดยสถาบันการเมืองในระดับท้องถิ่น มีรายงานการศึกษาว่าสิ่งต่างๆ ดังกล่าวเพิ่มพูนการเรียนรู้ของผู้เรียน โครงการประกอบด้วย 6 ขั้นตอน กล่าวคือ

(1) แยกแยะปัญหานโยบายสาธารณะในชุมชนของตน เป็นครั้งแรกที่เยาวชนได้พิจารณาปัญหาด้วยการเผชิญหน้ากับชุมชนด้วยการพูดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตัวอย่างปัญหาที่ผู้เรียนได้เลือกมา อาทิ การใช้ยาเสพติดในชุมชน การล่วงละเมิดทางเพศกับเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ การสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ การทะเลาะวิวาท ราคาไฟฟ้าท้องถิ่น

(2) เลือกปัญหาสำหรับศึกษาในชั้นเรียนด้วยการออกเสียง ให้มีการแยกแยะปัญหา โดยนักเรียนต้องเลือกสิ่งที่จะนำมาพูด ตามมาด้วยการอภิปรายและโต้เถียง ทำการตัดสินใจเชิงนโยบายที่เกี่ยวข้อง

(3) ดำเนินการวิจัยและรวบรวมข้อมูล นักเรียนมีการเรียนรู้อย่างไรเพื่อที่จะสร้างรูปแบบความแตกต่างในประเด็นการศึกษาวิจัยที่คำนึงถึงความหลากหลายของแหล่งข้อมูล การเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นผู้สนับสนุนอย่างไม่เป็นทางการ

(4) พัฒนาผลงาน เป็นเอกสารแสดงถึงองค์ประกอบทั้ง 4 ส่วนที่นำเสนอแต่ละขั้นตอน

(5) นำเสนอผลงานในฐานะทีมเพื่อตัดสินความคล้ายกันในแง่กฎหมาย พิจารณาส่วนประกอบของอิทธิพลในฐานะเป็นสมาชิกของชุมชน และกำหนดคำถามต่อผู้เรียนเพื่อให้ชี้แจงความรู้ด้านนโยบายสาธารณะ โดยชั้นเรียนอาจมีความสมบูรณ์ในระดับโรงเรียนหรือในระดับจังหวัดหรือชาติ

(6) การครุ่นคิดต่อประสบการณ์การเรียนรู้ ผู้เรียนจะได้อภิปรายสิ่งที่เรียนรู้ และอะไรที่ทำให้เกิดความแตกต่างในตัวอย่างนี้เกือบครึ่งของนักเรียน ร้อยละ 49 ดำเนินการอยู่นอกเหนือขอบเขตของโครงการและเป็นความพยายามที่จะกดดันต่อเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นต่อข้อเสนอเชิงนโยบายของพวกเขา ท่ามกลางนักเรียนร้อยละ 13 ที่ประสบความสำเร็จในการได้รับการปรับปรุงข้อเสนอเหล่านี้

โครงการได้มีการดำเนินกิจกรรมใน 17 จังหวัด ทีมของเด็กในโรงเรียนได้ดำเนินงานตามโครงการที่สนใจเพื่อกำหนดประเด็นปัญหาที่มีผลกระทบโดยตรงต่อชุมชน เด็กพวกนี้ต้องทำงานกับครอบครัว ชุมชนทางธุรกิจท้องถิ่น ศาสนาและผู้นำทางการเมือง เพื่อหาทางแก้ปัญหาที่มีความเหมาะสมสำหรับแต่ละพื้นที่ นักเรียนมากกว่า 400,000 คนทั่วทั้งอินโดนีเซียมีส่วนร่วมในโครงการนี้

ผลของความพยายามจึงเป็นผลงานที่พวกเขาอธิบายโครงการต่อคณะผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของโครงการ Kami Bangsa Indonesia (KBI) ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการของ The Center for Civic Education Indonesia (CCEI)

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของนักเรียนตามโครงการ KBI นี้ถือเป็นแหล่งการเรียนรู้ในเรื่องนโยบายสาธารณะต่อประเด็นผลกระทบด้วยการปฏิบัติงานในโครงการจนกลายเป็นข้อเสนอโครงการตามขั้นตอนดังกล่าว นักเรียนจะสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พบและพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพและกฎหมาย เข้าเยี่ยมชมสำนักงานของรัฐบาลและร่วมอภิปรายมิติธรรมาภิบาลเชิงนโยบายกับผู้นำศาสนา นักเรียนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงชุมชนของตนและเรียนรู้เพื่อหาทางเลือกที่ไม่ใช่มีเพียงวิธีการเดียว

ตัวอย่างของโครงการที่นักเรียนเข้าร่วมในจังหวัดต่างๆ อาทิ **Papua:** โครงการการศึกษา HIV ในโรงเรียน (HIV education program) **Yogyakarta:** การขอคำมั่นสัญญาจากรัฐบาลส่วนภูมิภาคในเรื่องการช่วยเหลือเด็กเร่ร่อนในท้องถนน **Bali:** การร่วมงานกับชุมชนในการสร้างความปลอดภัยสำหรับบริเวณสถานที่เล่นกีฬาและออกกำลังกาย **Manado:** การเตือนนักเรียนเกี่ยวกับอันตรายของแอลกอฮอล์ **Banten:** ความร่วมมือกับโรงเรียนต่างๆ เพื่อควบคุมการทะเลาะวิวาท **Bali**: ข้อเสนอการเยียวยาจิตใจเหยื่อผู้เคราะห์ร้ายในการระเบิดที่บาหลี **East Java:** การสำรวจแนวทางควบคุมการใช้ความรุนแรงบนท้องถนนและมนุษยชาติ เป็นต้น

นอกจากนี้ CCEI ยังร่วมกับหุ้นส่วนที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือนักการศึกษาทั่วไปในอินโดนีเซียอีกด้วย อาทิ

(1) Indonesia Youth Leadership Program (IYLP) เป็นโครงการแลกเปลี่ยนสำหรับนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา และครูเพื่อเดินทางไปสหรัฐอเมริกาในเดือนกรกฎาคมของทุกปี โดยนักเรียนจะได้เรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นพลเมือง พบปะกับครอบครัวชาวอเมริกันและร่วมเรียนรู้ในการทำงานเป็นทีมเพื่อค้นหาประเด็นนโยบายสาธารณะ สำนักงาน CCE's Indonesia ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการ รวมถึงการรับสมัคร คัดเลือก และการอบรมผู้เข้าร่วมโครงการ

(2) School Administrators and Community Leaders Program (CLP) เป็นโครงการร่วมมือกับ Heartland International ในชิคาโก ในปีพ.ศ. 2549 CCE ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการแลกเปลี่ยนผู้นำโรงเรียนและชุมชนในเรื่องการศึกษาความเป็นพลเมือง (Civic education) ผู้นำท้องถิ่น เช่น Kyai นักการศึกษาโรงเรียนคาทอลิก และครูใหญ่เข้าร่วมและใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวชาวอเมริกัน มีส่วนร่วมสังเกตระบบการศึกษา การศึกษาความเป็นพลเมืองและวัฒนธรรมโดยตรง

(3) Linc: Linking Individuals, Knowledge and Cultures Program เป็นโครงการร่วมมือกับ Legacy International องค์กรไม่แสวงหากำไรในเวอร์จิเนียใต้และเจ้าหน้าที่ชาวอเมริกัน-มุสลิม (Americans of the Muslim faith) โดย CCE ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายโครงการด้านการศึกษาประชาธิปไตยและการศึกษาความเป็นพลเมือง (Civic and democracy education program) สำหรับเยาวชนของทั้งสองประเทศ โดยมีการแลกเปลี่ยนการเดินทางของเยาวชน 2 ประเทศใน West Sumatra, Yogyakarta และ Lombok

(4) Religion and Society: a Dialogue (RSD) เป็นโครงการแลกเปลี่ยนบุคลากรกับอเมริกาใน

(5) กลุ่มต่างๆ เช่น นักวิชาการ นักบวชและผู้นำชุมชน ผู้เข้าร่วมโครงการทั้งสองประเทศจะมีส่วนร่วมในเพิ่มความรู้จากการร่วมสนทนากับนักวิชาการและปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะศาสนาอิสลาม รวมถึงการทดสอบความรู้ด้านสังคมประชาธิปไตยและค่านิยมทางการเมือง

- The Asia Foundation จะทำงานร่วมกับองค์กรต่างๆ ของอินโดนีเซียในด้านต่างๆ เช่น การออกแบบอุปกรณ์สำหรับวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic Education) การฝึกอบรมครูในการออกแบบและนำหลักสูตรไปใช้ รวมถึงกิจกรรมการเรียนรู้ในการบริการ (Service Learning Activity) นอกจากนี้ The Asia Foundation ยังร่วมมือกับ Muhammadiyah University ในการออกแบบและนำสื่อไปใช้ในหลักสูตรหน้าที่พลเมืองให้กับโรงเรียนมัธยมศึกษา ใน Java, Sumatra, Sulawesi, Maluku เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้หลักการประชาธิปไตยและสิทธิประชาธิปไตย และยังให้ทุนครูโรงเรียนมุสลิม เพื่อเข้ารับการฝึกอบรมวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับนักเรียน ได้แก่ การบูรณาการหัวข้อ สำหรับในมหาวิทยาลัย The Asia Foundation ได้ร่วมมือกับ The State Islamic University in Jakarta ปรับปรุงวิชาหน้าที่พลเมือง โดยสร้างหลักสูตรใหม่ ด้วยการออกแบบหลักสูตรเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยให้มากขึ้น ด้วยการปลูกฝังความเข้าใจความเป็นประชาธิปไตย (Democracy) และธรรมาภิบาล (Good Governance) ด้วยการทำวิจัย เขียนหลักสูตรใหม่ ฝึกอบรมครู ดำเนินโครงการนำร่อง ปัจจุบันได้มีใช้หลักสูตรใหม่นี้กับวิทยาลัยประมาณ 75 แห่ง และคาดว่าจะมี 140 แห่งในปีถัดไป จากการดำเนินโครงนี้ ประมาณว่ามีนักศึกษามากกว่า 100,000 คน และมหาวิทยาลัยอิสลามกว่า 150 แห่ง ได้เรียนรู้ ความเป็นพลเมือง (Citizenship) และประชาธิปไตย (Democracy)

- University of Gadjah Mada (UGD) ร่วมมือกับ University of Massachusetts เพื่อทำหลักสูตรการศึกษาหน้าที่พลเมือง (Civic Education) ระหว่างอินโดนีเซียกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ Democracy and Tolerance: A Two Nation Exchange ซึ่งสนับสนุนโดย The Teacher Training division of the Indonesian Ministry of Education; State University, Makassar; and the English Training and Testing Center-ETTC Kota Balikpapan. United States-Indonesian Society (USIndo) ที่อยู่ใน Jakarta และ Washington D.C. โดยโครงการนี้จะเป็นการแลกเปลี่ยนครูระหว่าง

อินโดนีเซียและอเมริกา เพื่อให้เรียนรู้ความแตกต่างระหว่างกันในด้านต่างๆ เช่น ประชาธิปไตย ครอบครัว ศาสนา และเป็นต้น

- Universitas Negeri Padang (UNP) แต่เดิมเป็นวิทยาลัย IKIP Padang (Padang Teacher Training College) มีความสัมพันธ์อย่างยาวนานกับ The Indiana University School of Education ผ่านสมาคมศิษย์เก่า ในปีพ.ศ. 2543 Department Bureau of Educational and Cultural Affairs ในสหรัฐฯ อนุญาตให้ The Indiana University School of Education พัฒนาการศึกษาพลเมืองในอินโดนีเซียผ่านหุ้นส่วนคือ UNP โครงการนี้ใช้ทรัพยากรของ SOE faculty in Policy Studies and Curriculum and Instruction เช่นเดียวกับ The Social Studies Development Center (SSDC) housed at IU, และ ERIC Clearinghouse for International Civic Education, The Indonesian Ministry of Education's Curriculum Development Center, and UNP's Centre for Civics Education

วัตถุประสงค์ของโครงการนี้คือ การพัฒนาวัสดุอุปกรณ์สำหรับการอาจารย์ผู้สอนและคณะการมีส่วนร่วมของ UNP และ IU เพื่อการพัฒนากรอบและข้อเสนอแนะสำหรับครูผู้สอนด้วยวิธีการใหม่ในการศึกษาพลเมือง สมาชิกของ The Curriculum Development Center จะมีส่วนร่วมในการอบรมเชิงปฏิบัติการกับทั้งสองประเทศ และการเตรียมการด้านเอกสารเพื่อนำเสนอทางเลือกในวิธีการต่อการศึกษาพลเมืองและพหุลักษณ์ทางวัฒนธรรมการศึกษา ตลอดจนกิจกรรมแลกเปลี่ยนของโครงการเพื่อประสิทธิภาพของคณะในระดับโลกและพหุลักษณ์ทางวัฒนธรรมการศึกษาที่เข้มแข็งขึ้นด้วยข้อแนะนำในมิติเชิงเปรียบเทียบ ดังนั้น การมีส่วนร่วมระหว่างสองประเทศดังกล่าว เริ่มที่ Padang โดยเป็นการศึกษาดูงาน สัมมนา และวิจัย โดยผู้เข้าร่วมคือนักการศึกษาและนักศึกษาในมหาวิทยาลัยของอินโดนีเซียซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและงานวิจัยภายใต้โครงการนี้ (http://www.indiana.edu/~ird/cieda/indonesia.htm)

4.4.4 ผลการจัดการศึกษา: ปัญหา และอุปสรรค

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยของอินโดนีเซีย จะต้องเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น อินโดนีเซียเป็นประเทศที่มีพื้นที่กว้างขวางมาก มีหมู่เกาะมากกว่า 13,000 เกาะ มีประชากรกว่า 234 ล้านคน จากหลากหลายเชื้อชาติกว่า 300 เผ่า หลากหลายศาสนา และมีภาษาเผ่ากว่า 350 ภาษา เป็นต้น ความหลากหลายต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ทำให้การจัดการศึกษาที่สอดคล้องเหมาะสม และทั่วถึง เป็นไปได้ยาก รวมถึง การสร้างความเข้าใจในเรื่องของ “ประชาธิปไตย” ให้ตรงกันก็เป็นเรื่องที่ทำได้ยากเช่นกัน

นอกจากนี้ ประชากรชาวอินโดนีเซียจำนวนมากมีฐานะยากจนโดยเฉพาะในท้องถิ่นทุรกันดาร เพราะฉะนั้น จะให้ความสำคัญกับความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต คือ การทำมาหากินเป็นสำคัญ และไม่ได้ให้ความสำคัญของการศึกษามากเท่าที่ควร

4.5 สังเคราะห์การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ

จากการสรุปข้อมูลการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลีย และสาธารณรัฐอินโดนีเซีย คณะผู้วิจัยสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศได้ดังแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลการสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ

การจัดการศึกษา	สหรัฐอเมริกา	สหราชอาณาจักร	เครือรัฐออสเตรเลีย	สาธารณรัฐอินโดนีเซีย
ผู้จัด	● สถาบันการศึกษาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา ● โรงเรียนเป็นฐาน ● มีการร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันต่างๆ	● สถาบันการศึกษาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา ● โรงเรียนเป็นฐาน ● มีการร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันต่างๆ	● สถาบันการศึกษาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา ● โรงเรียนเป็นฐาน ● มีการร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันต่างๆ	● สถาบันการศึกษาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา ● โรงเรียนเป็นฐาน ● มีการร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันต่างๆ
เป้าหมาย	● ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ในรูปแบบที่เรียกว่า civic education และ ethical character development มุ่งให้ผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านพื้นฐานครอบครัวได้เรียนร่วมกัน เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองไปในทิศทางเดียวกัน	● ส่งเสริมอุดมการณ์ประชาธิปไตยและความเสมอภาคในสังคม ● สร้างสำนึกในสิทธิและหน้าที่ความเป็นพลเมืองและทักษะจำเป็นที่จะอยู่รอดในสังคมโลก	● พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มีความรับผิดชอบ คิดเป็น มีข้อมูลและกระตือรือร้น	● สร้างพลเมืองและวัฒนธรรมประชาธิปไตย ● เน้นความหลากหลายของชุมชน (heterogeneity of the community) ● ส่งเสริมให้ชุมชนพัฒนาตนเองด้วยความคิดริเริ่มและศักยภาพของตนเองผ่านการเพิ่มคุณภาพทรัพยากร
เนื้อหา	● บูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนในทุกรายวิชา ● การเรียนการสอนเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองและการเมืองการปกครองโดยตรงมีสอนในระดับเกรด 9 และ 12 เกรด 9 เรียนวิชา civics เกรด 12 เรียนวิชา Problems of Democracy	● หลักสูตรความเป็นพลเมือง (Citizenship Curriculum) เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคบังคับของเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาระดับช่วงชั้นที่สาม (ช่วงอายุ 11-14 ปี) และช่วงชั้นที่สี่ (ช่วง อายุ 14-16 ปี) ● ความรับผิดชอบทางสังคมและศีลธรรม การมีส่วนร่วมในโรงเรียนและชุมชน บนพื้นฐานกิจกรรม และความรู้ทางการเมือง	● เน้นเรื่องการแบ่งกลุ่มคุณค่าประชาธิปไตยตามระดับชั้น ● เป็นการศึกษาเพื่อประชาธิปไตยพื้นฐาน ● เนื้อหาเน้น 4 เรื่อง คือ ใครปกครอง กฎหมายและสิทธิ ความเป็นชาติออสเตรเลีย ความเป็นพลเมือง และชีวิตสาธารณะ	● ความรู้เกี่ยวกับวิชาหน้าที่พลเมือง เนื้อหาเพื่อปลูกฝังความภาคภูมิใจในชาติและความร่วมมือกันในชาติ ความรับผิดชอบของพลเมือง ประชาธิปไตย ชาตินิยม ทัศนคติทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างอินโดนีเซียกับประเทศอื่นๆ สอน 2 - 3 ชั่วโมง ต่อหนึ่งสัปดาห์ในระดับประถมศึกษา

ตารางที่ 5 (ต่อ)

การจัดการศึกษา	สหรัฐอเมริกา	อังกฤษ	ออสเตรเลีย	อินโดนีเซีย
เนื้อหา			• บูรณาการเนื้อหาเข้ากับการเรียนสังคมและสิ่งแวดล้อม เน้นเรื่องวิชาประวัติศาสตร์เสมือนเป็นกลไกสำหรับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง • เน้นพหุวัฒนธรรม	• ประสบการณ์การเรียนรู้ และความสามารถในการเข้าร่วมสังคมประชาธิปไตย (democratic society) สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา (Middle School)
แนวทาง / วิธีดำเนินการ	• ผสมผสานรูปแบบการเรียนรู้ต่างๆ ได้แก่ ผสมผสานความรู้ความเข้าใจในเนื้อหากับการเรียนแบบวิพากษ์ การสืบสอบประเด็นร่วมสมัยต่างๆ มีการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมด้วยการเชื่อมโยงกับเนื้อหาของบทเรียน • สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ในสถานศึกษาและการเรียนรู้นอกหลักสูตรในรูปแบบของการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย ผ่านครอบครัว องค์กรทางศาสนา ชุมชน และสื่อ	• พัฒนาทักษะ ความคิดเชิงวิพากษ์ การอภิปรายโต้แย้ง การเจรจาและการปรับตัว • เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participation in learning)กับบริบททางสังคมที่หลากหลาย โดยการจัดเตรียมโอกาสให้กับนักเรียนได้ร่วมทำงานเป็นทีมเพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และมีปฏิสัมพันธ์อย่างอิสระกับชุมชน	• แจกจ่ายเอกสารประกอบหลักสูตรไปตามท้องถิ่น • จัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครู • พัฒนาครูผู้สอน • ใช้แนวเสรีภาพในการสอน • เน้นกิจกรรมนอกหลักสูตร • ฝึกปฏิบัติประชาธิปไตยจริงทั้งในโรงเรียนและในชุมชน • มีองค์กรทั้งของรัฐและเอกชนให้การสนับสนุน	• ใช้หลักปัญจศีล (Pancasila) • ปลูกฝังความภาคภูมิใจในชาติทุกวันจันทร์ทั่วทั้งอินโดนีเซีย • สนับสนุนให้นักเรียนทำกิจกรรมชมรม • มหาวิทยาลัย ร่วมมือกับต่างประเทศและองค์กรอิสระส่งเสริมการศึกษาประชาธิปไตยและความเป็นพลเมือง • มีแหล่งการเรียนรู้ด้านนโยบายสาธารณะด้วยการฝึกปฏิบัติงานจริง • มีการร่วมมือกับต่างประเทศ
การประเมินผล	• มีการประเมินเป็นระยะ	• มีการประเมินเป็นระยะ	• มีการประเมินเป็นระยะโดยโรงเรียนและองค์กรกลาง	• มีการประเมินเป็นระยะ

จากตารางแสดงผลการสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ใน 4 ประเทศ คณะผู้วิจัยสรุป ดังนี้

ตารางที่ 6 สรุปการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ

การจัดการศึกษา	รายละเอียด
ผู้จัด	สถาบันการศึกษาเป็นแกนหลัก มีการร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันต่างๆ ใช้โรงเรียนเป็นฐาน
เป้าหมาย	สร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะเฉพาะในระบอบประชาธิปไตย
เนื้อหา	เน้นแนวคิดประชาธิปไตยพื้นฐานและเนื้อหาที่เป็นประเด็นร่วมสมัย ผนวกประวัติศาสตร์ของประเทศรวมไว้ในเนื้อหา
แนวทาง/วิธีดำเนินการ	ใช้โรงเรียนเป็นฐาน จัดรายวิชาไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดเป็นรายวิชาเดี่ยวและบูรณาการกับรายวิชาอื่น จัดกิจกรรมนอกหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย จัดเอกสารประกอบหลักสูตรแจกจ่ายให้ทุกโรงเรียน จัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครู พัฒนาครูผู้สอน เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นการเรียนรู้แบบผสมผสาน ร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันทั้งในและนอกประเทศ
การประเมินผล	มีการประเมินตามช่วงอายุและตามช่วงชั้นเป็นระยะ ประเมินโดยโรงเรียนและองค์กรกลาง

บทที่ 5

ผลการวิจัย : คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

การวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยครั้งนี้ใช้การประชุมระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิ (brainstorming) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปอุปนัยโดยมีรายละเอียดการดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

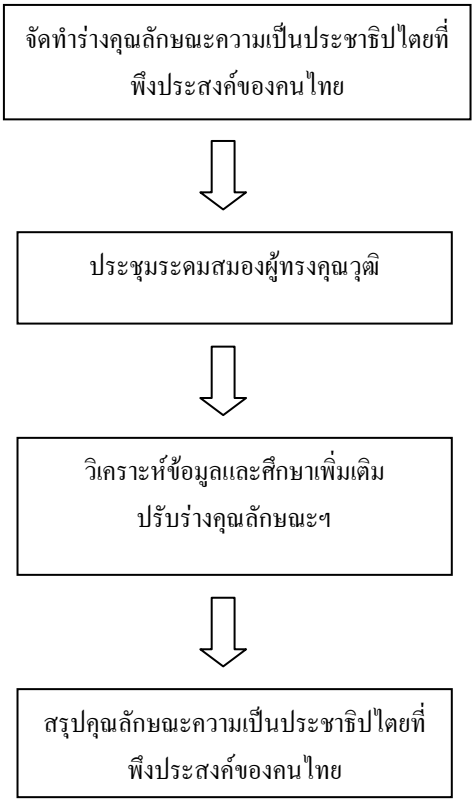

5.1 จัดทำร่างคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

การศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเสนอในการประชุมในเบื้องต้นนี้ คณะผู้วิจัยได้รวบรวมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย ซึ่งมีคุณลักษณะสำคัญอยู่ 30 ประการ ดังแสดงในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ร่างคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

ข้อที่	คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย	เรียงลำดับความสำคัญ	คุณลักษณะที่แก้ไข
1	มีจิตสำนึกและศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย		
2	มีจิตสำนึกในเรื่องเสรีภาพ		
3	มีจิตสำนึกในการต่อสู้เพื่อสิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่น		
4	มีจิตสำนึกในเรื่องเสียงส่วนใหญ่และสิทธิในเรื่องเสียงส่วนน้อย		
5	มีจิตสำนึกในความเสมอภาค		
6	มีจิตสำนึกในความยุติธรรม		
7	มีจิตสำนึกในการคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่		
8	มีจิตสำนึกในเรื่องความรับผิดชอบ เคารพกฎระเบียบและมีวินัย		
9	มีจิตสำนึกในความอดทน อดกลั้นต่อความคิดเห็นและพฤติกรรมที่แตกต่าง		
10	มีจิตสำนึกในหลักนิติธรรม		
11	ยึดมั่นในอุดมการณ์ประชาธิปไตย		
12	ยึดถือหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของสมาชิก		
13	เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์		
14	เคารพและปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม กฎ กติกาของสังคม		
15	เคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งกายและวาจา		
16	เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น		
17	เคารพในสิทธิและการตัดสินใจของผู้อื่น		
18	เสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน		
19	ร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มสังคมด้วยความสมัครใจ		
20	มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของกลุ่มสังคมทุกขั้นตอน		
21	ร่วมแสดงความคิดเห็นในกระบวนการตัดสินใจของหน่วยงานรัฐ		
22	ร่วมรับรู้และติดตามการทำงานของภาครัฐ		
23	รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่มีเหตุผลและมีการประณีประนอมกันทางความคิด		
24	ร่วมมือและประสานงานกันในการทำงาน		
25	รู้จักประสานประโยชน์ โดยถือประโยชน์ส่วนรวมหรือชาติเป็นที่ตั้ง		
26	ไม่ถือตนเป็นใหญ่		
27	ใช้เสียงข้างมาก โดยไม่ละเมิดสิทธิเสียงข้างน้อย		
28	ร่วมคิด แก้ปัญหาและร่วมตัดสินใจโดยใช้เหตุผล		
29	แก้ปัญหาโดยสันติวิธี		
30	เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี		

5.2 ประชุมระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิ

คณะผู้วิจัยจัดประชุมระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อวันที่ 17 มิถุนยายน 2552 ซึ่งมีผู้ทรงคุณวุฒิจากองค์กร/สถาบันต่างๆ เข้าร่วมประชุมทั้งหมดจำนวน 7 ท่าน (รายนามในภาคผนวก) เป็นตัวแทนจากสถาบันการศึกษา สื่อ องค์กรอิสระ องค์กรไม่แสวงหาผลประโยชน์ และองค์กรทางการเมืองที่ทำงานโดยตรงหรือเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองการปกครอง อย่างน้อยองค์กรละ 1 คนในการประชุมครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้นำเสนอร่างคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยดังตารางที่ 7 เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาให้ความเห็นทั้งในด้านของความเหมาะสมของคุณลักษณะและการจัดอันดับคุณลักษณะดังกล่าว 10 อันดับแรกโดยเรียงลำดับตามความสำคัญ ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นที่กว้างขวางและหลากหลายเกี่ยวกับคุณลักษณะซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นที่สำคัญได้ 13 ประเด็น ได้แก่

1) ตระหนักถึงประโยชน์ ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชุม ประเทศ โลก
2) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น
3) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม
4) เข้าใจ ยอมรับความแตกต่าง เคารพผู้อื่น
5) สามารถคิด วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ
6) สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง
7) มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม
8) มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ
9) มีจิตสำนึก ค่านิยมประชาธิปไตย
10) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์
11) ยึดมั่นหลักธรรม
12) มีความรู้ ความเข้าใจในการเมืองการปกครอง
13) รับรู้ ติดตามข่าวสาร

สำหรับตัวอย่างความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์มีดังต่อไปนี้

1) ตระหนักถึงประโยชน์ ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชุม ประเทศ โลก

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการตระหนักถึงประโยชน์และปัญหาในฐานะสมาชิกของพลเมืองในทุกระดับ โดยเห็นว่าพลเมืองในปัจจุบันนอกจากจะตระหนักถึงประโยชน์ของชุมชน ประเทศที่ตนเองอาศัยอยู่แล้ว ยังควรคำนึงว่าตนเป็นหนึ่งในพลเมืองโลก ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมต่างๆ ที่กระทำต้องไม่ส่งผลเสียไม่แต่เฉพาะกับพลเมืองในประเทศของตนเท่านั้น จะต้องไม่ส่งผลต่อพลเมืองของประเทศอื่นๆ ด้วย ดังตัวอย่างข้อคิดเห็นว่า

> ...คุณลักษณะที่กลุ่มนักวิจัยเสนอมาก็ดี คือ เน้นในเรื่องประชาธิปไตย อยากให้เพิ่มคุณลักษณะของความเป็น Global Mind เน้นในเรื่องของความเป็นพลโลกด้วย เพื่อให้เขามีทัศนคติหรือวิสัยทัศน์กว้าง เป็นอีกประการหนึ่งที่ควรเอาลักษณะความเป็นพลโลกเข้ามาเชื่อมด้วย… (รองศาสตราจารย์ ดร.อำไพ อินทรประเสริฐ)

2) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นว่า ในสังคมประชาธิปไตยนั้น พลเมืองจะต้องสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีเหตุมีผล ยอมรับฟังความเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งการมีคุณลักษณะเช่นนี้จะต้องเริ่มปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก เช่น การสอนให้ทำงานเป็นกลุ่ม และต้องให้เด็กทำซ้ำๆ เพื่อที่จะได้มีคุณลักษณะนี้ติดตัวไปจนกระทั่งโต ทั้งนี้ การเรียนการสอนที่ปลูกฝังเรื่องดังกล่าวอาจใช้เครื่องมือที่ทันสมัย เช่น เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วย ดังตัวอย่างข้อคิดเห็นว่า

> …ใช้กิจกรรมอย่างไร ใช้ IT อย่างไร ให้เป็นรูปธรรมเห็นเด่นชัด บ่มเพาะลงไปซ้ำๆ เชื่อมโยงจากอนุบาลจัดสาระนิดๆ เรื่องการทำงานกลุ่ม การทำงานเป็นทีม ไม่แย่งของเพื่อนนะ เวลาเพื่อนพูดก็ฟังนะ มีเหตุผลนะ ฟังความคิดเห็นนะ เราก็ทำซ้ำ ทำอีกเป็นกิจกรรมต่อเนื่องถึงอุดมศึกษา… (รองศาสตราจารย์สิริวรรณ ศรีพหล)

3) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคม

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นว่า นอกจากคุณลักษณะสองประเด็นข้างต้นแล้ว คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง คือ พลเมืองจะต้องมีความรับผิดชอบต่อทั้งตนเองและสังคม แต่จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก โดยการพิจารณาตัดสินใจต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมนั้น จะต้องพิจารณาโดยการนำหลักความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดและมีความรอบคอบ ดังตัวอย่างข้อคิดเห็นว่า

…ความรอบรู้และรอบคอบในการตัดสินใจก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งของผู้นำในยุคประชาธิปไตยด้วย เพราะว่าขณะนี้การตัดสินใจมีความสำคัญต่อประเทศชาติ แต่อย่างไรก็ตามก็คงต้องอิงประโยชน์ของสาธารณะเป็นสำคัญและคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อประเทศด้วย จึงเน้นในเรื่องความรอบรู้และรอบคอบ… (รองศาสตราจารย์ ดร.อำไพ อินทรประเสริฐ)

4) เข้าใจ ยอมรับความแตกต่าง เคารพผู้อื่น

ประเด็นเกี่ยวกับการเข้าใจ ยอมรับความแตกต่างและเคารพผู้อื่นนี้ เป็นประเด็นที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นกันมาก และเห็นว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย การที่พลเมืองมีคุณลักษณะเช่นนี้ ทำให้สามารถทำงานร่วมกันได้ สามารถพัฒนาและแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีเหตุมีผล ซึ่งพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณลักษณะดังกล่าวนี้ เช่น การยอมรับฟัง การตั้งใจฟัง และการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผล เป็นต้น ดังตัวอย่างข้อคิดเห็นที่หลากหลายว่า

…ความมีใจกว้างเป็นสิ่งสำคัญของนักประชาธิปไตย ยอมรับความเห็นที่แตกต่างที่หลากหลายได้… ขณะนี้สังคมเรามีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมาก มีความรุนแรงบ่อย เพราะฉะนั้นจึงควรจะใจกว้างเพื่อยอมรับความแตกต่างสิ่งเหล่านี้ให้ได้… (รองศาสตราจารย์ ดร.อำไพ อินทรประเสริฐ)

…อีกอย่างหนึ่งที่อาจจะต้องเติมในภาพร่างที่เรามานั่งคุยกันในวันนี้ คือ การวิพากษ์วิจารณ์โดยใช้เหตุผล อันนั้นอาจจะเป็นที่มาของการเริ่มต้น อาจจะอยู่ในการเคารพสิทธิของคนอื่น… (รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพรรณ นกสวน)

…ความมีฉันทามติการสร้าง consensus ซึ่งก็ต้องสร้างความเข้าใจ เพราะประชาธิปไตยไม่ใช่ majority rule ถ้าเป็น majority rule จะมีแพ้มีชนะ ทันทีที่มีแพ้มีชนะจะแบ่งออกเป็น 2 ข้างทันที…หัวใจคือเรื่องการฟังอย่างตั้งใจ…ต้องรู้จักฟังประชาชน แล้วประชาชนกล้าที่จะพูด นี่คือหัวใจของประชาธิปไตย… (ศาสตราจารย์ นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์)

…อยากให้เน้นคำว่า ยอมรับความเห็นเหตุของผู้อื่นโดยมีเหตุผล ตัวนี้ควรจะมีและเป็นตัวย่อยๆ แล้วก็ยอมรับเสียงส่วนมากเพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งนี้คือสิ่งที่อยากจะให้เน้น…คำว่าการยอมรับนี้เป็นหลักการเลย ถ้าไม่มีการยอมรับกันแล้วไม่

มีการยอมรับกติกาไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ไม่ยอมรับเสียงส่วนมากในชุมชนของเขา ในสังคมของเขาแล้ว สังคมนั้นจะอยู่ไม่ได้... (คุณเชิดพงศ์ ราชป้องขันธ์)

อย่างไรก็ตาม ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านแสดงความคิดเห็นว่า ก่อนที่คนเราจะเคารพผู้อื่นได้นั้น จะต้องมีเคารพตนเองเสียก่อน ดังความเห็นว่า

...เราต้องทำให้คนไทยมีคุณสมบัติของการเคารพตนก่อน การเคารพตนเอง การเคารพรากเหง้าที่บางท่านพูดแล้ว การเคารพประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของท้องถิ่น การรู้จักตนเองอย่างดี จึงทำให้คนไทยเคารพตนเองแล้วจึงจะนำไปสู่การเคารพที่สอง คือ เมื่อเคารพตนเองก็เคารพคนอื่นเท่ากับเคารพตนเอง ดิฉันเห็นว่าจุดอ่อนของสังคมไทย คือ เราสอนให้เราเคารพคนอื่น คนในสังคมเมือง คนในสังคมต่างประเทศมากกว่าเคารพตนเอง ... (คุณเตือนใจ ดีเทศน์)

5) สามารถคิด วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ

คุณลักษณะข้อนี้เป็นคุณลักษณะที่สำคัญเช่นกัน เพราะอุปสรรคของการพัฒนาประชาธิปไตยที่ผ่านมาเกิดขึ้นจากการที่พลเมืองขาดคุณสมบัติข้อนี้ เมื่อพลเมืองได้รับข้อมูลข่าวสารมากมายที่มีช่องทางที่หลากหลายและเข้าถึงได้ง่าย ก็ต้องรู้จักนำมาคิดวิเคราะห์ มิฉะนั้นอาจตัดสินใจหรือสนับสนุนการเมืองการปกครองตามกระแสหรือถูกชักจูงไป นอกจากนี้ ความสามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบจะช่วยให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ดังตัวอย่างข้อคิดเห็นว่า

...ฉันทามติที่เกิดจากการนั่งฟังจนเข้าใจ แล้วค่อยๆ นำไปสู่คำตอบ ซึ่งตรงนี้ต้องใช้เวลา แต่พวกเราใจร้อน ใครเห็นด้วยยกมือ แต่นี่คือการทำความเข้าใจของบางคนที่เข้าใจ ฉะนั้นเรียนฝากตรงนี้ว่า นอกจากฉันทามติที่จะเป็นโจทย์อยู่ในนั้นแล้ว เรื่องของ deliberation ,citizen dialog , deliberation ผมใช้คำว่า public deliberation ใช้คำว่าประชาเสวนาหาทางออก citizen dialog คือ ประชาเสวนา อันหนึ่งอเมริกาใช้ และแคนาดาใช้ จะใช้อันไหนก็ได้ ...(ศาสตราจารย์ นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์)

6) สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง

จากปัญหาการใช้ความรุนแรงในสถานการณ์การเมืองไทยที่ผ่านมา ทำให้ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความสำคัญกับความสามารถในการแก้ไขปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง ดังข้อคิดเห็นว่า

…ขณะนี้สังคมเรามีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมาก มีความรุนแรงบ่อย เพราะฉะนั้นจึงควรจะใจกว้างเพื่อยอมรับความแตกต่างสิ่งเหล่านี้ให้ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่สำคัญตามมาก็คือ EQ ผู้นำแบบประชาธิปไตย EQ ต้องสูงมาก สงบ วางตนวางพฤติกรรมได้นิ่งสงบ… (รองศาสตราจารย์ ดร. อำไพ อินทรประเสริฐ)

7) มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน สิ่งแวดล้อม

พลเมืองในยุคปัจจุบันนอกจากจะต้องใส่ใจเรื่องของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเมืองแล้ว ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าจะต้องมีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น ทั้งในด้านชุมชนและสิ่งแวดล้อม เพราะทรัพยากรธรรมชาติมีอย่างจำกัด ดังนั้น ในสังคมประชาธิปไตยจะต้องมีการแบ่งปันการใช้อย่างยุติธรรมและพลเมืองที่จะต้องใช้ทรัพยากรต่างๆ ในอนาคตด้วย ดังข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิว่า

…คุณลักษณะสำคัญที่สุดที่ต้องสร้าง คือ รู้จักตัวเอง เคารพตัวเองมีรากเหง้า แล้วจึงขยับมาเคารพผู้อื่น อาจจะมีความเหมือน หรือความต่างจากตัวเอง จากนั้นก็คือเคารพธรรมชาติ เพราะว่าเดี๋ยวนี้มนุษย์เคารพธรรมชาติน้อย รวมทั้งความกตัญญูต่อสรรพสิ่งที่ให้ชีวิตแก่เรา จะเห็นว่าความกตัญญูก็เป็นความกตัญญูที่ผิดๆ เป็นความกตัญญูที่เฉพาะตัวตรงๆ ไม่ได้เป็นความกตัญญูต่อสรรพสิ่งที่ให้ชีวิตแก่ตัวเราเอง **…** (คุณเตือนใจ ดีเทศน์)

8) มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ

พลเมืองในสังคมประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันจะต้องมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ ซึ่งคุณลักษณะนี้เป็นประเด็นสำคัญที่จะต้องปลูกฝังให้กับพลเมืองเพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมประชาธิปไตย มีส่วนที่จะต้องรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงการตระหนักถึงสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง เช่น การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินโครงการต่างๆ ของชุมชนหรือประเทศดังข้อคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิว่า

…อันหนึ่งคือเราต้องสร้าง civic engagement อันที่สองต้องสร้าง social accountability ขึ้นมา สองตัวนี้จะเป็นตัวหลักในการสร้างสังคมในระบอบประชาธิปไตย… พูดถึง civic engagement ตัวหนึ่งก็คือ citizen participation แล้ว citizen participation มีอะไรบ้าง ทีนี้เราจะทำอย่างไรให้คนมา participate ใน decision making ใน design ของโครงการต่างๆ ที่จะ implement project activity ต่างๆ มีparticipation ในเรื่องนั้น

อย่างไร ที่จะไปmonitor ในเรื่องนี้อย่างไร…สังคมประชาธิปไตย ต้อง transparent ต้อง accountability ได้ด้วยแล้วทั้งนั้น เรามีหรือเปล่า มีแค่ไหน เข้มแข็งพอหรือยัง อย่างนั้น lifelong education จะทำยังไงตรงนี้ lifelong ทั้งหมดที่ต้องทำนี้คืออะไร คือ การ creation of public awareness อันนี้เป็นหัวใจของสังคมประชาธิปไตยอีกนั้นแหละ ถ้าไม่มี public awareness เรียนกันไปก็นิ่งเฉย ไม่สนใจ ไม่ participate ไม่อะไรกับเขาแต่ public awareness ที่สร้างขึ้นมา ซึ่งเป็น outcome ของ lifelong education …ตอนนี้เราเกิด democratic deficit คือ ขาดลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยแท้จริง ที่เป็นลักษณะที่เป็นสภาพที่เป็นอยู่…(คุณเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์)

9) มีจิตสำนึก ค่านิยมประชาธิปไตย

การที่สังคมประชาธิปไตยจะเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ พลเมืองจะต้องมีจิตสำนึก มีความศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันจะนำไปสู่พฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้มีความเป็นประชาธิปไตย ดังข้อคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิว่า

…ตัวเราเองคิดว่าเราถูก เรายึดแต่อัตตาของตัวเอง...ต่างคนต่างคิดว่าตัวเองถูก เพราะฉะนั้น ถ้าความเป็นประชาธิปไตยจะสอนเด็กนักเรียนของเรายึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวเองจนเกินไป เราต้องสอนนักเรียนในสิ่งนี้ ไม่ต้องว่า ต้องเลือกข้าง ไม่ชอบคำนี้เลย เพราะฉะนั้น เรากำลังเรียนในสิ่งที่สังคมให้ไว้ดูเป็นตัวอย่าง ต้องเลือกสีกลมกลืน… เพราะฉะนั้นถ้าจะให้พวกเขากำจัดสิ่งเหล่านี้ต่อไป เน้นเรื่องจิตสำนึกความเป็นประชาธิปไตย …(รองศาสตราจารย์สิริวรรณ ศรีพหล)

10) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์

การแก้ปัญหาทางการเมืองโดยใช้ความรุนแรง เกิดจากการขาดวุฒิภาวะทางอารมณ์เป็นสำคัญ เนื่องจากคนในสังคมมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ไม่ยอมรับความแตกต่างคนต่างความคิด การใช้ความรุนแรงเกิดขึ้นทุกระดับทั้งระดับประชาชนและระดับผู้บริหาร ดังข้อคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิว่า

…ขณะนี้สังคมเรามีความเชื่อมั่นในตัวเองสูงมาก มีความรุนแรงบ่อย เพราะฉะนั้นจึงควรจะใจกว้างเพื่อยอมรับความแตกต่างสิ่งเหล่านี้ให้ได้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่สำคัญตามมาก็คือ EQ เพราะฉะนั้นผู้นำแบบประชาธิปไตย EQ ต้องสูงมาก สงบ วางตนวางพฤติกรรมได้นิ่งสงบ… (รองศาสตราจารย์ ดร. อำไพ อินทรประเสริฐ)

11) ยึดมั่นหลักธรรม

การยึดมั่นในหลักธรรมเป็นคุณลักษณะประการหนึ่งที่ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นกันอย่างกว้างขวาง และมองว่าเป็นคุณลักษณะสำคัญที่ควรจะปลูกฝัง ดังตัวอย่างข้อคิดเห็นว่า

> …อยากจะให้คณะวิจัยนำคุณสมบัติตามหลักพระพุทธศาสนาหรือตามหลักศาสนาอื่นๆ ที่มีในประเทศไทยที่มีแก่นแท้ เช่น ทศพิธราชธรรม เราพูดถึงทศพิธราชธรรมที่เป็นของพระเจ้าอยู่หัวอย่างเดียวไม่ได้ ทศพิธราชธรรมต้องมีในมนุษย์ทุกคน เพราะทุกคนต้องปกครองตนเอง ดูแลปกครองครอบครัวหรือดูแลสังคมที่ แล้วแต่ความรับผิดชอบของเราจะไปถึง…ความเคารพ เป็น 1 ใน 38 คุณธรรม มงคลชีวิต 38 ประการ ชุดที่ 7 ข้อแรก คือ ความเคารพ เคารพตัวเอง เคารพผู้อื่น เคารพธรรมชาติ เคารพความแตกต่างหลากหลาย อันนี้เป็นชุดที่ดิฉันเห็นว่าประชาธิปไตยต้องมาจากฐานความเคารพ…คุณธรรมที่ต้องนำมาเพื่อความเป็นประชาธิปไตยคือ ความกลัวบาปและความละอายต่อบาปที่เรียกกันว่า หิริโอตัปปะ…(คุณเตือนใจ ดีเทศน์)

> …ที่สำคัญที่สุด แนวความคิดทุกอย่างควรจะตั้งอยู่บนจริยธรรมศีลธรรมอันดีงาม ... เราพูดถึงประชาธิปไตยไปมากมายแต่ลืมนึกถึงจริยธรรมและศีลธรรม เมื่อเจริญทางความคิดมากๆ นี่จะไปเน้นด้านวัถตุ ทำให้คนเราหลงทาง แล้วมองวัตถุเป็นเรื่องหลัก แต่ลืมนึกถึงศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งเป็นตัวกำหนดแนวความคิดของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง… (คุณเชิดพงษ์ ราชป้องขันธ์)

> …แต่ก็น่าจะใช้ได้ คือ ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพท่านเสนอไว้ ประกอบด้วย อหิงสา วิหิงสา มีอยู่ 4 -5 ประการ… (รองศาสตราจารย์ ดร. อำไพ อินทรประเสริฐ)

12) มีความรู้ ความเข้าใจในการเมืองการปกครอง

พลเมืองในสังคมประชาธิปไตยจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับระบอบการปกครองในประเทศของตนเพื่อจะได้รู้เท่าทัน ทั้งในเรื่องของสิทธิ หน้าที่ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหาร ดังข้อคิดเห็นว่า

> …ถ้าศรัทธาในระบอบประชาธิปไตยต้องมีปัญญารู้เท่าทันว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้นคืออะไร… (คุณเตือนใจ ดีเทศน์)

13) รับรู้ ติดตามข่าวสาร

ในความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเห็นว่าการเรียนไม่ใช่จบลงที่จบหลักสูตรการศึกษา ต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย ดังข้อคิดเห็นว่า

> …การศึกษาที่ดีต้องก่อให้เกิด Lifelong Learning ใช่ไหม จบหมอแล้วไม่ใช่จบแล้วฉันจะเรียนหรือไม่เรียนต่อก็ได้ ซึ่งไม่ได้ ดังนั้น หลักความเข้าใจในการจัดการศึกษาเพราะถ้าเราไปส่งเสริมครูบาอาจารย์ ส่งเสริมใครก็แล้วแต่ที่ให้เขาเกิดกระบวนการเรียนรู้ประชาธิปไตยนี้ จะต้องเข้าใจหลักการศึกษาตรงนี้ไหม .... (ศาสตราจารย์นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์)

อย่างไรก็ตามผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านมีความเห็นว่า คุณลักษณะของพลเมืองที่มีความเป็นประชาธิปไตย ไม่จำเป็นจะต้องมีคุณลักษณะแยกย่อยหลายประการ อาจจำแนกเป็นคุณลักษณะใหญ่ๆ ที่เป็นแก่นเท่านั้น ดังเช่นที่ได้กล่าวไว้ว่า

> …จริงๆ แล้ว แก่นของประชาธิปไตยไม่ได้มากขนาดนั้น ถ้าเยอะมากเราก็ต้องมาเตรียมความเป็นประชาธิปไตย...กลายเป็นภาระจะดูหนัก แต่จริงๆ อาจจะมี 5 ข้อก็ได้ …(รองศาสตราจารย์ ดร.สิริพรรณ นกสวน)

5.3 วิเคราะห์ข้อมูล

ข้อคิดเห็นทั้งหมดของผู้ทรงคุณวุฒิจากการประชุมระดมสมองเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลรวมกับการศึกษาเอกสารเพิ่มเติมซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ คณะผู้วิจัยได้สรุปผลดังปรากฏเป็นตารางที่ 8 และจัดลำดับตามความถี่โดยนับตามแหล่งข้อมูลและจำแนกเป็น 3 ด้าน ดังตารางที่ 9 และสรุปเป็นคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยดังตารางที่ 10

ตารางที่ 8 สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยจากการประชุมระดมสมองผู้ทรงคุณวุฒิและการศึกษาเอกสารเพิ่มเติม

คุณลักษณะ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	Ebenstien 1973	พัฒนา 1980	Gandal, Finn, Jr.1995	ศักดิ์ 1998	Cogan 1998	Patrick 2000	อรุ, สุรัตน์, อนิวัฒ 2003	Roh 2004	ศักดิ์ 2005	ล้วน 2006	Prior 2006	Wisse 2006	Dejaegbere, Tudbali 2007	คุณวุฒิ n.d.	Print, Gray n.d.
1. ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓			✓
2. สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓							
3. มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม	✓		✓		✓	✓	✓		✓							
4. เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น	✓	✓	✓			✓		✓	✓		✓		✓		✓	
5. สามารถคิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ	✓	✓	✓			✓		✓	✓		✓			✓		
6. สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง	✓					✓		✓								
7. มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม	✓		✓				✓								✓	

ตารางที่ 8 (ต่อ)

คุณลักษณะ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	Ebenstien 1973	วัฒนา 1980	Gandal, Finn, Jr.1995	ศักดิ์ 1998	Cogan 1998	Patrick 2000	อนุ, สุวัฒ, สมชาย 2003	Roh 2004	ศักดิ์ 2005	ธีร 2006	Prior 2006	Wisse 2006	Dejaegbere, Tudbali 2007	คุณวุฒิ	Print, Gray
8. มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ	✓					✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓
9. มีจิตสำนึก/ค่านิยมประชาธิปไตย	✓										✓				✓	
10. มีวุฒิภาวะทางอารมณ์	✓															
11. ยึดมั่นหลักธรรม	✓	✓			✓											
12. มีความรู้ความเข้าใจการเมืองการปกครอง	✓				✓					✓						
13. รับรู้/ติดตามข่าวสาร	✓															
14. ยึดมั่นในกฎหมาย		✓								✓						
15. ยึดหลักสิทธิมนุษยชน		✓		✓		✓	✓	✓								
16. ยึดหลักยุติธรรม											✓	✓				

ตารางที่ 9 สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยจัดลำดับตามความถี่และจำแนกเป็น 3 ด้าน

คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย	จัดลำดับตามความถี่ (นับตามแหล่งข้อมูล*)	ด้านทักษะส่วนบุคคล	ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม	ด้านความรู้ประชาธิปไตย
● มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ	1(11)			✓
● ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก	2 (10)		✓	
● เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น	3 (9)		✓	
● สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น	4 (7)		✓	
● สามารถคิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ	5 (6)	✓		
● ยึดหลักสิทธิมนุษยชน	5 (6)			✓
● มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม	6 (5)		✓	
● มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม	7 (4)		✓	
● สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง	8 (3)		✓	
● ยึดหลักยุติธรรม	8 (3)			✓
● มีจิตสำนึก/ค่านิยมประชาธิปไตย	8 (3)			✓
● ยึดมั่นหลักธรรม	8 (3)	✓		
● มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง	8 (3)			✓
● ยึดมั่นในกฎหมาย	9 (2)			✓
● รับรู้ / ติดตามข่าวสาร	10 (1)	✓		
● มีวุฒิภาวะทางอารมณ์	10 (1)	✓		

***** แหล่งข้อมูลมีทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ

ตารางที่ 10 สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

คุณลักษณะ	พฤติกรรม
ด้านทักษะส่วนบุคคล	1) คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ 2) ยึดมั่นหลักธรรม 3) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ 4) รับรู้/ติดตามข่าวสาร
ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม	1) ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก 2) เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น 3) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ 4) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม 5) มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม 6) สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง
ด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย	1) มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ 2) ยึดหลักสิทธิมนุษยชน 3) ยึดหลักยุติธรรม 4) มีจิตสำนึก/ ค่านิยมประชาธิปไตย 5) มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง 6) ยึดมั่นในกฎหมาย

บทที่ 6

ผลการวิจัย : รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

การวิจัยเพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ใช้การสนทนากลุ่ม (focus group) ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา สร้างข้อสรุปอุปนัย จัดกิจกรรมเพื่อทดลองรูปแบบในพื้นที่ทดลองในจังหวัดซึ่งได้รับการคัดเลือกจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เก็บข้อมูลจากการทำกิจกรรม แบบสอบถามและการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและสถิติพรรณนา ประเมินผลการทดลอง โดยมีรายละเอียดการดำเนินการดังนี้

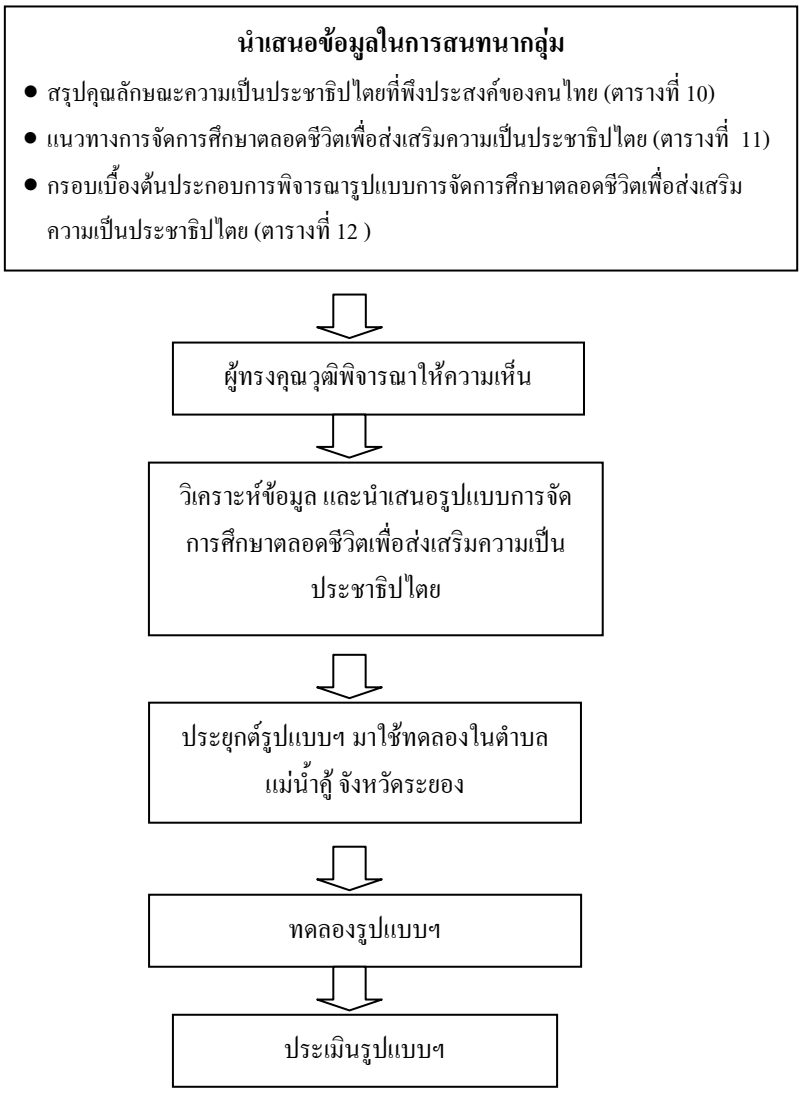

6.1 การสนทนากลุ่ม

ในการสนทนากลุ่ม เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 และวันที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 คณะผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยดังนี้

(1) สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย ดังแสดงในตารางที่ 10

(2) แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยดังแสดงในตารางที่ 11

(3) กรอบแนวคิดเบื้องต้นประกอบการพิจารณารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ดังแสดงในตารางที่ 12

ตารางที่ 10 สรุปคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

คุณลักษณะ	พฤติกรรม
ด้านทักษะส่วนบุคคล	1) คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ 2) ยึดมั่นหลักธรรม 3) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ 4) รับรู้/ติดตามข่าวสาร
ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม	1) ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก 2) เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น 3) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ 4) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม 5) มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม 6) สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง
ด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย	1) มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ 2) ยึดหลักสิทธิมนุษยชน 3) ยึดหลักยุติธรรม 4) มีจิตสำนึก/ค่านิยมประชาธิปไตย 5) มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง 6) ยึดมั่นในกฎหมาย

ตารางที่ 11 แนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

องค์ประกอบ	รายละเอียด
ผู้จัด	- ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร สื่อ
	- ประสานความร่วมมือระหว่างผู้จัด
หลักสูตร/เนื้อหาสาระ	- สัมพันธ์กับชีวิต
	- สอดแทรกประเด็นร่วมสมัย
	- บูรณาการกับวิชาต่างๆ ตามความเหมาะสม
	- ครอบคลุมแนวคิดและการพัฒนาแนวคิดประชาธิปไตยของประเทศและโลก
	- เน้นเนื้อหาเชิงเปรียบเทียบ
	- บูรณาการความรู้ ทักษะการมีส่วนร่วมและคุณลักษณะพลเมือง เข้ากับเนื้อหา
	- สอนตั้งแต่ปฐมวัยไปจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย
วิธีสอน/วิธีการเรียนรู้	- ปรับการสอนแบบถ่ายทอดความรู้ให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในทุกๆ มิติ
	- ใช้กิจกรรมกลุ่มหรือใช้กิจกรรมแบบร่วมแรงร่วมใจ
	- การสอนแบบร่วมด้วยช่วยกันทั้งโรงเรียน
	- ใช้ยุทธศาสตร์การกระทำทางสังคมแบบร่วมกัน
	- ใช้การตั้งเกณฑ์ความคาดหวังน้อยที่สุด-มากที่สุด (minimal and maximal approaches)
	- ทำให้ประชาธิปไตยอยู่ในวิถีชีวิต
	- สร้างสรรค์และตื่นเต้น
	- ทำให้เกิดการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติที่เป็นจริง
	- ส่งเสริมให้เด็กคิดอย่างวิเคราะห์ วิจารณ์
	- พัฒนาความชอบของนักเรียนและศักยภาพ
	- สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในทุกภาคส่วนของสังคมให้แก่เด็กและเยาวชนไม่จำกัดเฉพาะเด็กและเยาวชนในโรงเรียนหรือสถานศึกษาเท่านั้น
	- เรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม (service learning) และเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนเหตุการณ์จริงในสังคม
	- ให้นักเรียนเข้าร่วมในองค์กรที่นักเรียนเป็นผู้บริหารจัดการเอง
	- จัดอาศรมสำหรับกิจกรรมประชาธิปไตยและการเรียนรู้นอกห้องเรียน
ครู/วิทยากร	- ควรได้รับการปลูกฝังให้มีประสบการณ์นานาชาติ และรู้รอบด้านความแตกต่างทางวัฒนธรรม
	- ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น
	- พัฒนาครูให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และค่านิยมการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเสียก่อนที่จะทำให้ผู้อื่นเข้าใจและปลูกผังค่านิยมประชาธิปไตยให้ผู้อื่นได้

ตารางที่ 11 (ต่อ)

องค์ประกอบ	รายละเอียด
บรรยากาศและสภาพแวดล้อม	- ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีบรรยากาศแบบเปิดกว้าง
	- สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้เป็นประชาธิปไตย เช่น การปกครองของโรงเรียน การมีส่วนร่วมของนักเรียน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมของชุมชน การกระจายอำนาจ เป็นต้น
	- ประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ ชุมชน สถาบันองค์กรให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์งานวิจัย พัฒนาหลักสูตร การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม
	- กำหนดนโยบายและส่งเสริมการสนับสนุนจากรัฐ

ตารางที่ 12 กรอบเบื้องต้นประกอบการพิจารณารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย*

รูปแบบการจัดการศึกษา	รายละเอียด
แกนหลักในการจัดการศึกษา	1. ครอบครัว 2. สถานศึกษา 3. องค์กรรัฐ/เอกชน 4. องค์กรอิสระ 5. องค์กรที่ไม่แสวงหากำไร 6. ชุมชน 7. สื่อ 8. สถาบันการเมืองการปกครอง
องค์ประกอบ	1. หลักการ แนวคิด 2. เป้าหมาย 3. เนื้อหาสาระ 4. แนวทาง วิธีดำเนินการ 5. การติดตามและประเมินผล
มิติพิจารณา	1. อายุ 2. เพศ 3. พื้นที่ 4. รายได้ 5. อาชีพ 6. วัฒนธรรม

*** ที่มาของกรอบเบื้องต้น** คณะผู้วิจัยใช้ Invention Techniques ซึ่งเป็นเทคนิควิธีที่นำมาใช้ในกระบวนการเขียน เพื่อประมวลข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่กำลังเขียนหรือนำเสนอ Invention Techniques ที่นำมาใช้ในการสนทนากลุ่มครั้งนี้ เรียกว่า Journalists'/Reporters' Questions ใช้ "Wh" questions ถามนำกว้างๆ ได้แก่ ใคร (who) ทำอะไร (what) ที่ไหน (where) เมื่อไร (when) ทำไม (why) และทำอย่างไร (how) เพื่อเป็นการเปิดประเด็นไปสู่การคิดสร้างสรรค์ต่อไปยังเรื่องอื่นๆ

ในการสนทนากลุ่มทั้ง 2 ครั้ง ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นที่กว้างขวางและหลากหลายเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นที่สำคัญได้ดังแสดงใน ตารางที่ 13

ตารางที่ 13 ประเด็นความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

องค์ประกอบรูปแบบ	ประเด็นความคิดเห็น
หลักการ แนวคิด	(1) เน้นการสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผล (2) ยึดตามหลักรัฐธรรมนูญ (3) เน้นการศึกษาตลอดชีวิต (4) เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (5) สอดแทรกให้อยู่ในวิถีชีวิต
เป้าหมาย	(1) สร้างพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น (active citizenship) (2) สร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตย
เนื้อหาสาระ	(1) นำไปสู่การแก้ไขพฤติกรรมของพลเมือง (2) เน้น “Ideal Democracy” “Form Democracy” และ “Way of Life Democracy” (3) ทำความเข้าใจให้ตรงกันเรื่องประชาธิปไตยในสังคมไทย
แนวทาง/วิธีดำเนินการ	(1) แบ่งกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน (2) ให้ผู้เรียนมีโอกาสตัดสินใจเอง (3) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน (4) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่ม (5) ใช้กระบวนการกลุ่ม (6) ผู้สอนประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (7) ใช้สื่อที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ (8) นำหลักธรรมของศาสนาเข้ามาใช้ (9) จัดทำคู่มือ (10) จัดบรรยากาศ/สภาพแวดล้อมให้เป็นประชาธิปไตย (11) ผสมผสานความรู้กับประสบการณ์ (12) เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (13) เน้นการเรียนรู้จากการอยู่ร่วมกัน (14) เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบัน/องค์กรอื่นๆ
การติดตามและประเมินผล	(1) ใช้หลักการมีส่วนร่วม (2) มีการติดตามและรายงานผลการใช้แผนการสอน

สำหรับรายละเอียดของประเด็นต่างๆ ในตารางที่ 13 มีดังนี้

1) หลักการ แนวคิด

สำหรับตัวอย่างของประเด็นนี้ มีดังต่อไปนี้

1.1) เน้นการสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลที่มีคุณค่า

ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านมีความเห็นว่า พลเมืองมีความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยว่าหมายถึงอะไร ดีอย่างไร แต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง จึงทำให้มองไม่เห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของประชาธิปไตย ดังความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

> ...อย่างที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิเน้นว่าจะต้องมีการปฏิบัติ เมื่อมีการปฏิบัติแล้ว เกิดผลอะไรขึ้นมา ซึ่งเกิดคุณค่า... (คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต, สนทนากลุ่ม)

1.2) ยึดตามหลักรัฐธรรมนูญ

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า หลักการและแนวคิดสำคัญที่จะต้องคำนึงในการจัดการศึกษา คือ รัฐธรรมนูญ เพื่อให้การจัดการศึกษาสามารถสร้างพลเมืองได้สอดคล้องตามรัฐธรรมนูญ รวมถึงสร้างพลเมืองได้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม

> ...หลักการและแนวคิด ข้อหนึ่งน่าจะมาจากรัฐธรรมนูญ คือ รัฐธรรมนูญต้องการอะไร จากมาตรา 87 ต้องการให้การมีส่วนร่วมทางการเมือง เหมือนกับว่าอยากให้ยุ่งเกี่ยวกับทางการเมืองมากกว่า มีส่วนในการตัดสินใจ ตรวจสอบ หรือแม้กระทั่งอื่นๆ...(อาจารย์เกตุ โพธิ์น้อย, สนทนากลุ่ม)

1.3) เน้นการศึกษาตลอดชีวิต

การทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตเป็นเรื่องสำคัญ เพราะจะนำไปสู่วิธีการในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทต่างๆ ตลอดชีวิต เช่น กลุ่มผู้เรียนในวัยต่างๆ กลุ่มผู้เรียนอาชีพต่างๆ และกลุ่มผู้เรียนในพื้นที่ต่างๆ เป็นต้น ดังเช่น

> …ได้เคยอ่านหนังสือของท่านเจ้าคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ เรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การพัฒนาคนที่เป็นประชาธิปไตย” ท่านได้ให้ข้อคิดในเรื่องการจัดการศึกษาตลอดชีวิตไว้ว่า จะต้องทำความเข้าใจให้ตรงกันเสียก่อนว่าการศึกษาตลอดชีวิตนั้น ไม่ใช่การสอนให้เด็กเรียนรู้ที่จะหาความรู้ตลอดชีวิต แต่จะต้องเป็นการจัดการเรียนรู้ที่จะทำให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง แล้วก็นำไปสู่การพัฒนาตนที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเรื่อยๆ และก็ต้องทำตลอดชีวิตด้วย...(คุณวันเพ็ญ สุธากาศ, สนทนากลุ่ม)

> ...ถึงเวลาที่ต้อง re-engineering หรือ restructure ในแง่ของ planning management เรื่อง lifelong education ในบ้านเราแล้ว เพราะที่เป็นอยู่นี้นอกจากไม่รู้ ไม่สนใจ และก็ยังไม่

เข้าใจว่าจะทำอย่างไรด้วย...ต้องเป็นข้อเสนอที่บอกได้ว่าถ้าจะทำ lifelong education to create democratized society แล้วนี้ ถ้าไม่ทำเรื่องนี้ จะไป mobilize ตรงไหนได้ ให้มันเกิดขึ้นได้ ถ้าหาก conceptualization ใน lifelong education ยังเป็นอยู่อย่างนี้ เพราะมันเป็นอยู่อย่างไม่ขยับเขยื้อนอะไรเลย ไม่รู้เรื่องเลย ไม่ได้ทำกันด้วยซ้ำไป…(คุณเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ประชุมระดมสมอง)*

...สิ่งหนึ่งซึ่งจะต้องรีบทำกัน แล้วอาจจะมีอยู่บ้างแต่ว่าไม่เข้มแข็ง ก็คือการสร้างข้อมูลต่างๆ ที่จะแพร่กระจาย (disseminate) ออกไป ให้เป็นส่วนที่เป็นสังคมการศึกษา (educated society) นั้นมาให้ได้ข้อมูลที่เป็นความรู้ (information knowledge) ต่างๆ นี้ จะสร้างขึ้นมาอย่างไร ในแง่ของการที่จะจัดการความรู้ให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิตในแง่ของ service delivery ข้อมูล (information) ความรู้ (knowledge) การฝึกอบรม (training) เป็นองค์ประกอบที่จะเข้ามาใช้ในการศึกษาตลอดชีวิต (lifelong education) อย่างไรแล้วแม้กระทั่ง legal bindingในส่วนของสิทธิในการรับรู้ข้อมูลต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นของสังคมประชาธิปไตยทั้งสิ้น เราคิดครอบคลุมไปให้ถึงด้วย เพื่อที่จะทำการจัดการความรู้ (knowledge management) ในส่วนของการศึกษาตลอดชีวิต (lifelong education) ที่ครอบคลุมเรื่องเหล่านั้นเข้ามาในการที่จะสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของพลเมือง (citizen participatory process) ขึ้นมา ที่สำคัญการไหลผ่านของประชาธิปไตย (democratic flow) อันนี้จำเป็นมากที่จะสร้างความรู้ในเรื่องประชาธิปไตยรวมทั้งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่ต้องออกไป แล้วจำเป็นต้องต้องทำระบบที่เข้มแข็ง ในแง่ของการตรวจสอบได้ (public accountability) ซึ่งเรื่องเหล่าคือเรื่องที่การศึกษานอกระบบการศึกษาตลอดชีวิตทำได้ทั้งหมด แต่ว่าจะทำโดยกระบวนการวิธีใด ความรับผิดชอบสาธารณะ (public accountability) ทำได้ทั้งใน แง่แนวนอน (horizontal) ในแง่ของแนวตั้ง (vertical) นี้ ไม่ต้องอธิบายเพราะเข้าใจกันหมดแล้ว แล้วมันต้องมี security ของ civic society เพราะฉะนั้นกลไกต่างๆ ในการติดตามตรวจสอบ ความชอบ ไม่ชอบอะไรเหล่านี้เกิดขึ้น อันนี้จำเป็นและเป็นสิ่งที่ต้องทำในสังคมประชาธิปไตย สังคมประชาธิปไตย ต้อง transparent ต้อง accountability ได้ด้วยแล้วทั้งนั้น เรามีหรือเปล่ามีแค่ไหน เข้มแข็งพอหรือยัง อย่างนั้น lifelong education จะทำอย่างไรตรงนี้ lifelong ทั้งหมด...(คุณเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, ประชุมประดมสมอง)

---

* การประชุมระดมสมองจัดขึ้นเมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2552 ณ ห้อง 203 ชั้น 2 อาคารจามจุรี 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1.4) เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การเรียนการสอนในปัจจุบันเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในหลักสูตรก็ประกอบด้วยกลุ่มสาระต่างๆ ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมกับสิ่งที่ผู้เรียนจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้อยู่อย่างครบถ้วน แต่ทักษะสำคัญประการหนึ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้กับผู้เรียน คือ การรู้จักคิดวิเคราะห์ มีวิจารณญาณ เนื่องจากในปัจจุบันเป็นยุคที่ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้ง่าย จากสื่อที่หลากหลาย ทั้งรายการโทรทัศน์ วิทยุชุมชน อินเตอร์เน็ต หนังสือ นิตยสาร และแผ่นพับ เป็นต้น ดังนั้น การสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประชาชนให้สามารถคิดวิเคราะห์ รู้จักมีวิจารณญาณ อย่างมีเหตุและมีผล จึงจะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างเท่าทัน ไม่ใช่แค่เฉพาะเรื่องประชาธิปไตยเท่านั้น รวมถึงเรื่องต่างๆ ที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ดังเช่นที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวไว้ว่า

> …แนวคิดหลักการในการจัดการศึกษาไทยเน้นอยู่แล้วว่า หนึ่งเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ (child center) ก็ผนวกกับท่านอาจารย์พูดว่า ปัญหา คือ ไม่ใช่ไม่รู้เรื่องประชาธิปไตย แต่บางทีรู้ หรือคำว่าหน้าที่ ความรับผิดชอบ วินัย...แต่ว่าเนื้อหาสาระของแนวคิดหลักการจัดการศึกษานี้ เราก็เน้นผู้เรียนอยู่แล้วเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีอะไรต่างๆ โรงเรียนก็ต้องสร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม ได้แสดงความคิด อันนี้ก็คือหลักประชาธิปไตยอยู่แล้ว เนื้อหาสาระก็มีอยู่แล้วเหมือนกันว่าจะต้องเน้นในเรื่องของหน้าที่พลเมืองที่ดีสำหรับพลเมืองไทย...
> (คุณสายพิณ ตันศิริ, สนทนากลุ่ม)

1.5) สอดแทรกให้อยู่ในวิถีชีวิต

การสร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยผ่านการให้ความรู้ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในหลักสูตรสำหรับสถานศึกษาและการจัดอบรม ให้ความรู้ต่างๆ ยังไม่เพียงพอ เพราะพลเมืองส่วนใหญ่ได้แต่เนื้อหาที่เป็นความรู้ แต่ไม่สามารถนำไปบูรณาการใช้ในวิถีชีวิตจริงได้ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงควรเพิ่มรูปแบบที่สอนให้ผู้เรียนสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้ ดังเช่น

> ...ถ้าหากว่าไม่ลงไปถึงการปลูกฝังด้านจิตวิญญาณในเชิงวิถีประชาธิปไตยจริงๆ นั้น ผมคิดว่าเราก็จะมีเพียงรูปแบบเหมือนที่เราเห็นอยู่...ถ้าต้องการที่จะให้เป็นประชาธิปไตย อาจจะต้องเริ่มตั้งแต่ในวิถีชีวิต ให้คนเห็นในวิถีชีวิตจริงๆ ว่าสิ่งนี้ต้องไม่ สิ่งนี้ทำได้ คือ รู้ด้วยการทำในวิถีชีวิต... (คุณสุทิน สุขดี, สนทนากลุ่ม)
>
> ...ในส่วนของตัวเนื้อหาเรื่องประชาธิปไตย ก็ควรจะครอบคลุมทั้งประชาธิปไตยในส่วนที่เป็นตัวความรู้ ตัวรูปแบบการปกครอง และก็อยากจะให้เน้นในตัววิถีชีวิตให้มาก

เพราะว่าในตัววิถีชีวิตนั้นเป็นแก่นอย่างที่ท่านอาจารย์บางท่านได้เสนอแล้วว่าค่อนข้างที่จะมีความสำคัญมากๆ ที่เราจะต้องช่วยกันให้การเรียนรู้ทางด้านนี้...
(คุณวันเพ็ญ สุธากาศ, สนทนากลุ่ม)

2) เป้าหมาย

สำหรับตัวอย่างของประเด็นนี้ มีดังต่อไปนี้

2.1) สร้างพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น (active citizenship)

พลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีความกระตือรือร้นที่จะกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ประเทศพัฒนาได้และสังคมมีความสงบสุข ซึ่งการศึกษาจะมีบทบาทสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะเช่นนี้ ดังเช่นที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวไว้ว่า

…เข้าใจว่าการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ถ้าเรามองแบบผสมผสาน บทบาทของการศึกษาแต่ละระบบจะมีบทบาทที่แตกต่างกันออกไป แต่สามารถที่จะจัดการศึกษาที่ส่งเสริมประชาธิปไตยได้...ถ้าเป้าหมายของการศึกษาตลอดชีวิตที่เราเข้าใจคือการผลิตคนให้เป็น active citizenship หรือพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้น แน่นอนว่าการศึกษาทุกระบบมุ่งเป้าไปที่จุดเดียวกัน คือ สร้างคนไทยให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์
...(อาจารย์สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล)

2.2) สร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตย

การสร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยเป็นผลผลิตสำคัญของระบบการศึกษา พลเมืองที่มีคุณลักษณะเช่นนี้นอกจากจะตระหนักถึงการทำหน้าที่ของพลเมืองที่ดีตามระบอบประชาธิปไตยแล้ว ยังตระหนักในเรื่องต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อส่วนรวมด้วย ดังเช่นที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

...ถ้าหากว่าไม่ลงไปถึงการปลูกฝังด้านจิตวิญญาณในเชิงวิถีประชาธิปไตยจริงๆ ผมคิดว่าก็จะมีเพียงรูปแบบเหมือนที่เห็นอยู่ ในรัฐสภามีการพูดรูปแบบของรัฐสภา แต่ว่าเนื้อหาสาระยอมรับได้หรือไม่...รูปแบบการให้การศึกษาอาจจะต้องพิจารณาให้ละเอียดว่าเราจะต้องสร้างคนสร้างพลเมืองอย่างไรที่จะให้เขามีจิตสำนึกและจิตวิญญาณทางประชาธิปไตย และก็เห็นคุณค่าของสิ่งที่เป็นประโยชน์เชิงสาธารณะมากขึ้น ผมคิดว่าก็จะร้อยเรียงเป็นกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นหลักการ แนวคิดตั้งแต่เบื้องต้น...
(คุณสุทิน สุขดี, สนทนากลุ่ม)

3) เนื้อหาสาระ

สำหรับตัวอย่างของประเด็นนี้ มีดังต่อไปนี้

3.1) นำไปสู่การแก้ไขพฤติกรรมของพลเมือง

ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันของประเทศไทย คือ การไม่เข้าใจความหมายหรือการปฏิบัติตนในฐานะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งการให้การศึกษาตลอดชีวิตจะช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องได้ รวมทั้งการสอนให้ประชาชนมีพฤติกรรมที่เหมาะกับสังคมประชาธิปไตยที่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทย ดังเช่น

> ...รูปแบบต่างๆ ในการจัดการศึกษา และโดยเฉพาะเนื้อหาสาระที่จะทำให้คนเข้าใจจริงๆ ต้องลึกเข้าไปถึงตัวเนื้อ ตัวแก่นของประชาธิปไตยด้วย...ฉะนั้น รูปแบบต่างๆ ที่จะให้การศึกษาตลอดชีวิตในลักษณะของการผสมผสาน คงไม่ใช้เพียงรูปแบบธรรมดา แต่ว่าต้องเข้าสู่เนื้อหาที่จะนำไปสู่การแก้ไขพฤติกรรมของพลเมือง...(คุณสุทิน สุขดี, สนทนากลุ่ม)

3.2) เน้น “Ideal Democracy” “Form Democracy” และ “Way of Life Democracy”

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นว่าเนื้อหาสาระสำหรับการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยนั้นมีอยู่ 3 รูปแบบที่ควรจะสอนให้กับผู้เรียน ดังนี้

> ...เนื้อหาสาระก็ต้องเน้นความเป็นประชาธิปไตย เข้าใจว่าการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ควรจะนำเสนอเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย 3 อย่าง ก็คือ ประชาธิปไตยที่เป็นอุดมคติ “Ideal Democracy” ที่เป็นในฝัน จะต้องเสนอให้ผู้เรียนเห็นว่าควรจะเป็นอย่างไร ในขณะเดียวกันก็ควรจะเป็น “Form Democracy” คือ ประชาธิปไตยที่เป็นหลักการว่ามีความหมาย มีที่มาเป็นอย่างไรบ้างทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในขณะเดียวกันต้องนำเสนอเนื้อหาสาระประชาธิปไตยที่เป็นประชาธิปไตยในวิถีชีวิตก็คือ “Way of Life Democracy” ฉะนั้น ในบทบาทของการศึกษาทุกระบบสามารถใส่เนื้อหาตรงนี้ลงไปได้ เช่น การศึกษาในระบบ อาจจะบูรณาการเข้าไปในหลักสูตร ซึ่งอาจารย์ได้บอกไปว่ามีอยู่แล้วในวิชาสังคมศาสตร์หรือวิชาภาษาไทยหรือวิชาอื่นๆ หลากหลาย รวมถึงกิจกรรมที่เด็กๆ จะต้องทำในโรงเรียนก็จะต้องมีการสอดแทรกประชาธิปไตยทั้ง 3 รูปแบบนี้ลงไปด้วย ในขณะที่การศึกษานอกระบบนั้น นอกจากเนื้อหาสาระพื้นฐานแล้ว การฝึกพื้นฐานอาชีพหรือข้อมูลข่าวสาร ก็อาจสอดแทรกเนื้อหาความเป็นประชาธิปไตยลงไปได้เช่นเดียวกัน ส่วนการศึกษาตลอดชีวิต อาจมุ่งเน้นลงไปที่ท้องถิ่น เรามีศูนย์การเรียนรู้ทุกตำบล ทุกหมู่บ้าน รวมถึงมีสื่อ

สมัยใหม่ มีอินเตอร์เน็ต อยากให้กระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้ตรงนี้ให้เป็นประโยชน์ในการเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นการส่งเสริมประชาธิปไตยเพื่อให้คนทุกเป้าหมายได้ข้อมูลอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน...(อาจารย์สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, สนทนากลุ่ม)

3.3) ทำความเข้าใจให้ตรงกันเรื่องประชาธิปไตยในสังคมไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า ก่อนที่จะมีการส่งเสริมประชาธิปไตย ควรจะได้มีการทำความเข้าใจร่วมกันก่อนว่า ประชาธิปไตยในแบบที่สังคมไทยต้องการหรือยอมรับได้คืออะไร มีขอบเขตแค่ไหน เมื่อทำความเข้าใจได้ตรงกันแล้วระบบการศึกษาจะได้มีเป้าหมายในการสร้างพลเมืองที่มีความเป็นประชาธิปไตยได้ตรงกับความต้องการของสังคม เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งในสังคม เพราะที่ผ่านมาความเข้าใจที่ไม่ตรงกันนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ไม่ถูกวิธี เช่น การใช้กำลังทำร้ายกัน และการแบ่งฝ่ายเพื่อสนับสนุนประชาธิปไตยในแบบของตน ดังเช่น

...คนในสังคมมากำหนดกันว่ากรอบของเราควรจะเป็นอย่างไร ประชาธิปไตยก็ต้องมีกรอบเหมือนกัน ไม่ใช่ว่าเปิดอย่างไรก็ได้ เพราะฉะนั้น ตัวคุณค่าหรือค่านิยมตรงนี้เป็นตัวที่ระบบการศึกษาสามารถที่จะสร้างสรรค์...(คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต, สนทนากลุ่ม)

…ประชาธิปไตยอาจจะต้องมีเงื่อนไข เพราะว่าในสังคมต่างๆ ต้องมีเงื่อนไข...จากการที่ได้ไปศึกษาชุมชนมา...พบว่ามี 3 เงื่อนไข คือ (1) ในชุมชนนั้นต้องมีความพอเพียง (2) ชุมชนต้องพึ่งตนเองได้ ถ้ามัวแต่พึ่งผู้อื่นอยู่ จะเป็นการรับหรือถูกกดขี่อะไรก็แล้วแต่ ถ้าไม่มีจิตสำนึกตรงนี้ การพึ่งตนเองก็ไม่ได้ และ (3) ในชุมชนนั้นจะต้องมีคนที่เห็นแก่ตัวน้อยลง ต้องเริ่มจากผู้นำ ผู้นำต้องเป็นผู้ขับเคลื่อน เป็นตัวเร่ง (change agent) ที่สำคัญ ผู้นำต้องมีความเห็นแก่ตัวน้อยลงหน่อย ต้องเสียสละเพิ่มขึ้นหน่อย ในเงื่อนไข 3 เงื่อนไขนี้ จะเป็นเงื่อนไขที่เป็นพื้นฐานมาก จะทำอะไร เงื่อนไขนี้ก็อาจจะเป็นแกนหลัก…(ดร.กรภัคร จ๋ายประยูร, สนทนากลุ่ม)

...การเรียนรู้ก็คือ เราจะต้องทำอย่างไรให้ข้อถกเถียงแลกเปลี่ยนที่แตกต่างกัน แต่จะต้องอยู่บนพื้นฐานที่เคารพหลักการที่มันเป็นการทำลายหรืออะไรจริงๆ ที่เราจะละเมิดไม่ได้ เช่น ประชาธิปไตย เราจะตีความยังไงก็เหมือนกัน แต่ว่าการแก้ปัญหาด้วยการใช้กำลัง เช่น การรัฐประหารนั้นไม่น่าจะเป็นคำตอบ แต่ถ้าเรายังไม่สามารถสร้างบรรทัดฐานตรงนี้ได้ เราก็คุยเรื่องประชาธิปไตยกันไม่รู้เรื่อง เพราะว่าก็ต้องแก้ปัญหาด้วยกำลังเสมอไป เพราะตรงนี้เป็นจุดท้าทายว่าเราจะยอมรับกันได้ไหมว่าหลักการที่ต่ำที่สุดหรือสูงที่สุดที่เราจะรับได้ เพื่อเป็นบรรทัดฐานให้เด็กรุ่นใหม่ๆ ได้เรียนรู้คืออะไร หรือเรื่องสิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน เป็นต้น ถ้าเราเองก็ยังหากรอบตรงนี้ชัดไม่ได้ คนที่เติบโตมารุ่นใหม่ๆ ก็คงจะสับสนเหมือนกัน แล้วท้ายที่สุดเราก็จะไม่เชื่อฟังกันและกัน เราจะเชื่อใน

เรื่องของการใช้กำลัง เราต้องก้าวข้ามจุดนี้ไปให้ได้ว่า เราจะทะเลาะกันแค่ไหนก็ทะเลาะไป แต่อยู่บนฐานของการถกเถียง จะใช้วิธีการอะไร จะชุมนุมอะไรก็ได้ แต่ที่สุดแล้วต้องไม่ทำร้ายกัน ต้องไม่ใช้กำลังข้างมาก หรืออาวุธมาข่มขู่ มิเช่นนั้นแล้วเราก็จะหนีไม่พ้นจากการเป็นสังคมอำนาจนิยม ถ้าเมื่อยังเป็นสังคมอำนาจนิยมเราก็จะเป็นประชาธิปไตยไม่ได้อย่างแท้จริง คิดว่านี่น่าจะเป็นหลักเชิงปรัชญาที่เราจะต้องปลูกฝังทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน สังคม และสื่อเองด้วยว่า ได้ปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตยหรือว่าบ่มเพาะอุดมการณ์อำนาจนิยมกันแน่...(คุณสุภิญญา กลางณรงค์, สนทนากลุ่ม)

4) แนวทาง วิธีดำเนินการ

สำหรับตัวอย่างของประเด็นนี้ มีดังต่อไปนี้

4.1) แบ่งกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาสำหรับพลเมืองทุกกลุ่ม ในมิติต่างๆ เช่น เพศ วัย อาชีพ พื้นที่ รายได้ และวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้น การจัดการศึกษาจะต้องจัดให้เหมาะสมกับพลเมืองแต่ละกลุ่ม เนื่องจากช่องทางในการรับรู้ ความสามารถในการรับรู้แตกต่างกัน ดังเช่น

...ในแง่ของแนวทางการจัดการศึกษา คิดว่าถ้ามองในเชิงปรัชญา ต้องบอกว่าจะเริ่มที่ไหนก่อน จะเลือกคนกลุ่มไหนก่อนถึงจะดี...(คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต, สนทนากลุ่ม)

...ดิฉันคิดว่าต้องเริ่มจากสาระหรือที่เรียกว่าหลักสูตรง่ายๆ สั้นๆ และกิจกรรมเช่นเดียวกัน วิธีจูงใจ เร้าใจอย่างไรจึงจะได้ผลนั้น กิจกรรมนั้นเช่นเดียวกันอาจจะทำโดยทั่วถึงทุกชุมชนและทั้งประเทศ ดิฉันยกตัวอย่างนี้ เช่น เราแบ่งคนเป็นกลุ่มก็ได้ เช่น กลุ่มอาชีพ เกษตรกรเราจะให้ความรู้แบบนี้อะไรที่จะเหมาะสมกับเขา แม่บ้านควรจะเป็นอย่างไร แม่ค้าจะเป็นอย่างไร คนงานจะเป็นอย่างไร หรือจะแบ่งตามกลุ่มก็ได้ เช่น ถ้าเด็กและเยาวชนนอกระบบนั้นจะเป็นอย่างไร หรือกลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุจะเป็นอย่างไร ท่านจะแบ่งอย่างไรก็ได้ ขอให้ทำทุกชุมชน และทำซ้ำๆ โมเดลตัวนี้สร้างขึ้นมาต้องร่วมทำกับท้องถิ่น ดิฉันให้ความสำคัญกับท้องถิ่นมากไม่ว่าจะเป็น อบต. อบจ. เพราะเขาสร้างคุณภาพชีวิตของผู้คนตรงนั้น เราจึงต้องเชื่อมโยงและประสานกับเขา เพราะฉะนั้นทั้งในระบบ นอกระบบ เราทำมีกระบวนการสมบูรณ์แล้วก็เห็นจริง ดิฉันว่าประชาธิปไตยคงดีขึ้น...(รองศาสตราจารย์ ดร. อำไพ อินทรประเสริฐ, ประชุมระดมสมอง)

...ในส่วนของการจัดการศึกษาในระบบนั้นผมมองว่ายังกว้างเกินไป อย่างเช่นช่วงชั้นที่ 1 ประถมศึกษาปีที่ 1-3 ช่วงชั้นที่ 2 ประถมศึกษาปีที่ 4-6 คือ เป็นช่วงชั้นให้เราพยายามเน้นไปเลยว่าเราจะเอาอะไรเป็นหลัก คือ พูดย้ำ ซ้ำทวน คือว่าไม่ใช่สอนไปวันๆ แล้วเอากลุ่มสาระอื่นเป็นหลัก คือบางครั้งต้องมีการพูดย้ำ ซ้ำทวน คือ อย่างช่วงชั้นที่ 1 ควรจะเน้นเคารพความรู้สึกของคนอื่นก็พอแล้ว จะเอาตรงไหนก็ได้ให้ผู้วิจัยเน้นเป็นจุดๆ ไป ช่วงชั้นที่ 2 เน้นตรงไหนพยายามจัดเป็นหลักให้เด็กยึดหลักไปเลย แต่อย่าให้หนีจากหลักประชาธิปไตย ช่วงชั้นที่ 3 ก็เหมือนกันก็เพิ่มขึ้นมาหน่อยเพิ่มขึ้นมาอีก 1 คุณลักษณะก็พอ เอาให้เข้าใจและปฏิบัติได้ด้วยสักอย่างหนึ่ง สมมตินะครับ ช่วงชั้นที่ 2 เพิ่มมากอีก 2 ช่วงชั้นที่ 3 เพิ่มเป็น 3 4 5 เพิ่มขึ้นมาเรื่อยๆ นี้คือมุมมองของระบบในการจัดการศึกษาในระบบ ส่วนนอกระบบนั้น ทางสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยหรือกระทรวงศึกษาธิการก็ได้เน้นเหมือนกัน เน้นแต่ภาพรวมกว้างๆ ก็คือเน้นเผื่อผ่าน ผ่านเป็นวิชาๆ ไป ผ่านๆ ไป โดยไม่ได้เน้นว่าจะต้องปลูกฝังประชาธิปไตยให้เขาอย่างไร ส่วนตามอัธยาศัยนะครับหรือการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ตัวนี้สำคัญผมจะเน้นที่ว่า ตลอดชีวิต ในมุมมองที่ในฐานะผมเป็นผู้แทนของประชาชนไปคลุกคลีกับประชาชน เขามองอย่างเดียวว่าในชุมชนของเขา ถ้ามีการยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน...(คุณเชิดพงศ์ ราชป้องขันธ์, ประชุมระดมสมอง)

...ถ้าจะทำให้เข้าใจในเรื่องของประชาธิปไตยจะต้องเริ่มจากเด็ก เริ่มตั้งแต่เยาวชนขึ้นมา มีการปลูกฝังมา มีหน่วยงานหนึ่งที่คล้ายๆ ที่อเมริกาชื่อว่า “Center for Civic Education (CCE)” ได้มีโครงการร่วมกับสถาบันพระปกเกล้า เรียกว่า “โครงการสร้างสำนึกพลเมือง” ก็จะใช้ตรงนี้ให้เด็กได้เรียนรู้ในเรื่องของประชาธิปไตยตั้งแต่เริ่มต้น ตั้งแต่เด็กขึ้นมา ปลูกฝังมาตั้งแต่ในโรงเรียน มีวิธีการคิด กระบวนการมีส่วนร่วม...(คุณศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์,สนทนากลุ่ม)

4.2) ให้ผู้เรียนมีโอกาสตัดสินใจเอง

แนวทางที่ช่วยส่งเสริมให้พลเมืองไทยมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจได้อย่างมีเหตุมีผล และมีวิถีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตย จะต้องเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก การให้โอกาสเด็กได้กระทำเรื่องในสิ่งต่างๆ อย่างเป็นประชาธิปไตยซ้ำๆ ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ในบรรยากาศแบบประชาธิปไตย คือ ครูให้โอกาสผู้เรียนตัดสินใจเลือกเรียนหรือทำในกิจกรรมที่สนใจ และผู้เรียนต่างแสดงความต้องการของตนอย่างมีเหตุผล สามารถยอมรับความแตกต่างทางความคิดของครูและเพื่อน และยอมรับการตัดสินใจของกลุ่มได้ เป็นต้น จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิถีชีวิตและแนวคิดประชาธิปไตยซึ่งติดตัวไปจนกระทั่งโตเป็นผู้ใหญ่ ดังเช่นที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

...ถ้าพูดถึงประชาธิปไตยในห้องเรียน ทำให้นึกถึงได้ว่า เวลาครูให้เด็กเลือกเรียน โครงงานแบบอิสระ คือให้โอกาสทุกคนเสนอเรื่องที่ตนเองอยากเรียนรู้ เด็กทุกคนเสนอได้ทุกคน บางคนก็อาจจะซ้ำกับเพื่อน บางคนก็อาจจะเสนอเรื่องที่แตกต่างกัน ทีนี้ในวัยอนุบาล อย่างเช่นเริ่มจากอนุบาล 1 นั้น พอไม่ได้เลือกเรื่องที่ตัวเองสนใจก็อาจจะมีงอนบ้าง แต่คุณครูก็มีวิธีการ ส่วนใหญ่จะยอมรับ เพราะวิธีการคัดเลือกเรื่องที่เด็กๆ เขาเลือกกันนั้น สมมติว่าเขาอยากเรียนเรื่องเครื่องบินสัก 3 คน เรียนเรื่องกระต่ายสัก 5 คน หรืออยากเรียนเรื่องอื่นๆ บางทีเด็กก็ยกมืออยากเรียนทุกเรื่องเลย ซึ่งเขาก็ยังไม่เข้าใจ ฉะนั้นคุณครูก็อาจจะใช้วิธีให้เด็กแต่ละคนวาดรูป แล้วก็ไปติดไล่เป็นกราฟให้เด็กเห็นว่า เรื่องนี้มี 3 คนนะ เรื่องนี้มี 5 คนนะ และก็เรื่องนี้มี 7 คนนะ เด็กก็จะเห็นกราฟว่ามันขึ้นไปถึง 7 คนแล้ว ...(อาจารย์มณีรัตน์ วัฒนสมบัติ, สนทนากลุ่ม)

...ในแง่ของกระบวนการนี่ผมว่าครูอาจารย์นั้นมีศักยภาพ มีทรัพยากรที่จะจัดตรงนี้ได้ สอนเขาว่าเขาจะเรียนรู้อย่างไร เขาจะตัดสินใจอย่างไร กระบวนการเหล่านี้ใส่เข้าไปความเป็นประชาธิปไตยจะเกิดเอง ถ้าเราแนะเขานิดนึงแล้วให้เขาคิด ในแง่ของแนวทางเนี่ย ผมว่าท่านอาจารย์อยู่กับโรงเรียนสาธิต ที่โรงเรียนสาธิตต้องเรียนว่าครูอาจารย์เปิดมาก ยอมลูกศิษย์มาก ไม่เคร่งครัด ไม่ค่อยอะไร ให้คิดเอง ให้มีความคิดสร้างสรรค์ด้วยตัวเองค่อนข้างสูง แต่ก็ไม่ได้เตลิดเปิดเปิง ยังมีกฎ ระเบียบ ยังมีวิธีการ...(คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต, สนทนากลุ่ม)

4.3) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทั้งในและนอกโรงเรียน

วิธีการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย นอกจากจะให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ตัดสินใจเลือกกิจกรรมแล้ว ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเลือกเองหรือกิจกรรมที่โรงเรียนจัดให้ ส่วนหนึ่งควรจะเป็นกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับสังคมเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงความจริงที่เกิดขึ้นในสังคมและปลูกฝังให้มีจิตสาธารณะ ให้มีความรู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ซึ่งในแต่ละกิจกรรมอาจมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ มีการประเมินผลการทำงาน ส่วนที่สองอาจเป็นกิจกรรมที่เป็นสถานการณ์จำลองของผู้ใหญ่ที่มีเนื้อหาหรือวิธีการที่สอดแทรกวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยเข้าไปด้วย ดังเช่นที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวไว้ นอกจากนี้ สำหรับผู้ที่อยู่ในวัยทำงานหรือผู้สูงวัย องค์กรธุรกิจ องค์กรภาครัฐและเอกชน อาจจัดกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลายเพื่อให้ผู้คนวัยต่างๆ สามารถร่วมกิจกรรมและมีโอกาสได้เรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประชาธิปไตยได้อย่างต่อเนื่อง

...นักเรียนระดับประถมนี้สามารถที่จะสอนสิ่งต่างๆ ได้ จากชีวิตจริงที่เขาอยู่ในโรงเรียน เช่น สภานักเรียน เราก็จะล้อเลียนแบบของผู้ใหญ่ไปให้เขาศึกษาตั้งแต่เล็กๆ ว่าสภานักเรียนมีหน้าที่อย่างไร แล้วทำอะไรบ้าง ช่วยเหลือสังคมยังไง จากภายในโรงเรียน

ง่ายๆ เช่น กรรมการนักเรียนสามารถที่จะไปดูแลส่วนต่างๆ ของโรงเรียนได้ แบ่งหน้าที่กัน หน้าที่การเงิน หน้าที่สถานที่ เขาก็จะไปตรวจสอบดูแล แล้วก็มารายงาน มีการประชุมกัน...การส่งเสริมประชาธิปไตยข้างนอก มีการเลือกตั้ง เราก็จะพาเด็กไปเดินรณรงค์ มีการให้เขาช่วยสังคมในสิ่งต่างๆ ที่กำลังเขาพอช่วยได้ แต่จริงๆ แล้วต้องขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของคณะครู และการจัดการที่ดี เนื่องจากว่าจะต้องบูรณาการในหมวดวิชาต่างๆ ไม่ได้เป็นการประเมินเหมือนกับอย่างตอนนี้ที่มีหลักสูตรบูรณาการเพิ่มเข้าไปในหลักสูตร เช่น เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งชัดเจนมาก มีการติดตามประเมินผลได้จากแผนการสอน และครูใช้งานได้จริงๆ แต่อันนี้จะต้องเป็นบูรณาการทุกวิชา ต้องตกลงกับครูในโรงเรียนว่า จะต้องให้เด็กมีการสื่อสารในห้องเรียน กล้าที่จะพูด กล้าที่จะทำการที่จะนำเสนอหน้าห้องเรียนทุกๆ วิชา อันนี้ก็เหมือนจะส่งเสริมให้เขาได้เป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดีเล็กๆ ภายในโรงเรียนตามที่โรงเรียนได้ทำอยู่ และติดตามประเมินผลจากแผนและก็รายงานความก้าวหน้า… (อาจารย์สุมาลี มีพงษ์, สนทนากลุ่ม)

...ส่วนที่ท่านผู้ทรงคุณวุฒิได้เสนอเรื่องลูกเสือ คิดว่าเป็นสิ่งที่ดีมากๆ กระบวนการประชาธิปไตยทั้งหลายทั้งปวงอยู่ในนั้นหมดเลยนะครับ จนถึงเลือกตั้งเลือกหัวหน้า เขาก็เลือกกันเอง และก็สามารถที่จะกำกับกิจกรรมต่างๆ ต่อไปได้...(คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต)

…จริงๆ แล้วตอนนี้พยายามคิดโครงการใหม่อยู่เรื่อย เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยแต่หารู้ไม่ว่าจริงๆ แล้วมันมีอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องทำใหม่ แค่พัฒนาอันเก่า คือ วิชาลูกเสือยุวกาชาด เนตรนารี ลูกเสือนี้สุดยอดประชาธิปไตยหรือการทำงานเป็นทีม ถ้าไม่แน่จริงลูกเสือไม่อยู่เป็น 100 ปี แบบนี้ที่ต่างประเทศให้ความสำคัญมาก และก็เป็นลูกเสือจนอายุมาก ตอนนี้ กกต. ทำโครงการลูกเสืออาสา ทำได้ 3 ปีแล้ว พยายามเอาสิ่งเหล่านี้ไปให้เด็กมีความรับผิดชอบ…(คุณศิริณี เพ็ชรเจริญ, ประชุมระดมสมอง)

4.4) จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่ม

การจัดการศึกษาจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เพื่อผู้สอนจะได้จัดเนื้อหาหรือวิธีการที่เหมาะสมกับวัย วิถีชีวิต หรือความสนใจของกลุ่ม ซึ่งจะนำไปสู่กิจกรรม วิธีการสอน สถานที่ที่เหมาะสมต่อไป ดังเช่น

...แนวทางและวิธีการจัดการ แต่ละอย่างอาจจะแตกต่างกัน อาจจะมีกระบวนการหลักๆ ของการถ่ายทอดหรือว่าให้การศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ตัวอย่างเช่น การหาความต้องการจำเป็นของแต่ละกลุ่มก่อน หลังจากนั้นก็มาใส่กระบวนการผ่านการเรียนการสอนหรืออาจจะผ่านกิจกรรมทางสังคม เวทีสาธารณะ หรืออาจจะผ่านการให้ข้อมูลข่าวสาร หรือการจัดนิทรรศการ เป็นต้น คือแนวทางหรือวิธีการจะมีความ

หลากหลาย แต่ควรดึงเครือข่ายทางสังคมให้มีส่วนร่วมมากที่สุด...(อาจารย์สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, สนทนากลุ่ม)

4.5) ใช้กระบวนการกลุ่ม

ผู้ทรงคุณวุฒิในภาคธุรกิจให้ความเห็นว่า กระบวนการกลุ่มเป็นหนึ่งในวิธีที่สามารถมาใช้ในการส่งเสริมประชาธิปไตยได้เพราะเป็นกระบวนการที่ให้โอกาสทุกคนอย่างเท่าเทียมกันในร่วมคิด ร่วมทำงานเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถบูรณาการเข้ากับการทำงาน การเรียน หรือการทำกิจกรรมร่วมกันของคนที่อยู่ร่วมกัน ดังเช่น

...ถ้าสามารถที่จะทำให้คนในองค์กรมีกระบวนการกลุ่ม อย่างในอุตสาหกรรม หรือในบริษัท บางทีจะมีการทำงานกลุ่มย่อย เรียก “QCC” เป็นกระบวนการพัฒนาองค์กรเชิงคุณภาพ อาจจะเป็นหน่วยเล็กๆ เช่น คนงาน 3 กะ แต่ละกะอาจจะแยกกลุ่มย่อยสัก 5 กลุ่ม แล้วก็มานั่งคิด ธุรกิจก็จะคิดเรื่องเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย กระบวนการประชาธิปไตยไปใส่คนในกลุ่มได้เพราะทุกคนเวลาประชุมนั้นก็จะไม่มีว่าใครตำแหน่งอะไร ทุกคนเสนอความคิดได้เท่าเทียมกัน แล้วเราก็มาดูว่ามีข้อดีข้อเสียอย่างไร กระบวนการกลุ่มย่อยเป็นสิ่งที่ผมคิดว่าเราจะสามารถนำไปสู่เรื่องประชาธิปไตยได้ เพราะฉะนั้น ในที่ทำงานก็มีวิธีการเรียนรู้ ซึ่งอาจจะมีในเชิงความรู้ไม่มาก แต่ในทางปฏิบัตินั้นจะผลักดันเข้าไปได้... (คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต, สนทนากลุ่ม)

...ทุกวันนี้เรามีเรื่อง CSR เรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมองค์กรธุรกิจต่างๆ เราก็บอกพนักงานว่าให้คณะกรรมการของคุณไปตั้งเอง ไปจัดประชุมกันเอง ออกไปคุยกับผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือ ผอ.โรงเรียนที่อยู่ใกล้ๆ โรงงาน แล้วก็ไปตกลงกันเอง ให้งบประมาณเท่านี้ เขาก็ไปดำเนินการกันได้ อันนั้นเป็นกระบวนการที่จะให้ได้มาซึ่งความเป็นประชาธิปไตยก็ได้ เพียงแต่ให้แบบสั่ง บอกว่าไปสร้างป้ายรถเมล์กับบอกว่าให้งบประมาณเท่านี้ แล้วคุณไปคุยกับคนรอบๆ โรงงานจะเอาอย่างไร ก็ได้อีกแบบหนึ่ง ... (คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต, สนทนากลุ่ม)

4.6) ผู้สอนประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่าการสอนผู้เรียนให้ได้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประชาธิปไตย การมีจิตสาธารณะ หรือคุณลักษณะอื่นๆ ที่ต้องการปลูกฝัง การสอนแต่เพียงเนื้อหาสาระไม่สามารถทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากผู้เรียนจะเรียนรู้จากพฤติกรรมของครูผู้สอนทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้นหากผู้สอนประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ผู้เรียนก็จะได้เรียนรู้ในสิ่งที่ดีด้วย

...ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะต่างๆ รวมทั้งเป็นต้นแบบทั้งในการประพฤติปฏิบัติตน การแสดงออกทางความคิด การกระทำของครูผู้สอนจะมีอิทธิพลต่อเด็กอาจารย์คนนี้จริงใจจริงๆ และพยายามช่วยผู้เรียนทุกอย่าง ชี้ทางให้ผู้เรียนทุกอย่าง ผู้เรียนจะได้รับอานิสสงค์ว่าฉันได้รับจากครู พอไปย้อนคิด เขาก็จะทำเพื่อคนอื่นต่อไป...(ดร.กรภัคร จ๋ายประยูร, สนทนากลุ่ม)

...ในส่วนการให้การศึกษาในสถาบันการศึกษานั้นต้องยอมรับว่าครูเป็นแบบอย่าง (model) ที่สำคัญสำหรับเด็ก ซึ่งทุกท่านก็ยอมรับ ทำอย่างไรจึงจะพัฒนาครูให้เป็นตัวอย่างที่ดีในเชิงประชาธิปไตย ให้มีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร ไม่ได้ใช้ท่าทีเชิงอำนาจ…(คุณวันเพ็ญ สุธากาศ, สนทนากลุ่ม)

4.7) ใช้สื่อที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้

สื่อมีอิทธิพลต่อพลเมืองทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่มอาชีพ เนื่องจากปัจจุบันพลเมืองสามารถเข้าถึงสื่อได้อย่างง่ายดาย มีข้อมูลมากมายหลากหลายให้ได้รับรู้ ดังนั้นสื่อจะต้องตระหนักถึงหน้าที่ของตนในการคัดสรรเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมสังคมประชาธิปไตย การสร้างความสมานฉันท์ในสังคมและลดความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งในประเด็นอื่นๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อความสงบสุขของสังคม ดังเช่นที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวไว้ว่า

...ปัจจุบันสื่อต่างๆ ถูกใช้ในเรื่องการเรียนรู้ทางการเมืองของประชาชนอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน...เราต้องประคับประคองสถานการณ์ไป แล้วยืนอยู่บนเสรีภาพของการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ไม่ใช่เฉพาะเด็กและเยาวชน เพราะการศึกษาตลอดชีวิตเป็นเรื่องของทุกคน ให้โอกาสทุกคนในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ลดการปิดกั้น ส่งเสริมการแสดงออกทางการเมือง ในขณะเดียวกันก็ต้องมีการกำกับดูแล สร้างกติกาที่ยอมรับร่วมกันว่าอะไรที่ยอมรับได้ อะไรที่ยอมรับกันไม่ได้ในสังคมไทย...(คุณสุภิญญญา กลางณรงค์, สนทนากลุ่ม)

...ดิฉันคิดว่าสื่อในสังคมไทยมีตัวอย่างที่ดี อย่างเช่นที่ อ.อมรวิชช์ว่า ครอบครัวตัวอย่างประชาธิปไตยที่ดีหรือว่าชุมชนดีเด่น ซึ่งตอนนี้ทางสถาบันพระปกเกล้าก็ได้เริ่มขึ้นแล้วโดยให้รางวัลกับ อบท. ดีเด่น อย่างนี้ สื่อควรจะเปิดพื้นที่ในเชิงสร้างสรรค์ให้มากขึ้น เมื่อ 2-3 วันก่อน ได้อ่านบทความที่เด็กคนหนึ่งเขียนว่าควรจะสอนประชาธิปไตยให้กับวัยรุ่นได้แล้ว เขาเรียกร้องค่อนข้างมากว่าสื่อขณะนี้ควรจะให้อะไรที่เป็นเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นสาระ ที่กระตุ้น ที่ให้ความคิด ให้ความเชื่อที่ถูกต้องกับเด็ก สื่อเป็นองค์การที่ได้รับบทบาทมากๆ ในการพัฒนาสังคมของเรา เพราะฉะนั้น ตรงนี้ทำอย่างไรที่สังคม

เราจะเรียกร้องให้สื่อทำบทบาทได้มากกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ที่ไม่ใช่ทำข่าวอะไรในเชิงตลาดและก็ซ้ำเติมสังคมตลอดเวลาเท่าที่เป็นอยู่...(คุณวันเพ็ญ สุธากาศ, สนทนากลุ่ม)

...สื่อ โดยเฉพาะสื่อในช่วงเวลาสำคัญๆ ของไทยนั้น ไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้ เราให้ความสำคัญกับเรื่องของความสนุกสนาน เรื่องของความผ่อนคลายผ่านทางละครในช่วงที่คนอยู่บ้าน แต่เราไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องประชาธิปไตย เรื่องชีวิตที่ดี เราให้ความสำคัญกับการผ่อนคลาย คล้ายๆ เหมือนกล่อมประชาชนให้มีแต่เรื่องสนุก แต่เรื่องสาระจริงๆ ที่จะนำไปสู้เรื่องจิตสำนึกสาธารณะ การเห็นต่อประโยชน์ส่วนรวมต่างๆ นั้น ผมคิดว่ามีน้อยเกินไป แทบจะไม่เห็นในสิ่งต่างๆ เหล่านี้...(คุณสุทิน สุขดี, สนทนากลุ่ม)

4.8) นำหลักธรรมของศาสนาเข้ามาใช้

ศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี มีกฎระเบียบของศาสนาที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีจิตใจที่เสียสละเพื่อศาสนาและส่วนรวม ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ถ้าพลเมืองปฏิบัติตนตามหลักศาสนา ก็เท่ากับมีคุณลักษณะสำคัญที่ส่งเสริมสังคมประชาธิปไตย ดังนั้น ถ้าในหลักสูตรสามารถสอดแทรกหลักศาสนาให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ก็จะช่วยให้สร้างพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตย ดังเช่น

...ถ้าเราจัดการศึกษาในระบบที่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย พื้นฐานของประชาธิปไตยผมว่าอยู่ที่การปลูกฝัง คงต้องนำเอาธรรมะของพระพุทธเจ้าว่า บทบาทของศาสนาเข้ามา... (คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต, สนทนากลุ่ม)

...เด็กเข้าใจประชาธิปไตยแบบผิดๆ ซึ่งเราไม่ได้มุ่งเน้นเรื่องของคุณธรรม จริยธรรมมากนัก เราเน้นวิชาการมากเกินไปในระบบการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นรายวิชา ซึ่งเด็กเรียนในโรงเรียนเยอะอยู่แล้ว ยังไปติวข้างนอกอีกหลายๆ แห่ง ซึ่งพอเราไปจับเรื่องคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียน หลายๆ โรงเรียนสอนเด็กเรื่องคุณธรรม จริยธรรมไม่ได้ถามไปแล้วเขาตอบไม่ได้ เขาได้รางวัลเยอะแยะ สวดมนต์ได้ไพเราะ แต่ถามความหมายเขาตอบไม่ได้ แต่เขาได้รางวัลเต็มเลยในโรงเรียน ซึ่งมองแล้วโรงเรียนไขว่คว้ารางวัล แต่เด็กไม่ได้จริงๆ เพราะฉะนั้น โรงเรียนที่เอาแนวคิดของพุทธศาสนาเข้ามา จะมีส่วนที่จะช่วยพัฒนาคนด้านนี้เยอะ ซึ่งตรงนี้ก็คิดว่ามีส่วนสำคัญของเรื่องที่เราไม่เน้นวิชาการอย่างเดียว แต่เราเน้นในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมไปด้วยในสถาบัน...(อาจารย์มณีรัตน์ วัฒนสมบัติ, สนทนากลุ่ม)

...เมื่อก่อนนี้รุ่นคนวัย 50 จะได้เรียนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ซึ่งไม่รู้ว่ายังมีวิชานี้หรือไม่ ท่านคณบดีทั้งหลายช่วยกรุณาดูหน่อยว่าจะทำอย่างไรจึงจะนำหลักสูตรหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมกลับมา ดิฉันก็เป็นคนทำงานด้านสิทธิมนุษยชนคนหนึ่งที่เห็นว่าเรื่องของหน้าที่ มนุษย์เราเกิดมาเพื่อทำหน้าที่ทำให้จิตของเราหลุดพ้นไปจากกิเลส...(คุณเตือนใจ ดีเทศน์, ประชุมระดมสมอง)

4.9) จัดทำคู่มือ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมประชาธิปไตย เช่น สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นต้น ที่ผ่านมาได้จัดทำเอกสารเผยแพร่เพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย และได้จัดทำคู่มือตามช่วงชั้นให้กับผู้เรียนในโรงเรียน อย่างไรก็ตาม ในการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ก็เป็นการจัดการศึกษาที่สำคัญเช่นกัน ดังนั้น จึงควรมีการจัดทำคู่มือสำหรับใช้ในการส่งเสริมประชาธิปไตยที่นอกเหนือจากใช้ในชั้นเรียนหรือสถานศึกษา ดังเช่น

...กระทรวงศึกษาธิการในช่วงต่อมาก็ได้จัดทำหนังสือเกี่ยวกับการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนขึ้น มีความต่อเนื่องมาพอสมควร ประมาณ 4-5 ปี หลังจากนั้น ก็ได้มีการกำหนดเป็นนโยบาย ช่วงนั้นสำนักงานกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติก็ได้ส่งเสริมเรื่องนี้ทั่วทุกโรงเรียนทั้งประเทศ แต่ว่าหลังจากช่วงที่ผ่านมาก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้งในเรื่องกระบวนประชาธิปไตยในโรงเรียน…(คุณวันเพ็ญ สุธากาศ, สนทนากลุ่ม)

...ทางสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยท่านอาจารย์วันเพ็ญ สุธากาศ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ได้ร่วมกันทำคู่มือที่เรียกว่า “จัดกิจกรรมการสอนประชาธิปไตย 4 ช่วงชั้น” ...คือ ประถมศึกษาปีที่ 1-3 ประถมศึกษาปีที่ 4-6 มัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ทำขึ้นมาโดยสังเคราะห์จากความคิดเห็นของท่านคณะกรรมการ แต่ละท่านบอกว่ากระทรวงศึกษาท่านมีตำราอยู่แล้ว แต่ตรงนี้ไม่ใช่ตำรา เป็นคู่มือจัดกิจกรรม...(คุณภุชงค์ นุตราวงศ์, สนทนากลุ่ม)

4.10) จัดบรรยากาศ/สภาพแวดล้อมให้เป็นประชาธิปไตย

การปลูกฝังเรื่องความเป็นประชาธิปไตย จะสอนเพียงเนื้อหาสาระเกี่ยวกับประชาธิปไตยยังไม่เพียงพอที่จะปลูกจิตสำนึกประชาธิปไตยให้กับผู้เรียน แต่ควรจะมีการสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ดังเช่นที่ผู้ทรงคุณวุฒิกล่าวว่า

...การศึกษาตลอดชีวิตในแง่ของโรงเรียน ในฐานะที่เป็นครูระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาจะเน้นว่า โรงเรียนสามารถสร้างบรรยากาศของสังคมประชาธิปไตยหรือไม่ คือ เรียนรู้ในโรงเรียนเลย คือ จัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนแบบประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นโรงเรียนควรจะมีโครงการ กิจกรรมอะไรอย่างนี้ มุ่งเน้นไปที่กิจกรรมเสริมหลักสูตรให้เขา และบูรณาการเข้าไปทุกกลุ่มสาระ ไม่ใช่กลุ่มสาระสังคมศึกษาต้องรับมอบในเรื่องของประชาธิปไตย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ใช้ได้หมดบูรณาการเข้าไปทั้ง 8 กลุ่มสาระ... (รองศาสตราจารย์ ดร. อำไพ อินทรประเสริฐ, ประชุมระดมสมอง)

4.11) ผสมผสานความรู้กับประสบการณ์

ผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาว่า ควรนำความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมและสามารถนำความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ดังความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่ว่า

...ถ้ามองในมิติของประชาธิปไตย อยากจะให้เขามามีส่วนร่วม คิดว่าในขั้นตอนของการศึกษาสำคัญตรงให้ความรู้กับประสบการณ์ต้องผสมผสานกัน ว่าจะจัดอย่างไรที่จะให้รู้... (คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต, สนทนากลุ่ม)

4.12) เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่าการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เป็นค่านิยมเบื้องต้นที่ทุกคนพึงมีในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมที่จะรู้จักเคารพตนเอง เคารพผู้อื่น เต็มใจที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวม ดังเช่น

...core value คือ ให้เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผมคิดว่าคนเราจะทำอะไรสักอย่างที่สะท้อนบุคลิกประชาธิปไตยได้นั้น ต้องผ่านในเรื่องการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เสียก่อน ทั้งเคารพตนเองและเคารพผู้อื่น คนที่จะเสียสละและมีสำนึกอะไรบางอย่างกับผู้อื่นได้นั้น ตัวเขาเองก็ต้องรู้สึกว่าได้รับความเติมเต็มกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์...(ดร. อมรวิชช์ นาครทรรพ, สนทนากลุ่ม)

4.13) เน้นการเรียนรู้จากการอยู่ร่วมกัน

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ควรมีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ที่จะอยู่กับผู้อื่น เพื่อเป็นการฝึกฝนทักษะต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับนำไปใช้ได้จริงในสังคม เช่น การฝึกความรับผิดชอบจากการเข้าค่ายลูกเสือ

...การศึกษาที่จะส่งเสริมประชาธิปไตยวันนี้สวนทางกัน หลักสูตรใหม่เพิ่มวิชาเรียนไปมากมายมหาศาลแต่กิจกรรมลดน้อยลงไป การเข้าค่ายลูกเสือสำหรับนักเรียน

มัธยมศึกษาปีที่ 1 ก็ได้แค่ไปกลับ ควรฝึกการอยู่ร่วมกัน 2-3 วัน จะได้ผลจริงๆ เพราะจะฝึกการอยู่ร่วมกันในสังคม การรับผิดชอบอะไรต่างๆ มากมาย... (คุณศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล, ประชุมระดมสมอง)

4.14) เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบัน/องค์กรอื่นๆ

ผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นว่า การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจะประสบผลได้ก็ต่อเมื่อเครือข่ายต่างๆ ในสังคมให้ความร่วมมือกัน ดังเช่น

...อยากให้ดึงเครือข่ายทางสังคมให้มามีส่วนร่วมมากที่สุด อย่างการศึกษาในระบบอาจจะดึงเครือข่ายในส่วนของครอบครัว ชุมชน เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ในขณะเดียวกันการศึกษานอกระบบอาจจะไปดึงเครือข่ายขององค์กรภาคเอกชน NGO เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง การศึกษาตามอัธยาศัยก็ทุกภาคส่วนมีบทบาทได้หมด...(อาจารย์สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, สนทนากลุ่ม)

...อีกส่วนหนึ่งที่ดิฉันคิดว่าจะต้องให้การศึกษาประชาธิปไตยก็คือตัวสถาบันสังคมอื่นๆ ในการพัฒนาองค์กร ธุรกิจของเขาเอง จะมีการแบ่งกลุ่มกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา เพื่อจะทำให้ธุรกิจของเขาดีขึ้น ในขณะเดียวกัน บางองค์กรขณะนี้ก็มีการรวมกลุ่มคนในบริษัททำกิจกรรมอาสาสมัคร ทำกิจกรรมสาธารณะค่อนข้างมาก แต่ดิฉันยังไม่ค่อยเห็นภาพเหล่านี้ในองค์กรภาครัฐมากนัก...(คุณวันเพ็ญ สุธากาศ, สนทนากลุ่ม)

5) การติดตามและประเมินผล

สำหรับตัวอย่างของประเด็นนี้ มีดังต่อไปนี้

5.1) ใช้หลักการมีส่วนร่วม

การติดตามและประเมินผลเป็นขั้นตอนสำคัญที่จะช่วยให้ได้ทราบผลของการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยว่า ผู้เรียนเข้าใจและสามารถนำแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยไปใช้ได้อย่างไร ซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิได้แนะนำว่า น่าจะให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลตามหลักการของประชาธิปไตย ดังเช่น

...ส่วนการติดตามและประเมินผล ในเมื่อเราต้องการจะเห็นความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น การติดตามและประเมินผล ไม่แน่ใจว่าควรจะมีองค์กรกลางหรือเปล่า หรือว่าแต่ละระบบการศึกษามีหน่วยงานอยู่แล้ว แต่อยากให้เป็นการติดตามและประเมินผลที่เน้นความเป็นประชาธิปไตย คือ ใช้การมีส่วนร่วม เช่น การประเมินผลตามสภาพจริงหรือการประเมินผล 360 องศา ที่ทุกคนที่เข้ามามีส่วนในกิจกรรมการเรียนรู้สามารถประเมิน

กิจกรรม หรือการได้รับความรู้ของตนเองได้...แต่ว่าภายในกรอบของรูปแบบทุกรูปแบบ กรอบเหนือรูปแบบก็จะเป็นเรื่องของครอบครัว ชุมชน และสังคม รวมทั้งกฎหมาย นโยบาย และเครือข่ายการเรียนรู้ ก็น่าจะเป็นกรอบและเป็นปัจจัยเสริมให้การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยเป็นจริง และก็มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด...(อาจารย์สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, สนทนากลุ่ม)

5.2) มีการติดตามและรายงานผลการใช้แผนการสอน

สถาบันการศึกษาควรมีการติดตามและรายงานผลการใช้แผนการสอนจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ดังเช่น

…การติดตามประเมินผลได้จากแผนการสอน และครูใช้งานได้จริงๆ แต่อันนี้จะต้องเป็นบูรณาการทุกวิชา ต้องตกลงกับครูในโรงเรียนว่า จะต้องให้เด็กมีการสื่อสารในห้องเรียน กล้าที่จะพูด กล้าที่จะทำ การที่จะนำเสนอหน้าห้องเรียนทุกๆ วิชา อันนี้ก็เหมือนจะส่งเสริมให้เขาได้เป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดีเล็กๆ ภายในโรงเรียนตามที่โรงเรียนได้ทำอยู่ และติดตามประเมินผลจากแผน และก็รายงานความก้าวหน้าของคุณครู...(อาจารย์สุมาลี มีพงษ์, สนทนากลุ่ม)

6.2 สรุปผลรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยตามขั้นตอนการวิจัย

หลังจากนำเสนอข้อมูลตามตารางที่ 10 11 และ 12 ให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาในการสนทนากลุ่ม 2 ครั้งและผู้ทรงคุณวุฒิได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยดังตารางที่ 13 แล้ว คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์รูปแบบการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยตามขั้นตอนการวิจัยดังตารางที่ 14

ตารางที่ 14 สรุปรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยตามขั้นตอนการวิจัย

องค์ประกอบรูปแบบ	ข้อมูลแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	ประเด็นความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ	สรุปรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย
ผู้จัด	- ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ / เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร สื่อ - ประสานร่วมมือระหว่างผู้จัด	- ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ / เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร สื่อ	- ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ / เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร สื่อ - การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบัน/องค์กรอื่นๆ
หลักการ แนวคิด	- สอนตั้งแต่ปฐมวัยไปจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย - ทำให้ประชาธิปไตยอยู่ในวิถีชีวิต	-เน้นการสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผล - ยึดตามหลักรัฐธรรมนูญ - เน้นการศึกษาตลอดชีวิต - เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ - สอดแทรกให้อยู่ในวิถีชีวิต	- เน้นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย - เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การจัดการศึกษาควรสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ - ทำเรื่องประชาธิปไตยให้เป็นวิถีชีวิต - สามารถนำสิ่งที่เรียนไปปฏิบัติให้เกิดผล
เป้าหมาย		- สร้าง Active Citizenship -สร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตย	-เพื่อสร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยและมีความกระตือรือร้น
เนื้อหาสาระ	- สัมพันธ์กับชีวิต - สอดแทรกประเด็นร่วมสมัย - บูรณาการกับวิชาต่างๆ ตามความเหมาะสม - ครอบคลุมแนวคิดและการพัฒนาแนวคิดประชาธิปไตยของประเทศและโลก - เน้นเนื้อหาเชิงเปรียบเทียบ - บูรณาการความรู้ ทักษะการมีส่วนร่วมและคุณลักษณะพลเมือง เข้ากับเนื้อหา	-นำไปสู่การแก้ไขพฤติกรรมของพลเมือง -เน้น “Ideal Democracy” “Form Democracy” และ “Way of Life Democracy” -ทำความเข้าใจให้ตรงกันเรื่องประชาธิปไตยในสังคมไทย	- เน้นแนวคิดประชาธิปไตย และเป็นประชาธิปไตยที่สังคมไทยต้องการ สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมพลเมืองได้

ตารางที่ 14 (ต่อ)

องค์ประกอบรูปแบบ	ข้อมูลแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	ประเด็นความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ	สรุปรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย
แนวทาง /วิธีดำเนินการ	<u>วิธีสอน/วิธีการเรียนรู้</u> - ปรับการสอนแบบถ่ายทอดความรู้ให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในทุกๆ มิติ - ใช้กิจกรรมกลุ่มหรือใช้กิจกรรมแบบร่วมแรงร่วมใจ - การสอนแบบร่วมด้วยช่วยกันทั้งโรงเรียน - ใช้ยุทธศาสตร์การกระทำทางสังคมแบบร่วมกัน - ใช้การตั้งเกณฑ์ความคาดหวังน้อยที่สุด- มากที่สุด (minimal and maximal approaches) - สร้างสรรค์และตื่นเต้น - ทำให้เกิดการเรียนรู้ในภาคปฏิบัติที่เป็นจริง - ส่งเสริมให้เด็กคิดอย่างวิเคราะห์ วิจารณ์ - พัฒนาความชอบของนักเรียนและศักยภาพ - สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในทุกภาคส่วนของสังคมให้แก่เด็กและเยาวชนไม่จำกัดเฉพาะเด็กและเยาวชนในโรงเรียนหรือสถานศึกษาเท่านั้น <u>ครู/วิทยากร</u> - ควรได้รับการปลูกฝังให้มีประสบการณ์นานาชาติ และรู้รอบด้านความแตกต่างทางวัฒนธรรม - ใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น - พัฒนาครูให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะ และค่านิยมการเป็น	-แบ่งกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน -ให้ผู้เรียนมีโอกาสตัดสินใจเอง -จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน -จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละกลุ่ม -ใช้กระบวนการกลุ่ม -ผู้สอนประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี -ใช้สื่อที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ -นำหลักธรรมของศาสนาเข้ามาใช้ -จัดทำคู่มือ -จัดบรรยากาศ/สภาพแวดล้อมให้เป็นประชาธิปไตย -ผสมผสานความรู้กับประสบการณ์ -เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ -เน้นการเรียนรู้จากการอยู่ร่วมกัน -เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบัน/องค์กรอื่นๆ	● ผู้เรียน - แบ่งกลุ่มผู้เรียนให้ชัดเจน ● วิธีสอน - มีคู่มือ - ผสมผสานความรู้กับประสบการณ์ โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน สอดคล้องกับความต้องการและให้ผู้เรียนมีโอกาสตัดสินใจเอง - เรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม -ใช้สื่อช่วยการเรียนรู้ -ใช้หลักธรรมและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ - มีตัวอย่างที่ดี - บรรยากาศประชาธิปไตย

ตารางที่ 14 (ต่อ)			
องค์ประกอบรูปแบบ	**ข้อมูลแนวทางการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย**	**ประเด็นความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ**	**สรุปรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย**
	พลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเสียก่อนที่จะทำให้ผู้อื่นเข้าใจและปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยให้ผู้อื่นได้ <u>บรรยากาศและสภาพแวดล้อม</u> - ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีบรรยากาศแบบเปิดกว้าง - สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้เป็นประชาธิปไตย เช่น การปกครองของโรงเรียน การมีส่วนร่วมของนักเรียน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น การมีส่วน		
	ร่วมของชุมชน การกระจายอำนาจ เป็นต้น - ประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ ชุมชน สถาบัน องค์กรให้กว้างขวาง เพื่อประโยชน์งานวิจัย พัฒนาหลักสูตร การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม - - กำหนดนโยบายและส่งเสริมการสนับสนุนจากรัฐ		
การติดตามและประเมินผล	- ประเมินเป็นระยะ - ประเมินตามช่วงอายุ ตามช่วงชั้น - ประเมินหลายรูปแบบ	-ใช้หลักการมีส่วนร่วม -มีการติดตามและรายงานผลการใช้แผนการสอน	-มีการติดตามและรายงานผลเป็นระยะ -ใช้หลักการมีส่วนร่วม

จากสรุปผลรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยตามขั้นตอนการวิจัยตามตารางที่ 14 คณะผู้วิจัยได้นำมาแสดงตัวอย่างกิจกรรมเพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมดังตารางที่ 15

ตารางที่ 15 ตัวอย่างกิจกรรม/การดำเนินงานตามรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

การศึกษาตลอดชีวิต	
การศึกษาในระบบ	**การศึกษานอกระบบ/ตามอัธยาศัย**
● สถานศึกษาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา	● ครอบครัว ชุมชน สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และสื่อ เป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา
● จัดรายวิชาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน/อุดมศึกษา ● บูรณาการรายวิชาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองกับทุกรายวิชา ● จัดกิจกรรมนอกหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ● จัดบรรยากาศให้เป็นประชาธิปไตย	● กิจกรรม/การดำเนินงานตามบทบาทและหน้าที่หลักของครอบครัว ชุมชน สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และสื่อ ● กิจกรรม/การดำเนินงานที่เกิดจากความร่วมมือเพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาของครอบครัว ชุมชน สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และสื่อ ● การสร้างเครือข่ายของครอบครัว ชุมชน สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และสื่อ ● การจัดกิจกรรม/การดำเนินงานเป็นทางการและไม่เป็นทางการของครอบครัว ชุมชน สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และสื่อ

จากตารางที่ 15 การประชุมของชุมชนถือเป็นการจัดกิจกรรม/ดำเนินการตามบทบาทหน้าที่ของชุมชน เป็นการศึกษาตลอดชีวิต

6.3 การประยุกต์รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยสำหรับการทดลอง

จากตัวอย่างกิจกรรม/การดำเนินงานตามรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยที่แสดงในตารางที่ 15 การประชุมของชุมชนนับเป็นการจัดกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ของชุมชนและจัดเป็นการศึกษาตลอดชีวิต คณะผู้วิจัยได้นำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย มาประยุกต์จัดเป็นกิจกรรมสำหรับใช้ทดลองรูปแบบ ดังนี้

ตารางที่ 16 การประยุกต์รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยสำหรับทดลอง

รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	รูปแบบการทดลอง
ผู้จัด ● ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร และสื่อ ● การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบัน/องค์กรอื่นๆ	จากแกนหลักในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 8 แกนหลัก คณะผู้วิจัยประยุกต์รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยใช้ชุมชนเป็นฐานมาใช้ทดลองในครั้งนี้ โดยให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการศึกษาโดยการจัดประชุม ทั้งนี้การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมตัดสินใจรวมทำ และร่วมรับผลประโยชน์ในการจัดการศึกษาของตนเอง
หลักการ แนวคิด ● เน้นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ● ทำเรื่องประชาธิปไตยให้เป็นวิถีชีวิตและสามารถนำสิ่งที่เรียนไปปฏิบัติให้เกิดผล	การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย การจัดการศึกษา การที่ชุมชนเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา ใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เกิดขึ้นผสมผสานกัน ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยใช้ข้อมูลของชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกชุมชนมองเห็นสภาพชุมชนที่แท้จริง รูปแบบนี้มุ่งเน้นคนในชุมชนเป็นสำคัญ มีการส่งเสริมสนับสนุนให้คนในชุมชนแสวงหาความรู้ด้วยกระบวนการทางปัญญา มีการบูรณาการการเรียนรู้ การทำงาน เข้ากับวิถีชีวิต เป็นการศึกษาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนตามเป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิต เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์

ตารางที่ 16 (ต่อ)

รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	รูปแบบการทดลอง
เป้าหมาย ● เพื่อสร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยและมีความกระตือรือร้น	รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน พัฒนาผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้เป็นพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยและมีความกระตือรือร้นได้โดยมุ่งให้เกิดคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยตามที่งานวิจัยระบุไว้อย่างน้อย 5 อันดับแรก ● มีส่วนร่วมในการเมืองในระดับต่างๆ - กิจกรรมนี้เป็นการแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจในระดับท้องถิ่น ● ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก - กิจกรรมที่จัดมีคุณค่าต่อชุมชนในแง่เสริมสร้างความใส่ใจในสภาพความเป็นอยู่ทั้งที่เกิดประโยชน์และโทษต่อชุมชนและอนาคตของชุมชน เพราะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในสถานการณ์สภาพความเป็นจริง เพื่อท้าทายความคิดให้ผู้สนใจเข้าร่วมฟังได้พิจารณาประโยชน์/ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนในฐานะสมาชิกของชุมชน และเสนอทิศทางในอนาคตของชุมชนตนเอง ● เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น - กิจกรรมนี้ใช้กระบวนการกลุ่มที่ต้องมีการอภิปรายและแสดงความคิดเห็นอาจมีความคิดเห็นแตกต่าง หลากหลาย ● สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ - กิจกรรมนี้ใช้กระบวนการกลุ่มที่มีกิจกรรมที่ต้องทำงานร่วมกัน ● สามารถคิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ - กิจกรรมนี้พัฒนาทักษะการคิดให้ผู้เข้าประชุมตาม โดยกิจกรรมมีขั้นตอนการดำเนินการที่ให้ผู้เข้าประชุมบรรลุจุดประสงค์ของการเรียนรู้ เริ่มตั้งแต่เกิดความรู้ ความเข้าใจ สามารถประยุกต์ใช้วิเคราะห์ สังเคราะห์ภาพในอดีต ปัจจุบันและอนาคตของชุมชน จนถึงสามารถประเมินค่าโครงการที่สมควรต้องดำเนินการเร่งด่วน

ตารางที่ 16 (ต่อ)

รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	รูปแบบการทดลอง
เนื้อหาสาระ ● เน้นแนวคิดประชาธิปไตยและเป็นประชาธิปไตยที่สังคมไทยต้องการนำไปสู่การเปลี่ยนพฤติกรรมพลเมืองได้	กิจกรรมมีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชน ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามหลักการประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตประจำวัน คือ เข้าใจสิทธิหน้าที่ของตนเอง ไม่ละเมิดเอาเปรียบผู้อื่น และเคารพกฎหมาย เป็นต้น
แนวทาง/วิธีดำเนินการ ● ผู้เรียน - แบ่งกลุ่มผู้เรียนให้ชัดเจน ● วิธีสอน/วิธีการเรียนรู้ - มีคู่มือ - ผสมผสานความรู้กับประสบการณ์ โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน สอดคล้องกับความต้องการและให้ผู้เรียนมีโอกาสตัดสินใจเอง - เรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม - ใช้สื่อช่วยการเรียนรู้ - ใช้หลักธรรม - เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ - มีตัวอย่างที่ดี - บรรยากาศประชาธิปไตย - เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบัน/องค์กรอื่นๆ	<u>ผู้เรียน</u> ได้แก่ สมาชิกในชุมชนไม่จำกัดอายุ เพศ การศึกษา อาชีพ ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม <u>วิธีการดำเนินกิจกรรม</u> - เลือกใช้กระบวนการกลุ่ม โดยแบ่งผู้เข้าประชุมเป็น 2 กลุ่มทำกิจกรรมย่อยมีการนำเสนอความคิดเห็นของกลุ่มย่อยในที่ประชุมรวม - ใช้หลักธรรมและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ผู้เข้าประชุมต้องใช้ความอดทน ไม่ใช้อารมณ์กับปัญหาที่เกิดกับชุมชน และผู้นำกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มต้องเคารพซึ่งกันและกัน - บรรยากาศประชาธิปไตย ทำให้ที่ประชุมมีบรรยากาศเปิด สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน - ผสมผสานความรู้กับประสบการณ์ สอดคล้องกับความต้องการและสมาชิกชุมชนมีโอกาสตัดสินใจเอง เนื้อหาของกิจกรรมเกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน - ใช้สื่อช่วยการเรียนรู้ กิจกรรมใช้สินทรัพย์ชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้
● การติดตามและประเมินผล มีการติดตามและรายงานผลการใช้แผนการสอนและใช้หลักการมีส่วนร่วม	มีการติดตามผลโครงการพัฒนาโดยสมาชิกชุมชน

หลังจากคณะผู้วิจัยประยุกต์รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยสำหรับใช้ทดลองแล้ว ได้นำรายละเอียดมาสรุปเป็นกิจกรรมดังมีรายละเอียดแสดงในตารางที่ 17

ตารางที่ 17 รายละเอียดกิจกรรมสำหรับใช้ทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

ชื่อกิจกรรม	**“อนาคตชุมชน”**
รายละเอียดกิจกรรม	ผู้จัดกิจกรรม คือ ชุมชน จัดให้แก่สมาชิกในชุมชนไม่จำกัดอายุ เพศ การศึกษา อาชีพ ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมประมาณ 15 คน เพื่อท้าทายความคิดให้ผู้สนใจเข้าร่วมฟังได้พิจารณาประโยชน์/ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนในฐานะสมาชิกของชุมชน และเสนอทิศทางในอนาคตของชุมชนตนเอง ซึ่งชุมชนสามารถนำผลการประชุมครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนได้ต่อไป สถานที่จัดกิจกรรมอยู่ภายในชุมชน ระยะเวลาจัดกิจกรรม 1 วัน ขั้นตอนกิจกรรม 1. ผู้นำการประชุมแจ้งวัตถุประสงค์ของการประชุมและขั้นตอนของกิจกรรม 2. แบ่งผู้เข้าร่วมประชุมเป็น 2 กลุ่มร่วมระดมความคิดเรื่องอนาคตของชุมชน (กิจกรรมนี้ต้องพิจารณาสถานการณ์ปัจจุบันทั้งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อชุมชน) 3. ให้ทั้งสองกลุ่มนำเสนอผลการระดมความคิดของกลุ่มในที่ประชุมใหญ่ 4. ที่ประชุมใหญ่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน จนสามารถหาข้อสรุปได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้ 09.00- 09.15 น. ชี้แจงวัตถุประสงค์ในการจัดประชุม 09.15-09.45 น. แบ่งกลุ่มย่อยวาดภาพ “อดีตของชุมชน” 09.45-10.15 น. นำเสนอภาพอดีตของชุมชน 10.15-10.30 น. พักรับประทานอาหารว่าง 10.30-11.00 น. แบ่งกลุ่มย่อยวาดภาพ “ปัจจุบันของชุมชน” 11.00-11.30 น. นำเสนอภาพอดีตและปัจจุบันของชุมชนในกลุ่มใหญ่ 11.30-12.00 น. แบ่งกลุ่มย่อยวาดภาพ “อนาคตของชุมชน” ที่อยากให้เป็น 12.00-13.00 น. พักรับประทานอาหาร 13.00-13.30 น. นำเสนออนาคตของชุมชนในกลุ่มใหญ่ 13.30-14.00 น. ร่วมวาดภาพรวม อนาคตของชุมชนของแต่ละกลุ่มเป็นภาพเดียวกัน

ตารางที่ 17 (ต่อ)

รายละเอียดกิจกรรม (ต่อ)	14.00-14.30 น. นำเสนอภาพรวมของชุมชน 14.30-15.00 น แบ่งกลุ่มระดมโครงการกิจกรรม 15.00-15.30 น. นำเสนอโครงการกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม 15.30-16.00 น. สรุปภาพรวมโครงการกิจกรรม
ประโยชน์ที่จะได้รับ	1. กิจกรรมมีคุณค่าต่อชุมชนในแง่เสริมสร้างความใส่ใจในสภาพความเป็นอยู่ทั้งที่เกิดประโยชน์และโทษต่อชุมชนและอนาคตของชุมชน เพราะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในสถานการณ์สภาพความเป็นจริง 2. กิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนตามเป้าหมายการจัดการศึกษาตลอดชีวิต 3. กิจกรรมพัฒนาผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้มีคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยตามที่งานวิจัยระบุไว้อย่างน้อย 5 อันดับ • มีส่วนร่วมในการเมืองในระดับต่างๆ • ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก • เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น • สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ • สามารถคิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ
การประเมินผล	ประเมินรูปแบบจากผลการทำกิจกรรมของชุมชน แบบสอบถาม และการสังเกตบรรยากาศการประชุมโดยทั่วไปและบรรยากาศการประชุมกลุ่มย่อยตามประเด็นดังนี้ ผู้จัด หลักการ/แนวคิด เป้าหมาย เนื้อหาสาระ แนวทาง/วิธีดำเนินการ การติดตามและประเมินผล

สรุปขั้นตอนกิจกรรม

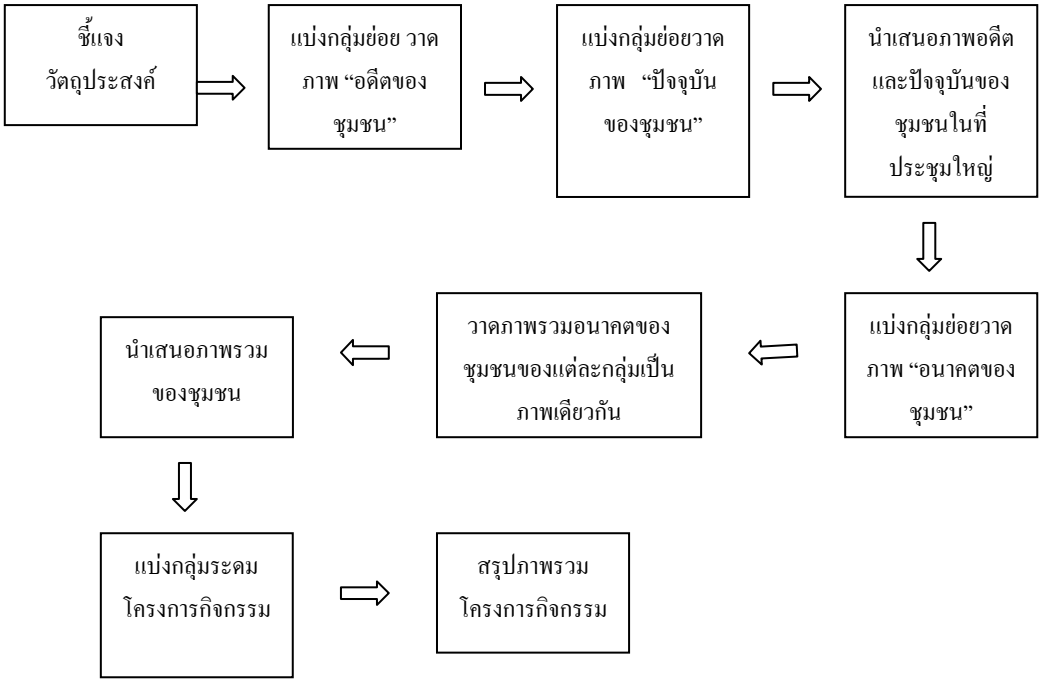

6.4 การทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

6.4.1 การคัดเลือกพื้นที่ทดลอง ได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกว่า

- เป็นชุมชน เพราะผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนประกอบด้วยคนหลายวัย ต่างอาชีพและระดับการศึกษา เพื่อสามารถประเมินความเข้าใจ ยอมรับในความแตกต่างและทำงานร่วมกันได้

- เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ที่กำลังมีปัญหา เพื่อสามารถประเมินได้ว่าคนในชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นและอาจจะลุกลามมาถึงชุมชนของตนเองหรือไม่และร่วมแรงร่วมใจกันเสนอแนวทางอนาคตของชุมชนของตนได้หรือไม่ นอกจากนี้พื้นที่ที่กำลังมีปัญหาจะได้รับการเสนอข่าวหลายช่องทาง ทั้งทางสื่อ จากองค์กรที่เกี่ยวข้องและจากคนในชุมชนด้วยกัน เป็นการให้ข้อมูลคนในชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาได้เป็นอย่างดี

ในช่วงเวลาที่ดำเนินการวิจัย ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมาบตาพุดและชุมชนบริเวณใกล้เคียงที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองระยองและบางส่วนของอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง ห่างจากตัวเมืองระยองประมาณ 8 กิโลเมตร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ตั้งขึ้นเพื่อรองรับโครงการพัฒนาชายฝั่งภาคตะวันออกและยังเป็นเขตอุตสาหกรรมหนักที่สำคัญของประเทศ กำลังประสบปัญหาสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน

คณะผู้วิจัยได้เสนอชื่อชุมชนพร้อมรายละเอียดเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน พิจารณา ผู้เชี่ยวชาญได้คัดเลือก**ชุมชนแม่น้ำคู้ ตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง**

บริบทของชุมชนแม่น้ำคู้ ตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง

สภาพทั่วไปของตำบลเป็นที่ดอน ฝนตกชุกตลอดทั้งปี ตั้งอยู่ใต้อ่างเก็บน้ำ ภายในตำบลมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก ตามประวัติ พื้นที่บริเวณนี้มีแม่น้ำอยู่สายหนึ่ง ลักษณะคดคู้ไปมา ชาวบ้านในละแวกนี้จึงเรียกว่าแม่น้ำคู้ จำนวนประชากรในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล 7,684 คน และจำนวนหลังคาเรือน 2,428 หลังคาเรือน เนื้อที่ 112.23 ตารางกิโลเมตร หรือ 70,197 ไร่ ชาวบ้านมีอาชีพทำสวนทุเรียน สวนมะม่วง และทำไร่สับปะรด รวมทั้งรับจ้างในโรงงาน

ตำบลแม่น้ำคู้ ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของ อำเภอปลวกแดง ประกอบไปด้วย 7 หมู่บ้าน พื้นที่ด้านทิศเหนือติดกับ ตำบลปลวกแดง อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ทิศใต้ ติดกับ ตำบลนิคมพัฒนา อำเภอนิคมพัฒนา และตำบลหนองละลอก อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลละหาร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง

การเดินทางจากกรุงเทพไปตำบลแม่น้ำคู้ เริ่ม จากกรุงเทพฯ เมื่อถึงพัทยาแยกเข้าทางหลวงหมายเลข 36 ไประยอง สำหรับผู้เดินทางโดยมอร์เตอร์เวย์เมื่อถึงพัทยา แยกเข้าทางหลวงหมายเลข 36 และให้แยกซ้ายใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 3191 บริเวณ ตำบลมาบข่า อำเภอบ้านค่าย ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตรก็จะเข้าสู่ตำบลแม่น้ำคู้

จำนวนประชากรของตำบล ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล มีจำนวน 7,684 คน และจำนวนหลังคาเรือน 2,428 หลังคาเรือน

การศึกษา

สถานศึกษาในชุมชน ประกอบด้วย

● ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแม่น้ำคู้ใหม่

● โรงเรียนประถมศึกษา 6 แห่ง

- โรงเรียนบ้านแม่น้ำคู้ หมู่ที่ 1 ตำบลแม่น้ำคู้
- โรงเรียนบ้านหนองมะปริง หมู่ที่ 2 ตำบลแม่น้ำคู้
- โรงเรียนนิคมสร้างตนเองจังหวัดระยอง 10 หมู่ที่ 4 ตำบลแม่น้ำคู้
- โรงเรียนนิคมสร้างตนเองจังหวัดระยอง 8 หมู่ที่ 5 ตำบลแม่น้ำคู้
- โรงเรียนนิคมสร้างตนเองจังหวัดระยอง 13 หมู่ที่ 6 ตำบลแม่น้ำคู้
- โรงเรียนบ้านวังประดู่ หมู่ที่ 7 ตำบลแม่น้ำคู้

● โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา 1 แห่ง

- โรงเรียนนิคมสร้างตนเองจังหวัดระยอง 8 ขยายโอกาสทางการศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3

● ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน 1 แห่ง

- ศูนย์การเรียนชุมชนตำบลแม่น้ำคู้ ตั้งอยู่ที่บริเวณที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้ ใช้เพื่อเป็นแหล่งศึกษาหาข้อมูลทางวิชาการของประชาชนทั่วไป และเป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนของการศึกษานอกโรงเรียน
- จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนและห้องสมุดประชาชนหมู่ที่ 1 เป็นที่ตั้งของสถานีวิทยุชุมชนตำบลแม่น้ำคู้ คลื่น 91.5 และสถานที่บริการอินเตอร์เนตสำหรับประชาชนทั่วไป

ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 7 แห่ง

- องค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้ได้ให้การสนับสนุนหนังสือพิมพ์ให้แต่ละหมู่บ้านวันละ 2 ฉบับทุกหมู่บ้าน

ด้านการบริการพื้นฐาน

การสาธารณสุขและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

● การสาธารณสุข

■ สถานีอนามัย 2 แห่ง

- สถานีอนามัยบ้านแม่น้ำคู้ หมู่ที่ 5 ตำบลแม่น้ำคู้
- สถานีอนามัยบ้านดอกกราย หมู่ที่ 6 ตำบลแม่น้ำคู้

■ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 1 แห่ง

- บริเวณตลาดแม่น้ำคู้ ถนนสาย 3191

■ สถานพยาบาลเอกชน 2 แห่ง

- บริเวณตลาดแม่น้ำคู้ ถนนสาย 3191

● ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แหล่งน้ำธรรมชาติ ประกอบด้วย

■ ลำน้ำ ลำห้วย 3 สาย

- ห้วยดอกกราย
- ห้วยจำพัง
- คลองน้อย

■ แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ประกอบด้วย

- ฝายน้ำล้น 3 แห่ง
- บ่อบาดาล 11 แห่ง
- อ่างเก็บน้ำ 2 แห่ง

สภาพอากาศ

ตำบลแม่น้ำคู้มีสภาพอากาศร้อนชื้น อุณหภูมิอยู่ในช่วง 26-33 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยปี พ.ศ. 2550 (อ่างเก็บน้ำดอกกราย) 119.00 มิลลิเมตร ฝนตกชุกในช่วงเดือนกันยายน วัดได้ 309.90 มิลลิเมตร (ข้อมูลจากสำนักงานชลประทานจังหวัดระยอง)

6.4.2 การดำเนินการทดลอง

คณะผู้วิจัยติดต่อกับนายวิรัตน์ มีทรัพย์ทอง ประธานชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมตำบลแม่น้ำคู้ เพื่อให้เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้ส่งกิจกรรมพร้อมอธิบายรายละเอียด และขอให้นายวิรัตน์ มีทรัพย์ทอง ประกาศล่วงหน้า 1 สัปดาห์ให้ชาวบ้านในตำบลแม่น้ำคู้ทราบโดยทั่วกันว่าจะมีกิจกรรมอะไร ที่ไหน เมื่อไร เพื่อวัตถุประสงค์ใด นายวิรัตน์ มีทรัพย์ทอง แจ้งให้คณะผู้วิจัยทราบล่วงหน้าว่ากิจกรรมส่วนใหญ่ที่จัดในชุมชน ถ้าเป็นช่วงเวลาหลังเลิกงานจะสะดวกสำหรับชาวบ้าน ซึ่งเป็นข้อจำกัดของคณะผู้วิจัยเพราะกิจกรรมที่ต้องการทดลองในครั้งนี้ต้องใช้เวลาติดต่อกันอย่างน้อย 6 ชั่วโมง จึงจำเป็นต้องจัดในช่วงเวลากลางวัน คณะผู้วิจัยคาดว่าถ้ามีผู้มาร่วมประชุม 15-20 คนก็สามารถทดลองกิจกรรมได้ ซึ่งเป็นไปตามที่คาด

วันพฤหัสบดีที่ 24 ธันวาคม พ.ศ.2553 คณะผู้วิจัยเดินทางไปถึงที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้ ซึ่งเป็นสถานที่ใช้จัดกิจกรรมในครั้งนี้เวลา 08. 30 น. นายวิรัตน์ มีทรัพย์ทอง ได้เตรียมสถานที่ลงทะเบียนและห้องประชุมไว้เรียบร้อยแล้ว มีชาวบ้านทยอยมาลงทะเบียนจำนวน 17 คน

กิจกรรมเริ่มเวลา 09.00 น. นายวิรัตน์ มีทรัพย์ทอง และผู้ช่วยวิจัยได้อธิบายขั้นตอนกิจกรรมให้ที่ประชุมชาวบ้านทราบตามลำดับดังแสดงข้างต้น กิจกรรมดำเนินไปตามขั้นตอนตามเวลาที่กำหนดจนถึงเวลา 16.00 น. คณะผู้วิจัยเดินทางกลับ

6.4.3 ผลการดำเนินกิจกรรม

ในการดำเนินกิจกรรม มีการแบ่งกลุ่มย่อยชาวบ้านที่มาเข้าร่วมประชุมเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 มีจำนวน 9 คน กลุ่มที่ 2 มีจำนวน 8 คน เมื่อชาวบ้านทั้ง 2 กลุ่มได้ทำกิจกรรมตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ ได้ผลดังนี้

1) ภาพอดีตของชุมชน

กลุ่มที่ 1 สมาชิกของกลุ่มมองภาพอดีตของชุมชนย้อนเวลากลับไปในอดีตมากกว่า 80 ปี โดยมองว่าสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรป่าไม้ ในแม่น้ำมีปลา กุ้ง ชาวบ้านมีอาชีพปลูกมัน ข้าวโพด สภาพความเป็นอยู่ด้านการคมนาคมค่อนข้างลำบากการเดินทางใช้เกวียน เริ่มมีไฟฟ้าใช้พร้อมอ่างเก็บน้ำในปี พ.ศ.2516 สภาพสังคมความเป็นอยู่มีความเอื้ออาทร อยู่แบบพอเพียง ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความสนิทสนม มีการไปมาหาสู่ระหว่างกัน บ้านไม่ต้องทำรั้ว

กลุ่มที่ 2 สมาชิกของกลุ่มมองภาพอดีตของชุมชนย้อนเวลากลับไปใน 20 ปีขึ้นไป สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า สัตว์น้ำจำพวกปลา กุ้ง และสามารถพบเห็นหิ่งห้อย อากาศดี สามารถรองน้ำฝนไว้รับประทานได้ คนในชุมชนเป็นคนพื้นเมือง สุขภาพแข็งแรง ไม่มีอนามัยตำบล ไม่มีการแทรกแซงทางการเมือง สภาพความเป็นอยู่ด้านการคมนาคมการเดินทางใช้เกวียน ไม่มีรถโดยสาร สภาพสังคมความเป็นอยู่มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไร้ยาเสพติด มีวัด/โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง มีการทำกิจกรรมร่วมกันตามประเพณี เช่น วันลอยกระทง วันสงกรานต์ สภาพเศรษฐกิจของคนในชุมชน เป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง ชาวบ้านมีอาชีพทำไร่ ทำนา

สรุปภาพอดีตของชุมชนของกลุ่มย่อย 2 กลุ่มในภาพรวม

สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติได้ เช่น รองน้ำฝนสำหรับดื่ม คนในชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรม สุขภาพคนในชุมชนดี ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนดี มีวัด/โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง มีการทำกิจกรรมร่วมกันตามประเพณี การคมนาคมไม่สะดวกเช่นปัจจุบัน

2) ภาพปัจจุบันของชุมชน

กลุ่มที่ 1 สภาพแวดล้อมของชุมชน อากาศเป็นพิษ คนในชุมชนต้องปิดปาก ปิดจมูก ตลอดเวลา มีโรงงานในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดมลพิษมาก ทั้งน้ำเสียและกลิ่นเหม็น การจราจรคับคั่ง ไม่มีสัญญาณจราจร ทำให้เกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้งมีการสร้างถนนขวางทางน้ำ ทำให้เกิดน้ำท่วมในช่วงหน้าฝน ชุมชนไม่สามารถเข้าไปใช้ในอ่างน้ำที่อยู่ในพื้นที่ของชุมชนได้ สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน มีการแบ่งแยกของคนในชุมชน มีอบายมุขในชุมชน มีการลักเล็กขโมยน้อย สภาพบ้านเรือนตั้งอยู่เป็นกระจุกลักษณะบ้านเรือนเหมือนห้องแถว

กลุ่มที่ 2 สภาพแวดล้อมของชุมชน อากาศเป็นพิษ มีโรงงานในพื้นที่เป็นจำนวนมาก รวมทั้งรถบรรทุกทำให้เกิดมลพิษมาก การทำบ่อทราย ซึ่งทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนเสื่อมไป การจราจรคับคั่ง เป็นอันตรายต่อเด็กๆ

มีการสร้างถนนขวางทางน้ำ ทำให้เกิดน้ำท่วมในช่วงหน้าฝน ชุมชนไม่สามารถเข้าไปใช้ในอ่างน้ำที่อยู่ในพื้นที่ของชุมชนได้ สภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน มีการขัดแย้งภายในชุมชน

สรุปภาพปัจจุบันของชุมชนของกลุ่มย่อย 2 กลุ่มในภาพรวม

สภาพแวดล้อมชุมชนเต็มไปด้วยมลพิษ กลิ่นเหม็น เนื่องจากจำนวนโรงงานที่มีมากขึ้น โรงงานไม่มีบ่อบำบัดน้ำเสีย มีการทำบ่อทรายในตำบล การคมนาคมที่สะดวกขึ้นทำให้มีจำนวนรถมากขึ้น ทางน้ำตื้นเขิน การตั้งบ้านเรือนแน่น กระจุกตัว มีห้องพักให้คนเช่ามากขึ้น มีโจรขโมยมากขึ้น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบต่างคนต่างอยู่และขาดความสามัคคี มีการใส่ความกัน

3) **ภาพอนาคตชุมชน**

กลุ่มที่ 1 สมาชิกในกลุ่มต้องการให้ชุมชนเงียบสงบ มีธรรมชาติสวยงาม ป่าอุดมสมบูรณ์ แม่น้ำลำคลองใสสะอาด มีปลา มีสวนสาธารณะ หากมีโรงงานในพื้นที่ต้องการให้โรงงานมีการปรับปรุง บ่อทราย และรถบรรทุกควรมีการคลุมทรายไม่ให้ปลิว ต้องการให้ทุกสี่แยกมีไฟแดง มีรถประจำทาง ต้องการทำอาชีพเกษตรกรรม อยากให้คนในหมู่บ้านสามัคคี และทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และมีการปลูกต้นไม้ ให้รัฐหาพันธุ์ไม้ให้ชาวบ้านปลูก ผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาร่วมกับผู้ชาย

. **กลุ่มที่ 2** สมาชิกในกลุ่มต้องการให้ชุมชนเต็มไปด้วยพื้นที่ป่าสีเขียว ในแม่น้ำมีปลาจำนวนมาก ให้โรงงานปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำน้อยลง และให้แม่น้ำใสและเต็มไปด้วยปลา คนในชุมชนมีความสามัคคีกันมีความรักให้แก่กัน

สรุปภาพอนาคตของชุมชนของกลุ่มย่อย 2 กลุ่มในภาพรวม

คนในชุมชนต้องการให้ชุมชนมีพื้นที่สีเขียว มีการอนุรักษ์ป่า แม่น้ำลำคลองใสสะอาด มีการบังคับใช้กฎหมาย-สิ่งแวดล้อม ละเมิดสิทธิชุมชน

ชุมชนปลอดยาเสพติด ไม่มีการคอรัปชั่น คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่มีการแบ่งแยก "มองคนเป็นคนเหมือนกัน" เป็นชุมชนถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เพิ่มความสัมพันธ์บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) อยากเห็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ต้องการให้เจ้าหน้าที่รัฐนึกถึงประโยชน์ของชุมชน มีการชี้แจงผลกระทบกระบวนการพัฒนาผ่านชุมชน อยากให้มีการสื่อสารให้โครงการจากหน่วยงานรัฐทั่วถึงทั้ง 7 หมู่ในตำบลแม่น้ำคู้ เพิ่มสัญญาณจราจร จำกัดเวลาในการเข้า-ออกของรถบรรทุก อยากให้โรงงานมีบ่อบำบัดน้ำเสียที่มีมาตรฐาน รักษาความปลอดภัยของรถบรรทุกบ่อทราย เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนในตำบลให้ดีมากขึ้น (ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา เช่น โครงการโรงเรียนในฝันของรัฐที่ไม่เกิดผลจริง คุณภาพครูและการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารโรงเรียน)

4) โครงการ/กิจกรรมที่ต้องการดำเนินการเพื่ออนาคตชุมชน

หลังจากกลุ่มย่อยได้ระดมความคิดโครงการ/กิจกรรมที่ต้องการดำเนินการได้แล้ว ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอโครงการ/กิจกรรมในที่ประชุมใหญ่และร่วมกันอภิปรายว่าโครงการใดของทั้งสองกลุ่มต้องดำเนินการเร่งด่วนและให้ร่วมกันคิดว่าเป็นโครงการที่สามารถ

- ดำเนินการเองได้
- ต้องขอความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)
- ต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น (ในกรณีที่ อปท. และชุมชนไม่สามารถดำเนินการเองได้)

กลุ่ม 1

ชื่อโครงการ/กิจกรรม	เหตุผล	แนวทางดำเนินการ
1) โครงการอนุรักษ์ป่า/หมู่บ้าน	อยากให้ลูกหลานเห็นความอุดมสมบูรณ์ของป่าและสัตว์	● โครงการสามารถดำเนินการเองได้ ● โครงการต้องขอความ

ชื่อโครงการ/กิจกรรม	เหตุผล	แนวทางดำเนินการ
		ร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น
2) โครงการเพิ่มประสิทธิภาพสื่อการเรียนการสอน	เด็กนักเรียนไม่ผ่านการประเมิน	● โครงการสามารถดำเนินการเองได้ ● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น
3) โครงการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดอย่างมีประสิทธิภาพ	เพราะผู้มีอำนาจไม่ใส่ใจ	● โครงการสามารถดำเนินการเองได้ ● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น
4) โครงการหาอาชีพเพิ่มรายได้ให้กับผู้สูงอายุ	ผู้สูงวัยไม่มีรายได้ เป็นภาระของลูกหลาน/ไม่มีใครดูแลผู้สูงอายุ	● โครงการที่ต้องขอความร่วมมือจาก อปท.
5) โครงการรณรงค์ร่วมกันกิจกรรมในหมู่บ้าน (ช่วยงานบุญ แข่งกีฬา)	เพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์	● โครงการที่สามารถดำเนินการเองได้
6) โครงการพัฒนาฝีมือในอาชีพต่างๆ (ฝึกอาชีพเสริม ทำขนม)	ทำให้ครอบครัวต่างๆ มีรายได้	● โครงการสามารถดำเนินการเองได้ ● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น
7) โครงการเพิ่มสัญญาณการจราจร	ลดภาวะอุบัติเหตุ	● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น
8) โครงการสื่อสารอย่างทั่วถึง	เพื่อให้เข้าใจเรื่องต่างๆ ได้ตรงกัน/ไม่เกิดความขัดแย้ง	● โครงการสามารถดำเนินการเองได้
9) โครงการพัฒนาบุคลากรในชุมชน (พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่)	พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่เพิ่มทักษะการจัดการให้ผู้นำ	● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น

ชื่อโครงการ/กิจกรรม	เหตุผล	แนวทางดำเนินการ
10) โครงการ “รู้เท่าทันคอรัปชั่น”	ไม่ตกเป็นเครื่องมือ/เข้าไปมีส่วนร่วมกับการคอรัปชั่น/เห็นโทษของการคอรัปชั่น	● โครงการสามารถดำเนินการเองได้ ● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น

<u>กลุ่ม 2</u>

ชื่อโครงการ/กิจกรรม	เหตุผล	แนวทางดำเนินการ
1) โครงการสายตรวจเฝ้าระวังประจำหมู่บ้าน	ความต่อเนื่อง สม่ำเสมอ	● โครงการสามารถดำเนินการเองได้
2) โครงการรณรงค์ปลูกป่าในวันราชพิธี	เพิ่มป่า/เพิ่มพื้นที่สีเขียว ทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น	● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น
3) โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร	เพิ่มรายได้ เป็นแหล่งท่องเที่ยว	● โครงการที่ต้องขอความร่วมมือจาก อปท. ● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น
4) โครงการพบปะโรงงานกับประชาชน	เพิ่มความเข้าใจการสื่อสารข้อมูลระหว่างกัน	● โครงการที่ต้องขอความร่วมมือจาก อปท.
5) โครงการจัดระบบการสื่อสารภาครัฐบาลและประชาชนเพิ่มขึ้น	เพิ่มความเข้าใจ ขยายหอกระจายเสียง	● โครงการที่ต้องขอความร่วมมือจาก อปท.
6) อบรมส่งเสริมให้เยาวชนรู้จักการรักษ์ป่าและน้ำ	สอนให้นักเรียนเห็นถึงประโยชน์ของป่าและน้ำ	● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น
7) เพิ่มงบประมาณ (สนับสนุนการศึกษา) งบจากหน่วยงานรัฐ	จ้างครูเพิ่ม งบประมาณจากหน่วยงานรัฐ	● โครงการที่ต้องขอความร่วมมือจาก อปท. ● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น

ชื่อโครงการ/กิจกรรม	เหตุผล	แนวทางดำเนินการ
8) ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบโรงงาน	โรงงานร้องเรียน	● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น
9) โครงการจัดอบรมเกี่ยวกับสิทธิและกฎหมาย	ชาวบ้านถูกเอาเปรียบ/ถูกหลอก	● โครงการต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกท้องถิ่น

เมื่อชาวบ้านอภิปรายโครงการที่แต่ละกลุ่มย่อยนำเสนอว่ามีโครงการใดที่ชุมชนมีความต้องการดำเนินการแล้ว โดยโครงการต่างๆ บางโครงการชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง บางโครงการอาจต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานท้องถิ่นและบางโครงการอาจต้องขอความร่วมมือจากหน่วยงานนอกท้องถิ่น หลังจากนั้นผู้ดำเนินรายการได้ให้ชาวบ้านทั้งหมดแสดงความคิดเห็นและร่วมอภิปรายว่าโครงการใดที่ต้องการให้มีการดำเนินการเร่งด่วน ผลการประชุมพบว่า ชาวบ้านเลือกพัฒนา**โครงการคุณภาพชีวิต** โดยเร่งด่วนด้วยสาเหตุว่า สภาพสังคมที่เปลี่ยนไป คนในชุมชนต้องหาเช้ากินค่ำ มีปัญหาหนี้สิน ทำให้เกิดปัญหาในครอบครัว ปัญหายาเสพติด ปัญหาเหล้า การแก้ปัญหาใดๆ ในชุมชน ไม่ว่าโดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเสียก่อน เมื่อคนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันจะสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ได้

5) ผลการประเมินจากแบบสอบถาม

จากตารางที่ 18 และตารางที่ 19 ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 13 คนเป็นชาย 10 คน หญิง 3 คน มีอายุตั้งแต่ 37-70 ปี อายุเฉลี่ย 44 ปี ทั้งหมดสมรสแล้ว ในจำนวนนี้มีสถานภาพหย่าร้าง 2 คน มีบุตรจำนวน 1–4 คน โดยเฉลี่ยมีบุตร 2 คน ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การศึกษาโดยเฉลี่ย 9.61 ปี ซึ่งจัดอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ ค้าขายและรับจ้าง ส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ที่เดือนละ 15,000 บาท ในภาพรวมพอใจการประชุมครั้งนี้ พอใจปานกลางร้อยละ 38.5 พอใจมากร้อยละ 61.5 ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดร้อยละ 100 ต้องการให้มีการจัดการประชุมในลักษณะนี้อีก สำหรับการประเมินตนเองก่อนเข้าร่วมประชุม และหลังเข้าร่วมประชุมพบว่าค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นทุกข้อคำถาม

ตารางที่ 18 การประเมินตนเองของผู้เข้าประชุม

ความคิดเห็น	ประเมิน 3 ระดับ (น้อย ปานกลาง มาก)	
	ค่าเฉลี่ยก่อนเข้าร่วมประชุม	ค่าเฉลี่ยหลังเข้าร่วมประชุม
1.ท่านต้องการมารวมกลุ่มทำกิจกรรมระดมสมองหรือไม่	1.76	2.30
2.ท่านรับรู้ข้อมูลที่ส่งผลกระทบเกี่ยวกับชุมชน	2.30	2.61
3.ท่านสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้	2.38	2.61
4.ท่านเข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น	2.38	2.6
5.ท่านสนใจประเด็นปัญหาของชุมชน	2.38	2.69
6.ท่านมองเห็นศักยภาพ/จุดเด่นของชุมชน	2.00	2.53
7.ท่านเคยมีส่วนร่วมคิดค้นโครงการ/กิจกรรมพัฒนาชุมชน	2.00	2.38
8.ท่านเคยมีส่วนร่วมตัดสินใจเลือกโครงการ/กิจกรรมพัฒนาชุมชน	2.00	2.38
9.ท่านสามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ	2.00	2.46

ตารางที่ 19 ความคิดเห็นของผู้เข้าประชุมต่อการทำงานของกลุ่ม

ความคิดเห็น	ค่าเฉลี่ย
1.ทุกคนได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเท็จจริงจากประสบการณ์ของคนในกลุ่ม	2.38
2. ทุกคนยอมรับความคิดเห็นของคนในกลุ่ม	2.38
3.ทุกคนมีความกระตือรือร้นในการคิดค้น โครงการ/กิจกรรมพัฒนาชุมชนในฝัน	2.46
4.บรรยากาศการประชุมเป็นมิตร เปิดโอกาส รับฟังกัน ยอมรับกัน	2.53
5.ทุกคนพยายามหาทางประนีประนอม/หาทางออกอย่างนุ่มนวล	2.23
6.ทุกคนในกลุ่มสามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ	2.23

- **ผลการประเมินจากการสังเกต** การสังเกตการประชุมแบบมีส่วนร่วมของคณะผู้วิจัยสรุปได้ตามประเด็นดังนี้

บรรยากาศการประชุมโดยทั่วไป

คณะผู้วิจัยจำนวน 6 คนเดินทางไปถึงองค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้ก่อนเวลาประชุมประมาณครึ่งชั่วโมง นายวิรัตน์ มีทรัพย์ทอง รอต้อนรับคณะ สังเกตว่ามีการจัดห้องประชุมกลุ่มและ

ห้องประชุมย่อย พร้อมโต๊ะลงทะเบียนไว้เรียบร้อยแล้ว สถานที่สะอาด บรรยากาศปลอดโปร่ง แต่สังเกตว่าบริเวณรอบๆ มีต้นไม้น้อย และมีฝุ่นจับที่ใบไม้เป็นจำนวนมากมองดูใบไม้ไม่เป็นสีเขียว

เมื่อใกล้เวลาชาวบ้านทยอยมาลงทะเบียน ส่วนใหญ่เป็นผู้ชายและอยู่ในวัยกลางคน คณะได้แยกกันพูดคุยกับชาวบ้าน ได้ข้อมูลว่าที่เห็นมีฝุ่นจับที่ใบไม้ เพราะมีการก่อสร้างถนนด้านในประกอบกับถนนทางเข้าเป็นลูกรัง รวมทั้งไม่มีฝนตกชะล้างฝุ่น ชาวบ้านบางคนมาช้าเพราะต้องไปจัดการเรื่องธุระให้เสร็จเพราะวันนี้ต้องใช้เวลาประชุมทั้งวัน ชาวบ้านที่มามีทั้งอาชีพรับเหมาซึ่งได้งานจากโรงงานบริเวณนั้น รับจ้างทั่วไป ทำสวนยางและปลูกสับปะรด

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมพบว่าไม่มากเท่าที่ควร ทั้งนี้ได้ข้อมูลว่าคนในชุมชนส่วนหนึ่งไม่ใช่คนท้องถิ่น แต่อพยพมาอาศัยในชุมชนและทำงานในบริเวณนั้น รวมทั้งคนในชุมชนอพยพไปทำงานที่อื่น

เมื่อเริ่มกิจกรรม ชาวบ้านทุกคนดูกระตือรือร้นที่จะรับการอธิบายกิจกรรมของการประชุมในวันนี้ โดยมีนายวิรัตน์ มีทรัพย์ทองและผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการ บรรยากาศโดยทั่วไปเป็นกันเองให้เกียรติและเคารพผู้เข้าประชุมทุกคน มีการหยอกล้อกันบ้างเป็นระยะระหว่างการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะในช่วงนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยในห้องประชุมรวม

บรรยากาศการประชุมหลังจากรับประทานอาหารกลางวันในช่วงแรกดูเงียบไประยะสั้นๆ อาจเป็นเพราะชาวบ้านซึ่งอยู่ในวัยกลางคนรู้สึกง่วงอยู่บ้าง

การนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยและต้องสรุปเป็นภาพใหญ่ของชุมชน สังเกตว่าแต่ละกลุ่มอาจนำเสนอข้อมูลที่แตกต่างกันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเพศ อายุ สถานที่พักอาศัย แต่เมื่อนำเสนอในที่ประชุมรวม หากมีการโต้แย้งหรือเสนอโครงการอื่นๆ ขึ้นมา จะไม่มีการแสดงความไม่พอใจ แต่มีท่าทีต้องการฟังเหตุผล เมื่อได้รับฟังการอธิบายเหตุผลแล้วก็ยอมรับโครงการ

ที่ประชุมต้องการให้มีการจัดการประชุมลักษณะนี้อีกเพื่อดำเนินการต่อในเรื่องโครงการที่กลุ่มมีมติว่าควรมีการดำเนินการเร่งด่วนทั้งเรื่องการเขียนโครงการและการดำเนินการต่อไป

เมื่อการประชุมสิ้นสุด ชาวบ้านได้ทยอยส่งแบบประเมินด้วยท่าทางยิ้งแย้ม เมื่อคณะผู้วิจัยถามว่าสนุกไหม ชอบหรือไม่ที่มีการจัดการประชุมทำนองนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ตอบว่าสนุก ดี อยากให้จัดแบบนี้อีก บางคนให้ความเห็นว่ากิจกรรมมีการเปลี่ยนสถานที่หลายครั้ง คณะผู้วิจัยสังเกตว่าเพราะมีการรวมกลุ่มย่อยและมารวมกลุ่มใหญ่ถึง 3 ครั้ง ชาวบ้านที่ค่อนข้างสูงวัยอาจลุกนั่งไม่สะดวกนัก แต่โดยรวมชาวบ้านทุกคนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมทุกขั้นตอนเป็นอย่างดี

บรรยากาศการประชุมกลุ่มย่อย

เนื่องจากกิจกรรมในการประชุมวันนี้มีการแบ่งกลุ่มย่อยเป็น 2 กลุ่มโดยใช้วิธีแจกลูกอมที่ติดหมายเลขไว้ด้านล่างเพื่อไม่ให้ชาวบ้านเลือกอยู่ในกลุ่มกับผู้คุ้นเคย เมื่อแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม สังเกตว่า

มีการพูดแลกเปลี่ยนถามถึงเรื่องความเป็นอยู่ของกันและกัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องทำมาหากินกับสุขภาพ

ในช่วงแรกให้วาดรูปภาพอดีตของชุมชน ซึ่งชาวบ้านค่อนข้างอาย เมื่อผ่านไปสัก10 นาทีเริ่มชินกับการวาดรูป เมื่อให้นำเสนออธิบายรูปของตัวเอง จะกระตือรือร้นลุกขึ้นอธิบายและชี้ภาพประกอบ แรกๆ ชาวบ้านนำเสนอไม่เป็นภาพรวม ไม่ค่อยเห็นความสัมพันธ์ เมื่อผู้ช่วยวิจัยถามนำ 2-3 คำถาม ชาวบ้านสามารถอธิบายต่อไปได้อย่างดี มีการซักถามบ้างหากไม่เข้าใจรูปภาพ

จากการแสดงออกของชาวบ้านที่มาร่วมประชุม พบว่าชาวบ้านสามารถตระหนักถึงประโยชน์และโทษที่เกิดกับชุมชนตนเองได้ มีการแสดงความคิดเห็นแตกต่างกันบ้างแต่ก็เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งความเห็นเกี่ยวกับอดีต ปัจจุบันและอนาคตของชุมชน อย่างไรก็ตามเมื่อถึงเวลาอภิปรายเพื่อเลือกโครงการเร่งด่วนที่ต้องการพัฒนา พบว่ามีความคิดเห็นหลากหลาย แต่เมื่ออภิปรายเหตุผลในที่ประชุมแล้ว ซึ่งผู้เข้าประชุมมีการรับฟังซึ่งกันและกัน เสียงส่วนใหญ่ลงความเห็นว่าควรพัฒนาโครงการความสัมพันธ์ในชุมชนโดยเร่งด่วน จากการสังเกตบรรยากาศทั่วไปและบรรยากาศกลุ่มย่อย พบว่าชาวบ้านแสดงพฤติกรรม 5 ข้อตามที่คณะผู้วิจัยตั้งเป้าหมายไว้

6.5 การประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย

เมื่อพิจารณาผลการดำเนินกิจกรรม ผลการประเมินจากแบบสอบถามและการสังเกต คณะผู้วิจัยได้นำมาประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยตามองค์ประกอบรูปแบบดังตารางที่ 20

ตารางที่ 20 การประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย

รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย	การประเมินรูปแบบ
ผู้จัด	ผลการทดลองแสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษาเพื่อคนในชุมชนและโดยคนในชุมชน ได้ตามบทบาทหน้าที่ของชุมชน
หลักการ/แนวคิด	การทดลองให้ชุมชนจัดการประชุมแสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถจัดการศึกษาตามอัธยาศัยแก่คนในชุมชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต หากมีการจัดการศึกษาในลักษณะนี้ต่อเนื่องเป็นประจำสามารถทำให้ประชาธิปไตยอยู่ในวิถีชีวิตได้ และสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติให้เกิดผลได้จริง
เป้าหมาย	การจัดการศึกษาของชุมชนแสดงให้เห็นว่าสามารถสร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยและมีความกระตือรือร้น
เนื้อหาสาระ	การจัดการศึกษาของชุมชนแสดงให้เห็นว่าส่งเสริมให้ประชาธิปไตยอยู่ในวิถีชีวิตและสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชนได้
แนวทาง/วิธีดำเนินการ	การจัดการศึกษาของชุมชนดำเนินการตามแนวทาง/วิธีดำเนินการตามที่ออกแบบไว้ในกิจกรรม ทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้
การติดตามและประเมินผล	ชุมชนต้องการให้มีการจัดการประชุมลักษณะนี้อีกเพื่อเขียนโครงการเพื่อดำเนินการเพื่ออนาคตชุมชนและใช้เป็นแนวทางต่อไป นับว่ามีการร่วมมือกันสานต่อกิจกรรม

6.6 ตัวอย่างการนำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยไปใช้

รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้หลายรูปแบบดังตัวอย่างต่อไปนี้

6.6.1 ตัวอย่างที่ 1 การนำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยไปใช้โดยพิจารณาจากความต้องการ

การนำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยไปใช้โดยพิจารณาจากความต้องการ มีขั้นตอนการดำเนินการ 3 ขั้นตอนดังนี้

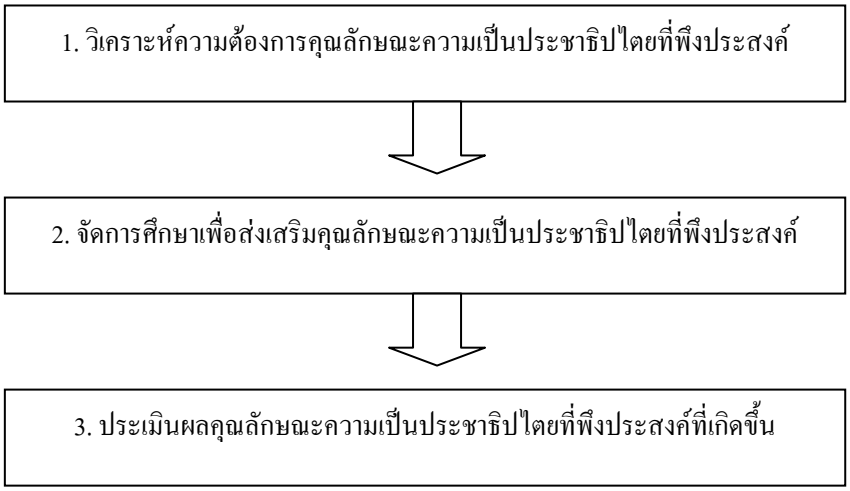

<u>ขั้นตอนที่ 1</u> วิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์

วิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ โดยพิจารณาจาก

1) ปัญหาขององค์กร/สถาบันที่แสดงให้เห็นถึงการขาดคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ **หรือ**

2) คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่องค์กร/สถาบันต้องการปลูกฝังตามความต้องการขององค์กรหรือสังคม

ในส่วนของการวิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์นั้นขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความจำเป็นขององค์กรนั้นๆ และข้อจำกัดต่างๆ เช่น ระยะเวลา งบประมาณ และความสะดวก เป็นต้น โดยอาจเป็นบุคคลเดียว กลุ่มบุคคลหรืออาจจะอยู่ในรูปแบบของคณะกรรมการก็ได้ ซึ่งอาจอยู่ในองค์กรนั้นๆ หรือมาจากองค์กรภายนอก ดังตัวอย่างเช่น

1) บุคคลเดียว เช่น แม่เป็นผู้วิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะฯ ของลูก หรือครูเป็นผู้วิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของนักเรียนในห้องเรียน

2) กลุ่มบุคคล เช่น ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้วิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

3) คณะกรรมการ เช่น คณะกรรมการบริหารคณะครุศาสตร์เป็นผู้วิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์คณาจารย์คณะครุศาสตร์

4) องค์กรภายนอก เช่น สถาบันพระปกเกล้าเป็นผู้วิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ นักการเมือง

สำหรับคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ มี 3 ด้าน 16 คุณลักษณะ ดังตารางที่ 21

ตารางที่ 21 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

คุณลักษณะ	**พฤติกรรม**
ด้านจิตใจ การคิดและการเรียนรู้	1) คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ 2) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ 3) ยึดมั่นหลักธรรม 4) รับรู้ ติดตามข่าวสาร
ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม	1) ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก 2) ยอมรับ/เคารพความแตกต่าง 3) ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ 4) มีความรับผิดชอบ 5) มีวิถีชีวิตกลมกลืนไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม 6) แก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง
ด้านความรู้ทางประชาธิปไตย	1) มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ 2) ยึดหลักสิทธิมนุษยชน 3) ยึดหลักยุติธรรม 4) มีจิตสำนึก/ ค่านิยมประชาธิปไตย 5) มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง 6) ยึดมั่นในกฎหมาย

การจัดทำแบบวิเคราะห์ฯ ขึ้นอยู่กับองค์กรที่ใช้ ซึ่งในบางกรณีอาจไม่จำเป็นต้องใช้แบบวิเคราะห์ เนื่องจากเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา ที่มีขนาดเล็ก เช่น ครอบครัว

ตัวอย่างแบบวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ ดังแสดงในตารางที่ 22

ตารางที่ 22 ตัวอย่างแบบวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์

องค์กร/สถาบันที่วิเคราะห์:……

แบบวิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์

คุณลักษณะ	**พฤติกรรม**	**คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่ต้องการส่งเสริม**
1. ด้านจิตใจ การคิดและการเรียนรู้	1) คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ	
	2) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์	
	3) ยึดมั่นหลักธรรม	
	4) รับรู้ ติดตามข่าวสาร	
2. ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม	1) ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก	
	2) ยอมรับ/เคารพความแตกต่าง	
	3) ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้	
	4) มีความรับผิดชอบ	
	5) มีวิถีชีวิตกลมกลืนไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม	
	6) แก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง	
3. ด้านความรู้ทางประชาธิปไตย	1) มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ	
	2) ยึดหลักสิทธิมนุษยชน	
	3) ยึดหลักยุติธรรม	
	4) มีจิตสำนึก/ ค่านิยมประชาธิปไตย	
	5) มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง	
	6) ยึดมั่นในกฎหมาย	

หมายเหตุ……
……
……
……
……
……

<u>ขั้นตอนที่ 2</u> จัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์

การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ทำได้หลากหลายรูปแบบตามแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่

1) กิจกรรมที่ต้องทำตามบทบาท หน้าที่
   - การเรียน เช่น การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ (learning by doing)
   - การทำงาน เช่น การฝึกอบรมในงาน (on the job training)
   - กิจวัตรประจำวัน เช่น การทำงานบ้าน

2) กิจกรรมทั่วไป เช่น การรณรงค์ (campaigning) การเรียนรู้ด้วยการให้บริการชุมชน (service learning) และกิจกรรมที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม(Corporate Social Responsibility: CSR)

3) การประชุม/อบรม/สัมมนา

สำหรับการเลือกรูปแบบการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น แกนหลักที่บุคคลนั้นเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์ ระยะเวลา งบประมาณ ความสะดวก และอายุของผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น นอกจากนี้ การเลือกรูปแบบอาจใช้วิธีเดียวหรือใช้หลายวิธีผสมผสานกันก็ได้

นอกจากนี้ การนำรูปแบบการจัดการศึกษาไปใช้เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ อาจจัดให้เป็นรายบุคคล กลุ่มบุคคลขนาดเล็ก หรือกลุ่มบุคคลขนาดใหญ่ก็ได้

<u>ขั้นตอนที่ 3</u> ประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น

หลังจากการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยฯ ในขั้นตอนที่ 3 นี้จะเป็นการประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี เช่น

(1) การใช้แบบฟอร์มที่จัดทำขึ้นโดยเฉพาะ

(2) การประเมินผลการปฏิบัติงานหรือผลการเรียนที่เป็นกิจกรรมที่ต้องทำตามหน้าที่

(3) การพิจารณาจากความพึงพอใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในส่วนของผู้ที่จะประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นนั้นเช่นเดียวกับการวิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ โดยขึ้นอยู่กับความต้องการหรือความจำเป็นขององค์กรและข้อจำกัดต่างๆ เช่น ระยะเวลางบประมาณ และความ

สะดวก เป็นต้น โดยอาจเป็นบุคคลเดียว กลุ่มบุคคลหรืออาจจะอยู่ในรูปแบบของคณะกรรมการก็ได้ ซึ่งอาจอยู่ในองค์กรนั้นๆ หรือมาจากองค์กรภายนอก ดังตัวอย่างเช่น

1) บุคคลเดียว เช่น แม่เป็นผู้ประเมินผลคุณลักษณะฯ ของลูก หรือครูเป็นผู้ประเมินผลคุณลักษณะฯ ของนักเรียนในห้องเรียน

2) กลุ่มบุคคล เช่น ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ประเมินผลคุณลักษณะฯ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

3) คณะกรรมการ เช่น คณะกรรมการบริหารคณะครุศาสตร์เป็นผู้ประเมินคุณลักษณะฯ คณาจารย์คณะครุศาสตร์

4) องค์กรภายนอก เช่น สถาบันพระปกเกล้าเป็นผู้ประเมินคุณลักษณะฯ นักการเมือง

สำหรับวิธีการประเมินผลอาจใช้วิธีเดียวหรือใช้หลายวิธีผสมผสานกันก็ได้

ตารางที่ 23 ตัวอย่างแบบประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์

แบบประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์

องค์กร/สถาบันที่วิเคราะห์:……...

คุณลักษณะ	**พฤติกรรม**	**คุณลักษณะฯที่เกิดขึ้น**	**ระดับของคุณลักษณะที่เกิดขึ้น (โปรดระบุ 5 4 3 2 1)**
1. ด้านจิตใจ การคิดและการเรียนรู้	1) คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ		
	2) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์		
	3) ยึดมั่นหลักธรรม		
	4) รับรู้ ติดตามข่าวสาร		
2. ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม	1) ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก		
	2) ยอมรับ/เคารพความแตกต่าง		
	3) ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้		
	4) มีความรับผิดชอบ		
	5) มีวิถีชีวิตกลมกลืนไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม		
	6) แก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง		
3. ด้านความรู้ทางประชาธิปไตย	1) มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ		
	2) ยึดหลักสิทธิมนุษยชน		
	3) ยึดหลักยุติธรรม		
	4) มีจิตสำนึก/ ค่านิยมประชาธิปไตย		
	5) มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง		
	6) ยึดมั่นในกฎหมาย		

หมายเหตุ 5 = เกิดขึ้นมากที่สุด 4 = เกิดขึ้นมาก 3 = เกิดขึ้นปานกลาง 2 = เกิดขึ้นน้อย 1 = เกิดขึ้นน้อยที่สุด

ข้อสังเกต

1) แกนหลักมี 8 แกน จำนวนแกนที่เกี่ยวข้อง แล้วแต่สถานการณ์ ความพร้อม ความจำเป็น

2) การนำรูปแบบการจัดการศึกษามาใช้อาจต้องทำเป็นระยะซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือความต้องการขององค์กร/สังคม

จากตัวอย่างที่ 1 การนำรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยไปใช้โดยพิจารณาจากความต้องการ ตามขั้นตอนที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการนำไปใช้มากขึ้น คณะผู้วิจัยขอยกเป็นกรณีศึกษาประกอบตัวอย่าง 2 กรณี ดังนี้

กรณีศึกษาที่ 1

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลต้องการให้สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลมีคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ ซึ่งสามารถดำเนินการได้ตามขั้นตอนดังนี้

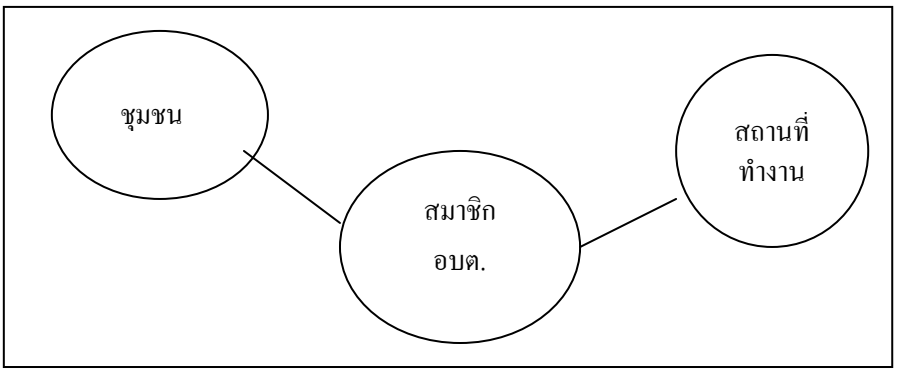

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์

- **บุคคล/องค์กรที่วิเคราะห์:** นายก อบต.
- **แกนหลักที่เกี่ยวข้อง:** สถานที่ทำงาน ชุมชน
- **วิธีการวิเคราะห์:** วิเคราะห์คุณลักษณะฯ ที่องค์กรต้องการปลูกฝัง เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลและประโยชน์ของชุมชน
- **ผลการวิเคราะห์:** ต้องการให้สมาชิกสภา อบต. มีคุณลักษณะฯ 3 ข้อ คือ
    - ด้านจิตใจ การคิดและการเรียนรู้ “คิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ”
    - ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม “สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น”
    - ด้านความรู้ทางประชาธิปไตย “มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง”

ขั้นตอนที่ 2 จัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์

- **รูปแบบการจัดการศึกษา:** นายก อบต. จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะฯ ที่ต้องการ คือ
    - ด้านจิตใจ การคิดและการเรียนรู้ “คิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ”
    - ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม “สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น”
    - ด้านความรู้ทางประชาธิปไตย “มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง”

    โดยกิจกรรมการรณรงค์ (campigning) ชื่อ *“เลือกคนดีเป็นผู้แทน”*

- **สิ่งที่ต้องศึกษา:**
    - คิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ/การทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น การวางแผนการรณรงค์ วิธีการที่เข้าถึงชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง การแบ่งหน้าที่การทำงาน และการทำบัญชีค่าใช้จ่าย เป็นต้น ซึ่งสมาชิกสภา อบต. ฯ จะต้องร่วมการเขียนแผนการทำงาน
    - มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง เช่น สมาชิกสภา อบต. จะต้องศึกษารัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน กฎหมาย ข้อบังคับต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสื่อสารให้ชาวบ้านได้เข้าใจอย่างง่ายๆ
- **แกนหลักที่เกี่ยวข้อง:** สถานที่ทำงาน ชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น

- **บุคคล/องค์กรที่ประเมิน:** นายก อบต. สมาชิกสภา อบต.
- **วิธีการประเมิน:**
    - ใช้แบบประเมินการทำกิจกรรมการรณรงค์ที่จัดทำขึ้นโดยเฉพาะเพื่อให้นายก อบต. และสมาชิกสภา อบต. ได้ประเมินผลที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังให้ชุมชนประเมินความพึงพอใจที่ได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมนี้

กรณีศึกษาที่ 2

ด.ญ. มาลี อายุ 10 ขวบ อาศัยอยู่ในครอบครัวซึ่งประกอบด้วยคุณพ่อ คุณแม่และน้องชาย 1 คน อายุ 7 ขวบ ดังนั้น หากครอบครัวต้องการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยให้กับ ด.ญ. มาลีซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของสถาบันการเมืองที่ต้องการปลูกฝังคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ ตั้งแต่วัยเด็ก อาจทำได้ดังนี้

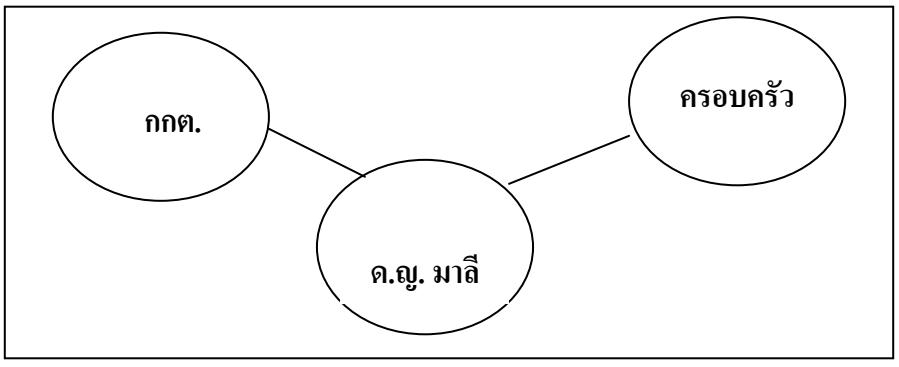

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์

- **บุคคล/องค์กรที่วิเคราะห์:** ครอบครัว (คุณพ่อคุณแม่) องค์กรอิสระ (คณะกรรมการการเลือกตั้ง)

- **แกนหลักที่เกี่ยวข้อง**: ครอบครัว องค์กรอิสระ
- **วิธีการวิเคราะห์:** วิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย ที่ต้องการปลูกฝัง เพื่อความสงบสุขในครอบครัวและสังคมไทย
- **ผลการวิเคราะห์:** ต้องการให้ ด.ญ. มาลี มีคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย 1 ข้อ
    - ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม “มีความรับผิดชอบ”

ขั้นตอนที่ 2 จัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิไตยที่พึงประสงค์

- **รูปแบบการจัดการศึกษา:** ครอบครัว (คุณพ่อคุณแม่) จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะฯ ที่ต้องการ คือ ให้ ด.ญ. มาลี ช่วยทำงานบ้าน โดยแบ่งงานทำกับคุณพ่อคุณแม่ และน้อง ทั้งนี้ โดยทุกคนในครอบครัวสอบถามความสมัครใจว่าใครต้องการทำงานอะไร ส่วนองค์กรอิสระ (คณะกรรมการการเลือกตั้ง) จัดทำคู่มือการส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับสถาบันการศึกษาสอนผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้น
    - ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม “มีความรับผิดชอบ”
- **สิ่งที่ต้องศึกษา:**
    - มีความรับผิดชอบ เช่น ต้องมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวและสังคมอย่างไร
- **แกนหลักที่เกี่ยวข้อง:** ครอบครัว (คุณพ่อคุณแม่) องค์กรอิสระ (คณะกรรมการการเลือกตั้ง)

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น

- **องค์กร/สถาบันที่ประเมิน:** ครอบครัว (คุณพ่อคุณแม่) องค์กรอิสระ (คณะกรรมการการเลือกตั้ง)
- **วิธีการประเมิน:**
    - ครอบครัว (คุณพ่อคุณแม่) ประเมินโดยการสังเกตพฤติกรรมของ ด.ญ. มาลี ว่ามีความรับผิดชอบในงานบ้านที่รับผิดชอบหรือไม่ รวมถึงมีความรับผิดชอบในด้านเพิ่มขึ้นหรือไม่ เช่น ด้านการเรียน
    - องค์กรอิสระ (คณะกรรมการการเลือกตั้ง) ประเมินโดยสอบถามไปยังสถาบันการศึกษาที่ใช้คู่มือการส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับสถาบันการศึกษาสอนผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้น ซึ่งในคู่มือจะมีแบบประเมินแต่ละกิจกรรมอยู่แล้ว

6.6.2 ตัวอย่างที่ 2 การนำรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยไปใช้โดยพิจารณาจากบทบาทหน้าที่ของแกนหลัก

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยตามบทบาทหน้าที่ของแกนหลัก นำเสนอตามตารางที่ 24 ดังนี้

ตารางที่ 24 การนำรูปแบบจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยไปใช้ตามบทบาทหน้าที่ของแกนหลัก

						ช่วงชีวิต			
แกนหลักในการจัดการศึกษา	บทบาท	หน้าที่	คุณลักษณะประชาธิปไตย	รูปแบบการจัดการศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม / การกระทำ	แรกเกิด-ก่อนวัยเรียน	วัยเรียน	วัยทำงาน	วัยชรา
ครอบครัว	ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน และเครือญาติ	ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ และความสามารถในการเรียนรู้	1) คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ 2) ยึดมั่นหลักธรรม 3) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ 4) รับรู้/ติดตามข่าวสาร 5) ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก 6) เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น 7) สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ 8) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม 9) มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม	อยู่ในวิถีชีวิต (Way of life oriented)	● การสร้างบรรยากาศในครอบครัวให้อบอุ่น ให้ผู้อาศัยรู้สึกปลอดภัย เป็นที่พึ่งได้ ● การฝึกให้ช่วยเหลือตนเอง ● การฝึกให้รับผิดชอบงานบ้าน ● การเข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีสำคัญ ● พ่อ แม่เป็นตัวอย่างที่ดี เช่น การเคารพกฎจราจร การไปเลือกตั้ง การเสียภาษี การยืนเคารพเพลงชาติ ช่วยเหลืองานของหมู่บ้านหรือชุมชน ● วิพากษ์วิจารณ์ข่าวสารอย่างมีเหตุผล ● ให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในครอบครัวตามโอกาส ● วิถีการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับชุมชน เช่น ไม่เผาขยะรบกวนเพื่อนบ้าน ● เคารพการตัดสินใจของสมาชิกในครอบครัว	✓ ✓	✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	✓

ตารางที่ 24 (ต่อ)

						ช่วงชีวิต			
แกนหลักในการจัดการศึกษา	บทบาท	หน้าที่	คุณลักษณะประชาธิปไตย	รูปแบบการจัดการศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม / การกระทำ	แรกเกิด-ก่อนวัยเรียน	วัยเรียน	วัยทำงาน	วัยชรา
			10)สามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง 11)มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ 12)ยึดหลักสิทธิมนุษยชน 13)ยึดหลักยุติธรรม 14)มีจิตสำนึก/ ค่านิยมประชาธิปไตย 15)มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครองยึดมั่นในกฎหมาย						
สถานศึกษา	ครู เพื่อน	ขัดเกลาทางสังคม		อยู่บนพื้นฐานความรู้และทักษะ (Knowledge and skill based)	● จัดสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ● เน้นกระบวนการกลุ่มในการจัดการเรียนการสอน ● จัดกิจกรรมลูกเสือ ● กิจกรรมสภานักเรียน ● สร้างบรรยากาศโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย		✓ ✓ ✓ ✓ ✓	 ✓	

ตารางที่ 24 (ต่อ)

						ช่วงชีวิต			
แกนหลักในการจัดการศึกษา	บทบาท	หน้าที่	คุณลักษณะประชาธิปไตย	รูปแบบการจัดการศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม / การกระทำ	แรกเกิด-ก่อนวัยเรียน	วัยเรียน	วัยทำงาน	วัยชรา
					• เน้นการสอนแบบอภิปรายกรณีศึกษา และโครงงาน • บูรณาการค่านิยมประชาธิปไตยและคุณธรรมไว้ในวิชาต่างๆ • เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ • ปฏิบัติกับนักเรียนด้วยความเป็นธรรม เช่น ครูไม่ลำเอียง จัดวันเกิดให้กับนักเรียนในห้องที่เป็นลูกคนมีชื่อเสียง • ฝึกให้เคารพกฎ กติกา เช่น ให้นักเรียนเลือกทำอะไรก็ได้ แต่ต้องเสร็จตามเวลา แต่งเครื่องแบบตามที่กำหนด • ฝึกให้ติดตามข่าวสาร รวมทั้งตรวจสอบข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ • จัดกิจกรรมร่วมกับแกนหลักอื่น เช่น ครูพานักเรียนไปสังเกตการณ์ที่รัฐสภา		✓ ✓ ✓ ✓ ✓ ✓	✓ ✓	

ตารางที่ 24 (ต่อ)

						ช่วงชีวิต			
แกนหลักในการจัดการศึกษา	บทบาท	หน้าที่	คุณลักษณะประชาธิปไตย	รูปแบบการจัดการศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม / การกระทำ	แรกเกิด-ก่อนวัยเรียน	วัยเรียน	วัยทำงาน	วัยชรา
ชุมชน	เพื่อนบ้าน นักการเมืองท้องถิ่น	ส่งเสริมการมีส่วนร่วม เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน		บนพื้นฐานการดำรงอยู่ของชุมชน (Social cohesion based)	• จัดกิจกรรมตามวันและประเพณีสำคัญ • จัดเสวนาประเด็นที่มีผลกระทบต่อชุมชนและหาทางแก้ไขร่วมกัน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม การประหยัดพลังงาน • จัดวิทยุชุมชน สื่อสารข่าวสารตามความสนใจของชุมชน • จัดห้องสมุด ที่อ่านหนังสือ	✓	✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	
สื่อ	โทรทัศน์ วิทยุ นสพ. เครือข่ายทางสังคมออนไลน์ (social networking) ป้ายโฆษณา	เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เป็นสื่อกลางแสดงความคิดเห็น ให้ความรู้ และสาระบันเทิง		การศึกษาควบคู่ไปกับความบันเทิง (Edutainment based)	• ปลูกฝังคุณลักษณะประชาธิปไตยและค่านิยมประชาธิปไตยผ่านรายการต่างๆ ทั้งบันเทิง และสารคดี เช่น คนหลีกเลี่ยงภาษีควรได้รับการลงโทษตามกฎหมาย • เสนอข้อมูล ข่าวสารที่ถูกต้อง		✓ ✓	✓ ✓	

ตารางที่ 24 (ต่อ)

						ช่วงชีวิต			
แกนหลักในการจัดการศึกษา	บทบาท	หน้าที่	คุณลักษณะประชาธิปไตย	รูปแบบการจัดการศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม / การกระทำ	แรกเกิด-ก่อนวัยเรียน	วัยเรียน	วัยทำงาน	วัยชรา
องค์กรรัฐ / เอกชน	นายจ้าง ลูกจ้าง ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน			บนพื้นฐานบทบาทหน้าที่ขององค์กร (Function based)	• กระจายอำนาจ เน้นการมีส่วนร่วมในการทำงานและการตัดสินใจ • ทำงานในรูปคณะทำงาน กลุ่ม • รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง • มีธรรมาภิบาลในการทำงาน			✓ ✓ ✓ ✓	
องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร	มูลนิธิกระจกเงา กลุ่มนิทานแต้มฝัน มูลนิธิกองทุนเพื่อสิ่งแวดล้อมไทย			บนพื้นฐานผลประโยชน์ร่วมกัน (Common interest)	• เสนอข้อมูลที่มีผลกระทบต่อชุมชนทั้งผลดีผลเสีย • เรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ และทัศนศึกษาตามหาความเป็นไทย ที่มิวเซียมสยาม • เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ข่าวสารสิ่งแวดล้อมแก่สาธารณชน • สร้างสำนึกสาธารณะให้แก่เด็กและเยาวชนในการรักษาสิ่งแวดล้อม		✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓ ✓	

ตารางที่ 24 (ต่อ)

						ช่วงชีวิต			
แกนหลักในการจัดการศึกษา	บทบาท	หน้าที่	คุณลักษณะประชาธิปไตย	รูปแบบการจัดการศึกษา	ตัวอย่างกิจกรรม / การกระทำ	แรกเกิด-ก่อนวัยเรียน	วัยเรียน	วัยทำงาน	วัยชรา
องค์กรอิสระ	คณะกรรมการการเลือกตั้ง สถาบันพระปกเกล้า	สร้างดุลยภาพระหว่างการบริหารที่มีประสิทธิภาพกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน		บนพื้นฐานของการทำหน้าที่ตรวจสอบ (Inspection oriented)	● จัดอบรมความรู้เรื่องประชาธิปไตย ● ผลิตเอกสารความรู้เรื่องประชาธิปไตย		✓ ✓	✓ ✓	
สถาบันการเมืองการปกครอง	สภานิติบัญญัติ คณะรัฐมนตรี กระทรวง กรม พรรคการเมือง	ตอบสนองความต้องการสมาชิกของสังคมตามกฎระเบียบของสังคม		บนพื้นฐานของประโยชน์สาธารณ (Pubic focused)	● นำเสนอความรู้เรื่องประชาธิปไตย ● รณรงค์ค่านิยมประชาธิปไตย ● จัดกิจกรรมช่วยเหลือสังคม		✓ ✓ ✓	✓ ✓ ✓	

จากตารางที่ 24 **ครอบครัว** ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนหลักที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในครอบครัวได้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูก หลาน และเครือญาติในครอบครัว หน้าที่ของครอบครัว คือ การส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย จิตใจ และความสามารถในการเรียนรู้ รูปแบบการจัดการศึกษาของครอบครัว จะมีลักษณะอยู่ในวิถีชีวิต (Way of Life Oriented) เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย กิจกรรมหรือการกระทำที่เกิดขึ้นอาจจะมาจากความตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจให้เกิดขึ้นก็ได้ การกระทำหรือกิจกรรมหลายๆ อย่างเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของครอบครัวประชาธิปไตยอยู่แล้วโดยพ่อแม่ไม่ได้ตั้งใจกระทำให้ลูกดูหรือเห็นเป็นตัวอย่าง เช่น การเคารพกฎจราจร การไปเลือกตั้ง การเสียภาษี การยืนเคารพเพลงชาติ การไม่ทำให้เพื่อนบ้านในชุมชนเดือดร้อน โดยการไม่เผาขยะ เป็นต้น สำหรับกิจกรรมบางอย่าง ครอบครัวอาจตั้งใจให้เกิดขึ้นเพื่อปลูกฝังคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในครอบครัว เช่น การฝึกให้ลูกรับผิดชอบงานบ้าน การฝึกให้ลูกช่วยเหลือตนเอง การให้โอกาสสมาชิกในครอบครัวแสดงความคิดเห็นโดยเท่าเทียมกันและเคารพการตัดสินใจของสมาชิกในครอบครัว การวิพากษ์วิจารณ์ข่าวสารอย่างมีเหตุผล อย่างไรก็ตามคนในแต่ละช่วงชีวิตอาจจะสัมผัสกิจกรรมหรือการกระทำที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตต่างกัน เช่น ในช่วงวัยก่อนเข้าเรียน การฝึกให้ช่วยตัวเอง เช่น รับประทานอาหารเอง เก็บของเล่นเข้าที่ด้วยตนเอง อาจเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย หากเป็นกิจกรรมที่เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญตามประเพณี อาจจะเหมาะสมกับวัยเรียน อย่างไรก็ตาม เมื่อคนเราอยู่ในวัยทำงานและวัยชราการดำเนินชีวิตในแต่ละวันควรต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกหลาน เช่น การเสียภาษี การเคารพกฎจราจร การดำเนินชีวิตสอดคล้องกับชุมชน

สำหรับกิจกรรมหรือการกระทำของครอบครัวอาจจะช่วยปลูกฝังคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยด้านทักษะส่วนบุคคล และทักษะการอยู่ร่วมกันในสังคมได้มากกว่าทักษะการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น บรรยากาศครอบครัวที่อบอุ่น จะช่วยพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ การมอบหมายให้รับผิดชอบงานบ้านจะพัฒนาเรื่องความรับผิดชอบ การไม่เผาขยะรบกวนเพื่อนบ้านจะช่วยสร้างคุณลักษณะการอยู่ร่วมกันในสังคม เรื่อง ความตระหนักถึงประโยชน์ / ปัญหาในฐานะสมาชิกของสังคมและมีวิถีชีวิตไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน

สถานศึกษา ในฐานะเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในสถานศึกษาได้แก่ ครู เพื่อน หน้าที่หลักของสถานศึกษา คือ การขัดเกลาทางสังคม รูปแบบการจัดการศึกษาหรือการกระทำอยู่บนพื้นฐานของการให้ความรู้และทักษะ(Knowledge and Skill Based) เช่น การจัดสอนวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม การเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่มเพื่อปลูกฝังความสามารถในการทำงานร่วมกัน กับผู้อื่น และการเข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น กลุ่มเป้าหมายโดยตรงได้แก่ คนที่อยู่ในช่วงวัยเรียน สำหรับการปลูกฝังคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย สถานศึกษานอกจากจะพัฒนาทักษะส่วนบุคคลและการอยู่ร่วมในสังคมแล้ว สามารถพัฒนาทักษะการมีส่วนร่วม

ทางการเมืองได้ด้วย เช่น การเลือกตั้งประธานนักเรียน การเลือกหัวหน้าห้อง การศึกษาดูงานรัฐสภา การเคารพกฎจราจร การวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การเคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง จัดเป็นการปลูกฝังการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้กับผู้เรียน แต่น้ำหนักหรือสัดส่วนของกิจกรรมหรือการกระทำอาจต้องพิจารณาระดับช่วงชั้น เพศ พื้นที่ ประกอบด้วยตามที่เหมาะสม การจัดการศึกษาของสถานศึกษาจัดเป็นการให้การศึกษาในระบบโรงเรียน

ชุมชน เป็นอีกแกนหลักหนึ่งที่จัดการศึกษา ผู้ที่อยู่ในชุมชนได้แก่ เพื่อนบ้าน นักการเมืองท้องถิ่น ชุมชนมีหน้าที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชน รูปแบบการจัดการศึกษา หรือการกระทำอยู่บนพื้นฐานการสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ (Social Cohesion Based) เช่น การจัดกิจกรรมตามวันและประเพณีสำคัญ งานเข้าพรรษา งานลอยกระทง เป็นต้น เพื่อให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้พบปะสังสรรค์ มีการทำงานเป็นกลุ่ม ร่วมแรงร่วมใจกันช่วยเหลืองานให้สำเร็จ ในกระบวนการนี้จะช่วยพัฒนาความรับผิดชอบ การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ตระหนักถึงประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน หรือการที่ชุมชนจัดให้มีวิทยุชุมชน ห้องสมุด ที่อ่านหนังสือ จะช่วยให้คนในชุมชนเข้าถึงข้อมูลและสามารถติดตามข่าวสารได้อย่างต่อเนื่อง ชุมชนอาจจัดเสวนาประเด็นต่างๆ ที่จะเป็นปัญหาหรือเกิดประโยชน์กับชุมชนเป็นระยะก็ได้ เช่น วิธีการประหยัดพลังงาน ปัญหาสิ่งแวดล้อม กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นสามารถพัฒนา ทักษะการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศได้ จัดเป็นการให้การศึกษาตามอัธยาศัยแก่คนในชุมชนและเป็นการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยได้ครบทั้ง 3 ด้าน

สื่อ ซึ่งเป็นแกนหลักในจัดการศึกษา ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) สื่อมีหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เป็นสื่อกลางแสดงความคิดเห็น ให้ความรู้ และสาระบันเทิง รูปแบบการจัดการศึกษา หรือการกระทำจึงอยู่บนพื้นฐานการให้การศึกษาควบคู่ไปกับความบันเทิง (Edutainment Based) เช่น การเสนอข่าวสารข้อมูลที่เป็นกลางและถูกต้อง การปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยในรายการข่าว จัดให้มีข่าวสั้นเกี่ยวกับการทำความดีเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การโฆษณาที่ช่วยสร้างความสามัคคี การรักชาติ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการไปเลือกตั้ง แสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ตามโอกาส การโฆษณาที่ให้เห็นตัวอย่างของการทำความดีที่ส่งผลถึงคนอื่นและคนในสังคม ในรายการบันเทิง เช่น ละคร เนื้อหาควรเป็นตัวอย่างความประพฤติที่ดี เช่น คนโกงภาษีควรได้รับการลงโทษ ไม่ยกย่องผู้มีอิทธิพล เป็นต้น ค่านิยมประชาธิปไตยและความถูกต้องที่สื่อบรรจุไว้ในรายการต่างๆ สามารถพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย ทักษะการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศได้ เป็นการให้การศึกษาตามอัธยาศัยพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยได้ครบทั้ง 3 ด้าน

องค์กรรัฐ / เอกชน เป็นอีกแกนหลักหนึ่งที่จัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยได้ องค์กรของรัฐ เช่น กระทรวง กรม กอง สถาบันต่างๆ องค์กรเอกชน เช่น บริษัท ห้างร้าน องค์กรรัฐ / เอกชนทำหน้าที่ตามภารกิจของแต่ละองค์กรเพื่อพัฒนาความเจริญด้านต่างๆ ให้กับประเทศ มีโครงสร้างการบริหารงาน ผู้ที่อยู่ในองค์กรเหล่านี้ได้แก่ นายจ้าง ลูกจ้าง ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน รูปแบบการจัดการศึกษาหรือการกระทำที่จะส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยอยู่บนพื้นฐานบทบาทหน้าที่ขององค์กรนั้นๆ (Function Based) กิจกรรมหรือการกระทำที่จะส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยได้ต้องอยู่ในกระบวนการทำงาน อย่างไรก็ตาม โดยโครงสร้างการบริหารงาน การทำงานโดยส่วนใหญ่อาจเป็นการสั่งการ เป็นการตัดสินใจมาจากระดับผู้บริหารองค์กร แต่มีกิจกรรมบางอย่างที่ยังสามารถเอื้อให้เกิดค่านิยมประชาธิปไตยได้ เช่น การเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานหรือตัดสินใจ ส่งเสริมให้มีการทำงานเป็นกลุ่ม ในกระบวนการนี้จะช่วยพัฒนาความรับผิดชอบ เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ตระหนักถึงประโยชน์ที่เกิดกับองค์กร การพัฒนาความคิดได้อย่างมีระบบ ฝึกให้มีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง นอกจากนี้องค์กรรัฐ/เอกชน สามารถจัดสนทนาหรืออบรมให้ความรู้ประชาธิปไตยตามประเด็นที่เป็นที่สนใจของสาธารณชนก็ได้ให้แก่คนในหน่วยงาน การปฏิบัติตนของผู้บังคับบัญชาอย่างมีธรรมาภิบาลก็สามารถเป็นตัวอย่างที่ดี พัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์ของผู้ร่วมงาน สร้างค่านิยมความยุติธรรม เคารพกฎหมาย ได้เช่นกัน การกระทำที่ องค์กรรัฐ / เอกชน จัดขึ้นเป็นการให้การศึกษาตามอัธยาศัยสามารถพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยได้ครบทั้ง 3 ด้าน

องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร(Nonprofit Organizations) แกนหลักในจัดการศึกษา ในที่นี้ได้แก่ องค์กร หรือมูลนิธิ ที่มีจุดมุ่งหมายในการสนับสนุนกลุ่มที่มีความคิดเห็นพ้องกัน โดยเนื้อหาจะแตกต่างตั้งแต่ ศิลปะ การกุศล การศึกษา การเมือง ศาสนา งานวิจัย และจุดมุ่งหมายในด้านอื่นๆ โดยการทำงานทั้งหมดจะไม่มีจุดประสงค์ในเชิงพาณิชย์ทั้งสิ้น โดยจะไม่หาผลประโยชน์เข้าสู่องค์กรหรือมูลนิธิ ผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนหรือ NGO’s มูลนิธิกระจกเงา กลุ่มนิทานแต้มฝัน มูลนิธิกองทุนเพื่อสิ่งแวดล้อม เป็นต้น รูปแบบการจัดการศึกษาหรือการกระทำที่จะส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์เรื่องเดียวกัน (Common Interest) กิจกรรมหรือการกระทำที่จะส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยได้ต้องอยู่ในกิจกรรมความสนใจ กิจกรรมที่สามารถเอื้อให้เกิดค่านิยมประชาธิปไตยได้ เช่น โครงการตามหาความเป็นไทยโดยการพาไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ จะช่วยสร้างการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ ความสำคัญของความรับผิดชอบ ความสามัคคี การมีค่านิยมร่วมกันของคนในชาติ การตระหนักถึงประโยชน์ที่เกิดกับชุมชนและประเทศ ผ่านกิจกรรมเหล่านี้ หรือองค์กรพัฒนาเอกชนเสนอข้อมูลที่มีผลกระทบต่อชุมชนทั้งผลดีผลเสีย เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนร่วมกันคิด กิจกรรมเหล่านี้จะช่วยพัฒนาการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง

การทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ตระหนักถึงประโยชน์ที่เกิดกับชุมชน การพัฒนาความคิดได้อย่างมีระบบ พัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนี้อาจมีกิจกรรมสัมมนา ฝึกอบรมเรื่องใดเรื่องหนึ่ง กิจกรรมที่ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร จัดขึ้นเป็นการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยได้ครบทั้ง 3 ด้าน

องค์กรอิสระ เป็นอีกแกนหลักหนึ่งที่จัดการศึกษา ผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้ เช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง สถาบันพัฒนาการเมือง สถาบันพระปกเกล้า เป็นต้น ทำหน้าที่สร้างดุลยภาพระหว่างการบริหารที่มีประสิทธิภาพกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รูปแบบการจัดการศึกษาหรือการกระทำที่จะส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยอยู่บนพื้นฐานของการทำหน้าที่ตรวจสอบ (Inspection Oriented) กิจกรรมที่สามารถเอื้อให้เกิดค่านิยมประชาธิปไตยได้ เช่น การให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประชาธิปไตย การอบรมเรื่องธรรมาภิบาลในการทำงาน การตรวจสอบการทำงาน เป็นต้น การให้ความรู้อาจจัดเป็นการฝึกอบรม การสัมมนา หรือการเผยแพร่ความรู้โดยเอกสารประชาสัมพันธ์ สื่อโฆษณาต่างๆ เป็นการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยได้ทั้ง 3 ด้าน โดยเฉพาะคุณลักษณะด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

แกนหลักสุดท้ายที่จัดการศึกษา **ได้แก่ สถาบันการเมืองการปกครอง** ผู้ที่อยู่ในกลุ่มนี้ เช่น สภานิติบัญญัติ คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง รัฐสภา กระทรวงกลาโหม กองทัพ ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการสมาชิกของสังคมตามกฎระเบียบของสังคมรูปแบบการจัดการศึกษาหรือการกระทำที่จะส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยอยู่บนพื้นฐานของประโยชน์สาธารณะ (Public Focused) กิจกรรมที่สามารถเอื้อให้เกิดค่านิยมประชาธิปไตยได้ เช่น นำเสนอความรู้ประชาธิปไตย รณรงค์ค่านิยมประชาธิปไตยตามที่เหมาะสมกับสังคมไทยและเป็นค่านิยมร่วม จัดกิจกรรมช่วยเหลือสังคมด้านรักษาสิ่งแวดล้อม ลดการใช้พลังงาน ในกิจกรรมให้ความรู้อาจจัดเป็นการฝึกอบรม การสัมมนา หรือการเผยแพร่ความรู้โดยเอกสารประชาสัมพันธ์ สื่อโฆษณาต่างๆ เป็นการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยได้ทั้ง 3 ด้าน โดยเฉพาะคุณลักษณะด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การนำตัวอย่างการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยตามบทบาทหน้าที่ของแกนหลักไปใช้อาจต้องคำนึงถึงปัจจัยดังนี้

1) ช่วงชีวิตหนึ่งของคนที่มีหลายวัย ตัวอย่างหรือกิจกรรมที่นำเสนออาจจะเหมาะสมกับวัยต่างๆ กัน
2) การจัดกิจกรรมอาจจัดโดยแกนหลักเพียงแกนเดียวหรือจัดร่วมกับแกนอื่นก็ได้
3) อาจนำไปใช้ร่วมกับตัวอย่างที่ 1 ที่กล่าวถึงขั้นตอนการนำรูปแบบการจัดการศึกษาไปใช้

วิธีการประเมิน

แนวทางการประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในตัวอย่างที่ 2 นี้ จะประเมินจากกิจกรรมที่ “แกนหลักในการจัดการศึกษา” จัดขึ้น ซึ่งผู้จัดอาจเป็น 1 แกน หรือมากกว่า 1 แกนจัดร่วมกัน แกนหลักอาจใช้แบบประเมินหรือไม่ใช้แบบประเมิน

- **ขั้นตอนการประเมิน**
  - ขั้นที่ 1 ประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ต้องการส่งเสริม โดยที่
    - รูปแบบการประเมิน - มีแบบประเมิน/ไม่มีแบบประเมิน
    - ผู้ประเมิน-แกนหลัก
  - ขั้นที่ 2 กิจกรรมที่จัดขึ้นโดยแกนหลัก โดยคำนึงถึง
    - อายุ
    - บทบาท
    - หน้าที่
    - รูปแบบการจัดการศึกษา
  - ขั้นที่ 3 ประเมินคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้นหลังเข้าร่วมกิจกรรม โดยที่
    - รูปแบบการประเมิน-มีแบบประเมิน/ไม่มีแบบประเมิน
    - ผู้ประเมิน-แกนหลัก

ตารางที่ 25 ตัวอย่างแบบวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่ต้องการส่งเสริม

แบบวิเคราะห์ความต้องการคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่ต้องการส่งเสริม

แกนหลักที่วิเคราะห์:……..

คุณลักษณะ	พฤติกรรม	คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่ต้องการส่งเสริม
1. ด้านจิตใจ การคิดและการเรียนรู้	1) คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ	
	2) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์	
	3) ยึดมั่นหลักธรรม	
	4) รับรู้ ติดตามข่าวสาร	
2. ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม	1) ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก	
	2) ยอมรับ/เคารพความแตกต่าง	
	3) ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้	
	4) มีความรับผิดชอบ	
	5) มีวิถีชีวิตกลมกลืนไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม	
	6) แก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง	
3. ด้านความรู้ทางประชาธิปไตย	1) มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ	
	2) ยึดหลักสิทธิมนุษยชน	
	3) ยึดหลักยุติธรรม	
	4) มีจิตสำนึก/ ค่านิยมประชาธิปไตย	
	5) มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง	
	6) ยึดมั่นในกฎหมาย	

หมายเหตุ…….....

…….....

…….....

…….....

…….....

ตารางที่ 26 ตัวอย่างแบบประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น

แบบประเมินผลคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น

แกนหลักที่ประเมิน…….....

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ช่วงอายุ.....บทบาทหน้าที่……

กิจกรรมที่จัดขึ้น.....

คุณลักษณะ	พฤติกรรม	คุณลักษณะที่เกิดขึ้น	ระดับของคุณลักษณะที่เกิดขึ้น (โปรดระบุ 5 4 3 2 1)
1. ด้านจิตใจ การคิดและการเรียนรู้	1) คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ		
	2) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์		
	3) ยึดมั่นหลักธรรม		
	4) รับรู้ ติดตามข่าวสาร		
2. ด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม	1) ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก		
	2) ยอมรับ/เคารพความแตกต่าง		
	3) ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้		
	4) มีความรับผิดชอบ		
	5) มีวิถีชีวิตกลมกลืนไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม		
	6) แก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง		
3. ด้านความรู้ทางประชาธิปไตย	1) มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ		
	2) ยึดหลักสิทธิมนุษยชน		
	3) ยึดหลักยุติธรรม		
	4) มีจิตสำนึก/ ค่านิยมประชาธิปไตย		
	5) มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง		
	6) ยึดมั่นในกฎหมาย		

หมายเหตุ 5 = เกิดขึ้นมากที่สุด 4 = เกิดขึ้นมาก 3 = เกิดขึ้นปานกลาง 2 = เกิดขึ้นน้อย 1 = เกิดขึ้นน้อยที่สุด

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับสังคมไทย อันเป็นการสนับสนุนให้ประชาชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยและเป็นการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ข้อ คือ 1) เพื่อสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ ใช้วิธีการวิจัยเอกสารเป็นหลัก กลุ่มตัวอย่างได้แก่ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เครือรัฐออสเตรเลียและสาธารณรัฐอินโดนีเซีย แหล่งข้อมูลสำหรับค้นคว้าเอกสารได้แก่ เว็บไซต์ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของประเทศนั้นๆ รวมทั้งเอกสารต่างๆ จากห้องสมุด ซึ่งมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของเว็บไซต์และเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์ข้อมูลการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศในภาพรวม 2) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย ใช้การประชุมระดมสมอง มีผู้ทรงคุณวุฒิร่วมประชุมรวม 7 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปอุปนัย และ 3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ใช้การสนทนากลุ่ม 2 ครั้ง มีผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมประชุมรวม 28 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและสร้างข้อสรุปอุปนัย และการทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในพื้นที่ตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยองมีผู้ร่วมกิจกรรมรวม 17 คน และประเมินรูปแบบ

7.1 สรุปผลการวิจัย

7.1.1 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ

1) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ภายใต้ระบอบการเมืองการปกครองแบบสหพันธรัฐประชาธิปไตย ในลักษณะกระจายอำนาจไปตามรัฐต่างๆ จำนวนทั้งสิ้น 50 รัฐ ทำให้แต่ละรัฐโดยทั่วไปมีการจัดการศึกษาในแบบของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องนโยบาย การกำหนดเนื้อหาของหลักสูตร และการบริหารจัดการภายใน

สถานศึกษา โดยอำนาจตกเป็นของรัฐและท้องถิ่น ส่วนรัฐบาลกลางนั้นแสดงบทบาทผ่านกระทรวงศึกษาธิการ (Department of Education) ด้วยการรวบรวมข้อมูล ให้คำแนะนำและให้การสนับสนุนทางการเงิน ทั้งนี้การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยก็เช่นกัน ก็ไม่ได้มีรูปแบบเพียงหนึ่งเดียวเป็นแบบฉบับของประเทศ นอกจากนี้การให้ความสำคัญกับอิสรภาพของปัจเจกบุคคล ยังส่งผลให้เกิดมุมมองหนึ่งที่ว่าการสอนหรือปลูกฝังประชาธิปไตยในสถานศึกษาเป็นการกระทำที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ถือเป็นการบังคับหรือละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอีกด้วย ลักษณะทั่วไปดังกล่าวมานี้มีข้อยกเว้นในบางครั้งอันเกิดจากปัจจัยภายนอก อาทิ ผลจากความตระหนักในการย่อหย่อนของคุณภาพการศึกษาโดยเฉพาะเรื่องมาตรฐานการศึกษาโดยรวมของประเทศซึ่งมีผลต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศในบางช่วง ทำให้รัฐบาลกลางก้าวเข้ามามีบทบาทในการกวดขันรัฐปรับหลักสูตรให้มีความเข้มข้นเคร่งครัดและเน้นวิชาหลัก (Basics) มากขึ้น อันรวมถึงวิชาด้านการเตรียมสมาชิกใหม่ในสังคมประชาธิปไตยด้วย ผ่านกลไกต่างๆ ที่ไม่ใช่เป็นการบังคับโดยตรง

อย่างไรก็ดีในภาพรวม มีการบรรจุไว้ในหลักสูตรของการศึกษาในระบบ วิชาด้านพลเมืองศึกษาโดยแยกเป็นวิชาหน้าที่พลเมืองต่อชุมชนและวิชาปัญหาประชาธิปไตยสำหรับนักเรียนระดับเกรด 9 และ 12 ตามลำดับ ส่วนวิธีจัดการเรียนการสอนนั้นมี 2 แนว ได้แก่ แนวการเรียนรู้เนื้อหารายวิชาแบบเดิม โดยเชื่อว่าการที่บุคคลได้รับความรู้และฝึกทักษะการแสวงหาความรู้แล้วจะเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองดี และแนวการฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์และการตั้งคำถาม โดยอาศัยประเด็นปัญหาสังคมต่างๆ หยิบยกขึ้นมาเป็นตัวตั้ง ให้ผู้เรียนฝึกตัดสินใจฝึกวิเคราะห์ นำคุณค่า ค่านิยมต่างๆ ร่วมพิจารณา ทั้งนี้ในทางปฏิบัติแนวทางทั้งสองมีการผสมผสานกัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนในชั้นเรียนกับประเด็นต่างๆ ในชีวิตจริงได้ นอกจากนี้ยังพบการศึกษาในระบบที่เกี่ยวข้องอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า “Democratic Education” ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ผู้สอนและบุคลากรของโรงเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิต การทำงานและการเรียนรู้ร่วมกัน

ในส่วนของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกานั้น ผนวกรวมเรียกว่า “Citizenship Education” ซึ่งมีความหมายกว้างครอบคลุมการศึกษาในระบบดังกล่าวมาด้วย โดยมีสถาบันต่างๆ นอกเหนือไปจากสถาบันการศึกษาได้แก่ ครอบครัว ชุมชน องค์กรทางศาสนา สื่อต่างๆ เป็นต้น ร่วมกันเตรียมพลเมืองรุ่นใหม่ที่สมบูรณ์ ส่วนคำว่า “Civic Education” ใช้กับรายวิชาที่จัดอย่างเป็นทางการในสถานศึกษา เน้นความรู้เกี่ยวกับโครงสร้าง กระบวนการและสถาบันของรัฐ รวมถึงสัญลักษณ์อย่างธงชาติ เพลงชาติ รัฐธรรมนูญ คำประกาศอิสรภาพ ตลอดจนบทบาทและหน้าที่ของพลเมือง องค์กร กลุ่ม หน่วยงานและโครงการต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ร่วมจัดการศึกษาใน 3 รูปแบบนั้น มีทั้งองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรไม่สังกัดพรรคการเมืองอย่าง Center for Civic Education (CCE) ตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมความตระหนักรู้และความรับผิดชอบในหมู่ประชาชน และองค์กรที่มุ่งส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทใน

การเตรียมคนรุ่นใหม่ให้เป็นผู้รู้และผู้มีบทบาทในฐานะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยอย่าง American Democracy Projects จัดตั้งขึ้นโดย American Association of State Colleges and Universities ร่วมกับ The New York Times

2) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหราชอาณาจักร

การบริหารจัดการการศึกษาในสหราชอาณาจักร แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับชาติและระดับท้องถิ่น ภายใต้นโยบายภูมิภาคนิยมและการกระจายอำนาจ ความแตกต่างในการกำหนดนโยบายการศึกษา การบริหารงานวิชาการ ตลอดจนการบริหารงบประมาณและการตรวจสอบตลอดจนการกำกับดูแลมาตรฐานจึงพบได้ทั้งในระดับแคว้น ระดับท้องถิ่น และระดับสถานศึกษา

อนึ่ง โดยทั่วไปในส่วนการศึกษาในระบบ วิชาด้านการเตรียมพลเมืองถูกจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาภาคบังคับระดับมัธยมศึกษาในระดับสาม (11-14 ปี) และระดับสี่ (14-16 ปี) โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาการคิดไตร่ตรองและรู้รับผิดชอบต่อความเป็นพลเมืองที่ต้องตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ เพื่อพัฒนาด้านจิตใจ ศีลธรรมและการเข้าสังคม เพื่อส่งเสริมให้มีบทบาทช่วยเหลือโรงเรียน เพื่อนบ้านและชุมชน และเพื่อส่งเสริมให้เคารพต่อความแตกต่างระหว่างชาติ และศาสนา ส่วนเนื้อหามีจุดเน้น 3 ด้านกล่าวคือ ความรับผิดชอบและศีลธรรมหนึ่ง การมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกชุมชนหนึ่ง และความรู้ตลอดจนทักษะทางการเมืองอีกหนึ่ง จำแนกได้เป็นหัวข้ออย่างกฎหมาย สิทธิมนุษยชนและหน้าที่ความรับผิดชอบ รัฐบาล ระบบรัฐสภา รวมถึงการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ความหลากหลายของเชื้อชาติเผ่าพันธุ์และความแตกต่างด้านศาสนาเพื่อการเคารพและความเข้าใจซึ่งกันและกัน ความสำคัญของสื่อ และชุมชนโลกตลอดจนความสัมพันธ์กับองค์การที่ส่งเสริมความร่วมมือในระดับต่างๆ

ในส่วนของการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัยนั้น มีการดำเนินการภายใต้กรอบการศึกษาตลอดชีวิต ที่มีหน่วยงานอย่าง "สมัชชาการศึกษาตลอดชีวิต/คณะกรรมการที่ปรึกษาแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาต่อเนื่องและการเรียนรู้ตลอดชีวิต" ที่มุ่งสร้างวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ในบ้าน ชุมชนและสถานประกอบการ โดยเอื้อให้คนสามารถเข้าถึงบริการสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ องค์การภาครัฐ เอกชนและองค์กรทางสังคมต่างๆ ร่วมทำงานเพื่อสร้างประชาธิปไตยที่ยั่งยืน เสริมกิจกรรมภายในสถานศึกษาด้วยกิจกรรมภายนอกสถานศึกษา อย่างกิจกรรมพลเมืองอาสาสมัคร งานเพื่อชุมชน และงานเพื่อสิทธิเด็กต่างๆ ปรากฏให้เห็นในองค์กร Save the Children Fund ที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี มูลนิธิความเป็นพลเมืองที่ส่งเสริมบุคคลตามระบอบประชาธิปไตย โครงการยุวสภายุโรปที่มุ่งเน้นการรับรู้และการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติ เป็นต้น

3) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในเครือรัฐออสเตรเลีย

การบริหารจัดการการศึกษาในออสเตรเลียเป็นไปภายใต้กรอบการปกครองที่แบ่งเป็น 3 ระดับได้แก่ รัฐบาลเครือรัฐ รัฐบาลแห่งรัฐ และรัฐบาลท้องถิ่น ดังนั้นแต่ละรัฐจึงมีอิสระในการจัดการศึกษา หากแต่มีการกำหนดยุทธศาสตร์และเป้าหมายแห่งชาติไว้เป็นเกณฑ์กลางที่มีสาระสำคัญในเรื่องทักษะและความสามารถขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักเรียน เรื่องเนื้อหาของหลักสูตร และเรื่องของการสร้างบรรยากาศโรงเรียนให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสังคมที่เป็นธรรม ส่วนรัฐบาลท้องถิ่นนั้นไม่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการศึกษา

ในส่วนของการศึกษาในระบบนั้นมีการบรรจุวิชาหน้าที่พลเมืองไว้ในระดับประถมศึกษามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2447 โดยรวมวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม (Civics and Morals Course) เข้าไว้ด้วยกัน เนื้อหาเน้นประวัติศาสตร์ของอังกฤษและอาณาจักรเป็นหัวใจสำคัญ สิทธิครอบครอง ความอุตสาหะ ความตรงต่อเวลา และความรักชาติ ตลอดจนเรื่องของการเป็นพลเมืองออสเตรเลีย หากแต่ต่อมาภายหลังวิชาดังกล่าวไม่ค่อยได้รับความสำคัญ จนกระทั่งช่วงปลายทศวรรษที่ 1980 ที่วิชาดังกล่าวได้รับความสนใจอีกครั้ง อันเป็นผลเนื่องจากปัจจัยภายนอก และการเล็งเห็นความสำคัญที่จะเตรียมเยาวชนรุ่นใหม่ให้มีความกระตือรือร้นในฐานะพลเมือง และมีทักษะอีกทั้งความรู้ที่เหมาะสมสำหรับการเป็นพลเมืองของประเทศและพลโลก

ในส่วนของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น มีบทบาทสำคัญเช่นกัน เพราะนักการศึกษาในออสเตรเลียเล็งเห็นว่า การที่เยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ จะสร้างทัศนคติที่ดี และความกระตือรือร้นที่ยั่งยืนต่อไป ดังนั้นนอกจากการสอนตามรายวิชาโดยตรงในสถานศึกษาแล้ว ออสเตรเลียยังมีหน่วยงาน องค์กรและโครงการต่างๆ รองรับการศึกษาแบบนอกระบบและตามอัธยาศัยมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานการศึกษารัฐสภา องค์กร Constitution Education Fund Australia และ Centre for Democratic Institutions หน่วยงานเหล่านี้จัดโครงการต่างๆ เพื่อนักเรียนและนักศึกษา สนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา ตลอดจนการผลิตเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ช่วยยกระดับความรู้ความเข้าใจด้านการเมืองการปกครอง

4) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

การบริหารจัดการการศึกษาในอินโดนีเซียเป็นแบบกระจายอำนาจภายใต้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2546 ที่ยึดหลักปัญจศีลอัน (Pancasila) ได้แก่ การนับถือพระเจ้าองค์เดียว การเป็นมนุษย์ที่เจริญและคงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม ความเป็นเอกภาพของประเทศ ระบอบการปกครองประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน และความยุติธรรมในหมู่ชาวอินโดนีเซีย หลัก

ปัญจศีล (Pancasila) มีอิทธิพลอย่างมากต่อความคิดและความเชื่อของพลเมืองซึ่งรวมไปถึงการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรในสถานศึกษาด้วย

โดยทั่วไปเป้าหมายของการศึกษาคือประชาธิปไตยเพื่อสร้างพลเมืองที่มีลักษณะที่พึงประสงค์ในระบอบการปกครองดังกล่าว ทั้งนี้ปรากฏเป็นข้อความชัดเจนในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ในหมวดที่ 1 มาตรา 3 ว่าด้วยการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองประชาธิปไตย หมวดที่ 3 มาตรา 4 ระบุว่าการศึกษานำมาซึ่งประชาธิปไตยบนสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ และหมวดที่ 10 ที่ว่าด้วยเรื่องหลักสูตรกำหนดให้มีรายวิชาหน้าที่พลเมืองในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษา ทั้งนี้มีการกำหนดให้การศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยเป็นไปในลักษณะและมาตรฐานเดียวกัน

ในส่วนของการศึกษาในระบบโรงเรียนนั้น วิชาหน้าที่พลเมืองถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติดังระบุข้างต้น ทั้งนี้มีเนื้อหาตามแนวปัญจศีลและตามแนวคู่มือการสอนที่จัดทำขึ้นโดยกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเน้นประเด็นเรื่องความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองประชาธิปไตย ชาตินิยม ทัศนคติทางการเมือง และความสัมพันธ์ระหว่างอินโดนีเซียกับประเทศอื่น ประสบการณ์การเรียนรู้ และความสามารถในการเข้าร่วมสังคมประชาธิปไตย ส่วนวิธีการเรียนการสอนขึ้นกับครูผู้สอนแต่ละคน หากแต่เป็นไปตามแนวทางของ Democratic Education และ Democratic Culture ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีเสรีภาพทางความคิด และผู้เรียนได้รับการสนับสนุนให้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาความคิดและการพัฒนาทักษะในการเข้าร่วมทางการเมืองในชีวิตจริง

ในส่วนของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ดำเนินการผ่านองค์กร หน่วยงานและโครงการต่างๆ ซึ่งบ้างก็ได้รับการสนับสนุนโดยรัฐบาล บ้างก็เป็นความร่วมมือกับองค์กรที่มีเป้าหมายคล้ายคลึงในต่างประเทศ องค์กรอย่าง Center for Indonesia Civic Education มีการร่วมมือกับ Center for Civic Education ในสหรัฐอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดแผนการทำงานและการออกเอกสารเผยแพร่เพื่อให้ความรู้และปลูกฝังทัศนคติที่เหมาะสมสำหรับพลเมืองที่พึงประสงค์ในระบอบประชาธิปไตย องค์กรอย่าง The Asia Foundation ที่ทำงานร่วมกับองค์กรต่างๆ ในอินโดนีเซียทั้งในส่วนการผลิตเอกสารตลอดจนสื่อต่างๆ ประกอบการเรียนการสอน และการอบรมครูเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลักประชาธิปไตย การดำเนินงานของหน่วยงานดังกล่าวนี้เสริมการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนและเอื้อต่อการเรียนรู้ในลักษณะอื่นที่สามารถทำได้ตลอดชีวิต

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในประเทศคัดสรรดังกล่าวมานี้ แม้มีรูปแบบที่อิงบริบทอันเป็นที่เข้าใจได้ ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการเมืองการปกครอง รัฐธรรมนูญ ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ก็สามารถสังเคราะห์สรุปได้ว่าเนื้อหานั้นสามารถจำแนกได้เป็นเรื่องของความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยตรงและประเด็นร่วมสมัยที่เกี่ยวข้อง

โดยจัดเป็นรายวิชาเดี่ยวหรือบูรณาการเข้ากับวิชาอื่น ทั้งนี้ประวัติศาสตร์ของประเทศมีส่วนในการกำหนดเนื้อหา แนวทาง/วิธีการ นอกจากนี้ยังพบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบผสมผสาน ความร่วมมือระหว่างองค์กรและสถาบันในการจัดการศึกษาในระบบตลอดจนการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย และมีการประเมินผลการเรียนการสอนเป็นระยะ รูปแบบดังกล่าวนี้สามารถนำไปใช้ประกอบ การกำหนดรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในประเทศไทยต่อไป

5) สรุปผลการสังเคราะห์การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยใน 4 ประเทศ สถาบันการศึกษาเป็นแกนหลักในการจัดการศึกษา นอกจากนี้มีการร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันต่างๆ มีเป้าหมาย เพื่อสร้างพลเมืองที่มีคุณลักษณะเฉพาะในระบอบประชาธิปไตย เนื้อหาเน้นแนวคิดประชาธิปไตยพื้นฐานและเนื้อหาที่เป็นประเด็นร่วมสมัย รวมทั้งผนวกประวัติศาสตร์ของประเทศรวมไว้ในเนื้อหาด้วย แนวทาง/วิธีดำเนินการของการจัดการศึกษาใช้โรงเรียนเป็นฐาน จัดรายวิชาไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน จัดเป็นรายวิชาเดี่ยวและบูรณาการกับรายวิชาอื่น จัดกิจกรรมนอกหลักสูตรเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย จัดเอกสารประกอบหลักสูตรแจกจ่ายให้ทุกโรงเรียน จัดแหล่งเรียนรู้สำหรับครูและพัฒนาครูผู้สอน เน้นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เน้นการเรียนรู้แบบผสมผสาน ร่วมมือระหว่างองค์กร/สถาบันทั้งในและนอกประเทศ การประเมินผลมีการประเมินตามช่วงอายุและตามช่วงชั้นเป็นระยะ ประเมินโดยโรงเรียนและองค์กรกลาง

7.1.2 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยมี 3 ด้าน คือ **1) คุณลักษณะด้านทักษะส่วนบุคคล** ซึ่งได้แก่ สามารถคิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ ยึดมั่นหลักธรรม มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ และรับรู้/ติดตามข่าวสาร **2) คุณลักษณะด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม** ได้แก่ ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก เข้าใจ/ยอมรับความแตกต่าง/เคารพผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม และสามารถแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง **3) คุณลักษณะด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย** ได้แก่ มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ ยึดหลักสิทธิมนุษยชน ยึดหลักยุติธรรม มีจิตสำนึก/ ค่านิยมประชาธิปไตย มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครองและยึดมั่นในกฎหมาย ดังแสดงภาพรวมของคุณลักษณะในแผนภาพที่ 5 ดังนี้

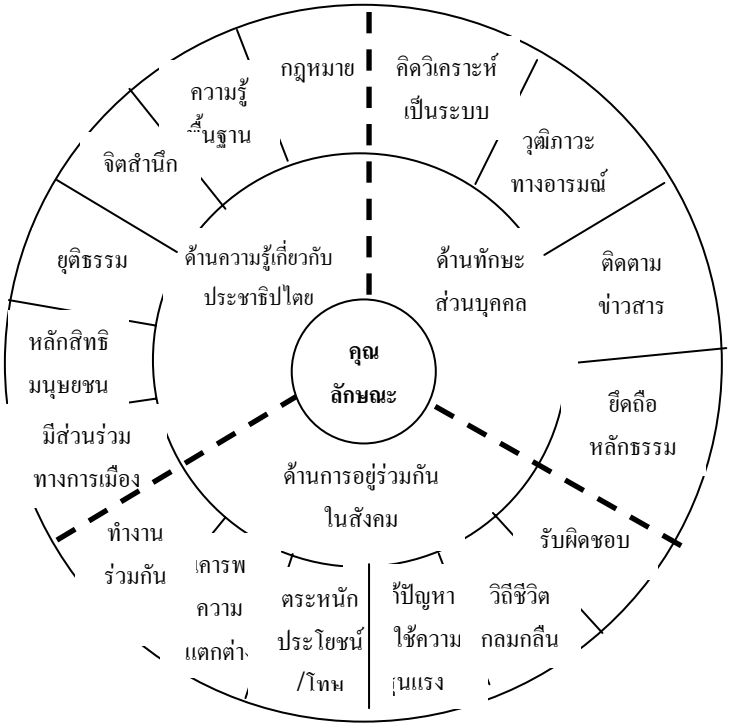

แผนภาพที่ 5 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

7.1.3 รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยมีองค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 ผู้จัด แกนหลักในการจัดการศึกษา คือ ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถาบันการเมืองการปกครอง องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรอิสระ องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรและสื่อ

องค์ประกอบที่ 2 หลักการ/แนวคิดของการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย โดยหลัก คือ เน้นการศึกษาตลอดชีวิต เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ควรจัดให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ควรทำเรื่องประชาธิปไตยให้เป็นวิถีชีวิตและสามารถนำสิ่งที่เรียนไปปฏิบัติให้เกิดผล

องค์ประกอบที่ 3 เป้าหมายในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย โดยหลักคือ เพื่อสร้างพลเมืองที่มีจิตวิญญาณประชาธิปไตยและมีความกระตือรือร้น

องค์ประกอบที่ 4 เนื้อหาสาระสำคัญในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ควรเป็นองค์ประกอบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนพฤติกรรมพลเมืองได้ เน้นแนวคิดประชาธิปไตยและเป็นประชาธิปไตยที่สังคมไทยต้องการ

องค์ประกอบที่ 5 แนวทางและวิธีดำเนินการการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย โดยหลักควรแบ่งกลุ่มผู้เรียนให้ชัดเจน จัดการเรียนการสอนในหลากหลายรูปแบบ ผสมผสานความรู้กับประสบการณ์ โดยจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน สอดคล้องกับความต้องการและให้ผู้เรียนมีโอกาสตัดสินใจเอง เรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม ใช้สื่อช่วยการเรียนรู้ ใช้หลักธรรมและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีตัวอย่างที่ดี สร้างบรรยากาศประชาธิปไตย เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบัน/องค์กรอื่นๆ

องค์ประกอบที่ 6 การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ควรมีการติดตามและรายงานผลเป็นระยะและใช้หลักการมีส่วนร่วม

7.2 อภิปรายผลการวิจัย

7.2.1 การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยจากประสบการณ์ต่างประเทศ

1) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา

(1) การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา มีความหลากหลายไม่มีรูปแบบเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะระบบการศึกษาของประเทศเป็นแบบกระจายอำนาจ รัฐบาลกลาง (Federal Government) มีส่วนร่วมและควบคุมทั้งในด้านนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติน้อยเพราะอำนาจส่วนใหญ่อยู่ที่ระดับรัฐและท้องถิ่น ทั้งนี้การกระจายอำนาจไปสู่สถานศึกษาในแต่ละรัฐก็ยังมีความหลากหลายในบรรดารัฐทั้ง 50 รัฐด้วย โดยการกำหนดนโยบายเป็นอำนาจของแต่ละรัฐ และท้องถิ่นอันหมายรวมถึงสถานศึกษารับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติอันรวมไปถึงหลักสูตร

ระบบการศึกษาแบบกระจายอำนาจ ที่นำไปสู่ความหลากหลายด้านการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยนั้น สอดคล้องกับคุณค่าหลัก 2 ประการของผู้ก่อตั้งประเทศสหรัฐอเมริกาและประชาชนโดยทั่วไปอันได้แก่ เสรีภาพและความเสมอภาค และมีที่มาจากความต้องการเดิมที่ไม่ประสงค์ให้รัฐบาลกลางเข้ามาแทรกแซงหรือคุกคามริดรอนเสรีภาพของประชาชนมากจนเกินไป

(2) พัฒนาการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ในรูปแบบอย่างที่เรียกกันของ civic education และ ethical character development มีมาโดยตลอดตั้งแต่ในอดีตโดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2461 หากแต่การเข้าแทรกแซงโดยรัฐบาลกลางในการควบคุมคุณภาพและผลักดันให้

เนื้อหาของหลักสูตรมีความเข้มข้นตลอดจนการเรียนการสอนรายวิชา เกิดขึ้นเป็นบางช่วง ในรูปแบบของการกำหนดมาตรฐานรายวิชาและระดับการศึกษา

พัฒนาการการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างและการจัดการการศึกษาของประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นในช่วงของแนวความคิดเรื่อง “Common School” ของ Horace Mann ที่มุ่งให้ผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านพื้นฐานครอบครัวได้เรียนร่วมร่วมกัน เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถและจิตสำนึกความเป็นพลเมืองไปในทิศทางเดียวกัน เรื่อยไปจนถึงแนวความคิดการจัดตั้งโรงเรียนของรัฐที่อาศัยเงินภาษีที่จัดเก็บจากท้องถิ่น หากแต่ในบางช่วงที่มีภาวะคุกคามหรือฝ่ายต่างๆ อาทิ ภาคธุรกิจมีความตระหนักในความสามารถในการแข่งขันของประเทศ รัฐบาลกลางที่โดยปกติมีส่วนร่วม/ควบคุมการจัดการศึกษาในแต่ละรัฐ/ท้องถิ่น ก็เข้ามากวดขันด้วยการกำหนดมาตรฐานการศึกษาโดยรวมของประเทศ ซึ่งรวมถึงวิชาด้าน Civic ด้วย ซึ่งบางครั้งไม่ได้รับการสนับสนุนเพราะถูกมองว่าเป็นการคุกคามคุณค่าหลักเรื่องเสรีภาพ

(3) เป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาอยู่ที่การพัฒนา "Democratic Citizens" ดังนั้น เนื้อหาของหลักสูตรและการเรียนการสอนจึงสะท้อนให้เห็นโดยตรงและโดยอ้อมในทุกรายวิชา หากแต่การเรียนการสอนเนื้อหาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นพลเมืองและการเมืองการปกครองโดยตรง มีสอนในระดับเกรด 9 และ 12

ผลจากภาวะคุกคามที่กล่าวมาในข้อ 2 นำไปสู่การเน้นความสำคัญของการปลูกฝังคุณลักษณะความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย และนอกเหนือจากการจัดรายวิชาในหลักสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องโดยตรง กล่าวคือเกรด 9 เรียนวิชา Civics เกรด 12 เรียนวิชา Problems of Democracy ซึ่งต่อยอดจากวิชาแรกแล้ว (จากเดิมที่เนื้อหาบรรจุอยู่ในหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์โดยเฉพาะก่อนปี พ.ศ. 2459) ยังมีการกำหนดให้การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นเป้าหมายโดยรวมของสถานศึกษาทั่วประเทศด้วย

(4) แนวทางและแนวโน้มการเรียนการสอนมีการเปลี่ยนแปลงจากการเน้นความรู้อย่างเดียวไปสู่การเรียนการสอนที่เอื้อให้ผู้เรียนมีโอกาสได้นำความรู้ความเข้าใจไปใช้ในชีวิตจริง โดยการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมในชุมชนที่อาศัยอยู่แบบที่เรียกว่า "service learning" มากขึ้น ทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าวมีการวางแผนและมีการประเมินอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เป็นเพียงกิจกรรมเสริมที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับเนื้อหาของบทเรียน ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ ผ่านกระบวนการเรียนการสอนแบบสืบสอบ โดยอาศัยประเด็นร่วมสมัยเป็นตัวนำ

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา “พลเมืองประชาธิปไตย” นั้นมีมาโดยตลอด เมื่อพิจารณาจากประวัติการศึกษาของประเทศ นำไปสู่การแสวงหาสมดุลของรูปแบบการจัดการเรียน

การสอนที่เหมาะสมโดยผสมผสานการเรียนแบบเน้นความรู้ความเข้าใจในเนื้อหากับการเรียนแบบวิพากษ์และสืบสอบประเด็นร่วมสมัยต่างๆ เพื่อการฝึกทักษะการตัดสินใจและการวิเคราะห์คุณค่าทางสังคม ที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ทั้งนี้ความพยายามดังกล่าวเป็นผลมาจากการศึกษาวิจัยที่แสดงให้เห็นว่า รูปแบบแรกหรือการเน้นรูปแบบแรกอย่างเดียว ไม่ทำให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เพราะขาดโอกาสที่จะคิดเชื่อมโยงกับสภาพจริงในสังคม

(5) โดยทั่วไปสหรัฐอเมริกาไม่มีนโยบายในลักษณะ "explicit" ในส่วนของ Civics และ Values Education เหมือนหลายๆ ประเทศ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ใกล้เคียงกับของเครือรัฐออสเตรเลีย นอกจากนี้ระหว่าง Civic กับ Values Education จากการศึกษาวิจัยยังพบว่าส่วนหลังยังปรากฏพบน้อยกว่าในกรณีที่บางรัฐมีการรายงานว่ามีนโยบายที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้อยู่

การที่ไม่ปรากฏพบนโยบายด้าน Civics และ Values Education อย่างชัดเจน และหากมีความหลากหลายระหว่างการบังคับกับการเสนอแนะ แตกต่างจากประเทศอื่นๆ ที่มีระบบการศึกษาแบบรวมอำนาจนั้น มีข้อสังเกตว่าน่าจะเป็นเพราะแนวความคิดตลอดจนบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญตามการตีความ มองว่าสถานศึกษาพึงหลีกเลี่ยงการปลูกฝังคุณค่า และค่านิยมตามแนวทางใดแนวทางหนึ่งให้กับผู้เรียนเป็นการละเมิดหรือคุกคามเสรีภาพของบุคคล ซึ่งประเด็นนี้คล้ายคลึงกับเรื่องการหลีกเลี่ยงหรือระมัดระวังในการสอนศาสนาโดยเฉพาะการปลูกฝังความเชื่อความคิดทางศาสนาในสถานศึกษาของรัฐ

(6) การศึกษาตลอดชีวิตซึ่งผนวกรวมรูปแบบการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยนั้น ปรากฏให้เห็นผ่านทางหลักสูตรในสถานศึกษาทั้งแบบ "explicit" และ "implicit" โดยอย่างหลังบูรณาการอยู่ในกิจกรรมนอกหลักสูตรและกิจกรรมชุมชนต่างๆ ตลอดจนศูนย์ มูลนิธิและโครงการต่างๆ ขององค์กร ที่เอื้อให้ประชาชนทั้งที่อยู่ในวัยเรียนและนอกวัยเรียนได้พัฒนาความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่ดีต่อการเข้าร่วมในการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย

ตามที่ในสหรัฐอเมริกามีการจัดการศึกษาเพื่อเตรียมพลเมืองจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ เรียกว่า Civic Education และ Citizenship Education ตามลำดับ โดยพิจารณาว่าลักษณะแรกเป็นการศึกษาแบบเป็นทางการหรือในระบบ ซึ่งที่ชัดเจนที่สุดได้แก่วิชาในหลักสูตรที่จัดให้เรียนในเกรด 9 และ 12 การเรียนมุ่งไปที่ความรู้ความเข้าใจในระบอบการเมืองการปกครองของประเทศ เรื่อยไปจนถึงสัญลักษณ์สำคัญต่างๆ เช่น ธงชาติ และเอกสารสำคัญเช่นรัฐธรรมนูญ เป็นต้น ตลอดจนบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองของประเทศ และแม้ว่าตามที่กล่าวมาว่าแนวการเรียนการสอนมีทั้งมุ่งเน้นความรู้และกิจกรรมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้เรียนรู้อย่างมีความหมาย แต่ก็เป็นการจัดอย่างเป็นทางการและเป็นพื้นฐานในการเตรียมเยาวชนเข้าสู่สังคม การจัดการศึกษาในลักษณะนี้อาจพิจารณาว่าแคบกว่าอีกลักษณะที่เรียกว่า Citizenship Education ที่ครอบคลุมทั้งประสบการณ์

การเรียนรู้ในสถานศึกษาและการเรียนรู้นอกหลักสูตรในรูปแบบของการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย ผ่านครอบครัว องค์กรทางศาสนา ชุมชน และสื่อ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “associationist” ของ John Dewey ซึ่งการที่ประเทศสหรัฐอเมริกามีหน่วยงาน สถาบัน องค์กรต่างๆ มากมายที่มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาและส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย การจัดการศึกษาในลักษณะที่สองจึงทำได้อย่างกว้างขวาง และทำให้การศึกษาตลอดชีวิตที่บูรณาการการศึกษาทั้ง 3 ระบบเข้าด้วยกันเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิผล แต่ทั้งนี้แม้ภาพลักษณ์ของประเทศในสายตาประชาคมโลกเป็นตัวอย่างที่ดีในระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองการปกครอง แต่ในปัจจุบันผลจากการศึกษาวิจัยก็แสดงให้เห็นว่า การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นประชาธิปไตยในประเทศมีปัญหา เพราะเยาวชนไม่ได้เรียนรู้อย่างเหมาะสมในการเตรียมตัวเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และการเมืองเองก็ไม่ได้สนใจต่อการเรียนรู้ของเยาวชนในเรื่องดังกล่าว และมีการเรียกร้องให้นักการศึกษาได้ให้ความสนใจแก้ปัญหาดังกล่าว

2) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสหราชอาณาจักร

(1) สหราชอาณาจักร ถือกำเนิดจากการผนวกรวมกันของแคว้นต่างๆ ที่เคยเป็นรัฐอิสระมาอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลเดียวกัน มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมการปกครองเป็นแบบรัฐเดี่ยวที่มีประวัติศาสตร์และจารีตการปกครองมายาวนานแบบรัฐสภา มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และมีรัฐธรรมนูญที่ไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ใช้กฎหมายจารีตประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติ กฎหมายและคำพิพากษาต่างๆ เป็นเสมือนรัฐธรรมนูญของประเทศ ระบบการบริหารราชการแผ่นดินมีอยู่สองระดับ ได้แก่ การบริหารราชการส่วนกลาง และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และจากการปฏิรูปการบริหารปกครองครั้งสำคัญในปี พ.ศ.2375 ทำให้การบริหารปกครองในเวลส์ สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์เหนือมีความเป็นอิสระมากกว่าเดิมตราบเท่าที่ไม่กระทบต่ออำนาจของรัฐสภาแห่งสหราชอาณาจักร หากพิจารณาโครงสร้างการบริหารการศึกษาจะพบว่า มีความสอดคล้องกันกับแนวทางการปฏิรูปการปกครองและการกระจายอำนาจดังกล่าว นั่นคือ มีหน่วยงานตรวจสอบและกำกับดูแลมาตรฐานการศึกษาจากรัฐส่วนกลาง มีการกระจายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้แต่ละแคว้น ดังนั้น นโยบายการศึกษาจึงขึ้นกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละแคว้นนั่นเอง

(2) ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ.2483-2533) จนถึงปัจจุบัน รัฐบาลมีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาโดยมีแรงผลักดันและส่งเสริมจากภาคประชาชน และนโยบายของพรรคการเมือง อีกทั้งจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ ทักษะและกำลังแรงงานในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมาก ส่งผลให้เกิดปฏิรูปหลักสูตรของชาติ

(National Curriculum) และการขยายโอกาสทางการศึกษากับกลุ่มชนชั้นแรงงานมากขึ้น ทำให้มีกฎหมายการศึกษาหลากหลายฉบับและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จนกระทั่งในสมัยของนายกรัฐมนตรีโทนี่ แบลร์ (Tony Blair) (พ.ศ.2540-2550) มีการใช้กฎหมายการศึกษาเพียงฉบับเดียวเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างรวดเร็ว โดยกฎหมายมุ่งเน้นเพิ่มอำนาจและหน้าที่ขององค์กรด้านการศึกษาท้องถิ่น (Local Education Authorities: LEAs) มากขึ้น โดยเฉพาะสำหรับพื้นที่ชนบทที่มีความเสียเปรียบ จนถึงรัฐบาลชุดปัจจุบันที่ได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างระบบกระทรวงและงานด้านการศึกษาที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพและการบริหารงานแบบมืออาชีพ โดยให้ความสำคัญกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เด็กและครอบครัวแบบบูรณาการ ส่งเสริมสิทธิและเพิ่มโอกาสทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพเยาวชนให้มีส่วนร่วมและเตรียมความพร้อมในการประกอบอาชีพในอนาคต ด้วยการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ในระหว่างและหลังจบการศึกษา ซึ่งเป็นนโยบายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตของรัฐบาลชุดปัจจุบัน

(3) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยของชาติ รัฐบาลได้กำหนดวิชาความเป็นพลเมือง (Citizenship Education) เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาภาคบังคับที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาต้องเรียน เนื้อหาและแนวคิดการศึกษาวิชาความเป็นพลเมืองแตกต่างกันตามช่วงอายุ เป้าหมายเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่ความรับผิดชอบและศีลธรรมทางสังคม การมีส่วนร่วมกับชุมชน และความรู้ทางการเมือง เน้นเรียนรู้เกี่ยวกับสถาบัน เหตุการณ์ ปัญหาและการปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตยและการปฏิบัติตนในฐานะเป็นพลเมืองที่จะทำให้เกิดประสิทธิผลในการดำเนินชีวิต ศาสนาและความเป็นชาติผ่านทักษะและคุณค่าชีวิต โดยใช้เน้นการคิดเชิงวิพากษ์ การอภิปรายและโต้แย้ง การเจราจาและการปรับตัว การมีส่วนร่วมในโรงเรียนและชุมชนบนพื้นฐานกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งได้รับการส่งเสริมและการร่วมมือจาก องค์กรภาครัฐ เอกชน และองค์กรทางสังคมต่างๆ มากมาย

3) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในเครือรัฐออสเตรเลีย

(1) หลังจากออสเตรเลียได้รับเอกราช วิชาหน้าที่พลเมืองเริ่มเป็นที่สนใจและได้รับการบรรจุอยู่ในหลักสูตร แต่ในช่วง50 ปีแรกเน้นความเป็นคนออสเตรเลียเชื้อสายแองโกลแซกซอน เนื้อหาวิชาเน้นหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม จนมาถึงยุคที่ประเทศรัสเซียส่งยาน SPUTNIK ทำให้ประเทศหันมาสนใจเรื่องการแข่งขัน วิชาหน้าที่พลเมืองถูกลดความสำคัญลงไปรวมเป็นวิชาสังคมศึกษา ทั้งนี้คนส่วนใหญ่เห็นว่าหน้าที่พลเมืองคือ การไปลงคะแนนเสียงเท่านั้น และไม่ใคร่สนใจในเรื่องราวการเมืองการปกครองและสิทธิความรับผิดชอบในฐานะพลเมือง

(2) หน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองกลับมาอยู่ในหลักสูตรอีกครั้งด้วยแรงกระตุ้นของนายกรัฐมนตรีพอล คีตติ้ง (Paul Keating) ที่ให้ตั้งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญศึกษา (Civic Expert Group: CEG) และเสนอแนะการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง และจัดสรรงบประมาณให้กับโปรแกรม Civics and Citizenship Education (CCE) ซึ่ง หลังจากมีรายงานของ CEG ในปี พ.ศ.2537 เรื่องการรับรู้เรื่องหน้าที่พลเมืองและความเป็นพลเมืองของชาวออสเตรเลีย รัฐบาลเครือรัฐได้ออกนโยบายใช้ชื่อว่า Discovering Democracy (DD) บนความเชื่อว่าหน้าที่พลเมืองและการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเป็นแกนกลางของการศึกษาและเพื่อรักษาความเป็นพลเมืองออสเตรเลียให้เข้มแข็งยืนยง

(3) นโยบายส่งเสริมการศึกษาเพื่อความเป็นประชาธิปไตยจะริเริ่มจากรัฐบาลเครือรัฐและเผยแพร่กระจายทั่วทุกรัฐในออสเตรเลีย แม้ว่าแต่ละรัฐจะมีอิสรภาพในการจัดการเรียนการสอน แต่ก็มีเป้าหมายเดียวกัน ซึ่งการเรียนการสอนจะได้รับการอำนวยความสะดวกและเป็นไปในแนวทางเดียวกันผ่านทางเอกสารหลักสูตร แหล่งการเรียนรู้โดยเฉพาะเว็บไซต์ทำให้ครูสามารถค้นคว้าและเข้าถึงได้

(4) ในออสเตรเลีย พลเมืองที่รับผิดชอบ หมายถึง เป็นคนที่ “เข้าใจความสัมพันธ์ของระบบการเมืองและกฎหมายที่มีต่อชีวิตประจำวันและเข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะบุคคลที่มีข้อมูล เข้าใจให้ความเห็นและกระตือรือร้น” ทำให้ ความรับผิดชอบกลายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมของพลเมือง หนึ่งในสี่สาระสำคัญของ Discovering Democracy (DD) ได้แก่ เรื่อง “ใครปกครอง” จึงมีเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาความรับผิดชอบของความเป็นพลเมือง

(5) เรื่องของชุมชนไม่ได้ถูกสอนตรงๆ ในการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมือง เนื่องจากประชาธิปไตยในออสเตรเลียเน้นเรื่องเสรีภาพและความเป็นปัจเจกบุคคล ชุมชนนิยมจึงดูไม่เป็นค่านิยมประชาธิปไตยเหมือนกับการเคารพสิทธิและความรับผิดชอบของแต่ละคน ในระยะแรกโครงการ Discovering Democracy (DD) จึงเน้นกิจกรรมนักเรียนมากไป นักเรียนถูกคาดหวังให้ซาบซึ้งในสิ่งที่เรียนและคาดหวังให้ไปมีส่วนร่วมในชุมชนของตนเอง

(6) เนื้อหาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองเน้นพหุวัฒนธรรมโดยพยายามรวมเรื่องเกี่ยวกับชนพื้นเมืองไว้ในเนื้อหาด้วย ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะออสเตรเลียต้องการฟื้นความสัมพันธ์กับชาวพื้นเมืองและต้องการผนวกรวมประวัติศาสตร์ของชาติไว้ในเนื้อหา

(7) โครงการ Discovering Democracy (DD) สนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมในองค์กร เช่น กรรมการสภานักเรียนในโรงเรียน สมาคมอาสาสมัครในชุมชน ซึ่งเป็นการปฏิบัติจริงและเน้นให้เกิดทักษะการมีส่วนร่วม

(8) นอกจากการเรียนเรื่องความเป็นพลเมืองในระบบโรงเรียน นักเรียนยังมีโอกาสได้ทำกิจกรรมที่องค์กรต่างๆ จัดเพื่อส่งเสริมค่านิยมประชาธิปไตยซึ่งเป็นไปตามหลักการการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

4) การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในสาธารณรัฐอินโดนีเซีย

(1) จากการที่อินโดนีเซียยึดหลักการปัญจศีล (Pancasila) 5 ข้อ ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2488 และชาวอินโดนีเซียให้ความศรัทธาให้หลักการนี้อย่างมาก แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนผู้นำทางรัฐบาลและการเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติหลายครั้งก็ตาม ซึ่ง 1 ใน 5 ของหลักปัญจศีลให้ความสำคัญในเรื่องประชาธิปไตย ดังนั้น ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติของอินโดนีเซียจึงได้ระบุไว้ชัดเจนในทุกระบบการศึกษาว่าจะต้องส่งเสริมประชาธิปไตย โดยใช้วิชาหน้าที่พลเมือง (Civic Education) เป็นวิชาสำคัญที่ทำหน้าที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย สร้างค่านิยมประชาธิปไตย ปลูกฝังประชาธิปไตย ซึ่งสถาบันการศึกษาตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาขั้นมัธยมศึกษา และการศึกษาขั้นอุดมศึกษา ต้องสอนวิชานี้ และกระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำคู่มือว่าในระดับการศึกษาใดควรสอนประเด็นอะไรบ้าง

(2) อินโดนีเซียยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรเอกชน สถาบันการศึกษาต่างประเทศ องค์กรต่างประเทศ ในการส่งเสริมประชาธิปไตย โดยที่เห็นได้ชัด คือ การแลกเปลี่ยนครูอินโดนีเซียกับครูชาวต่างประเทศ เพื่อที่จะได้เรียนรู้ประชาธิปไตยในประเทศอื่นๆ รับรู้ความแตกต่าง นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic Education) อย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษา ซึ่งมีขอบเขตกว้างขวางไปยังสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมประชาธิปไตยในการศึกษาตามอัธยาศัยยังเห็นไม่ชัดเจนนัก อาจเป็นเพราะข้อจำกัดในเรื่องของสภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม สภาพเศรษฐกิจ ทำให้ยังเป็นอุปสรรคเป็นอย่างมาก

7.2.2 คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

จากผลการวิจัยที่พบว่า คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทยมี 3 ด้าน คือ 1) คุณลักษณะด้านทักษะส่วนบุคคล ได้แก่ คิด/วิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ยึดมั่นหลักธรรม และรับรู้ ติดตามข่าวสาร 2) คุณลักษณะด้านการอยู่ร่วมกันในสังคม ได้แก่ ตระหนักถึงประโยชน์/ปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน/ประเทศ/โลก ยอมรับ/เคารพความแตกต่าง ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความรับผิดชอบ มีวิถีชีวิตกลมกลืนไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม และ

แก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง และ 3) คุณลักษณะด้านความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตย ได้แก่ มีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ ยึดหลักสิทธิมนุษยชน ยึดหลักยุติธรรม มีจิตสำนึก/ ค่านิยมประชาธิปไตย มีความรู้ ความเข้าใจการเมืองการปกครอง และยึดมั่นในกฎหมาย

รายละเอียดของคุณลักษณะแต่ละด้านแสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะที่เป็นสากลซึ่งเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นในสังคมปัจจุบัน อาจเป็นเพราะในโลกยุคปัจจุบันพลเมืองในประเทศต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ผ่านช่องทางต่างๆ ที่หลากหลายได้อย่างสะดวกรวดเร็ว เช่น การสื่อสารทางอินเตอร์เน็ต การเดินทางไปยังประเทศต่างๆ การทำงานบริษัทข้ามชาติ และการเรียนในมหาวิทยาลัยต่างประเทศ ซึ่งเป็นผลจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ นอกจากนี้การแลกเปลี่ยนนั้นยังรวมถึงการรวมกลุ่มของประเทศในอาณาบริเวณใกล้เคียงกัน และการรวมกลุ่มความร่วมมือตามผลประโยชน์ ทั้งแบบทวิภาคี เช่น การเปิดเสรีทางการค้า และแบบพหุพาคี เช่น สหภาพยุโรป ประชาคมอาเซียน และกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำ 7 ประเทศ (Group of Seven: G7) เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้พลเมืองได้เรียนรู้ ผสมผสานระหว่างสิ่งที่มีอยู่ในประเทศของตนเองและสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศต่างๆ ดังนั้น การพัฒนาพลเมืองในปัจจุบันจึงเน้นพัฒนาให้พลเมืองมีลักษณะของความเป็นพลเมืองโลก ซึ่งย่อมต้องเกี่ยวข้องกับมิติทางด้านต่างๆ คือ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ในแต่ละประเทศย่อมมีลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ ดังนั้น พลเมืองในแต่ละประเทศนอกจะต้องมีลักษณะเป็นพลเมืองโลกแล้วยังต้องมีลักษณะเป็นพลเมืองของท้องถิ่นด้วย ดังเช่นในประเทศไทย ในเรื่องการเมืองการปกครองซึ่งเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ และถึงแม้ว่าจะไม่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ พลเมืองไทยก็ได้รับการปลูกฝังการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์มาโดยตลอด ในการประชุมกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิและในการประชุมระดมสมองในการวิจัยนี้ แม้ว่าจะผู้ทรงคุณวุฒิจะไม่ได้เน้นการเมืองการปกครองแบบนี้ อาจเป็นเพราะเป็นการเมืองการปกครองที่อยู่ในวิถีชีวิตพลเมืองอย่างแนบเน้นจนไม่รู้สึกว่าเป็นเรื่องแปลกแยกออกไป อย่างไรก็ตาม สำหรับประเทศไทยจำเป็นที่จะต้องธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพราะเป็นสถาบันที่เป็นเสาหลักของชาติ เป็นที่ยึดเหนี่ยวที่ทำให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกันของพลเมืองไทย เช่นเดียวกับที่อินโดนีเซียใช้หลักปัญจศีล (Pancasila) เป็นที่ยึดเหนี่ยวหรือเป็นศูนย์รวมของคนในชาติ

นอกจากนี้ จากการที่พลเมืองไทยได้รับโอกาสทางการศึกษาทั่วถึงมากขึ้น ทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย ซึ่งก็คือการศึกษาตลอดชีวิต จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่นำมาสู่กฎหมายการศึกษาฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 รวมถึงนโยบายปัจจุบัน คือ

นโยบายเรียนฟรี 15 ปีอย่างมีคุณภาพ ส่งผลให้พลเมืองไทยสามารถอ่านออกเขียนได้มากขึ้น สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสมัยนี้เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร ดังนั้น คุณลักษณะที่สำคัญของพลเมืองคือ ต้องรู้จักคิดวิเคราะห์ สามารถกรองข้อมูลต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ไม่ถูกชักจูงได้ง่าย มิฉะนั้นอาจตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์บางกลุ่มหรือกลุ่มการเมืองได้

สังคมไทยยังมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมบางอย่าง คือ วัฒนธรรมการอ่อนน้อมถ่อมตนกับผู้ใหญ่ การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมไทยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม แต่วัฒนธรรมดังกล่าวนี้กลับเป็นจุดอ่อนให้กับมิติด้านการเมืองของไทย ดังที่ลิขิต ธีรเวคิน (2546) ได้กล่าวไว้ การอ่อนน้อมถ่อมตนกับผู้ใหญ่ทำให้คนไทยไม่กล้าเถียงผู้ใหญ่ ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นของตนเอง แม้ว่าผู้ใหญ่ผิดก็ไม่กล้ากล่าวโทษ ปัจจุบันถ้าผู้อาวุโสน้อยกว่ากล้าถกเถียงกับผู้ใหญ่แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ถูก อาจได้รับการตำหนิจากสังคมว่ามีพฤติกรรมไม่เหมาะสม การไม่สามารถแสดงออกทางความคิดและการกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมได้อย่างเสรี จึงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศไทย

ตั้งแต่อดีตวิถีชีวิตแบบไทยๆ ได้ปลูกฝังเรื่องประชาธิปไตยมาโดยที่พลเมืองไม่รู้ตัว เช่น ประเพณีการลงแขก คือ การที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการช่วยคนในชุมชนทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ เช่น งานบุญ การลงแขกดำนา การลงแขกลอกปอ และการลงแขกขุดมัน เป็นต้น หรือในอดีตคนไทยอยู่ในครอบใหญ่หรือครอบครัวขยาย ในครอบครัวหนึ่งมีสมาชิกจำนวนมาก โดยปกติสมาชิกในครอบครัวมักจะได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบงานในบ้านอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีสมาชิกในครอบครัวที่อาวุโสคอยกำกับดูแลหรืออบรมสั่งสอน เป็นการเรียนรู้คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมไปด้วย แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตสังคมไทยเปลี่ยนไป พลเมืองต้องเผชิญกับความเร่งรีบ การแข่งขัน ดังนั้น การที่คนในชุมชนจะมาคอยช่วยกันทำงานหรือช่วยเหลือกัน จึงเป็นไปได้ยาก เพราะต่างก็ต้องทำมาหากิน ส่วนลักษณะครอบครัวไทยก็เช่นกัน จะเป็นครอบครัวขนาดเล็กเป็นส่วนใหญ่ พ่อแม่มักจะไม่มีเวลาให้บุตรมากนัก อาจมีการแบ่งงานกันบ้าง แต่ก็อาจไม่มีเวลาในการให้การอบรมอย่างละเอียดในเหมือนในอดีต รวมถึงครอบครัวปัจจุบันก็ไม่ค่อยมีญาติผู้ใหญ่คอยกำกับดูแลหรืออบรมสั่งสอนเหมือนแต่ก่อน

7.2.3 รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

องค์ประกอบของรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย ที่ประกอบด้วย ผู้จัด หลักการ/แนวคิด เป้าหมาย เนื้อหา แนวทาง/วิธีการ การติดตามและประเมินผล ดังที่กล่าวมา สรุปให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบและเป้าหมายในการจัดการศึกษาได้โดยยึดแกนหลักในการจัดการศึกษาซึ่งเป็นสถาบันหลักในสังคมเป็นจุดเริ่มต้นของการอธิบายความสัมพันธ์ดังแผนภาพที่ 6

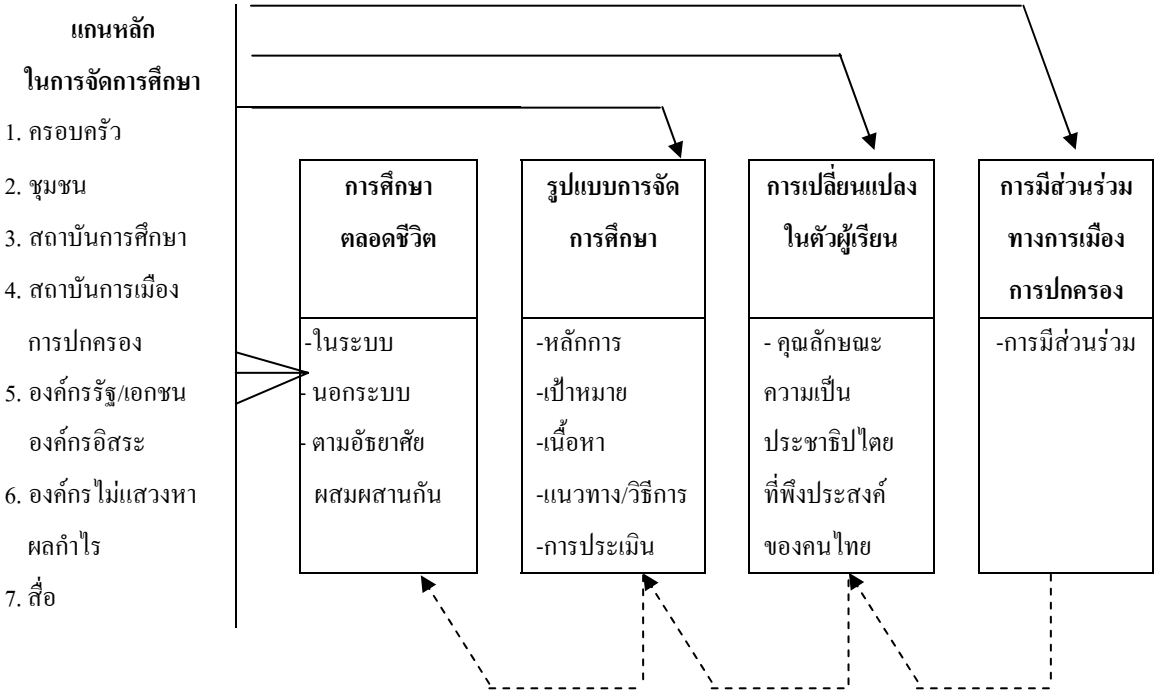

แผนภาพที่ 6 ความสัมพันธ์ของแกนหลักในการจัดการศึกษากับการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

จากผลการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถาบัน/องค์กรอื่นๆ ฉะนั้น แกนหลักที่เป็นผู้จัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยควรเป็นสถาบันหลักในสังคม ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา ชุมชน องค์กรอิสระ องค์กรรัฐ/เอกชน องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร สื่อ และสถาบันการเมืองการปกครอง หากพิจารณาแกนหลักในการจัดการศึกษาเป็นผู้จัดที่อยู่ในการศึกษาทั้งสามระบบ คือ สถาบันการศึกษาเป็นผู้จัดหลักในการศึกษาในระบบโรงเรียนซึ่งมีตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษาเป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน ส่วนแกนหลักที่เหลือเป็นผู้จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาอัธยาศัย เช่น ครอบครัว ชุมชน องค์กรอิสระและองค์กรรัฐ/เอกชน สถาบันการเมืองการปกครอง อาจจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยนอกระบบโรงเรียนโดยจัดให้มีความยืดหยุ่นในการกำหนดรูปแบบการจัดการศึกษา วิธีสอน ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม หรือสื่อซึ่งเป็นแกนหลักหนึ่งในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ผู้ที่สนใจเรียน ได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส

อย่างไรก็ตามแกนหลักในการจัดการศึกษาทั้ง 8 แกนต้องคำนึงถึงรูปแบบการจัดการศึกษาด้วยโดยต้องมีหลักการ แนวคิด หลักสูตร/เนื้อหาสาระ วิธีสอนและการประเมินผลสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้รูปแบบที่แต่ละแกนหลักเลือกใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวกลุ่มเป้าหมาย คือ ให้เกิดคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของสังคมไทยซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมืองการปกครอง

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาผลการวิจัยในมิติคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยดังแผนภาพที่ 5 ที่สัมพันธ์กับการศึกษาตลอดชีวิตและแกนหลักในการจัดการศึกษาจะได้ภาพความสัมพันธ์ดังแผนภาพที่ 7 และ 8 ตามลำดับ

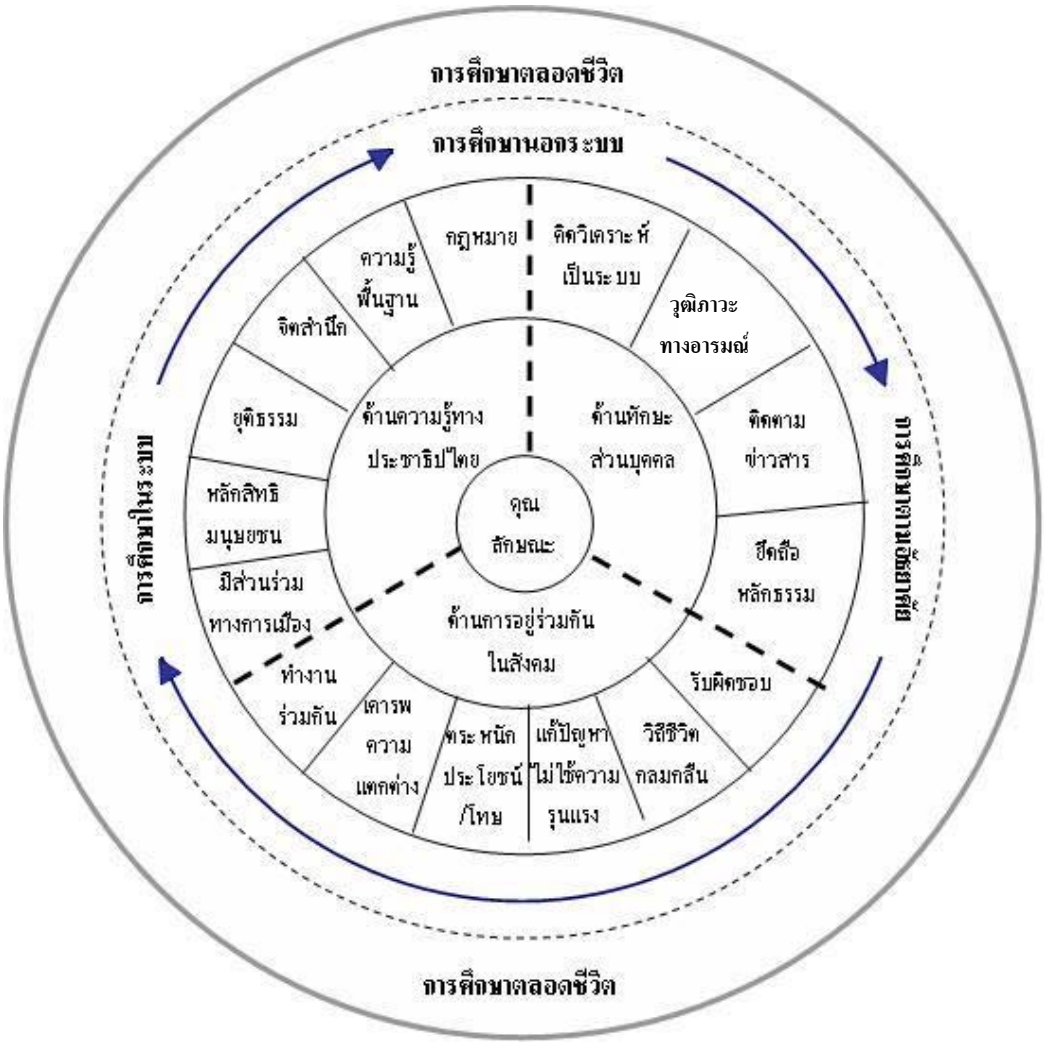

แผนภาพที่ 7 ความสัมพันธ์ของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

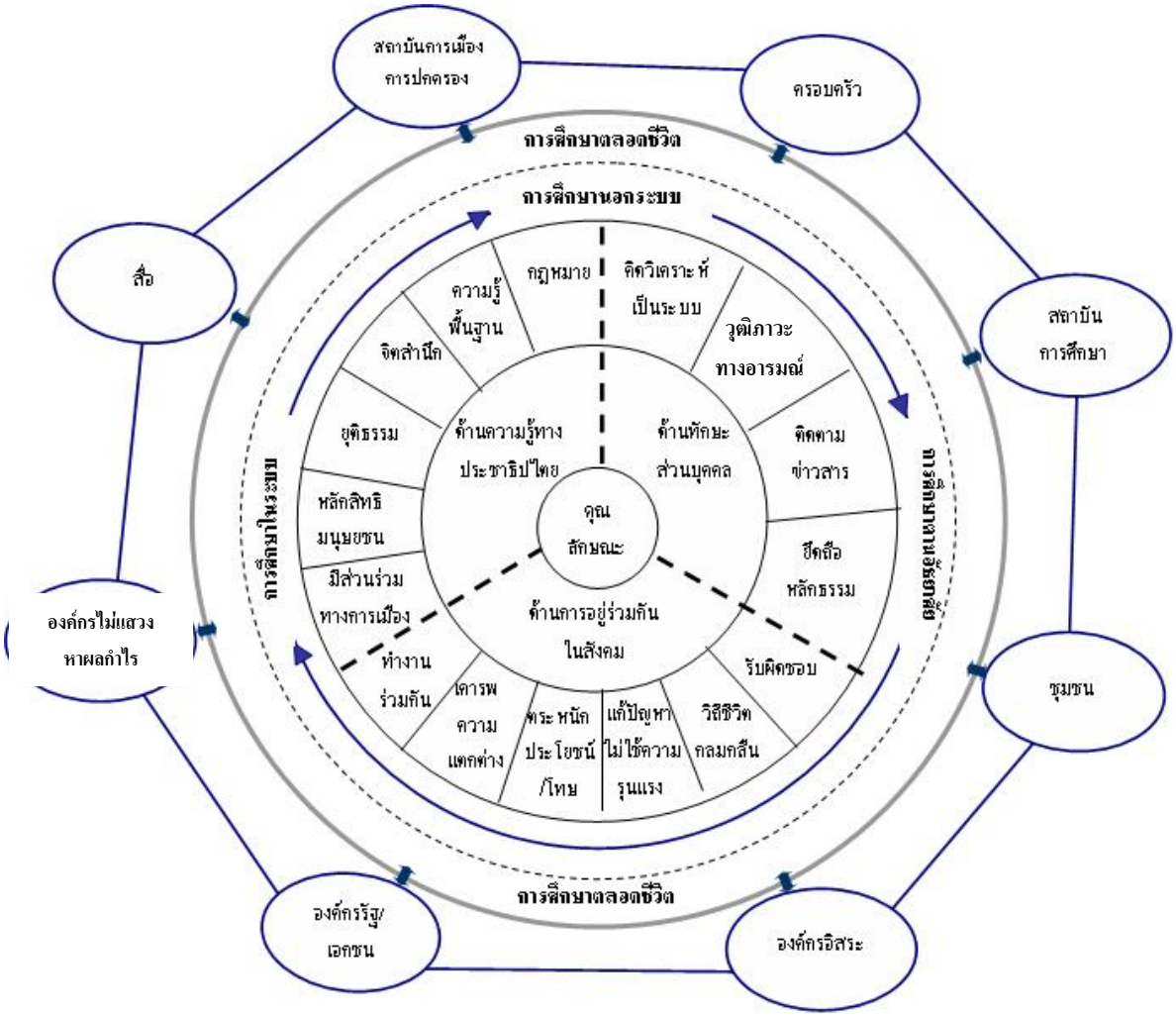

แผนภาพที่ 8 ความสัมพันธ์ของแกนหลักในการจัดการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตและคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นรูปแบบการศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่อาจแยกจากกัน ถึงแม้แกนหลักในการจัดการศึกษา 8 แกนหลักจะทำหน้าที่จัดการศึกษาในระบบบ้าง นอกระบบ หรือตามอัธยาศัย แต่การศึกษาทั้ง 3 ระบบไม่อาจแยกจากกัน ในช่วงชีวิตของคนๆ หนึ่งไม่อาจเลือกรับเฉพาะการศึกษาระบบใดระบบหนึ่ง เพราะในแต่ละวันคนๆ หนึ่งมีบทบาทหน้าที่หลายบทบาท เช่น นักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นนักเรียนเรียนรู้วิชาหน้าที่พลเมืองจากหลักสูตรที่โรงเรียนจัดให้ แต่เมื่อกลับมาบ้านนักเรียนคนนี้มีบทบาทเป็นลูก ทำหน้าที่ลูกและได้รับการขัดเกลาจากพ่อแม่ จริงอยู่การขัดเกลาอาจไม่เป็นทางการเช่นในโรงเรียน แต่การมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบงานบ้าน การอบรมสั่งสอน การเคารพการแสดงความคิดเห็นในครอบครัวก็เป็นการปลูกฝัง

คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ลักษณะหนึ่ง ขณะเดียวกันนักเรียนคนนี้เป็นสมาชิกของชุมชน ของประเทศและของโลก เขาอาจจะเรียนรู้การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข การรักษาสิ่งแวดล้อม การเคารพศักด์ศรีความเป็นมนุษย์ ความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ชุมชนผ่านแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนที่มีหลากหลาย เช่น พิพิธภัณฑ์ การจัดกิจกรรมในชุมชน ซึ่งจัดเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของนักเรียนคนดังกล่าว ซึ่งตัวอย่างการเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในวันเวลาเดียวกัน หากแต่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกช่องทางและทุกสถานที่ ทั้งนี้แกนหลักในการจัดการศึกษาทั้ง 8 แกนหลักต้องทำหน้าที่ตามบทบาทของตนเองรวมทั้งมีหลักการหรือแนวทางที่จะช่วยสร้างและส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดในสังคมไทย ก็จะทำให้การศึกษาเพื่อความเป็นประชาธิปไตยสามารถเกิดขึ้นได้ตลอดชีวิตของคนๆ หนึ่ง

7.3 ข้อเสนอแนะ

จากรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยดังเสนอ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1) การทำหน้าที่หลักของแต่ละภาคส่วนและความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

สถาบันทั้ง 8 สถาบัน ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา ชุมชน องค์กรอิสระ องค์กรของรัฐ/เอกชน องค์ไม่แสวงหากำไร สื่อสารมวลชน และสถาบันการเมือง พึงตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนในการจัดและให้การศึกษาใน 3 รูปแบบไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ นอกระบบและตามอัธยาศัยตามความเหมาะสมที่สอดคล้องกับบทบาทหลักและศักยภาพของตนภายใต้ข้อควรคำนึงที่ว่า “ประชาธิปไตยคือชีวิต ชีวิตคือประชาธิปไตย” หากเป็นได้ดังนี้คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยจะพัฒนาและดำรงคงอยู่อย่างยั่งยืนในทุกกิจกรรมของชีวิต

สำหรับองค์กรเอกชน หากผู้นำองค์กรและบุคลากรภายใต้การบริหารจัดการคำนึงถึงความสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย อาจกำหนดให้ประชาธิปไตยเป็นหลักการในการดำเนินงานใด เปรียบดังหลักปัญจศีลของประเทศอินโดนิเซีย ตัวอย่างที่ชัดเจนได้แก่ การที่ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเสนอความคิดเห็นในการประชุม หรือการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่าง 2 ฝ่ายในบางเรื่องที่สามารถทำได้

สำหรับองค์กรของรัฐ อาจมีแนวปฏิบัติที่อนุญาตหรือเปิดโอกาสให้ข้าราชการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองตามความเหมาะสม และไม่คุกคามหรือข่มขู่ข้าราชการที่อาจมีความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างจากรัฐบาล ทั้งนี้เป็นไปภายใต้กรอบการทำงานที่ยังคงประสิทธิภาพและประสิทธิผลอยู่ได้ การสร้างบรรยากาศการทำงานดังกล่าวจะเป็นการสร้างโอกาสของการศึกษาตาม

อัธยาศัย ที่บุคลากรในสังกัดจะได้พัฒนาและเรียนรู้คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยไปพร้อมๆ กัน

สำหรับสื่อสารมวลชนนั้น การนำเสนอข่าวและบทความหรือการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบอื่นๆ ที่มีประชาธิปไตยเป็นแนวทางและหลักการกำกับ สามารถที่จะช่วยพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตย ในหมู่ผู้อ่านหรือผู้รับสารในลักษณะอื่นได้ดียิ่ง เพราะผู้บริโภคสื่อมีความหลากหลายทั้งเพศและวัย ตลอดจนภูมิหลังด้านอื่นๆ ทั้งนี้สื่อทุกประเภทสามารถเป็น “เนื้อ” ของการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ และในขณะเดียวกันผู้ผลิตสื่อ หากมีประชาธิปไตยเป็นแนวปฏิบัติหลัก ก็จะสามารถพัฒนาคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยไปได้ในขณะเดียวกัน

อนึ่งสถาบันทั้ง 8 สถาบันนี้ไม่ได้ดำรงคงอยู่โดยลำพัง โดยธรรมชาติแล้วต่างพึ่งพาและมีอิทธิพลต่อกันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง การดึงธรรมชาติดังกล่าวมาเพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยย่อมบังเกิดขึ้นได้โดยง่าย ทั้งนี้จากการศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตใน 4 ประเทศคัดสรร ล้วนชี้ให้เห็นถึงความร่วมมือของทุกภาคส่วนได้เป็นอย่างดีว่าจะเป็นความร่วมมือแบบสองเส้า เช่น สถาบันการเมืองกับสถาบันการศึกษา ความร่วมมือแบบสามเส้า เช่น สื่อ ชุมชนกับครอบครัว เรื่อยไปจนถึงความร่วมมือแบบแปดเส้า ความร่วมมือและน้ำหนักของการแสดงบทบาทและหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนนี้ มีหรือเกิดขึ้นตามความเหมาะสม ทั้งโดยธรรมชาติและกำหนดให้มีขึ้นภายใต้แผนหรือโครงการที่จัดขึ้นเป็นกิจจลักษณะ อาทิ เช่น ในขณะที่สถาบันการเมืองเป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยเสริมกิจกรรมในชั้นเรียนของการจัดการศึกษาในระบบของสถาบันการศึกษา สถาบันการเมืองอาจผลิตเอกสารหรือสิ่งพิมพ์ที่ครูผู้สอนวิชาหน้าที่พลเมืองสามารถใช้เป็นคู่มือครูบรรยายในชั้นเรียนให้กับผู้เรียนโดยตรง หรือยามใดที่องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGO) มีการรณรงค์เคลื่อนไหวแสดงความคิดเห็นต่อปัญหาหรือสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมหรือการเมือง การกระทำดังกล่าวก็สามารถถือได้ว่าเป็นช่องทางของการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้คนในสังคมทุกเพศและวัยได้เช่นกัน ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม หัวใจหลักอยู่ที่ทุกภาคส่วนมีประชาธิปไตยเป็นหลักการสำคัญในการปฏิบัติ

ทั้งนี้คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอเฉพาะในประเด็นนี้ว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนี้ควรจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้รับทราบและตระหนักในบทบาทและความสามารถของตน และช่องทางต่างๆ ในส่วนของความร่วมมือ เพื่อขจัดแนวคิดโดยทั่วไปที่ว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของสถาบันการศึกษา และการจัดการศึกษารูปแบบเดิมด้วยการสอนเนื้อหาเพียงพอต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การจัดการศึกษาในอีกรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า “service learning” ที่ได้รับการยอมรับระดับสากลดังกรณีศึกษา ขึ้นกับบทบาทและหน้าที่ของทุกภาคส่วนและความร่วมมือทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของแต่ละภาคส่วนด้วย

2) การดำเนินการตามหน้าที่และบทบาทของแต่ละภาคส่วน ตลอดจนความร่วมมือแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการดังกล่าวมา มีสิ่งที่ควรคำนึงถึงในส่วนของปัจจัยบวกและลบด้วย เพราะในกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย ความคาดหวังให้ทุกภาคส่วนและสมาชิกของแต่ละภาคส่วนมีคุณลักษณะประชาธิปไตยย่อมไม่สมเหตุสมผล ไม่ว่าความสมบูรณ์หรือความพร่องในคุณลักษณะจะเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกก็ตาม อาทิ ผู้นำองค์กรเอกชนอาจขาดคุณลักษณะประชาธิปไตยเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจไม่เอื้อ หรือรูปแบบการตัดสินใจทางธุรกิจอาจขึ้นกับผู้บริหารสูงสุดแต่ฝ่ายเดียวเพราะบุคลากรใต้บังคับบัญชาขาดทักษะในการแสดงความคิดเห็น เป็นต้น ความรู้ความเข้าใจในคุณลักษณะประชาธิปไตยที่สถาบันการศึกษาปลูกฝังในตัวผู้เรียน ที่นำไปสู่ความคาดหวังและหมดหวังที่จะเห็นคุณลักษณะดังกล่าวในภาคส่วนอื่นไม่ว่าจะเป็นสถาบันการเมืองหรือองค์กรเอกชนที่ผู้สำเร็จการศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องย่อมเกิดขึ้นได้ ในทางกลับกันสถาบันใดๆ อาจมีสถานภาพเป็นปัจจัยบวกที่เสริมการพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยในอีกภาคส่วนได้เช่นกัน เช่น ในขณะที่สื่อนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและในรูปแบบที่เหมาะสมตามแนวทางประชาธิปไตย ผู้เรียนในสถาบันการศึกษาแบบเป็นทางการก็จะมีสื่อเป็นปัจจัยบวก เสริมความรู้ความเข้าใจในบทเรียนในชั้นเรียนด้วย เป็นต้น

3) คณะผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การจัดตั้งคณะกรรมการระดับชาติหรือระดับจังหวัดและท้องถิ่นมีความจำเป็น เพื่อให้ตัวแทนจากทุกภาคส่วนร่วมกันพิจารณาและทบทวนบทบาทและหน้าที่ตลอดจนสร้างเสริมการรับรู้ เรียนรู้และการตระหนักในบทบาท เพิ่มความระมัดระวังเพื่อลดปัจจัยลบต่างๆ ดังกล่าวมาข้างต้น และสร้างเอกภาพ/ลดความซ้ำซ้อนต่างๆ ในการดำเนินการ คณะกรรมการดังกล่าวนี้ก็เช่นกันที่การจัดตั้งและการดำเนินการต้องยึดแนวทางประชาธิปไตยเป็นหลัก เปรียบประดุจเป็นอีกหนึ่งภาคส่วนเพิ่มเติมจากสถาบันทั้ง 8 ทั้งนี้การดำเนินการ ตลอดจนกิจกรรมควรได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล และข้อตกลงใดๆ ที่เกิดขึ้นควรกำหนดให้เป็นเพียงแนวทางปฏิบัติหรือข้อชี้แนะเท่านั้น นอกจากนี้ตัวแทนของแต่ละภาคส่วนที่เข้าเป็นกรรมการจากการเลือกตั้ง ควรนำเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุมบนพื้นฐานของความเห็นส่วนใหญ่ของภาคส่วนที่ตนสังกัดด้วย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กาญจนา คุณารักษ์และประกอบ คุณารักษ์. (2540). **รายงานการปฏิรูปการศึกษาของประเทศออสเตรเลีย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

การศาสนา, กรม. (2541) **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540.** กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา.

โกวิท วงศสุรวัฒน์. (2548). **การเมือง การปกครอง: หลายมิติ.** กรุงเทพมหานคร: มปท.

โกวิท วรพิพัฒน์. (2533). "การศึกษาตลอดชีวิต" **รวมบทความการศึกษานอกโรงเรียน เล่ม 3.** กรุงเทพฯ: พีระพัฒนาการพิมพ์.

กุลวัชร์ ขันติคุณ. (2552). **สาระการเรียนรู้ที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม** [ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: กุลวัชร์ ขันติคุณ. แหล่งที่มา: http://www.kullawat.net/civic/ [28 เมษายน 2552].

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. (2543). **ยุทธศาสตร์การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. (2551). **แนวทางการจัดกิจกรรมฝึกอบรมสภานักเรียน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนากิจกรรมนักเรียน. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

คณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักงาน และคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. (2552). **คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย สำหรับครูผู้สอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3.** กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์.

คณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักงาน และคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. (2552). **คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย สำหรับครูผู้สอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6.** กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์.

คณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักงาน และคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. (2552). **คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย สำหรับครูผู้สอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3.** กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์.

คณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักงาน และคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน. (2552). **คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตย สำหรับครูผู้สอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6.** กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์.

คณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักงาน. (2552). **วัตถุประสงค์การก่อตั้ง**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษาประชาธิปไตย. สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. แหล่งที่มา: http://dec.ect.go.th/AboutUs/AboutUs1.html[7 พฤษภาคม 2552]

คณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักงาน. (2552). **สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. แหล่งที่มา: http://www.ect.go.th/newweb/th/ect/index2.php[7 พฤษภาคม 2552]

คณะทำงานปฏิรูปการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2544 – 2545. (2548). "ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต" ใน **คิดนอกโรงเรียน.** กรุงเทพฯ: สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะรัฐศาสตร์ สถาบันพระปกเกล้า และมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท. **การสัมมนาเรื่อง บทบาทของการพัฒนาพลเมือง (Civic Education) เพื่อประชาธิปไตยที่ยั่งยืน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ไทย-เยอรมนี.** โรงแรมสยามซิตี้ วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2551.

จิราพร จันทร์ขาว. **เอกสารประกอบการสอนชุดที่ 20 วิชา ส 30203 เพื่อนบ้านของเราที่น่าสนใจ.** [ออนไลน์]. ลำปาง: โรงเรียนลำปางกัลยาณี, 2552. แหล่งที่มา: http://www.lks.ac.th/jiraporn/page04.htm [18 มิถุนายน 2552]

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2523). **ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์.** กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์.

ชนิตา รักษ์พลเมืองและคณะ. (2547). **รายงานการวิจัยเอกสารสภาวะการขาดแคลนครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศสหราชอาณาจักร.** สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย. คณะสังคมศาสตร์. (2546). **บทที่ 10 วิวัฒนาการของการเมืองไทย** [ออนไลน์]. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. แหล่งที่มา: http://www.soc.cmu.ac.th-~polsci/101/10.pdf[7 มีนาคม 2552]

ต่างประเทศ, กระทรวง. (2552). **ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงต่างประเทศ. แหล่งที่มา: http://www.mfa.go.th/web/2386.php?id=126 [14 มิถุนายน 2552]

ถวิลวดี บุรีกุล. (2548). **การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

ถวิลวดี บุรีกุล. **รายงานการวิจัย เรื่อง ค่านิยมประชาธิปไตยของเยาวชนอายุ 15 – 25 ปี 2550.** เอกสารในการสัมมนาเรื่องบทบาทของการพัฒนาพลเมือง (Civic Education) เพื่อประชาธิปไตยที่ยั่งยืน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ไทย-เยอรมนี. เสนอที่โรงแรมสยามซิตี้ 7 กุมภาพันธ์ 2551.

ทินโน ขวัญดี. (2552). **การเมืองสีขาว: การศึกษากับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย.** นิตยสารมหาประชาชน ฉบับที่ 10[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.bloggang.com.com/viewdiary.php?d=beststory&month=102007%date=29&group=10&gblog=9 – 31k[24 มกราคม 2552]

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, กระทรวง. (2552). **ข้อมูลพื้นฐานของประเทศอินโดนีเซีย** [ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. แหล่งที่มา: http://www.thaiaseanhomeworkes.org/thai/index.php?option=Com_content&view=article&id=65&Itemid=65[18 มิถุนายน 2552]

ธีรพฤทธ์ อินทรกำแหง. (2544). **บทบาทของครูในการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์.** ฐานข้อมูลการวิจัยการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม [ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แหล่งที่มา: http://www.thaiedresearch.org/result/detail.php?id=1354[12 มีนาคม 2552]

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. ประชาธิปไตย: เส้นทางเดินจากประชาธิปไตยโดยตรงสู่ประชาธิปไตยแบบตัวแทน. **รัฐศาสตร์สาร.** (24 พฤศจิกายน 2546).

ธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัย. มูลนิธิปริญญาโทนักบริหารธุรกิจ. (2546). **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิปริญญาโทนักบริหารรัฐกิจ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). **หนังสือชุดความรู้ด้านการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี.** เล่มที่ 3. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

ปรัชญา เวสารัชช์. (2543). **การปกครองท้องถิ่นประเทศอังกฤษ.** กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมการบริหารจัดการที่ดีโดยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น.

ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2552). **การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง (Civic Education): พัฒนาการเมืองไทยโดยสร้างประชาธิปไตยที่ "คน"**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิฟรีดริช เนามัน. แหล่งที่มา: http://www.fnfthailand.org/node/84[19 พฤศจิกายน 2552]

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2531). **หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา.** เอกสารทางวิชาการ. เชียงใหม่: ภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ไพโรจน์ พลเพชร. **การสัมมนาเรื่อง บทบาทของการพัฒนาพลเมือง (Civic Education) เพื่อประชาธิปไตยที่ยั่งยืน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ไทย-เยอรมนี.** คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับ สถาบันพระปกเกล้า และมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท โรงแรมสยามซิตี้ วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2551.

พฤทธิสาณ ชุมพล, ม.ร.ว. (2544). **ประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในอังกฤษ.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มนัสวาสน์ โกวิทยา. (2545). "การเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยการศึกษาทางไกล" ใน**การศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการปฏิรูปการศึกษา.** กรุงเทพฯ: ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2533). "ความคิดทางการเมือง: ประชาธิปไตยตามแนวคิดพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)"[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. แหล่งที่มา http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=266&articlegroup_id=79[16 สิงหาคม 2533]

ยุวดี ศันสนียรัตน์. ม.ป.ป. **การบริหารจัดการที่สถานศึกษาในต่างประเทศ : School – based Management.** เอกสารอัดสำเนา.

รังสิทธิ์ มังคละศิริ. (2552). **รายงานการประเมินโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนบ้านซ่อมะกอก**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: ครูไทย. แหล่งที่มา: http:www.kruthai.info/board_vijai/show.php?Category=vijai&No-563[1 พฤษภาคม 2552]

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2542). **โครงการประชุมสัมมนาเรื่องการนำกฎหมายการศึกษาไปสู่การปฏิบัติ : กรณีศึกษา เวลส์ สหราชอาณาจักร, เมษายน 2543 ณ โรงแรมปริ๊นซ์พาเลส กรุงเทพมหานคร** [ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. แหล่งที่มา: http://www.onec.go.th/publication/4302003/Appendix_4.pdf[4 กรกฎาคม 2552]

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. (2542). **ประเทศอังกฤษ**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. แหล่งที่มา: http://www.onec.go.th/publication/4302003/appendix_4pdf[24 กรกฎาคม 2552]

ลิขิต ธีรเวคิน. (2546). **ประชาธิปไตยและการปฏิรูปการเมืองไทย.** กรุงเทพมหานคร: แม็ค.

ลิขิต ธีรเวคิน. (2549). **การเมืองการปกครองของไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิสุทธิ์ โพธิแท่น. (2544). **ประชาธิปไตย : แนวคิดและตัวแบบประเทศประชาธิปไตยในอุดมคติ.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิษณุ เครืองาม. (2530). **กฎหมายรัฐธรรมนูญ.** กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ.

วิรัชฎา วิจารณ์. (2538). **กิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่นในภาคใต้.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี.

วิชัย ตันศิริ. (2540). **รัฐธรรมนูญประเทศตะวันตกและไทย : กรณีศึกษาทางประวัติศาสตร์และกฎหมาย.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา.

วิชัย ตันศิริ. (2547). **วัฒนธรรมการเองและการปฏิรูป.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา.

วนิดา แสงสารพันธ์. (2548). **หลักกฎหมายสื่อสารมวลชน.** กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน.

วัชรา ไชยสาร. (2549). **พัฒนาการมีส่วนร่วมในทางการเมืองกับประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและพหุการเมือง: การเมืองภาคประชาชน.** สาระน่ารู้[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. แหล่งที่มา: http://www.parliament.go.th/parcy/889.0html[9 มีนาคม 2552]

วิทยากร เชียงกูล. (2550). **หลักการของระบอบประชาธิปไตย**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: ชมรมศึกษาผลงานวิทยากร เชียงกูล. แหล่งที่มา: witayakornclub.wordpress.com/2007/06/26/democratic/ [21 มกราคม 2552]

วิทยากร เชียงกูล. **"การสัมมนาปฏิบัติการเรื่อง วัฒนธรรมพลเมือง"** สถาบันนโยบายศึกษาและคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต วันที่ 14 ตุลาคม 2551 ณ ห้องประชุมอาคารอาทิตย์ อุไรรัตน์ มหาวิทยาลัยรังสิต.

วุฒิสภา. (2552). **รัฐสภาอินโดนีเซีย**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: วุฒิสภา. แหล่งที่มา: http://www.senate.go.th/th_senate/intranet/new_publish/15_(5).pdf[18 มิถุนายน 2552]

ศักดิ์ชัย นิรัทวี. (2548). **รายงานการวิจัยเอกสารการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองดี.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

ศูนย์ศึกษาของกตต. แหล่งเรียนรู้ประชาธิไตย. **ข่าวสด** (1 กุมภาพันธ์ 2551)

ศรีศักดิ์ ไทยอารีและคณะ. (2542). **รายงานการศึกษาเรื่องสถานภาพการให้บริการการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสในต่างประเทศ : สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร บราซิล ฟิลิปปินส์ และออสเตรเลีย.** กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.** กรุงเทพมหานคร: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สมพงษ์ จิตระดับ. (2553). **ศูนย์ข้อมูลข่าวสารปฏิรูปประเทศไทย**[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.thaireform.in.th/flow-reform/scoop-commercial-news-documentary/20-2009-11-09-11-40-34/1407--100html[1 กุมภาพันธ์ 2551]

สุทธาสินี วัชรบูล. (2544). **รายงานการวิจัยเรื่องพิพิธภัณฑ์ขุมพลังการเรียนรู้ กรณีศึกษาประเทศอังกฤษ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. (2543). **ประชาธิปไตยในประเทศอังกฤษในประชาธิปไตย : อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างการปกครองหลายประเทศ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. (2540). **การเมืองอังกฤษ.** กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.

สถาบันพระปกเกล้า. (2544). **การประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชน : ความยั่งยืนของประชาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยและพัฒนาสถาบันพระปกเกล้า.

สถาบันพระปกเกล้า. (2551). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

สถาบันพระปกเกล้า. (2552). **"ประชาธิปไตย" คำศัพท์รัฐสภาและการเมืองไทย**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า. แหล่งที่มา: http://www.kpi.ac.th/kpidb/glossary.asp[5 มีนาคม 2552]

สถาบันพระปกเกล้า. (2553). **งานส่งเสริมความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า. แหล่งที่มา: http://www.kpi.ac.th/kpith/index.pho?option=com_content&task=blogsection&id=7&Iremid=81[15 สิงหาคม 2553]

สถาบันพระปกเกล้า. (2553). **งานส่งเสริมงานวิชาการรัฐสภา**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า. http://www.kpi.ac.th/kpith/index.php?option=com_content_task=view&id=41&Itemid=9. แหล่งที่มา: [15 สิงหาคม 2553]

สถาบันพระปกเกล้า. (2553). **วิสัยทัศน์สำนักวิจัยและพัฒนา**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า. http://www.kpi.ac.th/kpith/index.php?option=com_content_task=view&id=37&Itemid=9. แหล่งที่มา: [15 สิงหาคม 2553]

สภาพัฒนาการเมือง. (2551ก.). **ประวัติความเป็นมา**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สภาพัฒนาการเมือง. แหล่งที่มา: http:www.pdc.go.th/pdc/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=32[12 กุมภาพันธ์ 2552]

สภาพัฒนาการเมือง. (2552ข.). **ผลงาน/กิจกรรม**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สภาพัฒนาการเมือง. แหล่งที่มา: http://www.pdc.go.th/pdc/index.php?option=com_content& task=view&id=253&Itemid=116[17 พฤษภาคม 2552]

สภาพัฒนาการเมือง. (2551ค.). **แผนพัฒนาการเมือง**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สภาพัฒนาการเมือง. แหล่งที่มา: http://www.pdc.go.th/pdc/index/php?option=com_content&task=view&id=185&Itemid=#[18 เมษายน 2552]

ส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. กรม. (2552). **การเสริมสร้างความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของประชาชนในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. แหล่งที่มา: http://www.thailocaladmin.go.th/work/e_book/eb7_4/p1.pdf [22 มีนาคม 2552]

สมบัติ ธำรงธัญวงศ์. (2540). การพัฒนาระบอบประชาธิปไตย. ใน**เอกสารประกอบการบรรยายพิเศษทางวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์.**

สมประสงค์ วิทยเกียรติ. (2548). "การศึกษานอกระบบเพื่อชีวิตและการศึกษาตลอดชีวิต" **ในคิดนอกโรงเรียน.** กรุงเทพฯ: สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. พลเมืองศึกษาของไทย: นโยบายและการปฏิบัติในโรงเรียน. **จุฬาสัมพันธ์** 48,13 (28 มีนาคม 2548).

สาโรช นวลสุวรรณ์. (2542). การศึกษาปัญหาการจัดกิจกรรมส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียน ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดตรัง. **ฐานข้อมูลการวิจัยการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แหล่งที่มา: http://www.thaiedresearch.org/result/result/php?id=675[22 พฤษภาคม 2552]

สิทธิศักดิ์ ไววิชา. (2542). การศึกษาพฤติกรรมการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาของครูสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ. **ฐานข้อมูลการวิจัยการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แหล่งที่มา: http://www.thaiedresearch.org/result/detail/php?id=271[11 พฤษภาคม 2552]

สุมาลี สังข์ศรี. (2544). **รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สุมาลี สังข์ศรี. (2545). **การจัดการศึกษานอกระบบด้วยวิธีการศึกษาทางไกลเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต.** มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุนทร สุนันท์ชัย. (2532). หลักและปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต. ใน**เอกสารการสอนชุดวิชาการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1 เล่มที่ 1 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.** นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุรวุฒิ ปัดไธสง. (2542). **บทบาทครอบครัวในการถ่ายทอดทางการเมืองให้แก่นักเรียนประถมศึกษาในกรุงเทพมหานคร**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. แหล่งที่มา: http://www.bsris.swu.ac.th/research/abstract/671.txt[8 มกราคม 2552]

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. การเมืองภาคประชาชนกับการพัฒนาประชาธิปไตย. **มติชน**. 15 มิถุนายน 2547.

สุภาค์พรรณ ตั้งตรงไพโรจน์. (2552). **การเมืองภาคประชาชนกับประชาธิปไตยในอินโดนีเซียหลังยุคซูฮาร์โต**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์โลกสัมพันธ์ไทย. แหล่งที่มา: http://www.thaiworld.org/th/include/answer_search.php?question_id=109 [18 มิถุนายน 2552]

ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, สำนักงาน. (2552). **หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน ระดับการศึกษาพื้นฐาน พุทธศักราช**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. แหล่งที่มา: http://www.nfecr.com/phan/ssm/files/course51/present.ppt#258,2[9 กุมภาพันธ์ 2553]

สถาบันนโยบายศึกษา. เสาวนาพลเมืองศึกษา[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.fpps.or.th/news.php?detail=n1118336901.news

อุดม เชยกีวงศ์. (2551). **การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.** กรุงเทพฯ: แปลนพริ้นติ้ง.

อมร รักษาสัตย์. (2541). **การศึกษากับการพัฒนาประชาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร: เจริญผล.

อมร รักษาสัตย์, สุปราณี ไกรวัตนุสรณ์ และสมถวิล ผาเจริญ. **การศึกษากับการพัฒนาประชาธิปไตย** [ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. แหล่งที่มา: http://www.onec.go.th/publication/4010001/index.html[28 เมษายน 2552]

Larry Diamond. **ภาพรวมการเมืองเอเชียอาคเนย์: ประชาธิปไตยขาลง?**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นออนไลน์. แหล่งที่มา: http://www.onopen.com/pattarawong/ 09-11-16/5128[16 สิงหาคม 2553]

David Mathews. **การเมืองภาคประชาชน การเมืองภาคพลเมือง**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สไลด์แชร์. แหล่งที่มา: http://www.slideshare.net/pailinsarn/people-politic [16 สิงหาคม 2553]

พิพิธภัณฑ์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า. **หน้าหลัก**[ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า. แหล่งที่มา: http://kingprajadhipokmuseum.org[16 สิงหาคม 2553]

ภาษาอังกฤษ

American Democracy Project. [Online]. (n.d.), Available from: http://www.aascu.org[2009, July 2]

Audery Oslu and High Storkey. (2005). **Changing citizenship democracy and inclusion in socialization: Learning for cosmopolitan citizenship.** Great Britain: Bell and Brain Ltd.

Alistair Ross and Merryn Hutchings. (2004). **Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland**[Online]. OECD Country Background Report, March 2003, p.21-22. Available from: http://www.oecd.org[2009, July 5]

Brown, B.F. (1977). **Education for responsible citizenship.** New Yrok: McGraw-Hill.

Center for Civic Education. (1994). **National standards for civics and government. Calabassas,** CA: Center for Civic Education.

Center for Civic Education. [Online]. (n.d.), Available from: http://www.civiced.org [2009, July 2]

Cogan, J.J., & Pederson, P.V. (2002). Civic education in the American Midwest. In J.J. Cogan, P Morris, & M. Print (Eds.). **Civic education.**

Cogan & Derricott. (1998). **Citizenship for the 21st century : an international perspective on education.**

Cohen, William C. (1971). **Democracy.** New York: The Free Press.

Cropley, A.J. & Dave, R.H. (1978). **Lifelong education and the training of teachers: Developing a curriculum for teacher education on the basis of the principles of lifelong education.** Oxford: Pergamon.

Crowther, J. (2004). 'In and against' lifelong learning: Flexibility and the corrosion of character. **International Journal of Lifelong Education** 23, 125-136.

Center for Civic Education Indonesia. **Activities**[Online]. (n.d.). Available from: http://www.cceindonesia.org/activities.html[2009, July 5]

Children, Schools and Families, Department. **About he Department** [Online]. Cheshire. Department for Children, Schools and Families (n.d.). Available from: http://www.dcsf.gov.uk/aboutus/[2009, July 5]

Children, Schools and Families, Department. **The Education and Skills.**[Online]. Cheshire. Department for Children, Schools and Families. (n.d.). Available from: http://www.dcsf.gov.uk/education and skills[2009, July 5]

Dave, R.H. (1975). **Reflections on lifelong education and the school.** (UIE Monograph III) Hamburg: UNESCO Institute for Education.

Dejaegher, Joan G. e & Libby Tudball. (2007). Looking back, looking forward: critical citizenship as a way ahead for civics and citizenship education in Australia. **Citizenship Teaching and Learning.** Volume. 3, No.2 (December, 2007)[Online]. Available from: http://www.citized.info.[10/09/07]

Dewey, J. (1916). **Democracy and education: An introduction to the philosophy of Education.** New York: Macmillan.

Danish Lawton. (2000). Education for citizenship. **Overview: citizenship education in Context.** Continumn.

Eva Wisse. Promoting democracy: An international exploration of policy and implementation practice. **The Ministry of the Interior and Kingdom Relations.**

Ebenstien. (1973). **American Democracy in world Perspective**[online]. Available from: http://profcomp.thaiddns.com/board/show.php?Category=khunnamob&forum=9&No=366&picfolder=mXT0HkNN&PHPSESSID=4c1d39e493303347[2009, April 28]

Faure, E. (1972). **Learning to be: The world of education today and tomorrow.** Paris: UNESCO.

Faculté des. (20 May 2009). **Lettres et Sciences Humaines.** dumas-00386062. Version 1.

Gilles Leydier. **Towards Democracy and Equality: British Educational Reforms after World War II.**

Gandal, Matthew and Chester E. Finn, Jr. (1995). **Teaching democracy**[electronic resource]. San Francisco: Institute for Contemporary Studies.

Ginsberg, B., Lowi, T.J., & Weir, M. (1997). **We the people : An introduction to American politics.** New York: W.W. Norton.

Hugh Starkey. (April 2005).Democratic education and learning. **British Journal of Education Studies.** Volume. 6, No.2.

Indiana University, School of Education Civic Education, CIEDA. **Project in Indonesia**[Online] (n.d.). Available from: http://www.indiana.educ/~ird/cieda/indonesia.htm [2009, July 6]

Information, Department Rublic of Indonesia. (2552). **BASIS AND AIM OF EDUCATION IN FREE INDONESIA 10 November 1962**[Online]. Indonesia Research School of Pacific and Asian Studies. Available from: http://www.papuaweb.org/goi/pidato/poerbakawatja-1962-basic-education.pdf[2009, July 1]

Jarvis, P. (2007). **Globalisation, lifelong learning and the learning society: Sociological perspectives.** London: Routledge.

Jenness, D. (1990). **Marking sense of social studies.** New York: Macmillan.

John Curtice. **Centre for research into elections and social trend, Public Opinion and Local Government: The Crisis of Local Democracy in Britain, Working**[Online]. (Paper Number 77 December 1999). Available from: http://www.crest.ox.ac.uk [2009, July 5]

Kettering Foundation. [On-line]. (n.d.). Available: http://www.kettering.org(2009, July 2]

Jusuf Kalla. (2552). **Democracy&Asian Values**[Online]. Indonesia Indonesia matter. แหล่งที่มา: http://www.indonesiamatters.com/1336/democracy-asian-values/ [2009, July 4]

Janet Harland. (2000). Education for citizenship. **A curriculum model for citizenship education. Continumm.** pp.56.

Kennedy, 2008 p. 290 cited in Dejaeghee, Joan G. & Libby Tudball. **22 Looking Back, Looking Forward: Critical Citizenship as a Way Ahead for Civics and Citizenship Education in Australia**[Online]. Citizenship Teaching and Learning Volume. 3, No.2 (December 2007) Available from: http://www.citized.info[2009, December 12].

Knowles, M.S. (1970). **The modern practice of adult education-andragogy versus pedagogy.** New York: Association Press.

Longworth, N. (2003). **Lifelong learning in action: Transforming education in the 21st century.** London: Kogan Page.

Louis, K.S. (2004). Democratic values. democratic schools. In J. Macbeath & L. Moos(Eds.) **Democratic Learning.** New York: Routledge Falmer.

McLaughin, 1992 Cited in Dejaeghere, Joan G. & Libby Tudball. **Looking Back, Looking Forward: Critical Citizenship as a Way Ahead for Civics and Citizenship**

Education in Australia[Online]. Citizenship Teaching and Learning Volume. 3, No.2 (December 2007) Available from: http://www.citized.info[12 December 2009].

Meller Soule, Unity Through Diversity? Data from Times Mirror Center for People and the Press. (1990). **The age of indifference.** Washington, D.C.: Author.

Morgan-Klein, B., & Osborne, M. (2007). **The Concepts and Practices of Lifelong Learning.** London: Routledge.

National Council for Social Studies. (1994). **Expectations of excellence: Curriculum Standards social studies.** Bulletin 89. Washington, D.C.: Author.

National Commission on Excellence in Education. (1983). **A nation at risk.** Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office.

Northern Ireland Assembly. [Online]. (n.d.). Available from: http://www.niassembly.gov.uk/. [2009, July 5]

Patrick, John J. (1997). **Global Trends in Civic Education for Democracy.** Indiana: Indiana University.

Patrick, John J. (2000). **The Concept of citizenship in Education for democracy.** Indiana: Indiana University.

Peterson, R.E. (ed.). (1979). **Lifelong learning in America.** San Francisco: Jossey-Bass.

Print, Murray & Gray, Mary. **Civics and citizenship education: an Australian perspective** [Online]. Retrieved[01/7/52] Available from: http://www.abc.net.au/civics [2009, July 5]

People for the American Way. (1989). **Democracy's next generation: A study of youth and teachers.** Washington, D.C.: Author.

Qualifications and Curriculum Athority. (2000). Citizenship at Key Stages 3 and 4. initial guidance for schools.

Qualifications and Curriculum Authority. (2000). PHSE and citizenship at key stages 1 and 2. Initial guidance for school.

Qualifications and Curriculum Authority. (1998). **Report of the Education for citizenship and the teaching of democracy in schools.** London: Quality and.

Qualifications and Curriculum Authority. (1999). The National Curriculum Handbook for Secondary teachers in England.

Roh, Young-ran. **Democracy citizenship education in the Age: a comparative study of South Korea and Australia.** Asia Pacific Education Review, Volume. 5. (2004) Retrieved [10/09/07] Available from: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/custome/portlets/recordDetails/detailmini.jap?_nfpb=true&_&ERICExtSearch_SearchValue_0=EJ720537&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=EJ720537[2009, August 14]

Skager, R., & Dave R.H. (1977). **Curriculum evaluation for lifelong education.** UNESCO Institute for Education: Pergamon.

Sutherland, P., & Crowther, J. (ed.). (2006). **Lifelong learning: Concepts and contexts.** London: Routledge.

Spring, J. (1996). **American education.** New York: Longman.

Spring. J. (1996). Democracy and public schooling. **International Journal of Social Education.** 11(1). 48-58.

Soule, Suzanne. (2004). **A Rising Tide in Indonesia: Attempting to Create a Cohort Committed to Democracy Through Education, The Midwestern Political Science Meeting, Chicago, 2004,** pp.5 Chicago: Center for Civic Education.

Soule, Suzanne. (2003). **Unity Through Diversity? Data from a New Civic Education Program in Indonesia**[Online]. New Orleans: Center for Civic Education. Available from: http://www.civied.org/research/pdfs/UnityThrough.pdf[2009, July 4]

Sándor Bán, Editor and Michel Braud, writer. (2009). **Citizenship education The introduction** [Online]. Aksb. Available from: http://www.aksb.de/inhalte/fromvandaltovoter/program/2.html[2009, July 5]

The Asia Foundation. **Improving Education in Indonesia**[Online]. (n.d.). Available from: http://www.asiafoundation.org/pdf/ID_Improving_Ed_in_Indonesia_English.pdf [2009, July 5]

Warren, Prior. (September 2006). **Civics and citizenship education.** *Ethos.* Volume 14, No.3 : [Online]. Retrieved [10/09/07] Available from: http://www.sev.asn.au/teachers/files/CCEEthos0609.pdf[2009, July 20]

Wisse, Eva. **Promoting democracy an international exploration of policy and implementation practice.** [Online]. Retrieved[10/09/07] Available from: http://www.minbzk.nl/contents/pages/55271/promotingdemocracy.pdf [2009, August 2]

Wisse, E. (January 2006). **Promoting democracy: An international exploration of policy and implementation practice.** The Netherlands: The Ministry of the Interior and Kingdom Relations.

Wit, Daniel. (1953). **Comparative Political Institutes.** New York: Hold, Reinhart and Winston.

UNDP, "Building Capacity for Democracy, Peace and Social Progress" **The 6th International Conference of New or Restored Democracies** (ICNRD-6) Doha, Qatar (29 October – 1 November, 2006) Background Paper #8.

UNESCO. (1968). **Draft Programme and Budget for 1969 – 1970.** Paris : UNESCO.

University of Gadja Mada. **Democracy and Tolerance: A Two Nation Exchange**[Online]. (n.d.). Available from: http://www.psp.ugm.ac.id/agenda-pas/details/14-press-release--democracy-and-tolerance—a-two-nation-exchange[2009, July 6]

UK in Thailand foreign and commonwealth office. **เกี่ยวกับประเทศอังกฤษ**[ออนไลน์] แหล่งที่มา: http://ukinthailand.fco.gov.uk/th/about-uk/[2009, July 7]

UK in Thailand foreign and commonwealth office. **ข้อมูลทั่วไป**[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.ukinthailand.fco.gov.uk/th/about-uk/visiting-uk/uk-facts-figures [2009, July 5]

UK National statistics. **Publication Hub** [Online]. (n.d.). Available from: http://www.statistics.gov.uk[2009, July 5]

Vernon Bogdanor. (1999). **Devolution in the United Kingdon.** Oxford: Oxford University Press.

ภาคผนวก

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการประชุมระดมสมอง

เรื่อง "คุณลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ของคนไทย"

วันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2552 เวลา 13.30 – 16.00 น.

ณ ห้อง203 ชั้น 2 อาคารจามจุรี 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับที่	**ชื่อ-นามสกุล**	**ตำแหน่ง/หน่วยงาน**
1	ศาสตราจารย์ นพ.วันชัย วัฒนศัพท์	ผู้ทรงคุณวุฒิ สถาบันพระปกเกล้า
2	รองศาสตาจารย์สิริวรรณ ศรีพหล	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
3	รองศาสตาจารย์ ดร.สิริพรรณ นกสวน	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4	รองศาสตาจารย์ ดร.อำไพ อินทรประเสริฐ	สภาพัฒนาการเมือง
5	คุณเตือนใจ ดีเทศน์	มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา
6	คุณเกียรติชัย พงษ์พาณิชย์	ที่ปรึกษา บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)
7	คุณเชิดพงศ์ ราชป้องขันธ์	ผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการคนที่หนึ่ง คณะกรรมาธิการพัฒนาการเมือง การสื่อสารมวลชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน
8	คุณจิราวัฒน์ ปิยะธาราธิเบศร์	คณะกรรมาธิการพัฒนาการเมือง การสื่อสารมวลชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

เรื่อง "รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย"

วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 เวลา 13.30 – 16.00 น.

ณ ห้อง 203 ชั้น 2 อาคารจามจุรี 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับที่	**ชื่อ-นามสกุล**	**ตำแหน่ง / หน่วยงาน**
1	ผศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา	ประธานสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2	คุณภุชงค์ นุตราวงค์	รองเลขาธิการคณะกรรมการการเลือกตั้งด้านกิจการการมีส่วนร่วม
3	คุณสุทิน สุขดี	คณะกรรมการการเลือกตั้งด้านกิจการการมีส่วนร่วม
4	คุณศิริณี เพ็ชรเจริญ	คณะกรรมการการเลือกตั้งด้านกิจการการมีส่วนร่วม
5	คุณศุภณัฐ เพิ่มพูนวิวัฒน์	สถาบันพระปกเกล้า
6	ดร.ปาน กิมปี	สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
7	คุณนิพนธ์ ราชวัตร	ประธานชุมชนโอษธิศ 2 กทม.
8	คุณศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล	กรรมการชุมชนโอษธิศ 2 กทม.
9	คุณวสุ ผันเงิน	สจ.นนทบุรี
10	คุณสมศักดิ์ พรหมศาสตร์	รองนายกอบต.บางยอ สมุทรปราการ
11	คุณบรรเทิง พุ่มไสว	นายกอบต.บางแม่นาง นนทบุรี
12	คุณวันเพ็ญ สุธากาศ	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
13	คุณเพ็ญจันทร์ ธนาวิภาส	สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
14	คุณสนิท แย้มเกษร	รองผู้อำนวยการสำนักพัฒนากิจกรรมนักเรียน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

เรื่อง "รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย"

วันจันทร์ที่ 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2552 เวลา 9.00 – 12.00 น.

ณ ห้อง 205 ชั้น 2 อาคารจามจุรี 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลำดับที่	**ชื่อ-นามสกุล**	**ตำแหน่ง / หน่วยงาน**
1	อาจารย์เกตุ โพธิ์น้อย	โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ รัชดา
2	ดร. กรภัคร จ๋ายประยูร	ผู้อำนวยการสำนักวิชาการศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
3	อาจารย์มณีรัตน์ วัฒนสมบัติ	ผู้อำนวยการ โรงเรียนอนุบาลมณีรัตน์
4	คุณวันเพ็ญ สุธากาศ	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ
5	คุณวิสุทธิ์ จิราธิยุต	รองประธานสถาบันเสริมสร้างขีดความสามารถมนุษย์ สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย
6	อาจารย์สายพิณ ตันศิริ	สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร
7	คุณสุภิญญา กลางณรงค์	รองประธานคณะกรรมการรณรงค์เพื่อปฏิรูปสื่อ (คปส.) ปี 2551-52
8	อาจารย์สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล	สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
9	ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ	สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้อำนวยการสถาบันรามจิตติ
10	อาจารย์สุมาลี มีพงษ์	ผู้อำนวยการ โรงเรียนปิยะพงษ์วิทยา
11	คุณสุทิน สุขดี	คณะกรรมการการเลือกตั้งด้านกิจการการมีส่วนร่วม
12	คุณผกายวรรณ พรายวัน	คณะกรรมการการเลือกตั้งด้านกิจการการมีส่วนร่วม

รายชื่อผู้เข้าร่วมการทดลองกิจกรรม

เรื่อง “อนาคตชุมชน”

วันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2552 เวลา 9.00 – 16.00 น.

ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง

ลำดับที่	ชื่อ-นามสกุล	ที่อยู่
1	นายวิรัตน์ มีทรัพย์ทอง	225 หมู่ 5 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
2	นางทับทิม เฮงฮะ	30/1 หมู่ 5 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
3	นายมนัส หลำเจริญ	44 หมู่ 5 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
4	นางศิริวิมล มีทรัพย์ทอง	225 หมู่ 5 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
5	ทองใบ บุบผาพฤกษ์	104 หมู่ 1 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
6	นายวีระศักดิ์ เรืองปักษ์	41/1 หมู่ 6 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
7	นายประยุทธ ภุมรินทร์	148 หมู่ 6 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
8	นายประจวบ ปิ่นแก้ว	47/2 หมู่ 1 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
9	นายเฉลิมพร กล่อมแก้ว	262/1 หมู่ 1 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
10	นายอัชกุล นิละวัน	63 หมู่ 4 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
11	นายเมือง อินผงา	25 หมู่ 4 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
12	นายสมเจตน์ เย็นอุรา	71/1 หมู่ 4 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
13	นายปรีดา เฮงฮะ	30/1 หมู่ 5 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
14	นายทรงกต หอบกระแจะ	22 หมู่ 3 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
15	นางมณฑ์ปวีณ อึ้งสวัสดิ์	45 หมู่ 5 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
16	นางกัลยกร ศรีเพียงจันทร์	192 หมู่ 3 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง
17	นายชิน แสงทอง	522 หมู่ 4 ต. แม่น้ำคู้ อ.ปลวกแดง จ.ระยอง

แบบประเมินการทดลองรูปแบบกิจกรรม “อนาคตชุมชน”

ก. ข้อมูลส่วนตัว

เพศ ☐ หญิง ☐ ชาย

อายุ ..... ปี

สถานภาพสมรส ☐ โสด ☐ แต่งงานแล้ว ☐ หย่าร้าง

จำนวนบุตร ..... คน

สำเร็จการศึกษาขั้นสูงสุด ☐ ไม่ได้เรียนหนังสือ ☐ ประถมศึกษา ☐ มัธยมศึกษาตอนต้น ☐ มัธยมปลายตอนปลาย ☐ ปริญญาตรี

อาชีพ .....

รายได้ ..... บาท ต่อ เดือน

ข. ผู้เข้าประชุมประเมินตนเอง

	ก่อนเข้าร่วมประชุม	**หลังเข้าร่วมประชุม**
1. ท่านต้องการมารวมกลุ่มทำกิจกรรมระดมสมองหรือไม่	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
2. ท่านรับรู้ข้อมูลที่ส่งผลกระทบเกี่ยวกับชุมชน	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
3. ท่านสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
4. ท่านเข้าใจ / ยอมรับความแตกต่าง / เคารพผู้อื่น	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
5. ท่านสนใจประเด็นปัญหาของชุมชน	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
6. ท่านมองเห็นศักยภาพ / จุดเด่น ของชุมชน	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
7. ท่านเคยมีส่วนร่วมคิดค้นโครงการ / กิจกรรมพัฒนาชุมชน	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก

8. ท่านเคยมีส่วนร่วมตัดสินใจเลือกโครงการ / กิจกรรมพัฒนาชุมชน	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
9. ท่านสามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก

ค. ให้ท่านประเมินการทำงานในกลุ่มของท่าน

	ความคิดเห็นของท่านต่อกลุ่ม
10. ทุกคนได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเท็จจริงจากประสบการณ์ของคนในกลุ่ม	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
11. ทุกคนยอมรับความคิดเห็นของคนในกลุ่ม	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
12. ทุกคนมีความกระตือรือร้นในการคิดค้นโครงการ / กิจกรรมพัฒนาชุมชนในฝัน	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
13. บรรยากาศการประชุมเป็นมิตร เปิดโอกาส รับฟังกัน ยอมรับกัน	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
14. ทุกคนพยายามหาทางประนีประนอม / หาทางออกอย่างนุ่มนวล	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก
15. ทุกคนในกลุ่มสามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ	☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก

16. ในภาพรวมท่านพอใจการประชุมครั้งนี้หรือไม่

☐ น้อย ☐ ปานกลาง ☐ มาก

17. ท่านต้องการให้ชุมชนจัดการประชุมในลักษณะนี้อีกหรือไม่

☐ ต้องการ ☐ ไม่ต้องการ

รายละเอียดหมู่บ้านตำบลแม่น้ำคู้

หมู่ 1 บ้านแม่น้ำคู้เก่า

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชาวบ้านแม่น้ำคู้เก่า ส่วนใหญ่อพยพมาจากที่อื่น โดยเดินทางมาด้วยเท้าและม้า หากต้องไปในเมืองเพื่อขายของป่าจะเดินทางไปทางลำคลองที่ไหลผ่านหมู่บ้านซึ่งเป็นลำคลองที่คดเคี้ยว ชาวบ้านจึงเรียกว่า “คลองคุดคู้” สมัยก่อนการเดินทางไปมาไม่สะดวกไม่มีถนนมีแต่ทางเกวียน และลำคลองที่มีลักษณะคุดคู้ไปมา ชาวบ้านต้องใช้ไม้พาดเพื่อทำเป็นสะพานและชาวบ้านอาศัยแม่น้ำแม่น้ำลำคลองนี้เดินทางจึงพากันเรียกว่า “แม่น้ำคู้”

2. ที่ตั้ง

บ้านแม่น้ำคู้เก่า หมู่ที่ 1 ตั้งอยู่ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้

ทิศเหนือ	ติดกับหมู่ที่ 2 บ้านหนองมะปริง ตำบลแม่น้ำคู้
ทิศใต้	ติดกับอำเภอบ้านค่าย
ทิศตะวันออก	ติดกับตำบลละหาร
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่ที่ 5 บ้านแม่น้ำคู้ใหม่ ตำบลแม่น้ำคู้

3. ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านแม่น้ำคู้เก่า มีลักษณะเป็นที่ดอนลูกฟูก มีที่ราบสลับอยู่บ้างมีลำคลองหลายสายไหลผ่าน เช่นคลองน้อย คลองแม่น้ำคู้ มีสภาพอากาศแบบเมืองร้อนเฉพาะฤดู แบ่งเป็น 2 ฤดูใหญ่ๆ คือฤดูฝน 6 เดือน และฤดูแล้ง 6 เดือน ฤดูแล้งยังแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ฤดูหนาว 3 เดือน และฤดูร้อน 3 เดือน

ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนทราย การระบายน้ำดี ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ สามารถปลูกพืชไร่ที่ใช้น้ำน้อย เช่น สับปะรด มันสำปะหลัง แต่ต้องใส่ปุ๋ยในอัตราที่เหมาะสมและพื้นที่ราบบางส่วนใช้ปลูกยางพารา

4. ลักษณะของประชากร

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดแม่น้ำคู้ (เก่า) เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและใช้ประกอบศาสนกิจในวันสำคัญทางศาสนา มีครัวเรือนทั้งสิ้น 350 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 1,688 คน เป็นชาย 834 คน เป็นหญิง 854 คน

5. การประกอบอาชีพของชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ปลูกสับปะรด ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกยางพารา และรับจ้างในสถานประกอบการซึ่งในพื้นที่มีโรงงานอุตสาหกรรม และมีอาชีพเสริมในชุมชนคือการเพาะเห็ดเพื่อจำหน่ายในราคาถูก (บ้านคุณโสภา จันทร์โป้) รายได้เฉลี่ย 38,356 บาท/คน/ปี

6. ผลิตภัณฑ์มวลรวมของชุมชน

-

7. ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ

กลุ่มสตรีแปรรูปผลผลิต ผลิตน้ำว่านหางจระเข้ ครีมสมุนไพรมะขาม ลูกประคบสมุนไพร โดย นางเสนาะ เงินบุคคล ประธานกลุ่ม

8. ศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน

ประเพณีทำบุญกลางทุ่ง หรือทำบุญข้าวใหม่(เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ) ภูมิปัญญาท้องถิ่น นายเกลียว งามศรี หมอแผนโบราณรักษาโรค บ้านเพลงมะม่วง

9. สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ หรืออยากแนะนำของหมู่บ้านให้คนได้รู้จัก

-

10. การคมนาคม

การเดินทาง มีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน เป็นถนนลาดยางและมีถนนซอยเล็กเป็นถนนลูกรังเข้าถึงที่อยู่อาศัยทุกครัวเรือน

11. ประเพณี/เทศกาลประจำปี

- ประเพณีทำบุญกลางทุ่ง หรือทำบุญข้าวใหม่(เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ)
- ประเพณีสงกรานต์
- ประเพณีลอยกระทง
- ประเพณีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา
- ประเพณีบวชนาครุมพอก

12. ทักษะฝีมือ/แรงงาน

- การทำกรอบรูปวิทยาศาสตร์
- ทำเครื่องเรือน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ จากไม้ยางหรือไม้พาเลท

หมู่ 2 บ้านหนองมะปริง

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

เดิมเป็นหนองน้ำใหญ่ มีต้นมะปริงขึ้นอยู่มาก จึงเรียกว่า หนองมะปริง จนกระทั่งมีครอบครัวอยู่ 4 ครอบครัวมาตั้งรกรากและเกิดเป็นหมู่บ้าน จึงเรียกติดปากกันมาจนถึงปัจจุบันว่า “บ้านหนองมะปริง” ประชาชนบ้หนองมะปริงอยู่กันแบบพี่น้องมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2. ที่ตั้ง

บ้านหนองมะปริง หมู่ที่ 2	ตั้งอยู่ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้
ทิศเหนือ	ติดกับอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล ตำบลแม่น้ำคู้
ทิศใต้	ติดกับหมู่ที่ 1 บ้านแม่น้ำคู้เก่า ตำบลแม่น้ำคู้
ทิศตะวันออก	ติดกับตำบลละหาร อำเภอปลวกแดง
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่ที่ 5 บ้านแม่น้ำคู้ใหม่

3. ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านหนองมะปริงมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีถนนลาดยางและลูกรังเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านแบ่งเป็น 2 ฤดู ใหญ่ๆ คือ ฤดูฝน และฤดูร้อน ฤดูฝนมีมากกว่าฤดูร้อนและมีฝนตกชุก อากาศโดยทั่วไปจึงเย็นสบาย

ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนทราย การระบายน้ำดี ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ สามารถปลูกพืชไร่ที่ใช้น้ำน้อย เช่น สับปะรด มันสำปะหลัง แต่ต้องใส่ปุ๋ยในอัตราที่เหมาะสมและพื้นที่ราบบางส่วนใช้ปลูกยางพารา

4. ลักษณะของประชากร

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดหนองมะปริง เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและใช้ประกอบศาสนกิจในวันสำคัญทางศาสนา มีครัวเรือนทั้งสิ้น 188 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 794 คน เป็นชาย 835 คน เป็นหญิง 409 คน

5. การประกอบอาชีพของชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ปลูกสับปะรด ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกยางพารา และรับจ้างในสถานประกอบการซึ่งในพื้นที่มีโรงงานอุตสาหกรรม รายได้เฉลี่ย 47,687 บาท/คน/ปี

6. ผลิตภัณฑ์มวลรวมของชุมชน

-

7. ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ

-

8. ศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน

วิถีชีวิตของชาวบ้านหนองมะปริง ดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีกิจกรรม การทำบุญร่วมกันในวันสำคัญทางศาสนา

ประเพณีทำบุญกลางทุ่ง หรือทำบุญข้าวใหม่ (เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ครูดนตรีไทยกลองยาว นายบุญยืน ประสมกิจ

9. สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

ฟาร์มเลี้ยงนกกระจอกเทศที่ดำเนินการโดยเอกชน

10. การคมนาคม

การเดินทาง มีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน เป็นถนนลาดยางผสมถนนลูกรังเข้าถึงที่อยู่อาศัยทุกครัวเรือน เนื่องจากพื้นที่ของหมู่บ้านกว้างถนนบางสายในหมู่บ้านยังเป็นลูกรังอยู่

11. ประเพณี/เทศกาลประจำปี

- ประเพณีทำบุญกลางทุ่ง หรือทำบุญข้าวใหม่ (เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ)
- ประเพณีสงกรานต์
- ประเพณีลอยกระทง
- ประเพณีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา

12. ทักษะฝีมือ/แรงงาน

-

หมู่ 3 บ้านดอกกราย

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

เดิมชาวชุมชน หมู่ 3 หมู่บ้านพัฒนาผัง 1 ได้เข้ามาทำมาหากินทั้งหมู่บ้านชากมันเทศ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นบ้านดอกกราย ผู้สูงอายุเล่าว่า สมัยก่อนตามห้วยหนองจะมีปลากรายเป็นจำนวนมาก เลยเป็นที่มาของชื่อ “บ้านดอกกราย” เมื่อประมาณปี พ.ศ.2510 ได้มีโครงการสร้างอ่างเก็บน้ำชาวบ้านดอกกรายถูกเวนคืนที่ดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าจัดตั้งพัฒนาหมู่บ้านใหม่ให้อยู่อาศัยทำมาหากิน จึงเป็นที่มาของอ่างเก็บน้ำดอกกราย และหมู่บ้านดอกกราย

2. ที่ตั้ง

บ้านแม่น้ำคู้เก่า หมู่ที่ 3ตั้งอยู่ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้

ทิศเหนือ	ติดกับหมู่ที่ 1 ตำบลปลวกแดง
ทิศใต้	ติดกับหมู่ที่ 6 บ้านพัฒนาผัง 2 ตำบลแม่คู้
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่ที่ 5 บ้านแม่น้ำคู้ใหม่ ตำบลแม่น้ำคู้
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่ที่ 5 บ้านชากมันเทศ ตำบลแม่น้ำคู้

3. ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านดอกกราย มีลักษณะเป็นที่ดอนทำไร่ และมีสันเนินเล็กน้อย เป็นที่อยู่อาศัย ทำไร่สับปะรด มันสำปะหลัง และสวนยางพารา ภูมิอากาศ แบ่งเป็น 3 ฤดูร้อน ฝน และหนาว แต่หนาวไม่มาก ในระยะหลังฤดูฝนเริ่มน้อยลงอากาศค่อนข้างเย็น ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากหมู่ที่ 3 ในปัจจุบัน มีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้อากาศเปลี่ยนแปลง

4. ลักษณะของประชากร

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน คือวัดชากมันเทศและวัดสิทธิสามัคคี มีครัวเรือนทั้งสิ้น 358 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 1,631 คน เป็นชาย 797 คน เป็นหญิง 834 คน

5. การประกอบอาชีพของชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ปลูกสับปะรด ปลูกยางพารา และเลี้ยงสัตว์ และอาชีพรับจ้างในสถานประกอบการ รายได้เฉลี่ย 44,924 บาท/คน/ปี

6. ผลิตภัณฑ์มวลรวมของชุมชน

-

7. ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ

- ยางชำถุงพันธุ์ดี

- สับปะรดหวานฉ่ำจากชุมชน
- สับปะรดกวนหอมอร่อย

8. ศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน

การทำปุ๋ยหมักไว้ใช้เอง มีการส่งเสริมพันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ การเพาะพันธุ์ยางพาราชำถุง การติดตา ต่อกิ่งพันธุ์ยางพารา

9. สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

- อ่างเก็บน้ำดอกกราย เป็นที่นั่งชมทัศนียภาพรอบๆ อ่าง สามารถตกปลา เล่นน้ำ
- ศูนย์การศึกษาพัฒนาปลวกแดง ตามพระราชดำริ จำนวน 1,200 ไร่ ภายใต้แนวพระราชดำริ คือ
    - ศูนย์การศึกษาการพัฒนาการเกษตร โดยเฉพาะด้านปศุสัตว์ การประมง เพื่อบำรุงพันธุ์และขยายพันธุ์สัตว์ไปสู่เกษตรกร
    - ศูนย์ฝึกอบรมราษฎรด้านการประกอบอาชีพ โดยมีการจัดแปลงสาธิตของราษฎรตัวอย่าง

10. การคมนาคม

การเดินทาง มีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน เป็นถนนลาดยางผสมคอนกรีต บางตอนเป็นถนนลูกรังเข้าถึงที่อยู่อาศัยทุกครัวเรือน การเดินทางสะดวก ห่างจากที่ว่าการอำเภอปลวกแดง ประมาณ 10 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดระยอง ประมาณ 30 กิโลเมตร

11. ประเพณี/เทศกาลประจำปี

- ประเพณีสงกรานต์ เป็นการจัดทำบุญ ณ ศาลาหมู่บ้านพัฒนาผัง 1 มีสวดมนต์เย็นและการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ
- ประเพณีลอยกระทง ณ ริมอ่างเก็บน้ำดอกกราย

12. ทักษะฝีมือ/แรงงาน

- การพัฒนาศักยภาพเป็นผู้นำร่องโครงการ SML (หมู่บ้านขนาดใหญ่) ของอำเภอปลวกแดง

หมู่ 4 บ้านชากมันเทศ

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

เดิมชาวบ้านอพยพมาจากที่อื่น และปลูกมันเทศและอ้อยเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากดินดีเหมาะแก่การเพาะปลูกทำให้หัวมันเทศมีขนาดโตมากจนแทรกขึ้นใต้ขอนไม้ใหญ่ ทำให้ขอนไม้พลิกออกจากที่ และมีป่ามันเทศเป็นจำนวนมากชาวบ้าน ผู้อยู่อาศัยจึงพากันเรียกว่า “ชากมันเทศ”

2. ที่ตั้ง

บ้านชากมันเทศ หมู่ที่ 4	ตั้งอยู่ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้
ทิศเหนือ	ติดกับหมู่ที่ 1 ตำบลปลวกแดง
ทิศใต้	ติดกับหมู่ที่ 3 บ้านดอกกราย ตำบลแม่น้ำคู้
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่ที่ 3 บ้านดอกกราย ตำบลแม่น้ำคู้

ทิศตะวันตก ติดกับหมู่ที่ 7 บ้านชากอ้อย ตำบลมาบยางพร

3. ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านชากมันเทศ มีลักษณะเป็นที่ราบสลับที่ดอนอยู่บ้าง มีสภาพอากาศแบบเมืองร้อนเฉพาะฤดู แบ่งเป็น 2 ฤดูใหญ่ๆ คือฤดูฝน 6 เดือน และฤดูแล้ง 6 เดือน ฤดูแล้งยังแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ฤดูหนาว 3 เดือน และฤดูร้อน 3 เดือน

ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนทราย การระบายน้ำดี ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ สามารถปลูกพืชไร่ที่ใช้น้ำน้อย เช่น สับปะรด มันสำปะหลัง แต่ต้องใส่ปุ๋ยในอัตราที่เหมาะสมและพื้นที่ราบบางส่วนใช้ปลูกยางพารา

4. ลักษณะของประชากร

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน คือวัดชากมันเทศ และมีครัวเรือนทั้งสิ้น 192 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมด 851 คน เป็นชาย 396 คน เป็นหญิง 455 คน

5. การประกอบอาชีพของชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ปลูกสับปะรด ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกยางพารา และรับจ้างในสถานประกอบการ รายได้เฉลี่ย 35,509 บาท/คน/ปี

6. ผลิตภัณฑ์มวลรวมของชุมชน

-

7. ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ

-

8. ศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน

การทำไม้กวาดอ่อน บ้านนางพริ้ง ประดับรัตน์

9. สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

อ่างเก็บน้ำดอกกราย เป็นที่นั่งชมทัศนียภาพรอบๆ อ่าง สามารถตกปลา เล่นน้ำ

10. การคมนาคม

การเดินทาง มีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน เป็นถนนลาดยาง ผสมคอนกรีต บางตอนเป็นถนนลูกรังเข้าถึงที่อยู่อาศัยทุกครัวเรือน การเดินทางสะดวก ห่างจากที่ว่าการอำเภอปลวกแดง ประมาณ 10 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดระยอง ประมาณ 30 กิโลเมตร

11. ประเพณี/เทศกาลประจำปี

- ประเพณีสงกรานต์
- ประเพณีลอยกระทง
- การแข่งขันกีฬาประจำหมู่บ้าน

12. ทักษะฝีมือ/แรงงาน

-

หมู่ 5 บ้านแม่น้ำคู้ใหม่

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

เดิมอยู่ในเขตอำเภอบ้านค่าย ต่อมาได้เปลี่ยนมาขึ้นกับอำเภอปลวกแดง โดยนิคมสร้างตนเอง ซึ่งบริเวณดังกล่าวมีคลองคดเคี้ยวผ่าน จึงเรียกว่า “แม่น้ำคู้”

2. ที่ตั้ง

บ้านแม่น้ำคู้ หมู่ที่ 5 ตั้งอยู่ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้

ทิศเหนือ	ติดกับอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล
ทิศใต้	ติดกับกิ่งอำเภอนิคมพัฒนา
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่ที่ 1 บ้านแม่น้ำคู้ ตำบลแม่น้ำคู้
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่ที่ 3 บ้านดอกกราย และหมู่ที่ 4 บ้านชากมันเทศ ตำบลแม่น้ำคู้

3. ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านแม้น้ำคู้ใหม่ มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม ภูมิอากาศแบ่งเป็น 3 ฤดู ร้อน ฝน และหนาว แต่ฤดูหนาวจะสั้น ในระยะหลังฤดูฝนเริ่มน้อยลงอากาศค่อนข้างร้อน ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากหมู่ที่ 5 ในปัจจุบัน มีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้อากาศเปลี่ยนแปลง

4. ลักษณะของประชากร

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน คือวัดสิทธิสามัคคี และมีครัวเรือนทั้งสิ้น 283 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 1,282 คน เป็นชาย 627 คน เป็นหญิง 655 คน

5. การประกอบอาชีพของชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ปลูกสับปะรด ปลูกยางพารา ปลูกเห็ดฟาง และอาชีพรับจ้างในสถานประกอบการ รายได้เฉลี่ย 44,413 บาท/คน/ปี

6. ผลิตภัณฑ์มวลรวมของชุมชน

-

7. ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ

- สับปะรดหวานฉ่ำจากชุมชน
- ยางพารา

8. ศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน

วิถีชีวิตของชาวบ้านแม่น้ำคู้ใหม่ จะดำรงชีวิตแบบพอเพียง มีกิจกรรมการทำบุญร่วมกันในวันสำคัญทางศาสนา

9. สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

-

10. การคมนาคม

การเดินทาง ถนนเข้าหมู่บ้านคือ ถนนลาดยางสาย 3191 เป็นถนนลาดยางตลอดสาย

11. ประเพณี/เทศกาลประจำปี

- ประเพณีทำบุญขึ้นบ้านใหม่ วันที่ 1 มกราคม ของทุกปี
- ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำผู้สูงอายุ ทุกวันที่ 15 เมษายน ของทุกปี
- ประเพณีลอยกระทง

12. ทักษะฝีมือ/แรงงาน

-

หมู่ 6 บ้านพัฒนาผัง 2

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ก่อนที่จะมีการตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ บริเวณนี้ได้มีประชากรอาศัยอยู่จำนวนหนึ่ง โดยได้มีการจับจองที่ดินเพื่อทำการเกษตร เมื่อมีการเวนคืนที่ดินเพื่อสร้างอ่างเก็บน้ำดอกกราย จึงได้มีการจัดตั้งหมู่บ้านในปี พ.ศ.2520 โดยนิคมสร้างตนเองจังหวัดระยองเป็นผู้ดำเนินการจัดการ โดยได้จัดสรรที่ดินเพื่อทำการเกษตรครอบครัวละประมาณ 16 ไร่ และจัดสรรที่ดินเพื่ออยู่อาศัยครอบครัวละ 2 ไร่

2. ที่ตั้ง

บ้านพัฒนาผัง 2 หมู่ที่ 6 ตั้งอยู่ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้

ทิศเหนือ	ติดกับหมู่ที่ 3 ตำบลแม่น้ำคู้
ทิศใต้	ติดกับกิ่งอำเภอนิคมพัฒนา
ทิศตะวันออก	ติดกับถนนสาย 3191 ปลวกแดง-ระยอง
ทิศตะวันตก	ติดกับกิ่งอำเภอนิคมพัฒนา

3. ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านพัฒนาผัง 2 พื้นที่เป็นดินปนทราย ภูมิอากาศแบ่งเป็น 3 ฤดู ร้อน ฝน และหนาว แต่ฤดูหนาวจะสั้น อากาศค่อนข้างร้อน ในปัจจุบันมีโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้อากาศเปลี่ยนแปลงบ่อยๆ

4. ลักษณะของประชากร

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน คือวัดดอกกราย มีครัวเรือนทั้งสิ้น 205 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 931 คน เป็นชาย 450 คน เป็นหญิง 481 คน

5. การประกอบอาชีพของชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ปลูกสับปะรด ปลูกยางพารา และอาชีพรับจ้างในสถานประกอบการ รายได้เฉลี่ย 41,573 บาท/คน/ปี

6. ผลิตภัณฑ์มวลรวมของชุมชน

-

7. ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ

- สับปะรดหวาน
- สับปะรดกวน
- ยางพาราชำถุง

8. ศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน

วิถีชีวิตของชาวบ้าน จะดำรงชีวิตแบบพอเพียง มีกิจกรรมของกลุ่ม โดยการนำวัสดุทางการเกษตรและเศษอาหารมาทำปุ๋ยน้ำชีวภาพ นำผลผลิตทางการเกษตร เช่น สับปะรด มาแปรรูปโดยการกวน เพื่อเพิ่มมูลค่า ส่งเสริมการใช้สมุนไพรไทยเพื่อการรักษาโรค

9. สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

- โครงการพระราชดำริอ่างเก็บน้ำดอกกราย
- อ่างเก็บน้ำดอกกราย มีทิวทัศน์ที่สวยงาม มีสถานที่จำหน่ายอาหารพื้นเมืองหลากหลายชนิด เช่น กุ้งเต้นอาหารที่ทำจากปลาน้ำจืด และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดหลากหลายชนิด

10. การคมนาคม

การเดินทาง ถนนเข้าหมู่บ้านคือ ถนนลาดยางสาย 3191 ปลวกแดง-ระยอง เป็นถนนลาดยางตลอดสาย

11. ประเพณี/เทศกาลประจำปี

- ประเพณีทำบุญขอฝน
- ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำผู้สูงอายุ
- ประเพณีบวชสามเณรภาคฤดูร้อน
- ทำบุญเข้าพรรษาถวายผ้าอาบน้ำฝน
- ประเพณีตักบาตรเทโวในวันออกพรรษา
- ประเพณีลอยกระทง

12. ทักษะฝีมือ/แรงงาน

-

หมู่ 7 บ้านวังประดู่

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

แต่เดิมในพื้นที่ของหมู่บ้านมีต้นประดู่ขึ้นเป็นจำนวนมาก มีลำห้วยตัดผ่านหมู่บ้านเป็นวังน้ำ ชาวบ้านจึงพากันเรียกว่า วังน้ำประดู่ ต่อมาชาวบ้านพากันเรียกสั้น ๆ ว่า “วังประดู่”

2. ที่ตั้ง

บ้านวังประดู่ หมู่ที่ 7 ตั้งอยู่ในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่น้ำคู้

ทิศเหนือ	ติดกับหมู่ที่ 7 ตำบลมาบยางพร
ทิศใต้	ติดกับอ่างเก็บน้ำดอกกราย

ทิศตะวันออก ติดกับหมู่ที่ 4 บ้านชากมันเทศ ตำบลแม่น้ำคู้

ทิศตะวันตก ติดกับหมู่ที่ 1 ตำบลมาบยางพร

3. ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศ บ้านวังประดู่ มีลักษณะเป็นที่ดอน มีที่ราบสลับอยู่บ้าง มีสภาพอากาศ แบ่งเป็น 2 ฤดูใหญ่ๆ คือฤดูฝน 6 เดือน และฤดูแล้ง 6 เดือน

ลักษณะดิน เป็นดินร่วนปนทราย การระบายน้ำดี ความอุดมสมบูรณ์ต่ำ สามารถปลูกพืชไร่ที่ใช้น้ำน้อย เช่น สับปะรด มันสำปะหลัง มะม่วง ขนุน

4. ลักษณะของประชากร

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ ของชาวบ้านและใช้ประกอบศาสนกิจในวันสำคัญทางศาสนา คือวัดวังประดู่ และพระอาจารย์นิรันดร์ ชนนฺตโร เป็นเจ้าอาวาส มีหลวงพ่อดำ อายุประมาณ 200 ปี พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เป็นที่นับถือของชาวบ้านในหมู่บ้านที่ตำบลใกล้เคียง และมีงานปิดทองหลวงพ่อดำเป็นประจำทุกปีในช่วงวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี บ้านวังประดู่ มีครัวเรือนทั้งสิ้น 139 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 613 คน เป็นชาย 329 คน เป็นหญิง 284 คน

5. การประกอบอาชีพของชุมชน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ปลูกสับปะรด ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกยางพารา และรับจ้างในสถานประกอบการซึ่งในพื้นที่มีโรงงานอุตสาหกรรม รายได้เฉลี่ย 55,295 บาท/คน/ปี

6. ผลิตภัณฑ์มวลรวมของชุมชน

-

7. ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ

-

8. ศิลปะ/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาของหมู่บ้าน

งานประจำปีปิดทองหลวงพ่อดำ วันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี

9. สถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

- อ่างเก็บน้ำดอกกราย มีทิวทัศน์ที่สวยงาม มีสถานที่จำหน่ายอาหารพื้นเมืองหลากหลายชนิด เช่น กุ้งเต้นอาหารที่ทำจากปลาน้ำจืด และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดหลากหลายชนิด
- ดอกกรายเลคไซด์รีสอร์ท เป็นสถานที่สำหรับพักผ่อนที่จัดตั้งโดยเอกชน ซึ่งประกอบด้วยสวนพักผ่อน กีฬาประเภทต่างๆ ทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ เช่น การขับเครื่องบินเล็ก เครื่องร่อน ขี่ม้า จักรยานภูเขา เรือใบและเรือพาย

10. การคมนาคม

การเดินทาง มีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน เป็นถนนลาดยาง และมีถนนซอยเล็กเป็นถนนลูกรังเข้าถึงที่อยู่อาศัยทุกครัวเรือน

11. ประเพณี/เทศกาลประจำปี

- ประเพณีทำบุญกลางบ้าน
- งานประจำปีปิดทองหลวงพ่อดำ วันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี
- ประเพณีสงกรานต์
- ประเพณีลอยกระทง

12. ทักษะฝีมือ/แรงงาน

- งานเขียนป้ายโฆษณา
- การซ่อมรถยนต์, ทำสีรถยนต์

ผลการทำกิจกรรมเพื่อทดลองรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย

- **ภาพอดีตของชุมชน**

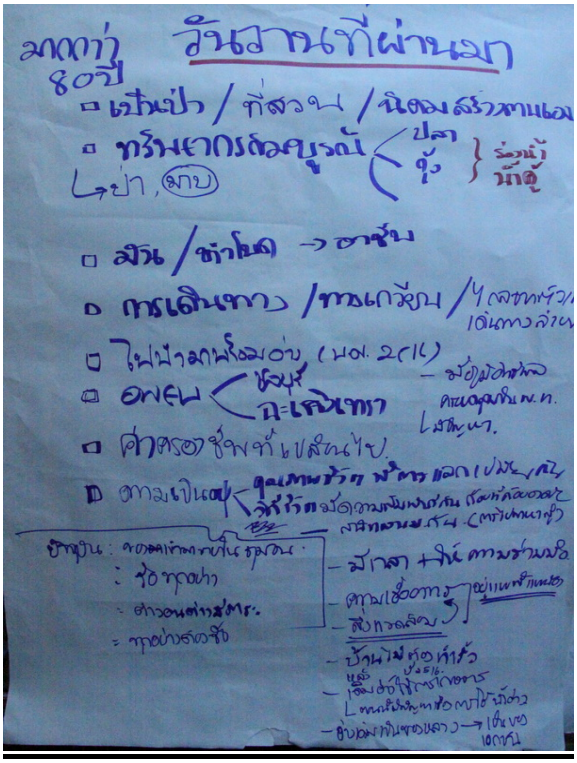

<u>กลุ่มที่ 1</u>

มองภาพย้อนมากกว่า 80 ปี

1. เป็นป่า/ที่สงวน/นิคมสร้างตนเอง
2. ทรัพยากรสมบูรณ์- ปลา กุ้ง รองน้ำคู้ ป่า มาบ
3. มัน ข้าวโพด -> อาชีพ
4. การเดินทาง/ทางเกวียน/ไกลจากตัวเมือง เดินทางลำบาก
5. ไฟฟ้ามาพร้อมอ่าง (พ.ศ.2516)
6. อพยพ- ชลบุรี ฉะเชิงเทรา มีผู้มีอิทธิพลครอบคลุมพื้นที่ มีปัญหา
7. ค่าครองชีพที่เปลี่ยนไป
8. ความเป็นอยู่

-คุณภาพชีวิต มีการแลกเปลี่ยนกัน, วิถีชีวิตมีความสัมพันธ์กัน ถ้อยทีถ้อยอาศัย สนิทสนมกัน (การไปมาหาสู่)

- มีเวลา+ให้ความร่วมมือ
- ความเอื้ออาทร อยู่แบบพอเพียง

ปัจจุบัน

เอาของเข้ามาขายในชุมชน ซื้อทุกอย่าง ต่างคนต่างมีภาระ ทุกอย่างต้องซื้อ

<u>สิ่งแวดล้อม</u>

1. บ้านไม่ต้องทำรั้ว
2. เดิมอ่างน้ำใช้เพื่อการเกษตร (ตอนนี้มีปัญหาเรื่องการใช้น้ำอ่าง) อ่างเดิมเป็นของหลวง-> เป็นของเอกชน

<u>กลุ่มที่ 2</u>

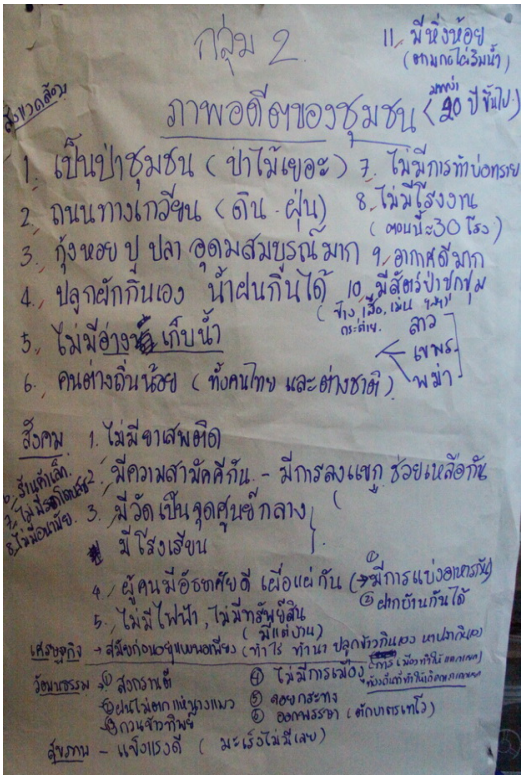

สิ่งแวดล้อม

1. เป็นป่าชุมชน (ป่าไม้เยอะ)
2. ถนนทางเกวียน (ดิน-ฝุ่น)
3. กุ้ง หอย ปู ปลาย อุดมสมบูรณ์มาก
4. ปลูกผักกินเอง น้ำฝนกินได้
5. ไม่มีอ่างเก็บน้ำ
6. คนต่างถิ่นน้อย (ทั้งคนไทยและต่างชาติ:- ลาว เขมร พม่า
7. ไม่มีการทำบ่อทราย
8. ไม่มีโรงงาน (ตอนนี้ประมาณ 30 โรง)
9. อากาศดีมาก
10. มีสัตว์ป่าชุกชุม (ช้าง เสือ แม่น กระต่าย ฯลฯ)
11. มีหิ่งห้อย (ตามก่อไผ่ริมน้ำ-มากกว่า 20 ปีขึ้นไป)

สังคม

1. ไม่มียาเสพติด
2. มีความสามัคคีกัน-มีการลงแขก ช่วยเหลือกัน
3. มีวัด/โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง
4. ผู้คนมีอัธยาศัยดี เผื่อแผ่กัน (มีการแบ่งอาหารกัน ฝากบ้านกันได้)
5. ไม่มีไฟฟ้า ไม่มีทรัพย์สิน มีแต่บ้าน
6. ร้านค้าเล็ก
7. ไม่มีรถโดยสาร
8. ไม่มีอนามัย

เศรษฐกิจ

1. สมัยก่อนอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียง (ทำไร่ ทำนา ปลูกข้าวกินเอง หาปลากินเอง)

วัฒนธรรม

1. สงกรานต์
2. ฝนไม่ตกแห่นางแมว
3. กวนข้าวทิพย์
4. ไม่มีการเมือง (การเมืองทำให้แตกแยก การเมืองท้องถิ่นทำให้เกิดการแตกแยก)
5. ลอยกระทง

6. ออกพรรษา (ตักบาตรเทโว)

สุขภาพ

1. แข็งแรงดี (มะเร็งไม่มีเลย)

- **ภาพปัจจุบันของชุมชน**

<u>กลุ่มที่ 1</u>

1. คนในชุมชนต้องปิดปาก ปิดจมูก ตลอดเวลา เพราะมีโรงงานในพื้นที่เป็นจำนวนมาก
2. ในชุมชนมีการแบ่งแยก
3. ในชุมชนเต็มไปด้วยอบายมุข
4. มีการลักเล็กขโมยน้อย
5. ปลูกบ้านเป็นกระจุกเหมือนห้องแถว
6. มีบ่อบำบัดน้ำทิ้ง
7. มีรถบรรทุกวิ่งเข้าออกเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดมลภาวะเป็นพิษ
8. การจราจรคับคั่ง ไม่มีสัญญาณจราจร ทำให้เกิดอุบัติเหตุบ่อยครั้ง
9. โรงงานเยอะทำให้เกิดมลพิษมาก ทั้งน้ำเสียและกลิ่นเหม็น
10. มีการสร้างถนนขวางทางน้ำ ทำให้เกิดน้ำท่วมในช่วงหน้าฝน
11. ชุมชนไม่สามารถเข้าไปใช้ในอ่างน้ำที่อยู่ในพื้นที่ของชุมชนได้

<u>กลุ่มที่ 2</u>

1. ชุมชนมีความขัดแย้งกันภายใน
2. ชุมชนเต็มไปด้วยโรงงานที่ก่อให้เกิดมลภาวะ
3. มีรถเป็นจำนวนก่อให้เกิดอากาศเสียเป็นจำนวนมาก
4. ชุมชนมีความเจริญเต็มไปด้วยรถที่วิ่งไปมาภายในชุมชน เป็นอันตรายต่อเด็กๆ
5. โรงงานปล่อยอากาศเสียเป็นจำนวนมาก
6. มีการทำบ่อทราย ซึ่งทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนเสื่อมไป

- **สรุปภาพปัจจุบันของชุมชนของกลุ่มย่อย 2 กลุ่มในภาพรวม**

1. โรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น
2. การตั้งบ้านเรือนแน่น กระจุกตัว มีห้องพักให้คนเช่ามากขึ้น
3. การจราจรคับคั่ง ปัญหาอุบัติเหตุ ระบบการจราจร (ไฟสัญญาณไม่มี)
4. มลพิษรอบชุมชน- กลิ่นเหม็น โรงเรียน วัด
5. โจรขโมยมากขึ้น
6. ความสัมพันธ์ของคน “ต่างคนต่างอยู่”- ขาดความสามัคคี
7. ทางน้ำตื้นเขิน
8. ไม่มีบ่อบำบัดโรงงานไม่ให้น้ำเสีย
9. ความเจริญทางคมนาคมสะดวก
10. อ่างเก็บน้ำหนองป่าไหล
11. ความคิดเห็นทีแตกแยก (ใส่ร้ายป้ายสีกัน)
12. การทำบ่อทรายในตำบล
13. บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) เป็นที่ยึดเหนี่ยว

- **ภาพอนาคตชุมชน**

<u>กลุ่มที่ 1</u>

1.คนในหมู่บ้านสามัคคี และทำกิจกรรมร่วมกัน

2.ธรรมชาติสวยงาม ป่าอุดมสมบูรณ์

3.แม่น้ำลำคลองใสสะอาด มีปลา

4.ผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาร่วมกับผู้ชาย

5.อาชีพทำเกษตรกรรม

6.อยากให้มีรถเมล์

7.ชุมชนเงียบสงบ

8.ไม่มีโรงงานในพื้นที่

9.ช่วยการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และมีการปลูกต้นไม้

10.มีสวนสาธารณะ

11.ทุกสี่แยกมีไฟแดง

12.ให้โรงงานมีการปรับปรุง

13.บ้านเล็กในป่าใหญ่

14.หาพันธุ์ไม้ให้ชาวบ้านปลูก

15.บ่อทราย และรถบรรทุกควรมีการคลุมทรายไม่ให้ปลิว

<u>กลุ่มที่ 2</u>

1.อยากให้ชุมชนเต็มไปด้วยพื้นที่ป่าสีเขียว

2.อยากให้ในแม่น้ำมีปลามากๆ

3.ให้โรงงานปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำน้อยลง และให้แม่น้ำใสและเต็มไปด้วยปลา

4.ให้คนในชุมชนมีความสามัคคีกัน

5.คนในชุมชนมีความรักให้แก่กัน

- **สรุปภาพอนาคตของชุมชนของกลุ่มย่อย 2 กลุ่มในภาพรวม**

1. บังคับใช้กฎหมาย- สิ่งแวดล้อม ละเมิดสิทธิชุมชน

2. ชุมชนปลอดยาเสพติด

3. แม่น้ำลำคลองใสสะอาด

4. ขจัดคอรัปชั่น

5. อยากให้มีการปลูกป่า- เป็นพื้นที่สีเขียว ให้แจกพันธุ์ไม้, ชมรมคนรักป่า อนุรักษ์ป่า

6. คนในชุมชนสามัคคีกัน ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่มีการแบ่งแยก “มองคนเป็นคนเหมือนกัน” ชุมชนถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน

7. อยากให้เจ้าหน้าที่รัฐนึกถึงประโยชน์ของชุมชน มีการชี้แจงผลกระทบกระบวนการพัฒนาผ่านชุมชน

8. อยากให้โรงงานมีบ่อบำบัดน้ำเสียที่มีมาตรฐาน

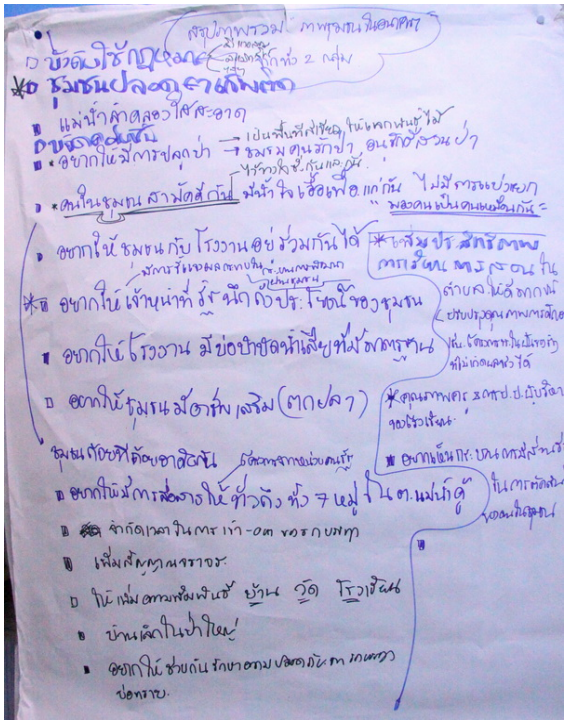

9. อยากให้ชุมชนมีอาชีพเสริม (ตกปลา)

10. อยากให้มีการสื่อสารให้โครงการจากหน่วยงานรัฐทั่วถึงทั้ง 7 หมู่ใน ต.แม่น้ำคู้

11. จำกัดเวลาในการเข้า-ออกของรถบรรทุก

12. เพิ่มสัญญาณจราจร

13. ให้เพิ่มความสัมพันธ์บ้าน วัด โรงเรียน (บวร)

14. บ้านเล็กในป่าใหญ่

15. อยากให้ช่วยกันรักษาความปลอดภัยของรถบรรทุกบ่อทราย

16. เพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนในตำบลให้ดีมากขึ้น (ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา เช่น โครงการโรงเรียนในฝันของรัฐที่ไม่เกิดผลจริง คุณภาพครูและการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารโรงเรียน)

17. อยากเห็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

รายนามคณะผู้วิจัย

1. รองศาสตราจารย์ ดร. ชนิตา รักษ์พลเมือง	ที่ปรึกษา
2. รองศาสตราจารย์ ดร.จรูญศรี มาดิลกโกวิท	หัวหน้า
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชื่นชนก โควินท์	ผู้วิจัย
4. อาจารย์ ดร. พรทิพย์ อันทิวโรทัย	ผู้วิจัย
5. อาจารย์ ดร. เฟื่องอรุณ ปรีดีดิลก	ผู้วิจัย
6. นายณัฏฐ์ หลักชัยกุล	ผู้ช่วยวิจัย
7. นางสาวธิดารัตน์ วันโพทอง	ผู้ช่วยวิจัย
8. นางสาวกนกพร ศิริโรจน์	ผู้ช่วยวิจัย
9. นายพชรพัทร พึงรำพรรณ	ผู้ช่วยวิจัย
10. นายภัทร ยืนยง	ผู้ช่วยวิจัย

ประวัติผู้วิจัยหลัก

1. รองศาสตราจารย์ ดร. จรูญศรี มาดิลกโกวิท

   Associate Professor Charoonsri Madiloggovit, Ph.D.

   - ปริญญาตรี อักษรศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
   - ปริญญาโท MS. in Business Education, Oklahoma State University, USA.
   - ปริญญาเอก ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชื่นชนก โควินท์

   Assistant Professor Chuenchanok Kovin, Ph.D.

   - ปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชามัธยมศึกษา (อังกฤษ-วิทยาศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
   - ปริญญาโท MA. in Applied Linguistics, Southern Illinois University at Carbondale, USA.
   - ปริญญาเอก Ph.D. in Educational Policy Studies, University of Illinois at Urbana – Champaign, USA.

3. อาจารย์ ดร. พรทิพย์ อันทิวโรทัย

   Lecturer Porntip Andhivarothai, Ph.D.

   - ปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต (จิตวิทยาการศึกษาและแนะแนว) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
   - ปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต (พื้นฐานการศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
   - ปริญญาเอก ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. อาจารย์ ดร. เฟื่องอรุณ ปรีดีดิลก

   Lecturer Fuangarun Preededilok, Ph.D

   - ปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต (มัธยมศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
   - ปริญญาโท บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
   - ปริญญาเอก ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย